

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ЗАПИСКИ З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

*Збірник засновано в 1997 р.
Виходить 2 рази на рік*

Випуск 1 (32) 2014

Одеса
КП ОМД
2014

ББК 81.43:47-91я43
УДК 811.11:13(067)
3 32

Засновник: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Редакційна колегія:

проф. Колегаєва І.М.
(головний редактор),
доц. Строченко Л.В.
(відповідальний секретар),
проф. Жаборюк О.А.,
проф. Карпенко О.Ю.,
проф. Кухаренко В.А.,
проф. Силантьєва В.І.,
проф. Таранець В.Г.,
проф. Голубенко Л.М.,
доц. Матузкова О.П.

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу і викладання іноземних мов.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ № 16374-4846ПР від 17.12.2009 р.

Збірник внесено до переліку фахових видань України з філологічних наук (мовознавство). Постанова Президії ВАК України № 1-05/5 від 01.07.2010 р.

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, 2014

ІДК:811.111+81'286+908(410)

Алексєєва О.Б., Ананійчук Т.А.

ДО ПИТАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕЯКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ У КУРСІ КРАЇНОЗНАВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

*У статті розглянуто питання інтерпретації географічних назв та труднощі, що виникають у процесі роботи з ними, через різноманітність лінгвістичного походження, або втрату оригінального значення слова скрізь сторіччя разом зі змінами у мові і культурі. Виявлено деякі особливості інтерпретації географічних назв, що вважається важливим при роботі з текстами у курсі країнознавства Великобританії. **Ключові слова:** інтерпретація, географічна назва, власна назва, ономастика, топоніміка.*

Алексеева О.Б. Ананийчук Т.А. К вопросу интерпретации некоторых географических названий в курсе страноведения Великобритании. В статье рассмотрены вопросы интерпретации географических названий и трудности, возникающие в процессе работы с ними, по причине лингвистического происхождения названия или утраты оригинального значения слова через века вместе с изменениями в языке и культуре. Выявлены некоторые особенности интерпретации географических названий, что считается важным при работе с текстами в курсе страноведения Великобритании.

Ключевые слова: интерпретация, географическое название, имя собственное, ономастика, топонимика.

Alekseeva O.B. Ananiychuk T.A. To the question of some geographical names interpretation in Britain country studying course. The article addresses the questions of geographical names interpretation and the difficulties which may occur while working with them, due to various linguistic origins and changes in language and culture which have caused the original meaning to be lost. Some important points in geographical names interpretation are revealed, that is important in the work with texts in Britain country studying course.

Key words: interpretation, geographical name, proper name, onomastics, toponymy.

Відомо, що головне завдання перекладу – домогтися максимальної автентичності у процесі тлумачення слова засобами мови перекладу. Величезного значення тут набуває рівень інтелекту перекладача, або, як зазначає В. Радчук, його особистісні психофізичні властивості: здатність до абстрактного мислення, оперативна і довготривала пам'ять, варіативність мислення, внутрішнє «відчуття мови» (іноземної і рідної) тощо [12]. Усе це відіграє важливу роль у творчості перекладача, а саме в умінні інтерпретувати текст.

В англійській мові дієслово *to interpret* означає не лише пояснювати, тлумачити, інтерпретувати, розуміти (як), але й перекладати усно [9,394], на відміну від дієслова *to translate*, яке частіше вживається для позначення письмового перекладу. Саме цю різницю деякі перекладознавці переносять на поняття перекладу (*translation*) та інтерпретації (*interpretation*), вважаючи, що перекладач (*translator*) – не обмежений у часі, необхідному для перекладу, в той час як перекладач (*interpretor*) не має часу і змоги

переробити, удосконалити своє тлумачення. Сучасні перекладознавці та літературознавці – В. Комісаров, В. Кухаренко, В. Радчук, Л. Краснова, Р. Гром'як та ін. – розглядають інтерпретацію значно ширше: як «засвоєння ідейно-естетичної, смислової та емоційної інформації художнього твору, яке здійснюється шляхом відтворення авторського бачення та пізнання дійсності» [6,6]; як «метод літературознавства й літературної критики, тлумачення змісту твору та його форми в певній культурно-історичній ситуації його прочитання» [7,4]; як «дослідницьку діяльність, пов'язану з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на його структурних рівнях через співвідношення з цілістю вищого порядку» [8,316].

Інтерпретація (тлумачення) художнього тексту має місце, коли мовна ситуація чи окрема мовна одиниця не знаходять відповідного аналогу у мові перекладу, і перекладач змушений вдаватися або до опису, або до відповідної лексичної трансформації, домагаючись автентичності трактування. Завдання інтерпретації полягає в тому, щоб створити нову якість тексту, відмінну його подібність. Тому результатом інтерпретації є варіантна відповідність, тобто перекладач пропонує варіант перекладу, який, на його думку, є найбільш вдалим відповідником оригіналу за формою і змістом. Інтерпретація географічних назв, таким чином, має мету відтворити автентичну географічну назву так, щоб вона відповідала географічним, історичним та культурологічним факторам.

Дослідженню власних імен та назв присвячували свої праці багато лінгвістів, серед яких І. В. Корунець, В.І. Карабан, А.Б. Федоров, Т.Р. Левицька і А.М. Фітерман. Серед небагатьох наукових праць з перекладу, де глибоко аналізується передача власного імені, можна назвати монографії С.Влахова і С. Флоріна, І.Рецкера, а також Д.І. Єрмоловича та інших.

Метою статті є розгляд деяких особливостей інтерпретації географічних назв, які зустрічаються при роботі з країнознавчими текстами.

Життя людини нерозривно пов'язане з різними місцями, які позначаються за допомогою особливих слів - географічних назв, або топонімів (від грецького слова *topos* - «місце» і *onoma* - «ім'я», «назва»). Вивченням географічних назв, виявленням їх своєрідності, історією виникнення й аналізом первинного значення слів, від яких вони утворені і займається топонімія - одна з галузей мовознавства. Існує думка, що топонімія - це синтез лінгвістики, географії і історії. Проте з цим навряд чи можна погодитися. Представники історичних наук займаються лише деякими типами географічних назв, що цікавлять їх і не мають істотної цінності для географів. Те ж можна сказати про географів, яких цікавлять не ті топоніми, якими займаються історики. Тільки лінгвісти можуть і повинні аналізувати усі типи географічних назв в їх зв'язку один з одним, з іншими власними іменами і з усією системою мови, в якій вони виникають та вживаються.

Географічні назви, як власні назви представляються явищами, науковий інтерес до яких, зумовлений специфікою їх утворення та функціонування в мові. Як відомо, система власних назв як результат багатовікового досвіду номінації є сукупністю різних ономастичних моделей, походження яких пов'язане в першу чергу з екстралінгвістичними факторами, такими,

як найдавніші традиції та звичаї найменування, первісні культи та уявлення, різні етнокультурні процеси, що мали місце в історії даної спільноти. Не випадково вчені розглядають процес утворення власних імен як свого роду різновид кодування історико-культурної інформації. З іншого боку, вторгнення в ономастику екстралінгвістичних факторів призводить до фронтального запозичення та засвоєння іншомовних назв.

Власні назви (оніми) демонструють найбільш парадоксальні ситуації, аналіз яких викликає появу нових, більш поглиблених загальнолінгвістичних концепцій. Об'єкт, що є власною назвою, завжди визначений та конкретний.

Питання про іншомовні власні назви посідає в мовознавстві важливе місце насамперед через своє практичне значення, адже мовні контакти здавна цікавили лінгвістів. Включення до тексту іншомовної лексики не просто виправдане, а й необхідне. Як писав Д. Єрмолович, «власні назви перетворюються на опорні точки в міжмовній комунікації і тим самим у вивченні іноземної мови та перекладі з неї. Вони виконують функцію міжмовного, міжкультурного місточка» [4, 3]. Оніми, як відомо, становлять одну з високочастотних категорій лексики кожної мови, тому точне їх відтворення як при перекладі, так і в процесі запозичення, що нерідко пов'язане з певними труднощами, має неабияке значення. Складність питання про передачу власних імен полягає в тому, що вони мають своєрідне призначення у процесі людського спілкування. Цим зумовлений і специфічний підхід до відтворення ономастичної лексики порівняно з іншими лексичними одиницями.

Проблема відтворення та засвоєння іншомовних назв існує в усіх мовах світу, оскільки в своєму початковому мовному середовищі вони мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми та етимології, можливості видозміни та словотвору, чисельні зв'язки з іншими одиницями та категоріями мови. При передачі імені чи назви іншою мовою більшість таких властивостей втрачається.

Аналізуючи сучасні засоби англійської та української мов, неважко помітити, що проблема інтерпретації іншомовних географічних назв є актуальною, як ніколи, адже ономастикон містить у собі не лише назви, а також є ємким мовним елементом, що відображає культурні особливості англійського народу, які висвітлюються за допомогою мови. Некоректне вживання власних назв - це не тільки ознака неповаги до культури країни, або низького рівня освіченості при вживанні, скажімо, топонімів, це також велика загроза мовній компетентності суспільства та комплексній системі колективного знання, що передається за допомогою мови.

Як зазначає Л. Бархударов, переклад власних назв у художньому тексті завжди орієнтований на досягнення комунікативно-функціональної ефективності. В цьому випадку прийнято говорити про випадки безеквівалентної лексики [1, 93]. Незважаючи на те, що ця група лексики найважче піддається іншомовній трансформації, її еквівалентна інтерпретація необхідна для досягнення рівноцінної ефективності впливу на читача. Термін «безеквівалентна лексика», яким позначені власні назви, не означає, що ці слова взагалі неможливо перекласти. Комунікативно-функціональний підхід до

перекладу безеквівалентної лексики враховує специфіку власних назв. Переклад власних назв відбувається шляхом: перекладацької транслітерації та транскрибування; описового перекладу; перекладу [1, 96]. В.С. Виноградов стверджує, що звичайні власні назви, як правило, транскрибуються або транслітеруються [2, 149].

Багато дослідників, вивчаючи різні підходи до способів передачі назв (наприклад у працях В.С. Влахова та С. Флоріна [3], В. Виноградова [2], І. Корунця [5]) зробили висновок, що власні назви українською мовою передаються за допомогою транскрипції, транслітерації, транспозиції або калькування. Отже саме для вибору коректного способу передачі назви, необхідно враховувати усі проблеми її інтерпретації.

Англійські географічні назви мають різноманітне лінгвістичне походження. Сучасні інтерпретації схильні бути неточними: велика кількість назв та імен були зіпсовані і втрачені скрізь сторіччя через зміни у мові і культурі, які змусили змінитися оригінальне значення слова. У деяких випадках, слова, використані у створенні назв, походять від зниклих мов, де немає змоги виявити значення слова; або назви виникали із синтезу двох мов різних історичних періодів. Багато англійських назв надходять до радикальних змін у англійській мові під час норманських завоювань, деякі відносяться до періоду англо-саксов. Географічні назви зазвичай мають те значення, яке було важливе для поселенців місця (не обов'язково перших поселенців). Іноді ці значення відносно ясні: наприклад Ньюкасл - *Newcastle* – Новий Замок, Фріоукс - *Three Oaks* - Три Дуби; але, частіше, пояснення географічних назв вимагає вивчення древніх мов. Взагалі, англійські географічні назви мають три базові типи походження: особисті імена (або раніше існуючі імена природних особливостей), природні особливості, і функції поселення. Хоча всі ці типи і відносяться до древніх мов, якими розмовляли на Британських Островах, комбінація мов у одній назві може надходити до різних часів, або, навіть, різних мов. Велика частина відомих географічних назв Великобританії, була частково втрачена, оскільки самі назви втрачали своє оригінальне значення. Це спричинялося тим, що нова або модифікована мова ставала розмовною, назви або змінювалися, або отримували нову форму, або до них щось додавалось, наприклад місто *Breendon on the Hill* – Брідон на Пагорбі, де елемент «*on the Hill*», підкреслює слово «пагорб» сучасною розмовною мовою.

Деякими з головних проблем інтерпретації географічних назв є наступні:

1) неможливість відстежити мову походження назви; наприклад, деякі назви можуть мати рівною мірою давньоанглійські або кельтські корні. Останніми роками виникла тенденція пошуку кельтського походження для англійських назв, що раніше вважались англосаксонськими.

2) різниця у порядку слів у назві: в германських мовах, і отже у давньоанглійській і давньоскандинавській, субстантиву найчастіше передують його модифікатор, як наприклад «*north farm*» - «північна ферма» - *Norwich* – Норвіч (Норфолк). Кельтським назвам притаманний зворотній порядок слів, де перший елемент - це є поняття, що описується (пагорб, долина, ферма, і т.п.) як, наприклад «*settlement of the Cuebris*» - «поселення

Cuebris» – *Tregonebris* – Трегонебрис (Корнуолл); «*mouth of the Dee*» - «гирло річки Ді» – *Aberdeen* – Абердин (Шотландія). Проте, це не стосується до усіх кельтських назв, наприклад «*bald hill*» - «лисий пагорб» – *Malvern* – Малверн (Вустершир).

3) труднощі у перекладі: загальна схожість давньоскандинавської та давньоанглійської мов призвела до того, що географічні назви Данелага (територія у північно-східній частині Англії) часто трактувалися як давньоскандинавські. Наприклад, у назві міста Аскригг (Йоркшир) – *Askrigg* - «стовбур ясена», перший елемент - це, поза сумнівом, норвезьке слово *asc* [*ask*], де чітко простежується перехід у давньоскандинавську мову давньоанглійського слова *aesc* [*æ*] з тим же значенням.

4) хибна аналогія: іноді географічні назви були змінені поселенцями відповідно звичкам вимови без посилання на оригінальне значення. Наприклад, давньоанглійська назва *Scipeton* («ферма вівець»), яка повинна була стати *Shipton* в сучасній англійській мові, була змінена на *Skipton*, тому що давньоанглійське буквосполучення *sc* [ʃ] було співвіднесено із давньоскандинавським *sk*; таким чином, було повністю втрачено значення назви (давньоскандинавське слово «вівця» відрізнялося за вимовою та написанням).

5) втрачений зміст: інтерпретація деяких географічних назв може бути важкою, якщо зміст назви більше не є очевидним. Деякі назви спочатку послалися на специфічну природну особливість як наприклад річка, брід або пагорб, який не можливо більше ідентифікувати. Наприклад, місто Вичфорд (Ворвікшир) - *Whichford* - «*ford of Hwicce*» - «брід Хвікке» (англосаксонське королівство у період гептархії), але місце розташування цього броду втрачене.

6) плутанина між словами: пари оригінальних слів можуть отримувати новий сенс у сучасній географічній назві. Наприклад, давньоанглійські слова *den* (долина) і *dun* (пагорб) іноді плутаються, оскільки їм зараз бракує очевидних значень. Місто Кройдон (Кембріджшир) - *Croydon* - знаходиться в долині, а Виллесден (Міддлсекс) - *Willesden* - на пагорбі.

7) багатозначні слова: деякі елементи назв, як наприклад суфікси *wich* і *wick*, можуть мати багато значень. Взагалі суфікси *wich/ wick/ wyke* вказують на ферму або поселення, наприклад Кесвік (Камбрія) – *Keswick* - «*cheese farm*» - «ферма сиру». Проте, деякі з назв мають романське або раннє пост-романське походження. У цьому разі *wich* представляє собою латинське слово *vicus* «місто», а саме місто, здається, було торговельним пунктом. На узбережжі, суфікс *wick* часто трактується за скандинавським походженням, маючи на увазі «бухту» або «вхід» (Леруік (Шотландія) - *Lerwick*).

Усі ці фактори необхідно враховувати при інтерпретації географічних назв, що є дуже важливим при роботі з текстами у курсі країнознавства Великобританії. Географічні назви, звичайно, мають стійку відповідність у мовах всього світу (що диктується насамперед географічною та картографічною необхідністю), але асоціації, що пов'язані з деякими об'єктами, є частиною національної культури та інколи можуть бути невідомими за її межами. Коректність у інтерпретації географічних назв показує як ступінь

поваги до культури країни, мова якої вивчається, так і рівень підготовки філолога до роботи з автентичними текстами. Подальший напрямок дослідження бачиться у поглибленні вивчення інтерпретації власних імен та назв з використанням отриманої інформації у курсі країнознавства Великобританії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. - М.: УРСС, 2010. - 240 с.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение / В.С. Виноградов. - М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. - 224 с.
3. Влахов С.В. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. - М.: Р. Валент, 2006. - 448 с.
4. Ермолович Д.И. Основания переводоведческой ономастики / Д.И. Ермолович. - М.: УРСС, 2005. - 48 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / І. В. Корунець. - Вінниця: Нова книга, 2003. - 448 с.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
7. Краснова Л. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору. – Дрогобич: ТзОВ «Вимір», 1997. – 147 с.
8. Літературознавчий словник-довідник/ Р.Г. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
9. Мюллер В.К. Англо-русский словарь. – М.: Рус.яз., 1981. – 888 с.
10. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. – М., 1985. – 187 с.
11. Радчук В.Д. Що таке інтерпретація? – К.: КНУ, 1997. – 207 с.
12. Ономастика. Материал из Wikipedia.org Категории: Словарь. Режим доступа.- URL:<http://ru.wikipedia.org>
13. Топоним. Материал из Letopisi.ru Категории: Словарь / Топонимика. Режим доступа.- URL: <http://letopisi.ru>
14. Топонимика. Материал из Krugosvet.ru Категории: Словарь / Топонимика. Режим доступа.- URL: <http://www.krugosvet.ru>
15. «Oxford English Dictionary» Concise Oxford companion to the English Language Ed. Tom McArthur. – Oxford University Press, 1998. – 520 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МЕТАЛ» В ОПОВІДАННІ ДЖЕКА ЛОНДОНА «ЗОЛОТИЙ КАНЬОН»

В статті досліджується функціонування лексико-семантичного поля «Метал» в художній літературі. Визначається зміст лексико-семантичного поля та аналізуються прямі та переносні випадки вживань назв металу в досліджуваному англомовному тексті. Виокремлюється тематична група «Метал».

Ключові слова: лексико-семантичне поле, архісема, тематична група, метал.

Белоцерковец А.В. Функционирование ЛСП «Металл» в рассказе Джека Лондона «Золотой Каньон». В статье исследуется функционирование лексико-семантического поля «Металл» в художественной литературе. Определяется содержание лексико-семантического поля и анализируются прямые и переносные случаи использования названий металла в анализируемом англоязычном тексте. Выделяется тематическая группа «Металл».

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, архисема, тематическая группа, металл.

Belotserkovets A. The functioning of lexical-semantic field "Metal" in Jack London's short story "All Gold Canyon". The article is dedicated to the investigation of the functioning of lexical-semantic field "Metal" in the fiction. The contents of the lexical-semantic field are being determined and the cases of direct and transferred usage of metal nominations observed in the given text are being analyzed. The thematic group "Metal" is being singled out.

Key words: lexical-semantic field, archisema, thematic group, metal.

Теорія системності лексичного рівня мови з'явилась ще у ХІХ столітті. Її засновником вважається німецький вчений Й. Трір, який не тільки розробив нові принципи системного аналізу лексики, а й застосував їх у дослідженні фактичного матеріалу. Саме системний підхід до вивчення мовних явищ, є одним із основоположних принципів сучасної лінгвістики. Й. Трір вважав, що у свідомості людини слова існують не розрізнено, а пов'язані між собою за смислом, і що значення окремого слова визначається його контекстуальним оточенням. Про це див. [10,11]. Вчений вважав, що для того, щоб зрозуміти окреме слово, у свідомості людини має бути присутнє все поле словесних знаків. На його думку, слово має значення тільки всередині цілого поля.

Одним із провідних засобів системної організації мови є польовий. Термін «поле» в лінгвістику ввів Г. Іпсен у 1924 році стосовно групи назв металів у східних мовах, що має безпосереднє значення для нашого дослідження. Про це див. [2,21].

Власне лексико-семантичне поле (ЛСП) визначається у сучасному мовознавстві як сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту [9,283,380;8,265;7,99]. Для ЛСП постулюється наявність спільної

семантичної ознаки, яка об'єднує всі одиниці поля та зазвичай виражається лексемою з узагальненим значенням. Дана інтегральна ознака, за якою об'єднуються конституенти того чи іншого ЛСП, виступає у лінгвістичній літературі, за свідченням З.Д. Попової, під терміном «архісема» [11,103].

В ході розвитку сучасного мовознавства, так звана конкретна лексика, до якої належать конституенти ЛСП «Метал», залишається недостатньо дослідженою, зокрема на матеріалі англomовної художньої літератури, що й обумовлює актуальність даної роботи.

Виходячи з вищезазначеного, робимо спробу, на матеріалі художнього твору дослідити особливості функціонування ЛСП «Метал» та виокремити тематичну групу «Метал», шляхом суцільної вибірки лексичних одиниць, що належать до семантичної сфери «метал».

Слово «метал» бере своє походження від грецького слова «*metallon*» – означає «шахта», «копі» та трактується як субстанція, наділена в звичайних умовах певними металевими властивостями, зокрема: високою електропровідністю та теплопровідністю; негативним температурним коефіцієнтом; здатністю добре відображати світові хвилі та має певний блиск і пластичність. Метали класифікуються на чорні та кольорові. Чорні, в свою чергу, відрізняються темно-сірим кольором, більшою щільністю та вищою температурою плавлення. Щодо кольорових металів, вони мають червоне, жовте та біле забарвлення та відрізняються більшою пластичністю, малою твердістю, та низькою температурою плавлення [15]. Лексичні одиниці, що номінують відповідну субстанцію у її різноманітних видах, утворюють ЛСП «Метал».

Метою даного дослідження є вивчення особливостей функціонування конститuentів ЛСП «Метал», вжитих як в прямому, так і в переносному значенні в художньому творі, та виокремлення тематичної групи «Метал».

Матеріалом даного дослідження слугувала вибірка з оповідання Джека Лондона «Золотий каньйон».

В оповіданні йдеться про шукача золота, який здобув успіху в своїх пошуках, але зіткнувся з небезпекою під час своєї роботи. Насамкінець, його виснажлива праця була винагороджена здійсненням заповітної мрії – він знайшов золоту жилу.

Шляхом суцільної вибірки з тексту, було виокремлено тематичну групу «Метал». Конституенти зазначеної тематичної групи були відібрані нами на підставі спільності їх змісту та представлені наступними номінаціями: *gold, golden, gold-pan, golden speck, golden herd, gold-bearing dirt, golden dust, golden stream, virgin gold, gold trace, chunk of gold, uprooted gold, heart of the gold, gold colors, metal, steel, iron-fillings, nails*. Загалом було виокремлено 18 конститuentів тематичної групи, які зустрічаються у тексті 79 разів. Видобуток золота символічно представлений як наруга над природою. В аналізованому тексті виокремлюємо два опозитивні художні концепти: ЛЮДИНА VS МЕТАЛ; та ЛЮДИНА VS ПРИРОДА, де людина проявляє любов та ніжність щодо коштовного металу і водночас асоціюється з руйнівною силою у відношенні до природи.

Оповідання починається з опису гармонійної та недоторканої краси

природи каньйону. Експресивність його опису підсилюється використанням розгорнутої антитези та паралельних конструкцій:

"It was a spirit of peace that was not death, but of smooth-pulsing life, of quietude that was not silence, of movement that was not action, of repose that was quick with existence without violent with struggle and travail. The spirit of the place was the spirit of the peace of the living, somnolent with the easement and content of prosperity, undisturbed by rumors of far wars" (16, 1).

За допомогою антитези peace that was not death; quietude that was not silence; movement that was not action - ілюструється спокій та гармонія каньйону, який немов, існує відсторонено від оточуючого світу.

Метафоричний вираз *the spirit of the place* є лейтмотивом даного оповідання, проходячи через увесь текст та повторюючись три рази.

З появою людини, яка понад усе прагне знайти і здобути коштовний метал, атмосфера у каньйоні змінюється. Певні зміни в стані природи зображуються автором за допомогою лексичного повтору метафоричної конструкції *the spirit of the place*.

"There was little opportunity for the spirit of the place to return with its quietude and repose, for the man's voice, raised in ragtime song, still dominated the canyon with possession. Behind him was devastation. The Canyon looked like terrible eruption breaking out on the smooth skin of the hill. This slow progress was like a that of a slug befouling beauty with a monstrous trail" (16,7).

Автор наголошує, що з появою людини в каньйоні, дух місця змінився, це актуалізується за допомогою лексичних одиниць з негативною конотацією: *terrible, slug, monstrous, befoul, devastation*. Автор ілюструє своє негативне ставлення до людського руйнівного втручання до природи, порівнюючи його з жадливим виверженням, яке зіпсувало земну поверхню, та зі слизняком, що забруднює красу природи.

"His song grew fainter and fainter and through the silence crept back the spirit of the place" (16, 13).

Оповідання закінчується тим, що людина йде геть. Ідилія, що поновлюється в природі, розкривається за допомогою повтору метафоричної конструкції *the spirit of the place*. Повернення гармонії в природі акцентується таким засобом експресивності як стилістичний прийом інверсії: *crept back the spirit of the place*.

Шукач золота нехтує красою та гармонією природи, водночас він з особливою лагідністю ставиться до своєї справи, промиваючи золотоносний ґрунт, він наче вівчар "випасає блисточки золота"

"Like a shepherd he herded his golden specks. Again came the careful washing, the jealous herding of the golden specks" (16, 8).

Конвергенція наступних стилістичних прийомів - метафори *he herded his golden specks*; порівняння *like a shepherd*, інверсії *again came the careful washing* та повтору *golden specks*, увиразнює любов здобувача до своєї справи.

Натомість його ставлення до землі, звідки видобуваються піщинки

золота, є зневажливим, він сприймає землю як бруд “*dirt*” – лексична одиниця має негативне значення. Автор порівнює протагоніста, який викопує метал із землі, із поведінкою селянина, який викопує картоплю. Селянин “струшує землю із свіжовикопаної картоплі,” а герой “втирає бруд із забрудненого шматка кварцу”:

“As a farmer rubs the clinging earth from fresh-dug potatoes, so the man, a piece of rotten quartz held in both hands, rubbed the dirt away” (16, 10).

При цьому вживаються опозитивні за оцінкою лексичні одиниці: *earth* та *dirt*, які експлікують концепт даного тесту, а саме зневагу персонажа до всього, окрім коштовного металу.

Людина втручається у природу, порушуючи її тишу і спокій гучними звуками та грубими висловами. Наведені нижче приклади ілюструють зазначене:

“After a time, with a greater clashing of steel shod feet on rock, the man returned” (16, 11).

“There was a loud grating and clanging of metal” (16, 11).

“I could scoff iron-fillings and horseshoe nails” (16, 11).

Наведемо таблицю повного переліку зафіксованих номінацій з наданням даних про частотність вжитку та відомості про пряме та переносне значення даних номінацій.

Таблиця 1

Складові ЛСП «Метал» в оповіданні “All Gold Canyon”

№	Номінація	Узуальне значення	Переносне значення	Загальна кількість вживань
1	gold	32	1	33
2	golden	4	6	10
3	golden speck	5	2	7
4	golden pan	4	0	4
5	gold trace	0	4	4
6	golden herd	0	3	3
7	steel	3	0	3
8	gold-bearing dirt	2	0	2
9	chunk of gold	2	0	2
10	gold color	2	0	2
11	metal	2	0	2
12	golden stream	0	1	1
13	heart of the gold	0	1	1
14	uprooted gold	1	0	1
15	virgin gold	1	0	1
16	gold dust	1	0	1
17	iron fillings	0	1	1
18	nails	0	1	1
У цілому		59	20	79

Аналіз всіх зафіксованих прикладів вжитку номінацій, що входять до тематичної групи «Метал» дає змогу зробити висновки, що у переважній більшості випадків, 59 з усіх зафіксованих мають узуальне значення. Слід зазначити, що номінації, використані в переносному значенні актуалізують турботливе та ніжне ставлення людини до коштовного металу, як наприклад у наступному прикладі:

"A chunk, where the pick had laid open the heart of the gold, glittered like a handful of yellow jewels" (16, 13).

Як ми бачимо, номінація металу *gold* вжита в метафоричному сенсі, а стилістичний прийом порівняння *glittered like a handful of yellow jewels* підсилює ніжне ставлення здобувача до металу.

За допомогою конститuentів тематичної групи «Метал» також описуються кольори природи:

"Fine grass covered the slope-grass that was spangled with flowers, with here and there patches of color, orange, purple and golden" (16, 1).

Опис кольору трави набуває особливої експресивності завдяки стилістичному прийому градації *orange, purple and golden*.

На матеріалі даного художнього тексту також були зафіксовані номінації металу, використані в переносному значенні для передання емоційного стану, пов'язаного з почуттям голоду шукача. Він ладен з'їсти металеві опилки та цвяхи із підкови:

"I could scoff iron-fillings and horseshoe nails" (16, 14).

Стилістичний прийом гіперболи *scoff iron-fillings and horseshoe nails* надає особливої виразності та іронічності опису стану шукача.

В ході дослідження було виокремлено тематичну групу «Метал», де номінація *"gold"* була обрана центром групи на підставі того, що вона є найуживанішою з усіх зафіксованих номінацій. Аналіз усіх випадків вживань номінацій металу в художньому тексті дає змогу визначити, що конститuentи ЛСП «Метал» функціонують в таких сферах як: опис емоційного стану людини; опис явищ природи та безпосередньо назви різновидів металу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Г. Н. Когнитивная лингвистика: Исторические предпосылки // Международный конгресс по когнитивной лингвистике: Сб. мат-лов. 26-28. — Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2006. — С.42-44.
2. Березович Е.Л. К этнолингвистической интерпретации семантических полей / Е.Л. Березович // Вопросы языкознания. — 2004. — №6. — С. 3-24.
3. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика. — М.: Высшая школа, 1990. — 176 с.
4. Денисенко В.И. Семантическое поле как функция // Филологические науки. — 2002. — №4. — С. 44-52.
5. Иванова А.А. Функционирование ЛСП «Мечта» в английском национальном коммуникативном стиле // Вестник Челябинского государственного университета. — 2012 №6. — С.65-68.
6. Кузнецов А.М. Структурно-семантические параметры в лексике (на материале английского языка) — М.: Наука, 1980.— 162 с.
7. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. — М.: Эдиториал УРСС, — 2000. — 325 с.
8. Кочерган М.П. Загальне мовознавство — К.: Видавничий центр «Академія», 2001 — 464 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. редактор В.Н. Ярцева. — 2-е издание,

- дополненное – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
10. Полевые структуры в системе языка / Коллективная монография: – Воронеж: Издательство Воронежского Университета, 1989 – 148 с.
 11. Попова З.Д., Стернин И.А. Лексическая система языка. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1984 –148 с.
 12. Потебня А.А. Психология поэтического мышления. Сущность слова, язык как система / А.А. Потебня // Хрестоматия по истории русского языкознания. – М.: – Высшая школа, 1973. – С. 50-93.
 13. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985. – 172 с.
 14. Чумак И.И. Лексико-семантическое поле цвета в языке и поэзии И.А. Бунина: состав и структура, функционирование / И.И. Чумак: Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Киев, 1996. – 187с.
 15. Энциклопедия металлов. [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http:// www.femto.com/ua/articles/2241.html](http://www.femto.com.ua/articles/2241.html).
 16. Jack London. "All Gold Canyon ". [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http:// www.online-literature.com/poe/49/](http://www.online-literature.com/poe/49/).

Стаття надійшла до редакції 21.03.2014 р.

ЗАРОЖДЕНИЕ АНГЛИЙСКОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ В ИНДИИ: СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Начальный этап формирования лексикографии индийского варианта английского языка имеет свои особенности и специфику. Выявление социокультурных и лингвистических аспектов лексикографирования в Индии возможно благодаря критическому анализу первой лексикографической работы, носящей название «словарь» и отражающей формирование индийского варианта английского языка *An Anglo-Indian Dictionary: A Glossary of Indian Terms Used In English, and of Such English or Other Non-Indian Terms as Have Obtained Special Meanings in India*, опубликованного Джорджем Клиффордом Витвортом.

Ключевые слова: англоязычная лексикография в Индии, критический анализ словарей, социокультурный аспект, лингвистический аспект.

Битко Н.С. Зародження англomовної лексикографії в Індії: соціокультурні та лінгвістичні аспекти. Початковий етап формування лексикографії індійського варіанту англійської мови має свої особливості та специфіку. Виявлення соціокультурних та лінгвістичних аспектів лексикографування в Індії можливо завдяки критичному аналізу першої лексикографічної роботи, яка носить назву «словник» та відображує формування індійського варіанту англійської мови *An Anglo-Indian Dictionary: A Glossary of Indian Terms Used In English, and of Such English or Other Non-Indian Terms as Have Obtained Special Meanings in India*, що була опублікована Джорджем Кліффордом Вітвортом.

Ключові слова: англomовна лексикографія в Індії, критичний аналіз словників, соціокультурний аспект, лінгвістичний аспект.

Bytko N.S. The Genesis of the Indian English Lexicography: socio-cultural and linguistic aspects. The initial stage of the Indian English lexicography formation features its own peculiarities and distinctiveness. The revelation of both sociocultural and linguistic aspects of lexicography in India is ensured by the implementation of the critical analysis of the first lexicographic work bearing the title 'dictionary' published by George Clifford Whitworth *An Anglo-Indian Dictionary: A Glossary of Indian Terms Used In English, and of Such English or Other Non-Indian Terms as Have Obtained Special Meanings in India*. The dictionary exposes the formation of the Indian variant of the English language.

Key words: English language lexicography in India, dictionary critical analysis, sociocultural aspect, linguistic aspect.

Теоретические и методологические парадигмы исследования английского языка последние столетия неумолимо меняются с развитием его национальных и вторичных вариантов. Меняется и отношение к лексикографическим практикам, которые на протяжении двух столетий отражают формирование данных вариантов английского языка.

Процесс лексикографирования вариантов английского языка, распространенных на колонизируемых землях, начался в конце XVIII ст. и отличался своеобразием на территориях распространения первичных и вторичных вариантов. При этом отличительной чертой всей лексикографии раннего периода являлось включение в толковые словари большого объема

энциклопедических данных [1, 26-29, 41-45].

Закономерно, что словари конца XVIII – начала XIX вв. фиксируют начальный этап формирования колониальных вариантов. Кроме того, в них, как в зеркале, отражается отношение к этому процессу британских колонистов. Заслуживает внимания и тот факт, что словари этого периода создавались с ориентацией на определенного потребителя, что проявляется как в целеустановках, так и словнике.

Так, на территории распространения современных первичных вариантов английского языка процесс формирования национальной лексикографии начался в XVIII ст. в США. Первые словари создавались для удовлетворения нужд системы образования и преследовали, по наблюдениям Л.П.Ступина, педагогические цели [2, 86]. Примерами этих скромных компиляционных работ могут служить словари *A School Dictionary* Самюэля Джонсона и *A Key to the English Language, or a Spelling, Parsing, Derivative, and Defining Dictionary* У. Уодбриджа. XIX столетие в истории лексикографии американского варианта английского языка ознаменовалось уже созданием двухтомного толкового словаря американского варианта *An American Dictionary of the English language* Ноа Вебстера (1928).

Лексикография формирующегося канадского варианта английского языка была направлена на обеспечение успешной торговли британских колонистов с представителями коренного населения. Именно поэтому один из первых словарей канадского варианта – словарь Силаса Тertiуса Ранда *Dictionary of the language of the Micmac Indians*, опубликованный в 1888 в Галифаксе, описывает язык народа микмак.

Нужды администрации и судебной системы Австралии стали причиной публикации Джеймсом Харди Во в 1819 словаря воровского жаргона *A New and Comprehensive Vocabulary of the Flash Language*.

Целевой аудиторией лексикографических работ, описывающих формирующиеся вторичные варианты английского языка, также являлись британские колонисты. Задача словарей состояла в облегчении процесса администрирования контролируемых британской короной земель.

Анализ литературы показывает, что вторичные варианты, несмотря на своеобразие социально-исторических условий их развития, получили значительно меньше исследовательского внимания, в том числе и с точки зрения их лексикографического описания [3-8].

Особый интерес вызывает индийский вариант английского языка, поскольку его лексикографирование началось в тот же период, что и лексикографирование первичных вариантов¹.

Целью данной статьи и является выявление особенностей начального этапа формирования лексикографии, создаваемой на материале индийского варианта английского языка. Выполнить такое исследование тем более интересно, что за время своего существования на территории Индии английский язык прошел стадии от средства общения между представителями британского этноса с представителями отдельных каст в XVII-XIX ст. до полноценного вторичного варианта, распространенного на всей терри-

¹ Словари других вторичных вариантов английского языка появились в XX столетии.

тории полуострова Индостан.

На территории Индостана носители английского языка столкнулись с культурой яркой и такой же стойкой, как и англосаксонская, которая легко абсорбирует нововведения, привносимые представителями разных народов, приходящих на территорию Индии и покидающих ее [5, xvii].

Очевидно, что для успешного существования британских колонистов на территории Индии важным являлся процесс введения терминов, номинирующих элементы индийской культуры, в речевой оборот. Не менее важным было и повышение статуса английского языка среди местного населения, поскольку, как отмечал британский лингвист Джон Руперт Ферт, английский язык, будучи языком правительственных учреждений, имел некоторую ценность, сравнимую с местной валютой, но о «золотом обеспечении не было и речи»². Английскому языку в Индии того времени не хватало социальной значимости [цит. по 5, 3].

Для преодоления такого положения, в рамках языковой политики британцев на территории Индии, создание словарей формирующегося индийского варианта английского языка было необходимым шагом. Однако первые лексикографические работы, хотя и были направлены на отражение особенностей существования и английского языка и самой британской администрации на новых территориях, создавались не профессиональными лексикографами.

Так, первая лексикографическая работа в Индии представляла собой глоссарий, созданный для обеспечения процесса коммуникации между британцами и представителями определенных каст на территории Индостана. Он был опубликован в 1855 индологом и санскритологом Горасом Гайманом Вильсоном и носил название *A Glossary of Judicial and Revenue Terms and of Useful Words Occurring in Official Documents Relating to the Administration of the Government of British India*.

Первой лексикографической работой, носящей название «словарь» стал труд Джорджа Клиффорда Витворта *An Anglo-Indian Dictionary: A Glossary of Indian Terms Used In English, and of Such English or Other Non-Indian Terms as Have Obtained Special Meanings in India* [9].

Англо-индийский словарь был составлен британским чиновником, находившимся на службе в Индии в чине помощника сборщика налогов, а потом и судьи. На составление словаря автору потребовалось около десяти лет. Словарь был направлен, что естественно, на нужды англо-индийской администрации.

Критический анализ данного словаря позволит выявить особенности формирования индийской лексикографии, самого индийского варианта английского языка, а также отношение к английскому языку на территории Индостана в период колониального правления.

Англо-индийский словарь включает в себя лексику, которую британцы во время своего пребывания в стране могли бы найти «необходимой, либо

² "...most Indian English is kept going by the government, and though it has therefore, a certain local currency, it has no gold backing" [5, 3]

же пригодной для пополнения» собственного словарного состава, а также слова, относящиеся к британскому варианту английского языка, которые приобрели в Индии новые значения³.

Данная лексикографическая работа была опубликована в 1885 году в Лондоне издательством “*Kegan Paul, Trench & Co.*”. Репринт данного издания появился впервые лишь в 1976 и был выпущен издательством *Gurgaon: Indian Documentation Service*.

Словарь Джорджа Клиффорда Витворта состоит из вводной статьи и собственно словаря. Во вводной статье автор объясняет (1) принципы отбора лексики, (2) исключение из словника лексических единиц, имеющих английские эквиваленты, (3) исключение единиц, имеющих точное техническое значение. Автор объясняет (4) выбор источников и особенности составления определений, он также пишет об (5) особенностях построения словарных статей, о (6) системе транслитерации, используемой в словаре, о (7) презентации “*corrupted forms*”, (8) о системе перекрестных ссылок и (9) о правилах произношения.

Англо-индийский словарь насчитывает около пяти тысяч словарных статей, расположенных в алфавитном порядке. Во вводной статье автор объясняет, что основную часть словника составляют слова «индийского происхождения», именующие новые идеи и объекты. Под словами индийского происхождения автор подразумевает весь лексический материал, заимствованный из языков, распространенных на территории Индостана и принадлежащих различным языковым группам. Небольшая часть слов представлена единицами, уже существовавшими в лексической системе английского языка, но получившими новые значения в Индии. Примерами могут служить следующие элементы: *bell music, carpet snake, dancing-girl, fire-temple, slave-king, sacred thread* и т.д. Отдельные лексемы являются заимствованиями из португальского языка, отражая исторические события предшествующего столетия: *ayah, caste, oart*.

В словник данной лексикографической работы, по замыслу автора, не входят слова «индийского происхождения», не часто встречающиеся в документации, подготовленной на английском языке. Исключены также лексемы, имеющие адекватные английские эквиваленты. В случае, если подобное слово индийского происхождения широко распространено в речи, либо же несет дополнительную информацию, оно включено в словарь: *bundobust (arrangement), kárkun (a clerk); devi, mandir*.

Поскольку целью Джорджа Клиффорда Витворта было создание не энциклопедии, а толкового словаря, автор также умышленно не включал в словник технические и иные термины. Так, в словаре присутствуют слова, номинирующие наиболее распространенные зерновые культуры (помимо лексем *rice* и *cotton*, существующих в английском языке): *jawár, bájri* (на-

³ “...compilation made for popular use by an Anglo-Indian official. In this case, then, an Anglo-Indian Dictionary should contain all those words which English people in their relations with India have found it necessary or convenient to add to their own vernacular, and should give also any special significations which pure English words have acquired in India; or, briefly, it should be an Indian supplement to the English dictionary” [9, vii].

звания хлебных злаков), *arhar*, *chaná* (бобовые культуры), но отсутствуют специфические названия разновидностей данных видов растений, а также названия не широко распространенных зерновых; отсутствуют также и сотни названий видов риса. Другим примером могут служить лексические единицы, номинирующие наиболее значимые божества индуистского пантеона. В словаре присутствуют имена таких богов, как *Ganpati*, *Krishna*, *Jagannáth*, но не перечисляются многочисленные локальные обожествляемые духи.

В целом, выбор лексики и подход к определениям, по мнению автора, отличается однородностью, поскольку словарь был создан не по заказу правительства или же иного официального органа. Над ним работала не группа людей, а один составитель, что дало возможность избежать неточностей в составлении словника.

Во вводной статье не оговариваются источники словаря, отсутствует список работ, используемых авторов для составления словника. Тем не менее, отдельные ссылки на источники встречаются в словарных статьях. В случае, когда в определение была положена информация, взятая без изменения из определенной работы, Джордж Клиффорд Витворт указывает имя автора работы.

Kámárthi. [Hindi.] *A person who carries the water of the Gangs to distant places in vessels cased in basket-work* (H.H. Wilson).

Nimbárka. *The name of a Vaishnawa sect founded in the twelfth century. They worship Khrishna and Rádhá conjointly, and their chief spiritual authority is the bhágwat purán* (Monier Williams).

В случае перефразирования первоисточника, определение приводится без указания на источник, поскольку в основе определения, чаще всего лежит информация из разных книг, с которыми работал автор словаря.

Во вводной статье автор объясняет также систему транслитерации индийских слов; метод представления лексических единиц, имеющих несколько форм; а также способ использования определений различных слов для получения дополнительной информации.

Так, в основе системы транслитерации лежит подход, предложенный сэром Вильямом Джонсоном и принятый индийскими органами государственного управления и власти, а также учеными-ориенталистами. При этом в словаре сохранен показатель долготы гласной *a* - *á*. Что касается краткой *a* в конце слова, Джордж Клиффорд Витворт сохраняет ее в словах, заимствованных из литературы, написанной на санскрите, и опускает в словах, пришедших из современной речи.

Для различения дентальных согласных звуков *d* и *t* и звуков, для произнесения которых язык должен подняться назад к небу, используются диакритические знаки *ḍ* и *ṭ*. Для передачи сибиллянта, занимающего промежуточное положение между *s* и *sh*, используется также диакритический знак *ś*.

Во вводной статье уделяется внимание и выбору сочетания букв для отображения особенностей индийского произношения и правописания.

С вопросом транслитерации связан вопрос выбора грамматической формы для отражения в словарной статье. Джордж Клиффорд Витворт

отказался от показателей падежа, числа и рода (за исключением тех случаев, когда такие показатели критичны для понимания слова) и использовал лишь корневые или же *“oblique”* формы.

Проблемой формирующегося индийского варианта английского языка являлось существование многочисленных искаженных форм для слов индийского происхождения. Если форма слова, не соответствующая правилам транслитерации, все же являлась принятой и распространенной в английском языке, выбор решался именно в ее пользу. Если же в словнике находила отражение правильная форма написания лексической единицы, включение в словник ее альтернативных форм зависело от частоты употребления таких форм и степени искаженности.

Во вводной статье автор помещает сводную таблицу, облегчающую поиск нужного слова: *“Rules for Finding Words not Given under the Form First Looked for”*.

При использовании искаженных форм слов автор не использует диакритические знаки, рассматривая такие формы как попытки репрезентировать «индийские слова» с помощью английских знаков. Так, вместо правильной формы *Bangáli* в словарной статье представлена искаженная форма *Bengali*, но не *Bengáli*; слово из языка хинди *dákáiti* в словаре представлено в форме *dacoity*, но не *dácoity*.

Отличительной чертой словаря, по замыслу автора, является и широко используемая система перекрестных ссылок, дополняющая определения многих лексем. Одной из причин использования такой системы является культурное многообразие Индии. Следование перекрестным ссылкам позволит читателю получить больше информации по интересующему предмету. Примером могут служить следующие словарные статьи:

Afái. [Hindi.] *The snake echis carinata. See Fursá.*

Под словом *Fursá* мы находим следующее определение:

Fursá. [Maráthi phursá.] *A small snake of the viper class, the echis carinata; it is seldom more than twelve or eighteen inches long; the body colour is in various shades of brown, with a connected chain of white arches or semiarches on each side, cutting into a median or vertebral row of white spots. The bite is often fatal, but not usually for several days. The pángla is used as a remedy.*

Другая причина использования перекрестных ссылок кроится в том факте, что в стране, в которой широко распространенными являются более сотни языков, за разными словами часто скрываются похожие, а иногда и идентичные явления. Таким образом, план автора состоял в том, что под одной леммой собрать не только разнообразную информацию, но и разные имена. Ярким примером может служить лексема *Headman*:

Headman. *The member of the village community who acts as its representative <...> How wide is the practice of having a representative head of the village community may be judged from the number of names there are for this officer. Among them are Ambalagár, Baśiniá, Bhuniyá, Burhá, Chaudhri, Gauḍa, Gontíá, Grámádhpati, Gramani, Heggade, Jethryot, Kápu, Lambardár, Málik, Maṇḍal, Mánjhi, Mukaddam, Mukhi,*

Náṭṭānmaikāra, Paṭel, Pāṭil, Purseṭh, Raulia, Redḍi, Roaja, Takka.

Последняя часть вводной статьи исследуемого словаря посвящена кратким правилам произношения букв и их сочетаний.

При всей полноте информации, представленной Джорджем Клиффордом Витвортом во вводной статье, многие лексикографические аспекты словарных статей остались неосвященными.

В рамках критического анализа данного словаря нам кажется целесообразным обратить внимание на особенности представления в нем лексического материала.

Как уже было отмечено В.И. Скибиной [8, 13], наиболее полная словарная статья состоит из леммы, этимологической ссылки, определения и, в некоторых случаях, ссылки на источник и перекрестной ссылки:

Sutra. [*Sanskrit, from siv, to sow.*] *A thread, a string of rules. A sutra should properly be expressed with the utmost possible brevity. It is frequently nothing but a few suggestive memorial words used like algebraic signs, and unintelligible without a key. In later times sutras are merely collections of formulated precepts, adapted to serve as manuals to particular systems of teaching, whether in ritual, philosophy, law, or grammar (Monier Williams). All the sutras are post-vedic, or, in other words, they are smṛiti and not śruti <...> Sutra is also the name of the three piṭakas, that which prescribes rules for Buddhists in general.*

Анализ слов, составляющих корпус буквы "S" (540 лексических единиц), как наиболее репрезентативной буквы английского алфавита, показывает, что около 19% словарных статей состоят лишь из леммы и перекрестной ссылки, отражающей как варианты написания слова, так и различные названия для одного явления, существующие в английском языке в Индии в XIX столетии. Примерами могут служить следующие единицы:

Syed. *See Said.*

Sáis. *More commonly Syce.*

Sthupa. *An error for Stupa.*

Sattram. *The Tamil form of Sattra.*

Sivite. *An English form for Śaiwa.*

Shensoy. *A corruption of śehensáh, itself an error for Śehersai.*

Swarnakár. *See Sonár.*

Sauhágiá. *Another name for Musá Sohág.*

Sáma-veda. *See under Veda.*

Sáve. *The Kanarese name of Chenna. See Millet.*

Как свидетельствуют приведенные словарные статьи, в словаре не существует унифицированного подхода к использованию перекрестных ссылок, выбор их в некоторых случаях является бессистемным.

Этимологическая характеристика дана для 60% слов. Наиболее многочисленную группу представляют слова, пришедшие из санскрита – 27,6% от общего количества слов, имеющих этимологическое описание. 14,7% слов попали в английский язык из языка хинди. Из индоарийского языка маратхи и арабского языка было заимствовано по 8,6% слов. К идиому хиндустани в англо-индийском словаре относятся 7% слов. Приблизительно

по 6,4% слов належать індоарійським мовам бенгали і гуджарати, а також персидському мові, належачому іранській групі. В словарі також представлені слова дравидського походження, пришедшие из языков канаре (3,3%), тамільського мови (3%), мови телугу (0,9%). Из индоарийского языка панджаби в словарь попало 2,7% слов. По 1,2% слов належали східно-іранському мові пушту і новоіндійському мові урія. Араканезський і сингалезський/сингальський мови стали джерелами для 0,6 % і 0,3% слов, відповідно. В 40% слов, не маючих етимологічних посилань, входять і англійські слова, отримавші нові значення в процесі формування індійського варіанта англійської мови.

Формування етимологічних посилань в більшості випадків відповідає лексикографічним традиціям:

Sadubá. [Gujarati.] *The name of a goddess, the bhut or devi of a Bhát woman killed in trágá by her husband.*

Однак, в деяких випадках етимологічна характеристика оформлена в виді визначення або ж включена в визначення слова:

Sampige. *The Kanarese form of Champaka.*

Sháfai. *The third of the Sunni schools; that founded by Sháfai. It is the Arabian school, and to it belong those numerous classes in India which are descended from Arab settlers <...>. See Labbay, Máppila, Navaita.*

Джордж Клиффорд Витворт відзначає також і опосередований шлях проникнення в англійську мову деяких слів з мов корінного населення:

Śáṅkhári. [Bengali form of the Sanskrit śankhakára, a worker in shells.] *The name of a high Śúdra caste; they are shell-cutters and makers of shell bracelets.*

Визначення, представлені в словарі, не відрізняються стандартизованістю. Навіть для однорідних понять автор може давати як короткі визначення, так і енциклопедическіє:

Sámanta. [Bengali.] *The name of a low agricultural caste.*

Sánan, or Sánár. [Tamil.] *The name of a caste; their proper occupation is extracting the juice of the cocoa and palmyra palms. Many are petty traders. Some are found in Ceylon. They bury their dead.*

Samvedi. [Maráthi.] *The name of a caste; they belong to the northern Konkan; they are generally believed to be pure Bráhmans by race, but to have lost caste by their constant intercourse with Christians in the time of the Portuguese; they act as priests to the lower castes (A.K. Nairne).*

Аналіз енциклопедических визначень свідчить про найвищий інтерес, висловлюваний представниками британських колоністів до культури Індії. Так, в визначеннях до словарних статей увага приділяється і організації індійського суспільства з описом племен, каст (в широкому розумінні даного терміна), титулів; і роботі уряду і судової системи; і культурним, релігійним, особливостям, властивим різним народностям, населяючим територію півострова Індостан. В визначеннях описується літоисчислення, архітектура, військові організації, родинні і династическіє відносини,

каждодневные привычки народностей. Есть место описанию флоры и фауны Индии и многих другим аспектам культуры колонизируемой страны.

Однако вопрос, возникающий в этой связи, касается места слов, описывающих вышеперечисленные особенности страны, в лексической системе формирующегося индийского варианта английского языка: являются ли они полноценными заимствованиями в индийский вариант или же их лексикографирование было направлено лишь на предоставление справочного материала для британцев, находящихся на службе в Индии. Возможно, сравнение лексикона англо-индийского словаря Джорджа Клиффорда Витворта и со словниками более поздних словарей позволит найти ответ на этот вопрос.

Анализ же данного словаря свидетельствует о том, что формирование индийской лексикографии на начальных этапах совпадало с общими тенденциями лексикографирования колониальных вариантов: отражая особенности культурной и языковой среды, в которой он создавался, а также своеобразие формирующегося варианта английского языка, словарь был направлен на удовлетворение нужд британских колонистов того времени. Значительная энциклопедическая составляющая англо-индийского словаря свидетельствует о постоянном интересе со стороны британской администрации ко всем культурным аспектам Индии. Выявить особенности и тенденции развития индийской лексикографии также возможно с помощью критического и сравнительного анализов других словарей индийского варианта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Карпова О.М. Английская лексикография / О.М. Карпова. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 175 с.
2. Ступин Л.П. Лексикография английского языка: Уч. пособие для студентов ин-тов и фак. ин. яз. / Л.П. Ступин. – М.: Высш. шк., 1985. – 167 с.
3. Cowie A. P. The Oxford History of English Lexicography: in 2 Vol. / A. P. Cowie. – Oxford: Clarendon Press, 2009. – 2 V.
4. Görlach M. The Dictionary of Transplanted Varieties of Languages: English / M. Görlach // Wörterbücher: An International Encyclopedia of Lexicography. Vol. 2. – Berlin, New York: Gruyter, 1989. – P. 1475-1500.
5. Kachru B. Asian Englishes: Beyond the Canon [Электронный ресурс] / B. Kachru. – Hong Kong: Hong Kong University Press, 2005. – 337p. – Режим доступа: http://books.google.com/books?id=ksHUa14iV34C&pg=PA14&source=gbs_selected_pages. – Назва з екрану.
6. Schneider E. W. Postcolonial English: Varieties around the World / E. W. Schneider. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 384 p.
7. Skybina V. Dictionary in History/History in Dictionary. / V. Skybina // Ivanovo School of Lexicography: Traditions and Innovations. Collection of Research Papers Dedicated to the Anniversary of the Head of the School, Honored Higher School Educator, Doctor of Philology, Professor Olga Karpova. – Ivanovo: Ivanovo State University, 2011. – P. 237-249.
8. Skybina V.I. Paradigms of English Lexicography: International Paradigm (Chapter Two) / V.I.Skybina // Multi-disciplinary Lexicography: Traditions and Challenges of the XX1st Century

- / [ed. by O. Karpova, F. Kartashkova]. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2013. – P. 11-26.
9. Whitworth G. C. An Anglo-Indian Dictionary; A Glossary Of Indian Terms Used in English, and of Such English or Other Non-Indian Terms as Have Obtained Special Meanings in India / G. C. Whitworth. – London: K. Paul, Trench, 1885. – 350 p.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2014 р.

УДК 811.111'373

Борисенко Т.И., Кашуба М.В.,
Мардаренко Е.В., Циновья М.В.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В ПОДЪЯЗЫКАХ ТЕХНИКИ

В статье рассмотрены и обоснованы результаты исследований, связанных с использованием, назначением и функционированием модальных глагольных конструкций в 3 подъязыках: теплотехники, электроснабжения и автомобилестроения.

Ключевые слова: модальные глагольные конструкции, дифференциальные и интегральные признаки, видо-временные и залоговые формы конститuentов.

Борисенко Т.И., Кашуба М.В., Мардаренко О.В., Цинова М.В. Особливості функціонування модальних дієслівних конструкцій у підмовах техніки. У статті розглянуті та обґрунтовані результати досліджень, пов'язаних з використанням, призначенням та функціонуванням модальних дієслівних конструкцій у 3 підмовах: тепло-техніки, електропостачання та автомобілебудування.

Ключові слова: модальні дієслівні конструкції, диференціальні та інтегральні ознаки, видо-часові та станові форми конститuentів.

Borisenko T.I., Kashuba M.V., Mardarenko E.V., Tsynova M.V. Peculiarities of modal verb constructions functioning in technical sublanguages. This article is devoted to the study of modal verb constructions functioning in three technical sublanguages: Thermal Engineering, Electric Power Supply and Automobile Industry.

Keywords: modal verb constructions, differential and integral signs, aspect-tense and voice form constituents.

Известно, что исследование функционирования единиц языка – это исследование их поведения в речи (тексте), а одним из существенных параметров речи является частотность употребления в ней единиц, следовательно, анализ функционирования языковых единиц связан с исследованием частоты их употребления в речи. С помощью статистики была сделана попытка определить частоту употребления различных типов МГК и их конститuentов в исследуемых подъязыках и выявить закономерности, управляющие процессами функционирования анализируемых глагольных конструкций в научных текстах.

Анализ современных работ, посвященных данной проблематике [1;2], позволил сделать вывод, что для исследования такого рода необходимо сочетание **методов** сплошного обследования текстовой выборки, структурно-типологического и дистрибутивного анализа, метода словарных дефиниций, сопоставительного анализа как на лексико-грамматическом, так и на синтаксическом уровне с учетом частотных характеристик изучаемого языкового явления и норм его реализации в речи. Такое комплексное применение методов в лингвистическом исследовании является оптимальным при полном и всестороннем изучении рассматриваемого языкового феномена.

Предметом данного исследования являются модальные глагольные конструкции (МГК) и их конститuentы, актуализирующиеся в подъязыках техники.

Целью данного исследования является выявление особенностей функционирования МГК в подъязыках техники.

Грамматическое значение непосредственно составляющих МГК позволило определить дифференциальные и интегральные признаки конструкций не только в рамках каждого из трех подъязыков, но также параметры, распространяющиеся на любые тексты в пределах научного функционального стиля.

Из текстовой выборки извлечено 2458 модальных глагольных конструкций. Все МГК представлены тремя основными типами:

1. модальный глагол (глаголы *to have, to be* в модальном значении) + инфинитив пассив;
2. модальный глагол (глаголы *to have, to be* в модальном значении) + инфинитив актив;
3. модальный глагол (глаголы *to have, to be* в модальном значении) + *be* + прилагательное.

Эти модальные глагольные конструкции являются наиболее частотными модальными конструкциями в текстах научного функционального стиля. В связи с этим возникает вопрос: налагают ли подъязыки техники какие-либо ограничения на реализацию грамматических категорий на системы грамматических значений глаголов английского языка в модальных глагольных конструкциях? Для того, чтобы ответить на этот вопрос, необходимо рассмотреть составляющие МГК в плане их частотности, временной соотношенности, а также исследовать воспроизведение видовых и залоговых форм глаголов, установить грамматические значения конститuentов синтаксических конструкций, функционирующих в научно-техническом тексте.

Первый конститuent МГК – модальные глаголы, объединенные несколькими общими для них признаками: они обладают неполной парадигмой, характеризуются ограниченной сочетаемостью, так как могут комбинироваться только с инфинитивом и обладают модальным значением. В речи, кроме особых структур, они функционируют несамостоятельно, а всегда в сопровождении инфинитива смыслового глагола и выражают возможность, вероятность, необходимость, желательность совершения действия, выраженного инфинитивом. Обобщив корпус исследуемых лингвистических объектов, получили возможность выявить частоту употребления в них первых конститuentов, которые представлены модальными глаголами.

Как выяснилось, частота употребления МГК оказалась зависимой не только от того, какой модальный глагол является первым конститuentом, но и от того, в какой временной форме он употребляется. То есть, различные временные формы модальных глаголов имеют разную частоту употребления.

Анализ форм первого конститuenta показал, что формы настоящего времени первого конститuenta преобладают во всех подъязыках и составляют 2113 словоупотреблений или 86,03% от всех его временных форм, ре-

ализованных в исследуемых текстах. Наиболее частотной оказалась форма *can* в конструкции с инфинитивом, которая отмечена в 5, 19 раза чаще формы *could*. Настоящее время модального глагола *may* в исследуемой конструкции употреблено в 7,71 раза чаще, чем форма *might* и т.д.

Итак, можно сказать, предпочтение модальных глаголов в форме настоящего времени является одной из основных характеристик технического текста, что предопределено спецификой коммуникативного акта в научной литературе, для которой характерно описание фактов, предметов и явлений, объяснение внутренних и внешних связей, а план выражения, как правило, относится к настоящему.

Если сравнить эти данные с данными, полученными исследователями на материале текстов художественной литературы, то становится очевидным, что преимущественное употребление формы настоящего времени первых конstituентов можно считать дифференциальным признаком научных текстов.

Модальные глаголы могут сочетаться с инфинитивами других глаголов, что не является исключением для текстов техники. В полнозначных глаголах – вторых конstituентах МГК нашел отражение абстрактный характер научного стиля, предлагающий широкое употребление наиболее отвлеченных по своим значениям форм в обобщенных и абстрактных значениях. Эта особенность научного функционального стиля оказала влияние и на употребление форм полнозначных глаголов в исследуемых конструкциях.

Таблица 1

**Частота употребления
видовых форм полнозначных глаголов в исследуемых МГК**

Первый конституент	Индефинитный инфинитив полнозначного глагола			Продолженный инфинитив полнозначного глагола			Перфектный инфинитив полнозначного глагола			
	ТП	ЭС	АС	ТП	ЭС	АС	ТП	ЭС	АС	
can/could	604	405	352	1	-	-	3	1	4	1370
may/might	235	144	86	1	-	-	3	1	5	477
must	162	68	58	-	-	-	-	-	-	288
to have	26	44	56	-	-	-	-	-	-	6
to be	23	25	15	-	-	-	-	-	-	63
Всего:	1050	686	567	2	-	-	8	2	9	2324

Как видно из табл. 1, наибольшую частоту употребления имеют МГК с индефинитным инфинитивом полнозначного глагола, в чем отражается специфика коммуникативного акта научно-технических текстов, основной целью которых является констатация фактов, изложение сути исследова-

ний и открытий, а не концентрация внимания реципиента на длительности или завершенности происходящего процесса.

Полнозначные глаголы, употребленные в форме продолженного инфинитива, представлены только в подязыке теплотехники в конструкции с модальным глаголом *can* в отрицательной форме и с модальным глаголом *may*: *cannot be fetching, may be measuring*. В подязыках электроснабжения и автомобилестроения подобных конструкциях выявлено не было.

Следует отметить, что различные временные формы первого конститuenta проявляют разную активность с видовыми формами полнозначного глагола.

Таблица 2

Частотное распределение временных форм *can/could* и *may/might* с видовыми формами полнозначных глаголов в подязыках техники

Первый конститuent	Индефинитный инфинитив полнозначного глагола			Продолженный инфинитив полнозначного глагола			Перфектный инфинитив полнозначного глагола			
	ТП	ЭС	АС	ТП	ЭС	АС	ТП	ЭС	АС	
Can	536	342	277	1	-	-	-	-	-	1156
Could	68	63	75	-	-	-	3	1	4	214
May	212	129	72	1	-	-	5	1	2	422
Might	23	15	14	-	-	-	-	-	3	55
Всего:	839	549	438	2	-	-	8	2	9	1847

Перфектный инфинитив полнозначного глагола в исследуемых конструкциях представлен в подязыке автомобилестроения с формой прошедшего времени глагола *can - could* и с формой настоящего времени глагола *may: could have been modelled; may have contributed*; в подязыках электроснабжения и теплотехники с формой прошедшего времени глагола *can - could* и с формой настоящего времени глагола *may: could have gained; may have been masked*.

Исследования показали, что сочетание *can* с перфектным инфинитивом отсутствует. Однако нулевая частота события при конечном числе испытаний еще не является признаком «невозможности данного события». Речь может идти о весьма малой его вероятности. В то же время анализ работ, посвященных вопросам модальности и модальным глаголам, показал, что исследователи либо вообще не упоминают о конструкциях положительного *can* с перфектным инфинитивом, либо просто отмечают их отсутствие.

Проведенное исследование позволяет сделать вывод о том, что для текстов подязыков техники присутствие неиндефинитных форм полнозначных глаголов как вторых конститuentов МГК не является характерным.

Высокая частотность употребления индефинитных форм полных глаголов в МГК объясняется связью подязыков техники с простыми и статичными объектами исследований, которые не требуют характеристики по длительности происходящих процессов и явлений, частичному результату, процессу, начавшемуся когда-то и продолжающемуся в настоящее время, по продолжительности экспериментов, проводимых над объектами исследования. Высокую частотность индефинитных форм можно объяснить «спецификой номинации в научном тексте и тенденцией к компрессии ряда признаков в одной единице текста [4].

Что касается залоговых форм, то традиционно отмечается факт регулярности страдательных форм в научном тексте, при этом цифры, приводимые во многих исследованиях, действительно свидетельствуют об их повышенной частотности в научной речи по сравнению с другими функциональными стилями [5; 6].

С целью выявления закономерности функционирования страдательного залога в исследуемых подязыках был проведен анализ второго конституента МГК – полного глагола, и проведенное исследование показало преобладание пассивных форм полных глаголов в МГК.

Таблица 3

Частотное распределение активных и пассивных форм полных глаголов в модальных глагольных конструкциях

Тип конструкции	Абсолютная частота
модальный глагол + инфинитив актив	1022
модальный глагол + инфинитив пассив	1302
Всего:	2324

Как следует из табл. 3, в исследуемых текстах преобладает конструкция «модальный глагол + инфинитив пассив». Этот факт можно объяснить тем, что автор научного текста стремится сосредоточить внимание читателя на самом процессе, он называет действия, которые могут или должны быть произведены над каким-либо объектом без упоминания производителя действия. Наряду с морфологической маркировкой пассив маркирован и семантически, т.е. пассив обладает более определенным значением, нежели актив [7], чем и обусловлено его частотное употребление в научно-технических текстах.

Однако при изучении функционирования МГК в каждом из исследуемых подязыков оказалось, что не во всех подязыках прослеживается тенденция к преобладанию употребления пассивных форм полных глаголов как вторых конституентов МГК.

Таблица 4

**Частотное распределение конструкций
«модальный глагол + инфинитив пассив» и «модальный глагол +
инфинитив актив» с различным первым конститuentом**

Первый конституент конструкции	Подъязыки						
	Теплотехники		Электроснабжения		Автомобилестроение		
	Инфинитив актив	Инфинитив пассив	Инфинитив актив	Инфинитив пассив	Инфинитив актив	Инфинитив пассив	
can/could	251	357	117	289	188	168	1370
may/might	152	89	66	79	67	24	477
must	59	103	25	43	25	33	288
to have	13	13	13	31	28	28	126
to be	11	12	3	22	4	11	63
Всего:	486	574	224	464	312	264	2324

Объяснить это можно содержанием и целенаправленностью высказывания, т.е. экстралингвистическими факторами. Содержательно-информативный план текстов по автомобильной тематике предусматривает совершение действия не только одушевленным лицом, но и самой машиной, либо одной из ее систем, которые в последнее время снабжены электронной памятью или датчиками.

Дальнейшее исследование корпуса неоднословных глагольных конструкций показало своеобразную закреплённость пассивных форм полнозначного глагола за определенной временной формой первого составляющего конструкции, что можно проследить на наиболее частотных МГК с модальными глаголами **can/could, may/might**.

Таблица 5

**Частотность реализации различных временных форм первого
конституента в конструкции «модальный глагол + инфинитив актив»
и «модальный глагол + инфинитив пассив»**

Первый конституент конструкции	Подъязыки						
	Теплотехники		Электроснабжения		Автомобилестроение		
	Инфинитив актив	Инфинитив пассив	Инфинитив актив	Инфинитив пассив	Инфинитив актив	Инфинитив пассив	
can	214	323	87	255	136	141	1155
could	37	34	30	34	52	27	214
may	139	79	58	72	55	1	422
might	13	1	8	7	12	5	55
Всего:	403	446	183	368	255	192	1847

Как видно из табл.5, происходит реальное проявление стилевых черт в реализации самой частотной формы глагола *can* - формой настоящего времени, которая употребляется предпочтительно с пассивным инфинитивом во всех трех подъязыках.

Это дает возможность прогнозировать объективные данные для составления алгоритмов по распознаванию модальных глагольных конструкций, функционирующих в текстах подъязыков техники.

Анализ залоговых форм полнзначных глаголов в МГК выявил тенденцию к более частотному употреблению конструкций типа «модальный глагол + инфинитив актив» в подъязыке автомобилестроения по сравнению с теплотехникой и электроснабжением. Это можно объяснить особенностями текстов данного подъязыка, где речь идет о двигателях, устройствах, механизмах, которые являются непосредственными исполнителями действия, несущего основную информацию. Так, в данном случае экстралингвистический фактор оказывает определенное влияние на выбор грамматических средств.

Частота употребления активных и пассивных форм второго конституента объясняется не только их принадлежностью к научному функциональному стилю, но и обусловлена их употреблением в той или иной отраслевой литературе.

Кроме описанных выше конструкций в обследуемой выборке функционирует тип конструкции «модальный глагол + *be* + прилагательное». Например: *can be certain, may be available, could be useful, etc.* Приводим частотные характеристики реализации данной МГК.

Таблица 6

Частотное распределение МГК «модальный глагол + *be* + прилагательное» с различным первым конституентом

Конструкция «модальный глагол+ <i>be</i> +прилагательное	Подъязыки			
	Теплотехники	Электроснабжения	Автомобилестроение	
<i>may/might</i>	28	26	9	63
<i>can/could</i>	18	14	9	41
<i>must</i>	10	10	6	26
<i>to have</i>	–	2	–	2
<i>to be</i>	–	–	–	–
Всего:	56	52	24	132

Количественные данные об употреблении имени прилагательного с одним из модальных глаголов (табл. 6) свидетельствуют как о распределении данного типа МГК по подъязыкам, так и о способности модальных глаго-

лов вступать в синтаксическую связь с прилагательными избирательным способом. Практически одинаковые частотные параметры отмечаются в подъязыках теплотехники и электроснабжения, тексты которых реализуют данный тип синтаксического соединения предпочтительно с глаголом *may/might*. Тексты подъязыка автомобилестроения не характеризуются функционированием в них МГК типа «модальный глагол + *be* + прилагательное», что объясняется спецификой семантической структуры.

Избирательность модели проявляется также и в реализации морфологических категорий (временных форм) первых конstituентов. Следует отметить преобладание формы настоящего времени модальных глаголов *can* и *may* в подъязыках теплотехники и электроснабжения. В подъязыке автомобилестроения временная форма *may* более частотна, чем *might*, однако модальный глагол *can* в форме прошедшего времени в исследуемом типе конструкций реализуется чаще. Частота употребления МГК типа «модальный глагол + *be* + прилагательное» с различными временными формами первого конstituента может варьироваться в пределах одного функционального стиля в зависимости от подъязыков, что уже отмечалось в связи с описанными типами конструкций «модальный глагол + инфинитив актив» и «модальный глагол + инфинитив пассив». Тип конструкции «модальный глагол + *be* + прилагательное» оказался наименее частотным в исследуемых текстах по сравнению с другими двумя типами конструкций. Этот тип составил в исследуемых подъязыках только 5,37% от общего числа МГК. Однако, если учесть, что реципиент воспринимает сочетание модального глагола с инфинитивом как особую конструкцию, то данный тип конструкции может быть представлен в грамматике получателя речи как расширение конструкции типа «модальный глагол + инфинитив актив» за счет прибавления прилагательного.

Таблица 7

**Частотное распределение различных типов
модальных конструкций в подъязыках техники**

Подъязык	Тип конструкции			
	Модальный глагол + инфинитив актив	Модальный глагол + инфинитив пассив	Модальный глагол + <i>be</i> + прилагательное	
Теплотехника	486	574	56	1116
Электроснабжение	224	464	52	740
Автомобилестроение	312	264	24	600
Всего:	1022	1302	132	2456

Был также проанализирован весь состав прилагательных, используемых в модели «модальный глагол + *be* + прилагательное». Оказалось, что по своим семантическим характеристикам они имеют синонимические зна-

чения с оттенком «возможный», «вероятный» и т.д. (*possible, capable, able, etc.*).

Гипотеза о том, что план выражения и план содержания модальных глагольных конструкций в текстах подязыков научного функционального стиля представляет собой отношение их связей и взаимодействия, подтвердилась в результате проведенного исследования

Исследуемые подязыки техники налагают ограничения на реализацию грамматических категорий на системы грамматических значений глаголов английского языка в модальных глагольных конструкциях. Все составляющие модальных глагольных конструкций в плане их частотности, временной отнесенности, воспроизведения временных и залоговых форм, грамматических значений конститuentов синтаксических конструкций, функционирующих в пределах анализируемых текстовых выборок, проявляют собственные специфические характеристики.

Во всех подязыках прослеживается тенденция к употреблению первых конститuentов модальных глагольных конструкций в форме настоящего времени, что предопределено спецификой коммуникативного акта в научно-технической литературе, для которой характерно описание фактов, предметов и явлений.

Наиболее частотной является форма *can*, которая реализуется 1183 раза, что в 5,19 раз чаще, чем *could*. Преимущественное употребление формы настоящего времени первых конститuentов модальных глагольных конструкций можно считать нормой их реализации в текстах подязыков теплотехники, электроснабжения и автомобилестроения.

Полнозначный глагол как второй конститuent реализуется, в основном, в индефинитных формах. Наиболее частотным во всех трех подязыках является неопределенный инфинитив полнозначного глагола. Продолженный инфинитив воспроизводится только два раза только в подязыке теплотехники. Перфектный инфинитив второго конститuenta также не является частотным и реализуется только несколькими единицами.

Низкая частотность употребления неиндефинитных форм полнозначных глаголов как вторых конститuentов МГК может считаться интегральным признаком подязыков теплотехники, электроснабжения и автомобилестроения.

Полнозначный глагол как второй конститuent глагольной конструкции в пассивной форме проявляет повышенную частотность в подязыках теплотехники и электроснабжения, а в подязыке автомобилестроения преобладает активная форма полнозначного глагола.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ефремова Д.А. Категория модальность в тексте биографических эссе и средства ее выражения // Функциональная лингвистика. – Крымский республиканский институт последипломного педагогического образования. – Симферополь, 2013.- №5. – С.101-103.
2. Малявин Д.В., Королева Т.М., Горшкова К.А. Способы выражения модальных отношений в английском и украинском языках – ОГУ, - 1986.
3. Морозова И.Б., Чайковская И.Ф. The Use of Modal Verbs // Навч. посібник.- Одеса: Друкарський дім, 2008. – 126 с.

4. Новицкая, Т.М. Практическая грамматика английского языка / Т.М.Новицкая. – М.: Высшая школа, 1979. – 415 с.
5. Johnson E.W. How to Achieve Competence IN English Grammar. – N.Y.: Bantam Books, 1988.-201p.
6. Lewis N. Better English. A Painless Study of Grammar. – N.Y.: Dell Publishing Co.Inc,1984. - 413 p.
7. 4. Korsakov, A.K. The Use of Tenses in English / A.K.Korsakov. - Kiev: Higher School Publishing House, 1978. – 223 p.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2014 р.

**СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ
ОБРАЗНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТІЛА ПІД ВЛАДОЮ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ
(на матеріалі тексту роману Дж. Фаулза «The Collector»)**

Статтю присвячено висвітленню результатів семантико-когнітивного аналізу особливостей концептуалізації і когнітивних процесів, що супроводжують формування образу ТІЛА ПІД ВЛАДОЮ в художній семантиці. Матеріалом дослідження слугує художній текст представника постмодернізму в англійській літературі Дж. Фаулза «The Collector». Методика дослідження передбачає реконструкцію концептуальних метафор в тексті.

Ключові слова: тілесність, тіло під владою, образність, художній текст, концептуальна метафора, постмодернізм, когнітивна поетика.

Галуцьких І.А. Семантико-когнитивные аспекты образной интерпретации ТЕЛА ПОД ВЛАСТЬЮ в английской художественной прозе постмодернизма (на материале текста романа Дж. Фаулза «The Collector»). Статья посвящена освещению результатов семантико-когнитивного анализа особенностей концептуализации и когнитивных процессов, сопровождающих формирование образа ТЕЛА ПОД ВЛАСТЬЮ в художественной семантике. Материалом исследования послужил художественный текст представителя постмодернизма в английской литературе Дж. Фаулза «The Collector». Методика исследования предполагает реконструкцию концептуальных метафор в тексте.

Ключевые слова: телесность, тело под властью, образность, художественный текст, концептуальная метафора, постмодернизм, когнитивная поэтика.

Galutskikh I. Semantic and cognitive aspects of imagery interpretation of HUMAN BODY UNDER THE POWER in the English Postmodernist fiction (on J. Fowles's «The Collector»). The research focuses on the semantic and cognitive analyses of the specific ways of conceptualization and cognitive mechanisms accompanying the formation of the image of the BODY UNDER THE POWER in the fiction semantics. The material of the research is the text of English postmodernist writer – J. Fowles «The Collector». The methodological basis is the theory of conceptual metaphor and implies reconstruction of conceptual metaphors in the text.

Key words: corporeality, body under the power, imagery, belles-lettres text, conceptual metaphor, postmodernism, cognitive poetics.

Феномен тілесності як об'єкт вивчення привертав увагу великої кількості дослідників, які працюють у різних сферах науки [2; 3; 9; 10; 12-14]. Враховуючи різноаспектний характер людського тіла, ракурси його вивчення не вичерпуються проблематикою його будови та функціонування, але і включають питання взаємодії з собі подібними, осмислення буття людини як *homo corporalis*, її місця в соціумі та ін.

В сучасній науковій думці *тілесність* розуміється як інтегруюча ознака екзистенційного досвіду людини, що поєднує комплекс природних, індивідуальних та культурних рис тіла людини, як поле взаємодії внутрішніх та зовнішніх життєвих просторів людської істоти [11, 113].

Включення «людини тілесної» до соціокультурного простору спричиняє суттєві наслідки для її тіла, пов'язані із перетворенням біологічного феномену у соціокультурне явище, яке набуває додатково до своїх природно заданих атрибутів властивості та характеристики, породжувані соціальним та культурним впливом. Оскільки тілесність виступає площиною дії «соціальних кодів» [18], практично всі підсистеми соціуму причетні до становлення соціокультурного тіла – наука і технології, економіка і політика, освіта і сфера рекреації, мистецтво і релігія. Значний ступінь залежності «людини тілесної» від соціокультурного середовища знаходить віддзеркалення в термінології, притаманній сучасній соціоантропології, серед яких «медикалізоване тіло», «технологізоване тіло», «зникаюче природне тіло», «тіло споживацької культури», «тіло, що панікує під натиском цивілізації», «соціально-дисципліноване тіло», «політизоване тіло» тощо [1].

Одним з найсильніших впливів на тіло здійснюють владні режими, в той час як саме тіло вступає інструментом дискурсу влади.

Проблематика тіла і влади і, власне, «тіла під владою» є предметом інтересу багатьох філософів та соціологів [1; 8; 16]. Це питання є безпосередньо пов'язаним із поняттям «держава», з яким корелює будь-яке людське суспільство, а державні органи влади, за формулою М.Вебера, «претендують на монополію легітимного фізичного насильства» [цит. за: 1, 24-25]. Отже, одна з головних характеристик влади полягає у праві розпоряджатись тілами. Як зазначає М. Фуко, влада є націленою на те, щоб «зруйнувати і скласти тіло знову» [16, 371], її не задовільняє самостійне тіло, отримане у спадок від природи, а потрібне таке, яке повністю відповідає механізмам влади, а отже, влада й винаходить все «нові політичні технології тіла» [1, 29], щоб трансформувати, пристосувати та «приборкати» його. В певному сенсі процес соціалізації – це процес перманентного насильства і примушування. Звідси і з'являється ідея про дисципліноване тіло [1, 30].

Таке існування на перетині природного і соціокультурного спричиняє модифікації тіла і зміни у сприйнятті та розумінні тіла та тілесності, що знаходить віддзеркалення і в їх «охудожненому» вигляді, оскільки притаманна суспільству специфіка бачення світу так чи інакше знаходить відображення у мистецтві, одним з видів якого є художня література.

В структурі художнього твору тіло підлягає процесу «охудожнення», стаючи предметом естетичного бачення автором та отримуючи певну образну інтерпретацію, в якому специфіка світосприйняття, притаманна відповідному історичному періоду, знаходить відображення у своєрідності художніх образів. Саме тому охудожнене тіло (художня тілесність) виступає цікавим об'єктом аналізу як тло вивчення концепту ТІЛО ЛЮДИНИ / HUMAN BODY в найрізноманітніших його аспектах, серед яких *сенсорне тіло* [5; 6], *еротизоване тіло* [3; 4; 17], *соціалізоване тіло* тощо [7].

В цьому дослідженні основну увагу приділено вивченню специфіки мовної репрезентації соціалізованого тіла на прикладі образу *тіла під владою* в художньому тексті періоду постмодернізму, лінгвістичні аспекти якого не були предметом спеціального аналізу, що підкріплює *актуальність* дослідження.

Об'єктом дослідження є способи концептуалізації ТІЛА ЛЮДИНИ ПІД ВЛА-

ДОЮ / HUMAN BODY UNDER THE POWER в образно-нарративному просторі художньої прози англійських постмодерністів.

Предмет дослідження становлять фрагменти художнього тексту, в яких експліцитно та імпліцитно розкривається образ ТІЛА ПІД ВЛАДОЮ та пріоритетні напрями його переосмислення.

Матеріалом дослідження є текст художнього твору англійського представника постмодернізму в літературі Джона Фаулза *"The Collector"* [22]. *Мета* дослідження полягає у виявленні специфіки образної інтерпретації ТІЛА ПІД ВЛАДОЮ та особливостей дискурсу влади через дискурс тілесності в постмодерністській поетиці. Вибір твору зумовлений тим, що в романі тілесність розглядається у специфічному для періоду постмодернізму ключі як площина розгортання соціальних кодів, зокрема, *тіло як об'єкт влади* знаходить в ньому яскраву образну репрезентацію.

В дослідженні застосовано метод семантико-когнітивного аналізу, що передбачає реконструювання концептуальних метафор у тексті. Методологічною базою дослідження є теорія концептуальних метафор Дж. Лакоффа та М. Джонсона [20], а також запропонований З. Кьовечешом підхід до розмежування основних когнітивних механізмів поетичного переосмислення базових концептуальних метафор [19, 47-53].

Як продемонстрував проведений аналіз, в романі наводиться низка ознак *тіла під владою*. В ньому знаходить художнє відображення тілесні форми влади, де технікою примушення виступає зв'язування, утримання в неволі, обмеження дій, місцезнаходження, переміщень, яких зазнає молода і красива дівчина Міранда, яка нічого не скоїла, проте є ув'язненою, в той час як нічим непримітний хлопець на ім'я Фердинанд, який колекціонує метеликів, виступає в ролі деспота, який самочинно заточує її у підвалі свого дому, порушуючи головне правило гуманізму через полишення свободи та позбавлення людини права на волевиявлення. Таке свавілля – насильницьке утримування людини в обмеженому просторі – виглядає як «присвоєння» тіла, а намагання розпоряджатись ним за своїм бажанням – як зловживання владою. Ситуація, в якій живе Міранда протягом не дуже довгого, проте важкого періоду, має усі ознаки тюремного ув'язнення як виду покарання: ізоляція від суспільства, регламентація режиму сну, їжі та занять, модуляція «покарання» та можливість у разі «виправлення» отримання поступок з боку утримувача.

Її невинність та його деспотизм складають підґрунтя образної репрезентації *тіла під владою*, інтерпретація якого в художньому тексті є реакцією на події, пов'язані із розвитком у світі жакхливих дисциплінарних режимів, а мрія про владу та дисципліноване тіло, повністю підпорядковане інтересами держави, досягла свого апогею в політиці Третього Рейху.

Кореляцію принципів поведінки Фердинанда із засадами тоталітарних режимів вбачаємо у посиланні на книгу «Таємниці Гестапо», порадами якої він користується, розробляючи механізми залякування та зломлення жертви, одним з яких була ізоляція від навколишнього світу:

"I never let her see papers... have a radio or television. ... I was reading a book called Secrets of the Gestapo—all about the tortures and so on they had to do in the war [...] a prisoner was the not knowing what was

going on outside the prison. I mean they didn't let the prisoners know anything, [...] they were cut off from their old world. And that broke them down" (22, 41).

І такі методи дійсно виявлялись дієвими з Мірандою, оскільки, перебуваючи в ізоляції та інформативному вакуумі, вона навіть припиняє вірити в реальність існування навколишнього світу:

"The isolation he keeps me in. No newspapers. No radio. No TV. I miss the news terribly. I never did. But now I feel the world has ceased to exist (22, 146).

Ув'язнена дівчина немов відчувала її реальність: **"Power. It's become so real"** (22, 123), а себе, оточеною тишею, – немов похороненою заживо:

"...how absolute the silence down here is. No noise unless I make it. So I feel near death. Buried. No outside noises to help me be living at all" (22, 174).

Автор підкреслює це і через її сприйняття повітря, яким вона дихає в підвалі, крізь призму тілесної метафори «мертве повітря» (**"dead air"**) (22, 134).

Таке «присвоєння» тіла Міранди символізує і тогочасну владу Англії та англійське суспільство, яке в художній інтерпретації Дж. Фаулза, «душить», ламає все живе, свіже й оригінальне, і давить насмерть, подібно до парового катку: **"The feeling that England stifles and smothers and crushes like a steamroller over everything fresh and green and original"** (22, 172). Таким чином зображується насильство ординарності, сірості, міщанства, - того, що, у словах Міранди знаходить характеристику «калібанська Англія» з її старомодністю і заздрісною злобою, - над свіжим, творчим, інтелектуальним: **"But Caliban's England is fouler. It makes me sick, the blindness, deadness, out-of-dateness, stodginess and, yes, sheer jealous malice of the great bulk of England"** (22, 172).

Саме тому вона ототожнює поведінку Фердинанда із нею із «тиранією слабких», звичайних навіть у своїй ординарності людей:

"He's so slow, so unimaginative, so lifeless. [...] I see it's a sort of tyranny he has over me. [...] The hateful tyranny of weak people. [...] The ordinary man is the curse of civilization" (22, 134).

Проведений семантико-когнітивний аналіз напрямів художнього переосмислення ТІЛА ПІД ВЛАДОЮ продемонстрував, що пріоритетним модусом його образної концептуалізації в романі Дж. Фаулза *«The Collector»* виступає напрям, який узагальнює концептуальна метафора ТІЛО ЛЮДИНИ ПІД ВЛАДОЮ Є МЕТЕЛИК (КОМАХА) / HUMAN BODY UNDER THE POWER IS A BUTTERFLY (INSECT), що в аналізованому художньому тексті знаходить реалізацію у більш ніж 70% текстових фрагментів, в яких *тіло під владою* здобуває образну репрезентацію. Образ *метелика (butterfly)* або *комахи (insect)* застосовується автором в якості метафоричного кореляту тіла Міранди, викраденої та утримуваної в полоні колекціонером метеликів Фердинандом.

В той час як *тіло дівчини* в руках чоловіка, зображене за допомогою образу *метелика*, втілює хрупкість, а вказаний напрям переосмислення уособлює людську беззахисність перед натиском держави та державного устрою, тоталітарного режиму, фашистських методів управління, неучтва,

недалекого розуму, володарювання глупими та жорстокими людьми, нездатними розумно розпорядитися владою, самі техніки здійснення влади над тілом ототожнюються в образній системі Дж. Фаулза із колекціонуванням метеликів, де останні, потрапляючи до колекції, підлягають умертвінню в спеціальній колбі та складанню до коробки, де залишаються навіки наколотими на булавки.

Так, говорячи про жінок, він завжди порівнює їх до видів метеликів – капустанки (*Cabbage White*) або репейниці (*Painted Lady*): “...he’s been having a dirty week-end **with a Cabbage White**,” he used to say, and, “Who was that **Painted Lady** I saw you with last night?” (22, 6).

Його інтерес як колекціонера спонукає його оцінювати жінок за параметром – *цінний / звичайний* «екземпляр» для колекції. Отже, деяких, яких він вважає страшними, вульгарними та потасканими, він дорівнює до нікчемних, негідних та не вартих уваги екземплярів колекції, які не те щоб наколювати, але на які й дивиться не станеш: “... she was old and she was horrible, horrible ... both the filthy way she behaved and in looks. She was worn, common. **Like a specimen you’d turn away from, out collecting**” (22, 9).

Міранда, навпроти, вважалась йому рідкісним екземпляром, вартим уваги, заради якого він готовий був пильнувати часами. Саме з процесом ловлі такого екземпляра він, вирішивши викрасти її, порівнює своє довге пильнування та очікування влучного моменту: “It finally ten days later **happened as it sometimes does with butterflies**. I mean you go to a place where you know you may see something rare and you don’t, but the next time not looking for it **you see it on a flower right in front of you** ...” (22, 22).

Формування образу *тіла під владою*, яке переосмислюється за допомогою образу *метелика*, відбувається завдяки тому, що в сюжетній лінії роману лейтмотивом проходить ототожнення фактів пильнування, ловлі, умертвіння метелика та поневолення Міранди.

Так, автор описує обережність та ретельність, з якою Фердинанд підходить до полювання на рідкісного екземпляра метелика, як обережно він триматиме за тільце (торахс), яке буде битись крильцями, дорівнюючи до цього незрівнянно складніший процес викрадення Міранди, яку прийшлося усипити за допомогою хлороформу, аналогічно до того, як метелика поміщали до морилки з ефіром. Ці паралелі є очевидними з наступного фрагменту тексту:

“It was like not **having a net and catching a specimen you wanted in your first and second fingers** (I was always very clever at that), coming up slowly behind and you had it, but you **had to nip the thorax, and it would be quivering** there. It wasn’t easy like it was with a killing-bottle. And it was twice as difficult with her, because I didn’t want to kill her, that was the last thing I wanted” (22, 39).

Втім, від початку Фердинанд не планував, на відміну від своїх метеликів, полишати життя викрадену дівчину, а лише тримати її під своєю владою, неподільно володіти її тілом, її присутністю, аналогічно до того, як метеликів колекціонують заради простого володіння та спостереження їх мертвих тіл.

Надалі в образно-нарративній системі твору Дж. Фаулза паралелі між *тілом під владою* (Мірандою) та *метеликом* (екземпляром колекції) ста-

ють дедалі частішими. Так, концептуальну метафору ТІЛО ЛЮДИНИ ПІД ВЛАДОЮ Є МЕТЕЛИК активовано у наступному фрагменті тексту, в якому спостерігаємо усвідомлення Мірандою факту перебування в руках колекціонера, для якого вона – одна з його жертв, екземпляр колекції:

"I'm an entomologist. I collect butterflies". "Of course," she said. [...] Now you've collected me." [...] "No, not in a manner of speaking. Literally. You've pinned me in this little room and you can come and gloat over me." [...] "I'd do anything you asked me". "Except let me fly away" (22, 42).

Дізнавшись, що він колекціонує метеликів, Міранда розуміє, що він вполював і її (*Now you've collected me*), і що він триматиме її в своєму будинку просто заради самої ідеї володіння нею, що він насадив її «на булавку» як метелика, щоб розглядати час від часу (*You've pinned me in this little room and you can come and gloat over me*), і що він ніколи не дозволить їй піти (букв. «летіти») звідти (*Except let me fly away*).

Автор звертається в романі не лише безпосередньо до образу метелика (*butterfly*). Оскільки метелик належить до лускокрилих комах із складним життєвим циклом із повним перетворенням, який включає стадії яйця, личинки (так званої гусені), лялечки та імаго (дорослої стадії розвитку комахи), автор апелює і до цих стадій як метафоричних корелятивів стану тіла Міранди та змін, яких воно зазнає. Так, Дж. Фаулз проводить паралель між тим, як трансформується стан тіла дівчини, якій дозволено було прийняти душ і запропоновано зробити зачіску, вдягнути сукню, куплену для неї, скористатись косметикою та духами, із процесом появи імаго (власне, метелика) із лялечки, що здійснює через сприйняття Фердинанда: *"I had the same feeling I did when I had watched an imago emerge, and then to have to kill it..." (22, 84).*

В цьому фрагменті шляхом аналогового механізму концептуалізації Дж. Фаулз досить очевидно ототожнює образи Міранди та метелика на стадії імаго (*imago*) в руках колекціонера. Вона виглядала так красиво та вишукано, що у Фердинанда з'явилося те саме відчуття від спостереження метаморфозів її зовнішності і перетворення її на прекрасну жінку, якого він зазнавав кожного разу, коли спостерігав, як із кокона з'являється метелик і випростовує крильця.

Оскільки Дж. Фаулз застосовує і надалі подібні образні перетворення в тілі Міранди та її психологічному стані, що він здійснює за допомогою уподібнення метаморфозам природнім, серед засобів репрезентації тілесності в образному просторі художнього тексту Дж. Фаулза знаходимо не лише аналогові, представлені метафорою, а й конверсивні, до яких належать так звані метаморфози, які є суміжним із метафорою засобом образотворення, що позначає зміну, трансформацію чи рух та передбачає відношення перетворення / трансформації між суположеними образами, а також містить в структурі поетичної метаморфози три компоненти: суб'єкт перетворення, джерело (причину) перетворення і об'єкт (результат перетворення) [21].

В аналізованому художньому тексті тіло під владою змальовується за допомогою потенційно можливого перетворення гусені (*caterpillar*) у метелика (*butterfly*), причому такі зміни, які Фердинанд дуже намагався прискорити, повинні були відбутись із тілом людини саме під впливом змін у почуттєвих проявах із почуттям прив'язаності та можливо, навіть кохання, що повинно було

виступити джерелом перетворення, чого, насправді, не відбувалось, а отже й образних тілесних трансформацій також: *"She was like some **caterpillar** that takes three months to feed up trying to do it in a few days"* (22, 100).

Дж. Фаулз метафорично зображує очікування Фердинанда на готовність Міранди відповісти йому взаємністю як на процес випуплення *метелика* з кокона, який утворюється з *гусени*. І Фердинанд усвідомлював неможливість швидких, хоча і бажаних, метаморфозів з почуттями Міранди, як і спроб форсування подій в природі розвитку метелика.

Значущість метаморфози як засобу утворення образу *тіла під владою* полягає в тому, що обрані для суположення образи, між якими можуть виникати відношення перетворення/трансформації, відтворюють зміни і в самому тілі людини через усвідомлення влади і підкорення їй, чого насправді не відбувається з доброї волі, а насаджується насильницьким чином.

Свідчення її усвідомлення того, що вона – метелик, якого він завжди мріяв вполювати, знаходимо і в запису, якого вона залишає в своєму щоденнику: *"I know what I am to him. **A butterfly he has always wanted to catch**"* (22, 129).

Ув'язнена дівчина і відчувається немов *метелик*, якого помістили до морилки (спеціального посуду для їх умертвіння), продемонстрованої Фердинандом, о стінки якої вона, за її власними почуттями, «б'ється крилами» (*fluttering*), а підвал його дому і був цією образною «морилкою», порівняємо:

*He showed me one day what he called his **killing-bottle. I'm imprisoned in it. Fluttering against the glass*** (22, 218).

Паралель між «присвоєнням» тіла дівчини та колекціонуванням метеликів проводиться і у фрагменті тексту, в якому Міранда просить Фердинанда продемонструвати їй колекцію, називаючи метеликів своїми подругами по нещастю: *"Aren't you going to show me my fellow-victims?"* (22, 54) і він їй їх показує:

*"**All caught or bred by me and set and arranged by me. [...] I showed her a drawer of Chalkhill and Adonis Blues, I have a beautiful var. ceroneus Adonis and some var. tithonus Chalkhills, and I pointed them out. The var. ceroneus is better than any they got in the N.H. Museum. I was proud...**"* (22, 54).

В щоденнику Міранда опише цей факт таким чином:

*"Then there were his **butterflies**, [...] beautifully **arranged, with their poor little wings stretched out all at the same angle. And I felt for them, poor dead butterflies, my fellow-victims**"* (22, 135).

Вона співчувала прекрасним метеликам, зафіксованим в коробці в певному положенні з крильцями під одним і тим самим кутом (*arranged, with their poor little wings stretched out all at the same angle*), і відчувала себе такою самою жертвою цього колекціонера метеликів, одним з них (*I felt for them, poor dead butterflies, my fellow-victims*). Хоча він пишався своєю колекцією, зібрану та аранжовану самостійно, та намагався справити враження, оперуючи науковими термінами ентомолога, Міранда усвідомлювала акт вбивства цих істот, враховуючи тих, що могли б ще з'явитися на світ:

*"They're **beautiful. But sad.**" [...] "**How many butterflies have you killed?**" [...] **I'm thinking of all the butterflies that would have come from these if you'd***

let them live. I'm thinking of all the living beauty you've ended" (22, 54).

Не подобається їй і те, що він, як скнара, тримає колекцію в ящиках, і не ділиться цією красою:

"You don't even share it. Who sees these? You're like a miser, you hoard up all the beauty in these drawers" (22, 55).

Міранда виражає своє негативне ставлення до цього із словами ненависті до колекціонерів, які складають речі, дають їм імена, класифікують і забувають про їх існування: **"I hate people who collect things, and classify things and give them names and then forget all about them"** (22, 55), адже колекціонерство асоціюється у неї з «анти-життям»: **"... collectors were the worst animals of all [...] They're anti-life, anti-art, anti-everything"** (22, 129). Більш за це, таке «присвоєння» і «приховування» від чужих очей, а власне, безроздільне володарювання, чому, у випадку із метеликами, передусь умертвіння, Міранда вважає відхиленням, перверсією: **"You're so stupid. Perverse. ... massacring butterflies, like a stupid schoolboy"** (22, 79).

Насправді ж тут спостерігаємо образне осудження безмежної влади та «привласнення» ним тіла, позбавленого волі та навіть права на елементарні і фундаментальні прояви живого організму.

Це підтверджується розміркуваннями Міранди, які вона довіряє своєму щоденнику, де вона усвідомлює істинну причину її утримання в підвалі будинку Фердинанда, що відбувається крізь призму її ототожнення із метеликом, порівняємо: **"I am one in a row of specimens. It's when I try to flutter out of line that he hates me. I'm meant to be dead, pinned, always the same, always beautiful. He knows that part of my beauty is being alive, but it's the dead me he wants. He wants me living-but-dead"** (22, 217).

Образна концептуалізація *тіла під владою* крізь призму образу метелика, в якому вона – екземпляр його колекції (*one in a row of specimens*), якому не дозволяється «тріпотіти крильцями» (*It's when I try to flutter out of line that he hates me*), а отже – виявляти мінімальні прояви життя істотою, що намагається вриватись на волю, а значить, бути несхожою на ту, що він волів би бачити. Вона усвідомлює, що він хотів би мати її завжди красиву і незмінну, але немов би мертву, немов «наколоту на булавку» (*I'm meant to be dead, pinned, always the same, always beautiful*). Вона не потрібна йому по-справжньому жива, він залишає їй життя лише тому, що усвідомлює, що її краса, яка радує його око, триває лише доки вона залишається живою (*he knows that part of my beauty is being alive, but it's the dead me he wants.*). Міранда усвідомлює, що повинна бути живою (щоб продовжувала існувати її краса), але водночас немов би мертвою, без жодних ознак живої істоти (*he wants me living-but-dead*).

Тут спостерігаємо своєрідне ставлення до тіла, усвідомлення цінності тілесності як статичного феномену, яка одночасно зводиться і до вищої шпальти (оскільки саме тіло і несе немов би найбільшу значущість для колекціонера, це і є об'єкт володарювання) і до нижчої, оскільки тіло піддається деструкції «колекціонером». Насправді цінність має тіло, позбавлене онтологічно-антропологічних показників – проявів емоцій, думок, певних змін в поведінці тощо (*That my being alive and changing and having a separate mind and having moods and all that was becoming a nuisance*).

Це стає очевидним для Міранди:

The sheer joy of having me under his power, of being able to spend all and every day staring at me. He doesn't care what I say or how I feel – my feelings are meaningless to him – it's the fact that he's got me. [...]. It's me he wants, my look, my outside; not my emotions or my mind or my soul or even my body. Not anything human. He's a collector (22, 171).

В цьому фрагменті тексту акцентується її усвідомлення сутності влади, яку бажає мати над її тілом її викрадач, який нічого особливого від неї не очікує, йому достатньо просто мати її при собі, спостерігати її присутність кожного дня (*The sheer joy of having me under his power, of being able to spend all and every day staring at me*). Йому байдуже на її почуття, на те, що вона думає (*he doesn't care what I say or how I feel – my feelings are meaningless to him*), його цікавить лише її зовнішня оболонка, її тілесна присутність, а не її емоції чи душа, і навіть не її тіло жінки як об'єкт бажання чоловіка (*it's me he wants, my look, my outside; not my emotions or my mind or my soul or even my body*), нічого одухотвореного і людського (*Not anything human*). Він володіє просто її тілом, фізичною оболонкою, вполювавши її, як метелика.

Це спостерігаємо і у фрагменті тексту, де Фердинанд підтверджує, що для нього важливо було просто мати її при собі, і було байдуже, що вони – люди різних поглядів на життя, сповнені різних бажань та ціннісних установок, порівняємо: *“What she never understood was that with me it was having. Having her was enough. Nothing needed doing. I just wanted to have her...”* (22, 101).

Отже, образ *тіла під владою* формується в романі Дж. Фаулза *“The Collector”* переважно за допомогою активації концептуальної метафори **ТІЛО ПІД ВЛАДОЮ Є МЕТЕЛИК / HUMAN BODY UNDER THE POWER IS A BUTTERFLY**, що актуалізує семантику безпорадного, наляканого, позбавленого волі тіла, з одного боку, а з іншого – тіло як цінність, об'єкт володарювання, що насправді імплікує парадоксально знецінення тіла для тих, хто має владу, втрачання ним антропологічних якостей, адже нічого людського, окрім самого тіла, не цікавить володарів, та усвідомлення цінності для власника тіла, пов'язане із страхом смерті та небажанням полишати світ. Це визначає специфіку художньої репрезентації тілесності в романі, яка слугує для засудження сліпої, руйнівної і неконтрольованої влади, націленої на безглузде і позбавлене сенсу володіння. Влада над тілом, що приймає спотворені, патологічні форми, образно репрезентує такі режими влади як диктатура, тоталітаризм, які і примусили людину почуватись «комахою», яку ніщо не може захистити, що спостерігаємо у фрагмент тексту роману:

I think we are just insects, we live a bit and then die and that's the lot. There's no mercy in things. There's not even a Great Beyond. There's nothing (22, 299).

Така образна репрезентація тілесності імплікує безсилість, незатишність та незахищеність людини перед владою соціуму і соціальних інститутів, та відкриває сутність тогочасного психологічного стану людини, якій притаманні тотальне зневірення та страх смерті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук В. Власть и тело: история любви // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – №2. – С. 24-37.
2. Быховская И. М. «Номо somatikos»: аксиология человеческого тела / И. М. Быховская. – М., 2000. – 208 с.
3. Дискурсы телесности и эротизма в литературе и культуре. Эпоха модернизма. Антология / Ред. Д. Иоффе. – М.: Ладомир, 2008. – 528 с.
4. Галуцьких І. А. Специфіка еротики тіла та еротизації в художній прозі В. Вулф та Д. Г. Лоуренса: семантико-когнітивний аналіз / І. А. Галуцьких // Проблеми зіставної семантики. Вип. 11. – К.: КНЛУ, 2013. – С. 309-316.
5. Галуцьких І. А. Сенсорика смаку в контексті художньої тілесності (досвід концептуального аналізу) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія. – 2012. – Том 15, № 1. – С.27-36.
6. Галуцких И.А. Телесный код ЛЮБВИ в образной пространстве художественной прозы английского постмодернизма: семантико-когнитивный анализ (на материале текста романа Дж. Уинтерсон «Written on the Body») // Lingua Mobilis. – Челябинск, 2013. №4(43). – С. 39-57.
7. Галуцьких І. А. Соціалізоване тіло людини у художньому тексті епохи англійського модернізму: концептуальний аналіз (на матеріалі художньої прози В. Вулф) // Нова Філологія: Зб. наук.праць. Вип. 58. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – С.37-42.
8. Гапова Е. Полный Фуко: тело как поле власти // Неприкосновенный запас. – № 76(2). – 2011. – С. 94-106.
9. Гомілко О. Є. Феномен тілесності: автореф. дис. ... д. філос. наук: 09.00.04 / О. Є. Гомілко. – Київ, 2007. – 38 с.
10. Медведева Н. С. Проблема соотношения телесности и социальности в человеке и обществе: дис... канд. филос. наук: 09.00.03. / Н. С. Медведева. – Луганск, 2005. – 283 с.
11. Некрасова Н. А., Некрасов С. И., Садикова О. Г. Тематический философский словарь / Н. А. Некрасова и др. – М., 2008. – 113 с.
12. Никитин В.Н. Психология телесного сознания. – М.: Алетея, 1999. – 488 с.
13. Подорога В. А. Феноменология тела / В. А. Подорога. – М., 1995.
14. Полтаробатько Е. Д. Категория телесности в акмеистическом дискурсе: дис... канд. филол. наук / Е. Д. Полтаробатько. – М., 2009. – 189 с.
15. Сокулер З.А. Концепция «дисциплинарной власти» М. Фуко // Знание и власть: наука в обществе модерна. - СПб.: РХГИ, 2001, С. 58-82.
16. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Пер. с фр. В. Наумова под ред. И. Борисовой. — М.: Ad Marginem, 1999. – 468 с.
17. Штохман Л.М. Антропологія нарації: стаття, ґендер і сексуальність в романі Дженет Вінтерсон, «Тайнопис плоти» / Лілія Штохман // Studia methodologica.– № 25. - Тернопіль: ТНПУ, 2008 – С.284-287.
18. Deleuze G., Guattari F. Capitalisme et schizophrénie. L'Anti-Œdipe. – Les Editions De Minuit, 1972. – 268 p.
19. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. – Oxford: OUP, 2002.
20. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live by / G. Lakoff, M. Johnson. - Chicago: University of Chicago Press, 1980.
21. Mikkonen K. Theories of metamorphosis: from metatope to textual revision / Kai Mikkonen // Style. - № 6/22. - 1996. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа :<http://www.highbeam.com/doc/1G1-19175945.html>.

ІЛЮСТРАТИВНІ ДЖЕРЕЛА

22. Fowles J. The Collector. – London: Back Bay Books, 1997. – 320 p.

Стаття надійшла до редакції 5.03.2014 р.

ТИПОЛОГІЯ КОМПОЗИЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗОВОЇ БАЙКИ

Стаття присвячена вивченню композиції англomовної прозової байки. Подана детальна класифікація композиційної структури за основними типами. На прикладах англomовних прозових байок проведений ретельний аналіз композиції; виокремлено декілька рівнів, притаманних цьому типу тексту. Визначена роль кожного рівня у комунікації автор-читач.

Ключові слова: авторське мовлення, байкова фігура, діалогічність, епічність, композиційна структура, комунікант, монологічність.

Гончарук О.Н. Типология композиционной структуры англоязычной прозаической басни. Статья посвящена изучению композиции англоязычной прозаической басни. Дана подробная классификация композиционной структуры по основным типам. На примерах англоязычных прозаических басен проведен тщательный анализ композиции; выделено несколько уровней, присущих этому типу текста. Определена роль каждого уровня в коммуникации автор-читатель.

Ключевые слова: авторская речь, басенная фигура, диалогичность, эпичность, композиционная структура, коммуникант, монологичность.

Goncharuk O.M. Typology of compositional structure of English prose fable. This article is devoted to the study of the composition of English prose fable. Detailed classification of compositional structure on the basic types is provided. It is realized a close examination of the composition through the examples of English prose fables; extracted several levels inherent in this type of text. The role of each level in the author-reader communication is determined.

Keywords: author speech, fable figure, dialogic, epic, compositional structure, communicant, monologic.

Композиційні структури байки різних часів і народів мають як загальні ознаки, так і розбіжності. Чотири композиційно-стилістичних рівня притаманні всім байкам, кожний рівень складається з частин, але їх кількісне і якісне співвідношення всередині кожного рівня може змінюватись, відображаючи типи композиції, що домінують у певну епоху в певному етносі.

У роботі Л.С. Піхтовнікової подано класифікацію композиційної структури за основними типами на матеріалі німецької віршованої байки XVIII століття [1, 88-90]. Тексти байок, що досліджувались, поділяються на діалого-епічний, епіко-діалогічний та епічний типи композиційної структури. В свою чергу кожний тип композиційної структури поділяється ще на два підтипи. Загалом виокремлено шість типів композиційної структури байки:

1) Діалого-епічний: 1) перший тип композиційної структури з переважанням діалогу зі швидкою зміною реплік над авторським мовленням;

2) другий тип композиційної структури з переважанням монологічного діалогу над авторським мовленням;

3) Епіко-діалогічний: 3) третій тип композиційної структури, який відрізня-

няється тенденцією до розширення авторського мовлення та скорочення діалогічного;

4) четвертий тип композиційної структури байки з міні-діалогом на фоні авторської розповіді;

5) Епічний: 5) п'ятий тип композиційної структури з недіалогічною прямою мовою байкових фігур на фоні авторського мовлення; 6) шостий тип композиційної структури, який побудовано лише на авторському мовленні.

Нашим **завданням** було виокремлення типів композиційної структури англomовної прозової байки, і, розглянувши тексти англomовних прозових байок різних авторів, ми дійшли висновку, що більшість з них можна віднести до п'ятого типу композиційної структури з недіалогічною прямою мовою байкових фігур на фоні авторського мовлення (майже половина проаналізованих байок). Частина байок належить до другого типу композиційної структури, в якому переважає монологічне мовлення над авторським (приблизно 25%). Перший тип, в якому переважає діалог зі швидкою зміною реплік над авторським мовленням налічує близько 14% проаналізованих текстів. І найменше всього текстів байок належить до шостого типу композиційної структури, які складаються лише з авторського мовлення, їх приблизно 6%. Серед проаналізованих текстів англomовних прозових байок виявлені лише поодинокі випадки, коли зустрічаються третій та четвертий типи композиційної структури, які належать до епіко-діалогічних типів.

Звернемось до деяких прикладів, щоб більш наочно схарактеризувати той чи інший тип композиційної структури.

Байку А. Бірса *"Philosophers Three"* ми відносимо до першого типу композиційної структури з переважанням діалогу зі швидкою зміною реплік над авторським мовленням:

A Bear, a Fox, and an Opossum were attacked by an inundation.

"Death loves a coward," said the Bear, and went forward to fight the flood.

"What a fool!" said the Fox. "I know a trick worth two of that." And he slipped into a hollow stump.

"There are malevolent forces," said the Opossum, "which the wise will neither confront nor avoid. The thing is to know the nature of your antagonist."

So saying the Opossum lay down and pretended to be dead (2).

Ця байка, безумовно, відноситься до стислих. Вона налічує всього 7 рядків. Стислість виражається у стислій експозиції (1 рядок). Діалог складається всього із трьох реплік байкових фігур. Експліцитно виражена мораль відсутня. Окрім експозиції та ремарок автора у байці немає більше ніяких описів. Це все доводить, що байку можна віднести до стислих.

Діалогічність виражається у наявності діалогу, з якого можна зрозуміти про різні наміри байкових фігур. Авторське мовлення зведено до мінімуму. Розвиток сюжету відбувається саме в діалозі. Контрастність байки можна зрозуміти із того, що кожний персонаж має свою, відмінну від іншого, точку зору. І не лише її висловлює, а одразу ж і виконує свій намір.

Стильова риса динамічності підтверджується швидкою зміною подій. Репліку останнього персонажа Опосума ніхто із решти байкових фігур (Ведмеда та Лисиці) вже не чує. Вона адресована немов читачу.

Дидактичність теж присутня у цій байці. Явно вираженої моралі у байці немає. Не можна зробити висновок і з останньої репліки Опосума. Немає також коментарів автора щодо викладеного сюжету. Але можна зрозуміти головну думку автора: коли приходить лихо, потрібно триматись гуртом, а не поодиночі, хто як може. Отже, мораль має імпліцитний характер.

Усі перелічені вище характеристики підтверджують, що байка відноситься до першого типу композиційної структури.

До першого типу можна віднести ще декілька байок цього автора: *"The Ineffective Rooter"*, *"The Cat and the King"*, *"The Lion and the Rattlesnake"*, *"The Tail of the Sphinx"*, *"The Boneless King"*, *"A Transposition"*, *"A Creaking Tail"*, *"The Foggy and the Sheik"*, *"The Mirror"*, *"An Antidote"*, *"The Fabulist and the Animals"*, *"The Disinterested Arbiter"* [2].

Розглянемо приклад байки, що відповідає другому типу композиційної структури з переважанням монологізованого діалогу над авторським мовленням. Байка А. Лоубела *"The Baboon's Umbrella"*:

The Baboon was taking his daily walk in the jungle. He met his friend, the Gibbon, on the path.

"My good friend," said the Gibbon, "how strange to find you holding an open umbrella over your head on such a sunshiny day as this."

"Yes," said the Baboon. "I am most annoyed. I cannot close this disagreeable umbrella. It is stuck. I would not think of walking without my umbrella in case it should rain. But, as you see, I am not able to enjoy the sunshine underneath this dark shadow. It is a sad predicament."

"There is a simple solution," said the Gibbon. "You need only to cut some holes in your umbrella. Then the sun will shine on you."

"What a good idea!" cried the Baboon. "I do thank you."

The Baboon ran home. With his scissors, he cut large holes in the top of his umbrella. When the Baboon returned to his walk, the warm sunshine came down through the holes.

"How delightful!" said the Baboon.

However, the sun disappeared behind some clouds. There were a few drops of rain. Then it began to pour. The rain fell through all of the holes in the umbrella. In just a short time, the unhappy Baboon was soaked to the skin. Advice from friends is like the weather. Some of it is good; some of it is bad (4, 12).

Як і в першому типі, тут діалог є основним структурно-композиційним елементом. У більшості байок він значно переважає епічну частину. Але в цих діалогах переважає монологічне висловлювання. З цієї причини діалогічність наближається до монологічності. Байкові фігури теж можуть бути протиставними, але монологічність уповільнює розвиток конфлікту. Тобто знижується і динамічність розвитку сюжету, а з цим відповідно збільшується рівень статичності.

Цю байку за обсягом можна віднести до розгорнутих. Авторське мовлення займає незначне місце, поступаючись місцем монологізованим реплікам байкових фігур – Гібону та Бабуїну. Їх не можна назвати антагоністичними фігурами, але із тексту ми робимо висновок, що Гібон – хитрий, до того ж

він удає із себе й розумного. А Бабуїн – простий, а також через невеликий розум – довірливий. На цьому й побудовано основну думку цього діалогу.

Також присутня стильова риса – дидактичність. Мораль виражена експліцитно. Суть цієї байки в тому, що поради друзів не завжди можуть бути корисними.

До другого типу композиційної структури відносимо і низку інших байок Арнольда Лоубела: *"The Crocodile in the Bedroom"*, *"The Ducks and the Fox"*, *"King Lion and the Beetle"*, *"The Lobster and the Crab"*, *"The Hen and the Apple Tree"*, *"The Frogs at the Rainbow's End"*, *"The Bear and the Crow"*, *"Madame Rhinoceros and Her Dress"*, *"The Bad Kangaroo"*, *"The Elephant and His Son"*, *"The Pelican and the Crane"*, *"The Young Rooster"*, *"The Mouse at the Seashore"* [4], а також байки Джеймса Тербера *"The Two Turkeys"*, *"The Tiger Who Understood People"*, *"The Moth and the Star"*, *"The Stork Who Married a Dump Wife"*, *"The Crow and the Oriole"*, *"The Glass in the Field"*, *"The Tortoise and the Hare"*, *"The Hen and the Heavens"* [5].

Найбільша кількість проаналізованих текстів байок належить до п'ятого типу композиційної структури з недіалогічною прямою мовою на тлі авторського мовлення. Розглянемо один із прикладів: байку А. Лоубела *"The Poor Old Dog"*:

There was an old Dog who was very poor. The only coat he had to wear was mostly holes held together by ragged threads. He could feel the pebbles on the pavement through the thin soles of his tattered shoes. He slept in the park because he had no home.

The Dog spent most of his time searching in garbage cans. He found bits of string and buttons. These he sold for pennies to passerby.

The Dog always walked with his nose close to the curb, looking for things to sell. That is how he came to find the gold ring that was lying in the gutter. "My luck has changed", cried the Dog, "for I am sure that this is a magic ring!"

The Dog rubbed the ring and said, "I wish for a new coat. I wish for new shoes. I wish for a house to live in. I wish these wishes would come true right now!"

But nothing happened. The Dog felt the wind through the holes in his coat. He felt the pebbles under his thin shoes. That night he slept on his usual bench in the park.

Several days later, the Dog saw a note on a lamppost. The note said "Lost: gold ring. Large reward. Mr. Terrier. Ten Wealthy Lane."

The old Dog hurried to Wealthy Lane. Mr. Terrier was overjoyed to have his ring returned. He thanked the Dog profusely and gave him a bulging purse that was full of coins.

The Dog bought a warm fur coat. He bought a pair of good shoes with thick soles.

There was a large amount of money left over. The Dog used the rest of it as a down payment on a cozy little house. He moved right in and never had to sleep in the park again.

Wishes, on their way to coming true, will not be rushed (4, 25).

За обсягом байка є розгорнутою. Автор подає багато описової інформації, через що байка отримує рису статичності поряд з певною динамікою розповіді. Діалог у цій байці відсутній. Є декілька реплік головного персонажа, Старого Песика. І хоч ці репліки короткі, вони несуть дуже велике смислове навантаження. Саме в них розкривається характер цієї байки. Усі події розгортаються лише в одному акті. У цій байці є лише один головний персонаж, тому антитезисність відсутня. Противагою Песику може виступати лише його доля, але й вона в решті решт йому посміхається.

У байці чітко вираженою є дидактичність. Мораль виражена експліцитно. Автор хоче донести до нас думку про те, що не треба прискорювати здійснення мрій, для всього настане свій час.

До п'ятого типу композиційної структури можна віднести й решту байок А. Лоубела: *"The Cat and His Visions"*, *"The Ostrich In Love"*, *"The Camel Dances"*, *"The Pig At The Candy Store"*, *"The Hippopotamus At Dinner"*; байки Дж. Тербера *"The Shrike and The Chipmunks"*, *"The Seal Who Became Famous"*, *"The Bear Who Let It Alone"*, *"The Green Isle in the See"*, *"The Elephant Who Challenged the World"* [4]. А також проаналізовані тексти байок Е. Фрідмана: *"The Bridge"*, *"A Nervous Condition"*, *"The Friendly Forest"*, *"Round in Circles"*, *"Projection"*, *"Raising Chain"*, *"The Power of Belief"*, *"An American Holly"*, *"Soaring"*, *"Net Results"*, *"Metamorphosis"*, *"The Course"*, *"Symbiosis"*, *"Attachment"*, *"Jean and Jane"*, *"The Magic Ring"*, *"The Lesson"*, *"Cinderella"*, *"Caught in Her Own Web"*, *"The Wallflower"*, *"Panic"*, *"Burnout"*, *"Narcissus"*, *"Tradition"* [3].

Проаналізуємо шостий тип композиційної структури. Представником цього типу може бути байка Дж. Тербера *"The Hunter and the Elephant"*.

Once upon a time there was a hunter who spent the best years of his life looking for a pink elephant. He looked in Cathay and he looked in Africa; he looked in Zanzibar and he looked in India; but he couldn't find one. The longer he looked, the more he wanted a pink elephant. He would trample black orchids and he would walk right past purple cows, so intent was he on his quest. Then one day in a far corner of the world he came upon a pink elephant and he spent ten days digging a trap for it and he hired forty natives to help him drive the elephant into the trap. The pink elephant was finally captured and tied up and taken back to America.

When the hunter got home, he found that his farm was really no place for an elephant. It trampled his wife's dahlias and peonies, it broke his children's toys, it crushed the smaller animals around the place, and it smashed pianos and kitchen cabinets as if they were berry boxes. One day, when the hunter had had the elephant for about two years, he woke up to find that his wife had left his bed and his children had left his board and all the animals on the estate were dead except the elephant. The elephant was the same as ever except that it had faded. It wasn't pink any more. It was white.

Moral: A burden in the bush is worth two on your hands (5, 25).

Згідно з характеристиками шостого типу ця байка повністю побудована на авторському мовленні. У байках цього типу мовленнєві акції байкових фігур повністю відсутні. Дія та протидія представлені в описі автора. Тому

динамічність або статичність залежать від того, як ці дії зображені. Представлену байку можна віднести до відносно динамічних. Мисливець активно шукає рожевого слона по всьому світу, знаходить, привозить його до себе на ферму, але врешті решт поведінка рожевого слона нічим не відрізняється від поведінки звичайних слонів – він не може вжитися на фермі. Мораль у цій байці виражена експліцитно. Автор застерігає, що невідома проблема вдвічі важча за існуючу.

До шостого типу композиційної структури можна віднести ще декілька байок Дж.Тербера *"The Courtship of Arthur and Al"*, *"The Hen Who Wouldn't Fly"*, *"The Patient Bloodhound"* [5].

Кожний композиційно-стилістичний рівень відіграє певну роль у комунікації автор-читач, незмінну в усіх байках. Але реалізація цієї ролі специфічна для кожної байки, кожного сюжету і набору персонажів. У якості прикладу опису прагматики композиційних рівнів повернемося до тексту байки *"The Baboon's Umbrella"*, наведеного в цьому розділі.

У цій байці очевидним образом реалізуються жанрово-специфічні функції: іносказання, дидактична, сатирична (показана комічність надання дурних (або підступних) порад і ще більша комічність їх дотримання). Подальша прагматика байки виявляється на композиційно-стилістичних рівнях.

На образно-асоціативному рівні для створення метафори людської нерозумної довірливості необхідні такі конвенціональні властивості персонажів, які можуть бути перенесені на людину. З такою прагматичною метою на змістовому рівні автор уводить екстралінгвістичні умови: можливість дружити павіана і гібона, тварини розмовляють, використовують «людські» предмети (парасолька), оцінюють їх.

На композиційно-стилістичних рівнях байки використовуються різні моделі спілкування комунікантів. На змістовому рівні кодова модель обслуговує сюжет, тобто передає комунікантам (персонажам, читачу) буквальний зміст подій. На цьому ж рівні використовується інференційна модель при інтерпретації повідомлень усіма комунікантами. На образно-асоціативному рівні використовується інтеракційна модель спілкування між автором і читачем: автор демонструє за допомогою іносказання глибокий, небуквальний зміст, а читач його інтерпретує. Цим прикладом ми підтверджуємо тісний зв'язок прагматики і стилістики тексту байки.

Отже, проаналізувавши тексти англomовних прозових байок, ми дійшли **висновку**, що серед них є представники усіх шести перелічених типів композиційної структури. Найбільша кількість текстів відповідає п'ятому типу з недіалогічною прямою мовою байкових фігур на тлі авторського мовлення. Найменшу частину складають представники третього і четвертого типів композиційної структури, які відрізняються тенденцією до розширення авторського мовлення та скорочення діалогічного. Кожний композиційно-стилістичний рівень байки відіграє певну прагматичну роль, однакову в усіх байках. Але специфіка реалізації цієї ролі залежить від сюжету, змісту конкретної байки, набору її персонажів. У **перспективі** ми і далі будемо вивчати композицію англomовної байки у різних аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтовникова Л. С. Композиционно-стилистические особенности стихотворной басни (на материале немецких стихотворных басен 18 в.): дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. С. Пихтовникова. – К., 1992. – 338 с.
2. Bierce A.: Fantastic Fables, 2013. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.analitica.com/bitbliblioteca/bierce/fables.asp>
3. Friedman E. H. Friedman's Fables / E. H. Friedman. – NY : The Guilford Press, 1990. – 213 p.
4. Lobel A. Fables / A. Lobel. – NY : HarperCollins Publishers, 1980. – 48 p.
5. Thurber J. Fables for Our Time and Famous Poems / J. Thurber. – NY: Harper & Row Publishers, 2008. – 128 p.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.

УДК 811.111'342.9:808.51(043.3)

Григорян Н.Р., Музя Е.М.

РОЛЬ ПРОСОДИИ И СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКИХ СТРУКТУР В ОПРЕДЕЛЕНИИ КОММУНИКАТИВНЫХ ЦЕЛЕЙ ВЫСКАЗЫВАНИЯ

В данной работе рассматриваются вопросы, связанные с функционированием системы американской просодии в ситуации делового общения, определяются просодические, лексические и синтаксические воздействующие средства в убеждающем монологе. Частотность ключевых слов и их выделенность способствует привлечению внимания слушающего к той части высказывания, которая акцентирована согласно намерению говорящего и потребностям коммуникативной ситуации.

Ключевые слова: просодия, воздействующие средства, лексический, синтаксический, коммуникативная ситуация.

Григорян Н.Р., Музя Е.М. Роль просодії та семантико-синтаксичних структур у визначенні комунікативної мети висловлювання. У пропонованій роботі досліджуються питання, пов'язані з функціонуванням системи американської просодії в ситуації ділового спілкування, визначаються просодичні, лексичні та синтаксичні впливові засоби в переконливому монолозі. Частотність ключових слів і їх виділеність сприяє привертанню уваги слухача до тієї частини висловлювання, яка акцентується згідно з наміром мовця і потребами комунікативної ситуації.

Ключові слова: просодія, впливові засоби, лексичний, синтаксичний, комунікативна ситуація

Grygoryan N.R., Muzia Y.M. The role of prosody, semantic and syntactic structures in defining communicative aim of utterance. The article deals with the problems connected with the functioning of American prosody in business discourse. Prosodic, lexical and syntactic affective means are defined in convincing monologues. Frequency of key words and their accentuation attract the listeners' attention to that part of utterance, which is accentuated according to the goals of both the speaker and communicative situation.

Key words: prosody, affective means, lexical, syntactic, communicative situation.

В психолінгвістике и в экспериментальной фонетике собрано немало данных, свидетельствующих о том, что в сознании говорящих существуют определенные когнитивные модели просодического оформления утверждений, общих и специальных вопросов, которые, тем не менее, не являются обязательными в силу влияния контекста и прагматики. Так, например, в английском языке самым типичным является фокус, т.е. локализация просодического центра на ударном слоге последнего лексически значимого слова в интонационной группе (интонационной фразе, синтагме) [8]. Эта так называемая «нейтральная интонация» или «когнитивная норма» интерпретируется как модель, с «широким фокусом» [10]. Фокус является просодическим центром информационной структуры высказывания: при этом происходит движение от известного к неизвестному, где неизвестное просодически выделено. **Актуальность** избранной темы продиктована процессом глобализации, развития деловых контактов и сотрудничества в

сфере бизнеса, и в связи с этим, возросшей необходимостью более глубокого и детального изучения условий успешной коммуникации.

Предмет данного исследования, представляют **просодические характеристики** в их связи с лексическим составом слов и прагматической задачей воздействия в монологическом дискурсе.

Материалом исследования послужила монологическая часть интервью 10 американских бизнесменов в аудиокурсе «Беседы с крупнейшими в мире лидерами сетевого бизнеса» изд-ва «Аплайн» 1996 года. Общая длительность звучания экспериментального материала составила 5 часов. Для аудиторского анализа отобраны монологические высказывания 3-х мужчин и 3-х женщин. Таким образом, узкий корпус исследования составил 45 минут.

За минимальную единицу анализа в данном исследовании принимается **интонационная группа**, определяемая как речевой отрезок, ограниченный с двух сторон паузами и обладающий просодическим единством и завершенностью.

Цель данного исследования заключается в выявлении просодических средств речи, которые способствуют реализации коммуникативной стратегии, направленной на привлечение новых «лидеров» для расширения бизнеса. Исходя из поставленной цели, в данной работе решаются следующие задачи:

- выявить относительную частотность ключевых слов, относящихся к фрейму «успех - бизнес - лидеры», их синтаксические и лексические средства выделения в дискурсе;
- провести аудиторский анализ мелодических конфигураций квазиспонтанной монологической речи с использованием системы фонетической разметки.

Проблеме просодической реализации воздействующей функции уделялось и уделяется большое внимание [1; 2; 3]. Однако, на наш взгляд, данный вопрос требует дальнейшего тщательного исследования, поскольку в реализации функции воздействия участвуют различные языковые средства. Наряду с просодическими средствами следует говорить о лексических и синтаксических средствах выделения, значимой информации в дискурсе, то есть о комплексном подходе при рассмотрении данного явления.

Материал аудиозаписей интервью с американскими бизнесменами, исследуемый в данной работе, является хорошим источником знаний методического характера и в то же время может быть объектом рассмотрения с точки зрения комплексного использования языковых средств в воздействующем монологе.

Анализ лексико-синтаксических средств и их просодическое оформление выявили следующее: для осуществления воздействия на слушателя в монологическом дискурсе важным является выделение слов, репрезентирующих основные концепты, направленные на возбуждение целого ассоциативного ряда в сознании слушающих. Яркое просодическое оформление этих слов происходит на стилистически нейтральной части высказывания.

Таким образом, на уровне всего дискурса можно говорить о выделении определенных концептов, которые являются «фигурой» на общем ровном фоне.

Слова, репрезентирующие выделенные значимые концепты и составляющие сценарий «успех - бизнес - лидеры», могут занимать финальную, инициальную или медиальную позиции в интонационной группе. Но наиболее частотными, по нашим наблюдениям, являются финальная и медиальная позиции.

Анализ ключевых слов в нашем исследовании проходил в два этапа: сначала были выявлены наиболее часто употребляемые в монологическом дискурсе ключевые слова и объединены по частям речи, а потом сгруппированы по концептам, составляющим общий сценарий «успех - бизнес - лидеры». Особую группу слов представляют слова-интенсивы: оценочные прилагательные и наречия.

Исходя из содержания монологов американских бизнесменов-сетевиков, был составлен следующий список наиболее часто повторяющихся лексических единиц:

- существительные: *leader, leadership business, network marketing, power, desire, passion, help, communication, opportunity, ability, drive, prospects, energy, enthusiasm, support, belief, capacity, personality, fulfillment, partnership, approach, attitude, impact, advantage, empathy, competitor, competition, wealth, income, incentive, stability, credibility, usefulness, effectiveness, benefit, goals, synergy* и др.;
- прилагательные: *effective, powerful, responsible, dynamic, real, terrific, essential, creative, potential, inherent, passionate, appropriate, right, competitive, supportive* и др.;
- глаголы: *to help, to affect, to believe, to create, to communicate, to fulfill, to assist, to support, to earn, to develop* и др.;
- наречия: *definitely, absolutely, incredibly, extremely, really, together* и др.;
- словосочетания: *a spark of enthusiasm, fire of enthusiasm, burning passion, burning desire, a huge dynamic organization communication skills, the essence of business, incredibly creative, absolutely convinced, extremely powerful, enormously powerful* и др.

Наибольшую частотность представляют слова: *success, successful, leaders, business, money*. И это не случайно. Успех (*success*) - ключевое слово в сознании американца. Именно успеха, а в нашем случае финансового успеха (*financial success*), он все время стремится добиться. В сознании американца успех (*success*) - это, прежде всего, его материальное благополучие. Мерило успеха - деньги. Вывод, который можно без труда вывести из рассуждений бизнесменов-сетевиков сводится к тому, что каждый человек, имея цель (*goal*), искру энтузиазма (*a spark of enthusiasm*), пылкое желание и страсть (*burning desire and burning passion*), станет лидером (*leader*), добьется успеха и будет таким же, как и они, бизнесмены в сетевом маркетинге (*network marketing*), уже достигшие своего благополучия.

Проанализировав ключевые слова с точки зрения обозначенных ими

концептов, представляется возможным объединить их в следующие группы:

- 1) слова, относящиеся к концепту успеха, финансового благополучия, счастливых возможностей, денег;
- 2) слова, относящиеся к концепту организации сетевого бизнеса;
- 3) слова, относящиеся к концепту лидеров, их характеристик и методам работы.

По нашим наблюдениям, убеждающая речь бизнесменов сетевого бизнеса сочетает в себе характеристики и дружеской беседы, и проповеди, то есть при межличностном (личностно-ориентированном) общении происходит настойчивое программирование собеседника на достижение успеха. Американцы, воспитанные на идеях англиканской церкви, ценят риторику проповеди, которая изобилует повторами, параллельными конструкциями, приемами антитезы и метафоры. Именно эти лексические и стилистические приемы используют бизнесмены в своих воздействующих монологах.

Подтверждая эту мысль, в исследуемых нами монологах на фоне разговорных клише выделяются настойчиво повторяемые ключевые слова, связанные с концептом «успех», с необходимостью иметь сильное желание, энергию и страсть к ее достижению.

Проявлением характеристик разговорной речи, обращенной к слушателю, в исследуемых монологических высказываниях может служить разнообразие вводных конструкций (*I think, I believe, you know...*), а также использование выражений личностного характера.

Среди лексико-стилистических и синтактико-стилистических средств выделения ключевых слов особый интерес представляют:

- 1) многочисленные повторы слов, репрезентирующих концепты, относящихся к сценарию «успех - бизнес - лидеры»;
- 2) использование слов-интенсивов (оценочных и усилительных прилагательных и наречий);
- 3) параллельные конструкции, которые сочетаются с приемами нарастания.

Анализ мелодических характеристик осуществлялся путем проведения аудиторского анализа с использованием фонетической разметки.

Прежде всего, в связи с варьированием просодических норм в зависимости от степени эмоциональности высказывания определенным интерес для нас представляет набор шкал и регистров в исследуемых монологах.

Результаты слухового анализа подтверждают, что в квазиспонтанной речи американских бизнесменов наиболее часто встречаются шкалы, характерные для эмоционально-нейтрального повествования для создания благоприятного фона и располагающего к себе собеседника: ровная/ волнообразная, скользящая и нисходящая. Кроме того, возможно использование различных мелодических конфигураций в интонационной группе (сочетание таких шкал, как ровной, постепенно нисходящей скандентной, постепенно нисходящей ступенчатой, шкалы со специальным подъемом) (см. Таблицу 1).

Таблиця 1

Частотность употребления шкал в речи бизнесменов (в %)

Speaker 1 (Rene Yarnell).

Ровная / волнообразная	80
Постепенно нисходящая ступенчатая шкала	6
Сочетание различных шкал: постепенно нисходящей скандентной + постепенно нисходящей ступенчатой	6
Постепенно нисходящая скользящая	4
Постепенно восходящая скользящая	4

Speaker 2 (Mark Yarnell).

Ровная / волнообразная	31
Постепенно нисходящая ступенчатая шкала	19
Постепенно- нисходящая скользящая	9
Постепенно восходящая, скользящая	22
Постепенно восходящая-ступенчатая	7

Итак, результаты проведенного анализа показывают, что самой характерной шкалой в монологической речи американских бизнесменов-сетевиков является ровная и волнообразная шкала. Ее частотность составляет в среднем 58 %, далее следует сочетание различных мелодических контуров в одной интонационной группе (12 %), постепенно нисходящая скользящая шкала имеет практически такой же показатель (около 11%), далее идут постепенно восходящая скользящая шкала (7 %), постепенно нисходящая ступенчатая шкала (6 %) и постепенно восходящая ступенчатая (6%).

Таким образом, данные эксперимента подтверждают результаты предшествующих исследований, согласно которым наиболее высоким показателем частотности в американской монологической речи отмечены волнообразная ровная и ровная волнообразная шкалы. Употребление шкал данного типа также подтверждает наше предположение о контрасте общего монотонного фона и просодической выделенности ключевых слов, репрезентирующих концепты «успех», «бизнес», «лидеры», составляющих динамический сценарий монологического дискурса.

Следующий этап аудиторского анализа был посвящен изучению тонов, выделяющих слова, репрезентирующие значимые концепты, и мелодическим изменениям в терминальной части контура. Необходимо отметить, что при сегментации монологов на интонационные группы, были получены данные о возможности использования более одного тона в выделяемом отрезке. В данном случае речь идет о делимитативной функции тона, которая заключается в способности сегментировать устный текст и которая значительно возрастает в условиях спонтанно порождаемого монолога. В силу психологических и физиологических особенностей протекания данного

вида, речевой деятельности (например, быстрый темп речи, отсутствие синтаксических пауз) тон может оставаться единственным средством членения речевого потока. Но результаты нашего исследования показывают, что количество тонов в тексте не всегда соответствует количеству интонационных групп.

Следует отметить, что появление нескольких тонов в интонационной группе, непосредственно связано с выделением ключевых слов в речевом потоке. Исходя из того что позиция ключевого слова в интонационной группе варьируется (может быть инициальной, медиальной или финальной), то и сам тон, являясь одним из средств просодической выделенности, не имеет четкого места расположения и не всегда совпадает с финальной позицией терминального тона (см. Таблицу 2).

Таблица 2

Распределение ключевых слов, репрезентирующих концепты, по трем позициям в интонационной группе (количество раз)

Концепт	Инициальная позиция	Медиальная позиция	Финальная позиция
I. успех	0	16	11
II. организация сетевого бизнеса	12	39	43
III. лидеры, их характеристики	41	64	63
помощь лидерам	41	18	14
метод работы	0	2	2
средние показатели	64	139	133

В результате проведенного эксперимента было обнаружено, что в большинстве случаев значимые слова, репрезентирующие три выделенные концепта, соответствуют последнему ударному знаменательному слову интонационной группы или занимают медиальную позицию. Рассматривая финальную позицию данных слов, мы отмечаем, что выделенное тоном слово может быть абсолютно финальным в интонационной группе, финальным знаменательным, после которого стоят неударные служебные слова, и может иметь после себя неударные знаменательные слова. Аудиторский анализ показал, что, несмотря на сходство тонов, оформляемых ключевые слова (например, нисходящих), при восприятии большая выделенность приписывается последней из названных позиций, хотя по семантической нагрузке слова могут быть равноценными [6; 4]. По нашему мнению, удаленные от финальной позиции выделенные слова соотносятся с первой степенью выделенности с акцентным выделением.

Необходимо отметить, что акцентное выделение является важным средством создания выразительности спонтанной речи. Хотя сильно выделенные слова могут встречаться в нескольких смежных интонационных группах, это не приводит к перенасыщению речи выделенными словами в связи с подвижностью акцентного выделения.

В ходе проведенного аудиторского анализа были выявлены два фактора, влияющие на просодическую выделенность слова в интонационной группе:

1) высотный уровень начала и диапазон высотно-мелодических изменений: чем выше уровень начала и шире диапазон тона, тем более выделенным воспринимается слово;

2) позиция выделенного слова в интонационной группе: нейтральной в отношении категории выделенности является абсолютно финальная позиция выделяемого слова в интонационной группе. Чем больше удален тон от этой позиции, тем с большим высотно-диапазональными и энергетическими показателями он реализуется и тем более выделенным воспринимается оформленное им слово.

Анализ частотности употребления тонов в интонационных группах показал, что высокий нисходящий тон в финальной позиции (лидирующий терминальный тон в речи американских бизнесменов вН - 12 %, вН с начальным повышением - 14 %) вносит дополнительный элемент оживленности, заинтересованности говорящего, выразительности его речи.

Ровный тон (96%) производит впечатление некоторой монотонности речи, многократного повторения обозначенных действий.

Наиболее типичным тоном, реализующимся на более законченных по смыслу отрезках текста, является низкий / средний нисходящий тон (8.8 %), который вычленяет законченные сверхфразовые единства.

Незаконченность мысли, большая степень зависимости данного сегмента от других выражается также с помощью восходящего, ровного и нисходяще-восходящего тонов.

Употребление восходящих тонов наиболее вероятно в перечислениях, представленных не только отдельными словами, но и целыми высказываниями. Помимо значения незавершенности мысли восходящий тон привносит оттенок динамики, разносторонности описания одной ситуации, объединяет различные характеристики данного явления и наиболее частотным терминальным восходящим тоном в речи американских бизнесменов рассматриваемых монологов является низкий восходящий тон -10.5 %. В соответствии с наблюдениями А. Краттендена [6] высокий восходящий терминальный тон характерен для американского варианта английского языка, но в данном экспериментальном материале высокий восходящий тон насчитывает 3.8 % и средний восходящий тон лишь 1.4 %, что можно объяснить монологическим характером исследуемых текстов.

Согласно результатам анализа, в ядерной части высказывания доминирующими тонами являются нисходящие тоны (главным образом, высокий нисходящий и высокий нисходящий с начальным повышением), а также средний/низкий нисходяще-восходящий (12.8 %). Однако, наряду с традиционно используемыми тонами в монологических высказываниях нами отмечено употребление восходящего тона (в том числе высокого восходящего): низкий восходящий - 10.5 % и высокий восходящий - 3.8 %. Данная тенденция к использованию высокого восходящего тона в высказываниях повествовательного характера отмечается авторами многих современных

исследований. Так, Кристал связывает это явление, с одной стороны, с социальной дифференциацией общества (пол и возраст говорящего; класс, этническая принадлежность), и с прагматическим аспектом (желание говорящего поддержать разговор и сохранить за собой роль рассказчика, проверка обратной связи, повышение заинтересованности собеседника) – с другой.

В специальной литературе отмечаются факты существования данного явления и в других вариантах английского языка. В американском варианте использование высокого восходящего тона в утвердительных высказываниях, по мнению Д. Болинджера, предполагает некоторую неопределенность, и нерешительность со стороны говорящего, а также ожидание ответной реакции собеседника. Д. Ладд вводит понятие «*uptalk*», отмеченное в австралийском и североамериканском вариантах английского языка, которое описывается как достаточно частое произнесение утвердительных высказываний, с интонацией вопроса (т.е. с подъемом на конце). С вопросительными высказываниями данные реплики сближает желание говорящего получить от собеседника ответ, реакцию, что и выражается в их «вопросительной» интонации [10].

В ходе нашего эксперимента были получены данные о местонахождении ядерного тона в интонационной группе. В большинстве случаев ядерный тон занимает конечное положение, однако отмечены случаи локализации ядерного тона на предпоследнем выделенном слове.

Подводя итоги аудиторского анализа монологической речи американских бизнесменов необходимо отметить, что:

1) наиболее характерной шкалой является ровная/ волнообразная шкала (58 %), что подтверждает наше предположение о контрасте общего монотонного фона и просодической выделенности слов, репрезентирующих концепты «успех», «бизнес», «лидеры»;

2) в интонационной группе может быть несколько тонов, что непосредственно связано с позицией ключевого слова в интонационной группе (инициальной, медиальной или финальной). Тон, являясь одним из средств просодической выделенности, не имеет четкого расположения и не всегда совпадает с финальной позицией терминального тона;

3) номенклатура тонов, характерная для американского варианта английского языка представлена полностью, включая сложные и составные тоны;

4) на ключевых словах, репрезентирующих выделенные в ходе исследования концепты, наиболее частое использование нисходяще-восходящего тона (нНВ - 17 %, вНВ - 7 %), нисходящего тона (вН - 15 %, вН с начальным повышением - 10%, нН- 8 %, срН - 1%) и восходяще-нисходящего тона (вВН - 16%, нВН - 2%).

ЛИТЕРАТУРА

1. Красильникова Е.М. Просодическая реализация функции воздействия в текстах информационного и ораторского стилей (экспериментально-фонетическое исследование на материале американского варианта английского языка): Автореф. дисс....канд.филол.наук. – Волгоград, 2005. – 20 с.

2. Тарасов Е.Ф. Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М.: Наука, 1990. – 136 с.
3. Якутина М.В. Просодические формы речевого поведения участников судебного процесса (экспериментально-фонетическое исследование на материале аудиозаписей Верховного суда США): Автореф. дисс....канд.филол.наук. – М., 2002. – 22 с.
4. Bauman S. Information Structure and Prosody: Linguistic Categories for Spoken Language Annotation // Sudhoff S. (ed) Methods in Empirical Prosody Research. – Berlin / New York, 2006. – P. 153-181.
5. Bolinger D.L. Intonation in American English // Herst D., Di Cristo A. Intonation Systems. A Survey of Twenty Languages. – Cambridge University Press, 1998. – P. 45-55.
6. Cruttenden A. Intonation. – Cambridge University Press, 1986. – 214 p.
7. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics / Fifth edition. – Blackwell Publishing, 2007. – 364 p.
8. Halliday M.K. Intonation and Grammar in British English. – The Hague: Mouton, 1967. – 61 p.
9. Ladd D.R. Intonational Phonology. Cambridge Studies in Linguistics 79. – Cambridge University Press, 1996. – 554 p.
10. Valimaa-Blum R. Cognitive Phonology in Construction Grammar: Analytic Tools for Students of English. – Berlin, 2005. – P. 209-238.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2014 р.

Димова Л.С.

**НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ
КАК СРЕДСТВО ОПТИМИЗАЦИИ
ОБУЧЕНИЯ ФРАНЦУЗСКОМУ ЯЗЫКУ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ
СТУДЕНТОВ ИСТОРИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ
ОДЕССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ И.И. МЕЧНИКОВА**

В статье проанализированы подходы к научно-исследовательской работе студентов, в частности подготовки и участия в студенческой научной конференции с представлением докладов по специальностям "История, археология, этнология" на французском языке и освещен многолетний опыт сотрудничества секции французского языка кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов с Альянс Франсез г. Одессы в презентации докладов на французском языке в рамках ежегодной отчетной студенческой научной конференции в ОНУ имени И.И. Мечникова.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа студентов, студенческая научная конференция, доклады по специальностям "История, археология, этнология" на французском языке, презентация докладов по специальности в Альянс Франсез г. Одессы.

Дімова Л.С. Науково-дослідна робота студентів як засіб оптимізації навчання французькій мові професійного спрямування студентів історичних спеціальностей Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. У статті проаналізовано підходи щодо науково-дослідної роботи студентів, зокрема підготовки та участі в студентській науковій конференції з представленням доповідей зі спеціальностей "Історія, археологія, етнологія" французькою мовою та висвітлено багаторічний досвід співпраці секції французької мови кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів з Альянс Франсез м. Одеси в презентації доповідей французькою мовою в рамках щорічної звітної студентської наукової конференції в ОНУ імені І.І. Мечникова.

Ключові слова: науково-дослідна робота студентів, студентська наукова конференція, доповіді зі спеціальностей "Історія, археологія, етнологія" на французькій мові, презентація доповідей зі спеціальності в Альянс Франсез м. Одеси.

Dimova L.S. Students' research work as a means of optimisation of teaching French for professional purpose for students of historical specialties in Odessa I.I. Metchnikov National University. The article analyzes the approaches to the research work of students, in particular the preparing and the participation in the students scientific conference with the presentation of the reports on specialties "History, archaeology, ethnology" in French and highlighting the experience of the many years cooperation of French language section of foreign languages department for arts faculties with the Alliance Française of Odessa in presentation of the reports in French in frames of the annual students scientific conference in ONU I.I. Metchnikov.

Key words: the research work of students, the students scientific conference, the reports on specialties "History, archaeology, ethnology" in French, the presentation of the reports on speciality in Alliance Française of Odessa.

Научно-исследовательская работа студентов Одесского национального университета имени И.И. Мечникова в 2014 г. ознаменовалась выпуском юбилейной *70 Программы отчетной студенческой научной конференции* [7], в которой представлены доклады студентов всех структурных подразделений вуза.

Столь серьезный путь длиною в 70 лет, прошедший со времени проведения первой отчетной студенческой научной конференции в вузе, является признаком стабильного неослабевающего интереса альма-матер к научно-исследовательскому поиску своих воспитанников.

Как известно, презентация результатов научных поисков студентов в рамках научных семинаров, конференций и т.п. способствует претворению в жизнь ведущих принципов организации научно-исследовательской работы как системы, обеспечивающей органическое единство научного и учебного процессов и на этой основе повышение качества подготовки специалистов, усиления связи науки с производством, ускорение научно-технического прогресса.

Эти задачи и призвано решать участие студентов в научно-исследовательской работе, которая по мнению О.И. Алексеева, Г.М. Деркач, Е.С. Жарикова, Н.Г. Ивановой, В.В. Орлова, Л.В. Чупровой, П.М. Якобсона и др., на современном этапе социально-экономических преобразований, смены ценностных ориентаций в обществе, увеличения объема информации, приобретает все большее значение и превращается в один из основных компонентов профессиональной подготовки будущего специалиста [11,380-381].

Именно с работы над студенческими докладами начинается научная жизнь будущих ученых, делающих первый личный вклад в научную сокровищницу вуза. 70-летний юбилей отчетной студенческой научной конференции в одном из самых популярных высших учебных заведений юга Украины еще раз подтверждает незыблемость классических критериев отношения к научным поискам студентов, важность проводимых научных студенческих исследований [7].

Объектом данного исследования является процесс оптимизации обучения французскому языку профессиональной направленности.

Предметом исследования служит научно-исследовательская работа студентов исторических специальностей Одесского национального университета имени И.И. Мечникова, осуществляемая средствами французского языка профессиональной направленности.

Целью работы является обобщение многолетнего опыта обучения французскому языку для профессиональных целей студентов исторических специальностей, а также сотрудничества секции французского языка кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов с Альянс Франсез г. Одессы.

Материалом исследования послужили 61-70 Программы отчетных студенческих научных конференций Одесского национального университета имени И.И. Мечникова и Программы студенческих научных конференций секции французского языка кафедры иностранных языков гуманитарных

факультетов факультета романо-германской филологии Одесского национального университета имени И.И. Мечникова за период с 2005 г. по 2014 г.

Актуальность работы определяется необходимостью высшего образования становиться более конкурентноспособным, предлагая помимо фундаментальных и специальных знаний определенные навыки творческого решения практических задач, развития творческого мышления, исследовательских умений студентов, без которых трудно не только продолжать образование, но и реализовываться на рынке труда.

Научные поиски студентов в дисциплинах по специальности всегда ценны, но их ценность возрастает, если предпринимается попытка представить их на иностранных языках в присутствии своих научных руководителей, специалистов кафедр, в т.ч. и зарубежных, преподавателей иностранных языков, однокурсников.

Иностранный язык, занимающий значительное место в воспитании, обучении и развитии личности, не только дает возможность будущему специалисту любой отрасли народного хозяйства ознакомиться с накопленными народами знаниями и опытом. Приобщение к иноязычному языковому общению во всех его разновидностях – монологическое и диалогическое общение, чтение, слушание а также письменная деятельность, - содействует усовершенствованию специальных знаний, расширению передового опыта [10, 4].

Доклады по специальности, представленные на иностранных языках, заслуживают большого внимания, требуют при их подготовке руководства по специальности и по языку, дополнительной работы для подготовки фото и видеопрезентации на иностранном языке, работы над фонетическим аспектом. При этом важны языковая база, быстрота реакции, способность на слух воспринимать монологическую и диалогическую речь ведущих конференции, преподавателей, иностранных гостей, умение отвечать на вопросы по докладу, участвовать в дискуссии.

Среди докладов, которые традиционно вызывают неподдельный интерес аудитории можно выделить доклады по историческим специальностям, которые презентуются на английском, немецком и французском языках, изучаемых на историческом факультете.

В процессе подготовки студентов для специальностей 6.020302 — *История, археология, этнология* важное место отводится выработке умений и навыков владения иностранным языком в международной специальной среде [10, 4].

В 2013-2014 учебном году английскому языку обучалось 6 групп студентов на 1 курсе, 5 групп на 2-4 курсах. Обучение немецкому и французскому осуществлялось в формате сборных групп 2-4 курсов. В распределении учебной работы на обучение французскому языку в формате сборной группы отводилось 114 часов.

Несмотря на малочисленность в количественном составе, студенты исторического факультета, изучающие французский язык, тем не менее, демонстрируют динамизм и желание участвовать в научно-исследовательской работе используя французский язык, чему в большой степени способ-

ствуєт прагматическе желаніє ізучатї те іменніє фонди і колекції, котріє вміщають в себе матеріали, ізданніє на французькому язїку.

Речь ідет о редкостних і цінних французьких ізданнїях XIV-XVIII віків із різних областей знаннїй, в том числї і по історії. Спеціалістї кафедр історії України, нової і новейшої історії, історії середніх віків, історического факультета ОНУ імені І.І. Мечнікова, заінтере-совані, як можна ширє іспользуватї французькіє ізданнїя із основного фонда і іменних колекцій научної бібліотеки університета, історического факультета, городської бібліотеки імені М. Горького, а також медіатеки *Альянс Франсез г. Одесси*.

При написанні студентами курсових і дипломних работ, зв'язаних с історією Франції і України, в котрих особе місце займають ісследованнїя по історії Одесси, строившоїся і развивавшоїся при непосредственном участії в строїтельствє города, єє економіческої, образовательної і культурної жїзни, большого числа французів, среди котрих легендарної являється прежде всего личность самого губернатора города, а затем и края — Герцога Армана Эммануэля де Ришелье, положившего начало первым поступлениям в библиотеку, последователи которого продолжили эту традицию, что позволило создать гордость библиотеки - *Воронцовский и Строгановский фонды* - две крупнейшие личные коллекции библиотек выдающихся политических и государственных деятелей России - князей Воронцовых и графа А.С. Строганова, переданные в дар университетскому книжному собранию в конце XIX века [9, 5 - 6].

Они содержат фундаментальные труды по истории Франции XVII-XVIII века, редкие газеты и журналы эпохи Просвещения и Французской революции, памфлеты эпохи Фронды, французские газеты, изданные в XVII-VIII веках, произведения *Belloy P., Demoulène, Duret J. de, Languet H., Mathieu P., Marguerite de Valois, Olivier J., Richelieu de, Serres J. и др.* [9, 6-7].

Ценные французские издания XVIII-XIX веков из личной коллекции доцента исторического факультета Алексеева-Попова В.С., являются достоянием кафедры новой и новейшей истории, как например, двадцатитомный труд А. Tiers *«Histoire du Consulat et de l'Empire»* (1862), работы А. Aulard *«Etudes et leçons sur la Révolution Française»* (1902), А. Fontain-Desodoards *«Histoire de la République française, depuis la séparation de la Convention Nationale»* (1756), Н. Taine *«Les origines de la France contemporaine»* (1891). Паритетными являются бюллетень *«Archives parlementaires de 1787 à 1860// Recueil complet de débat législatives et politiques des Chambres françaises»* и журналы: *«Annales: Economies, Sociétés, Civilisation»*; *«Annales Historiques de la Révolution Française»* и др.

Отдел иностранной литературы Одесской научной библиотеки им. М.Горького имеет богатую коллекцию специализированных в области истории энциклопедических словарей (*Encyclopédie Théma Larousse: Les Hommes et leur histoire*, (1991); *Dictionnaire encyclopédique: noms propres, histoire et géographie*, (1999); *Le Nouveau Mourre. Dictionnaire encyclopédique d'histoire*, (2004), трудов по истории Франции (*J. Babin, N. Babin, F. Brunel et autres. Documents et civilisations du Moyen Age à 1944*, (1974); *G. Duby.*

Histoire de France. Le Moyen Age. 987 – 1460, (1987); E. Le Roy Ladurie. L'Etat Royal de Louis XI à Henri IV 1460 – 1610. Histoire de France, (1987), etc.) и Украины (*W. Kosyk. L'Ukraine et les ukrainiens, (1993); A. Kappeler. Petite histoire de l'Ukraine, (1997); O. De Laroussilhe. L'Ukraine, (1998); I. Lebedynsky. Histoire des cosaques, (1995), etc.)*).

Имеется также богатая коллекция литературы по истории России, всемирной истории, истории древнего Рима и древней Греции, археологии переданная научной библиотеке им. М. Горького Французским центром г. Одессы. Кроме того, библиотека предоставляет возможность пользования электронными ресурсами, а также предоставляет возможность осуществлять поиск информации на ведущих научных французских сайтах в интернете.

В плане знакомства с современной жизнью страны изучаемого языка студенты исторических специальностей могут пользоваться аутентичными периодическими изданиями как по специальности «*La Recherche*»; «*Ethnologie française*», «*L'Histoire*», так и общественно-политического характера «*Le Monde*», «*Le Figaro*», «*Le Courier international*».

В их распоряжении также медиатека *Альянс Франсез г. Одессы*, в которой можно найти разнообразные материалы по культуре и истории Франции, видео- и компакт-диски, посмотреть каналы французского телевидения, что позволяет студентам-историкам быть вовлеченными также и в программу французской культурной жизни в Одессе.

Важную роль играют и традиции исторического факультета, в котором студенты, изучающие английский язык, но имеющие школьную подготовку и по французскому языку, не изучая его в вузе, презентуют свои доклады на двух иностранных языках. Именно на историческом факультете накоплен позитивный опыт его факультативного обучения. Кроме того, часты случаи, когда студенты заочного отделения, сдав экзамен на 4 к. продолжают презентовать свои доклады и после его сдачи.

Такой интерес к участию с докладом на французском языке связан также и с тем, что доклады студентов исторических, как и психологических, филологических, философских, культурологических, экономических, политологических, математических, химических, биологических, геологических и географических специальностей, традиционно в течение более 10 лет презентуются в конце апреля в стенах Французского Центра, а после его реорганизации в *Альянс Франсез г. Одессы*.

На конференции, например 2014 г. обсуждались вопросы, связанные с историей Украины, России, Франции, с вкладом французов в развитие г. Одессы, с научным наследием Л. Леви-Брюля, З.Фрейда, Г. Моски, В. Парето, Дж. М. Кейнса, с литературным вкладом Ш. Бодлера, И. Нечуя-Левицкого, М. Цветаевой, Т.Г. Шевченко, В. Пидмогильного, Ю. Клена, а также вопросы актуальных исследований в химии, геологии, географии, биологии, математике, филологии [7, 147-154].

Немаловажным фактором, который привлекает внимание студентов-историков к подготовке и участию в конференции является многолетняя традиция в последние дни *Французской Весны* проводить научную конфе-

ренцію студентів-франкофонів неспеціальних факультетів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова в стінах, де завжди царить атмосфера франкофонії, уваження, содействія і підтримки наукових пошуків українських студентів, позволяющая підготувати і представити якісний науковий студентський продукт во время проведення конференцій.

Директора — *Валери Рене, Корин Грийо, Фабьен Нейра*, які були на цьому посту раніше і *Сильвен Бано*, сучасний керівник установи, неизменно підтримували і продовжують підтримувати ідею проведення наукової конференції класичного університету, яким являється Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, в стінах міжнародної культурно-освітньої некомерційної громадської організації, якою являється Альянс Франсез г. Одеси, надаючи сучасну аудиторію з самим сучасним обладнанням і технічними засобами.

Відомо, що Альянс Франсез, здійснює свою діяльність з 1884 г. - дня прийняття його статусу Генеральною Асамблеєю, при підтримці Посольства Франції, налічує на сьогоднішній день 1072 представителів в 146 країнах, де навчається около 500 000 студентів, представляє можливість користуватися всіма інформаційними матеріалами медіатеки.

Іменно в стінах Альянса Франсез г. Одеси сталося авторське читання лекцій, присвячених особам французьких монархів, була проведена робота по перекладу на французьку мову проводимих на історичному факультеті етнологічних досліджень українських рушників в співпраці з дослідником-стажером *Агатою де Фрамон* і *Сильвеном Бано*, здійснювалось запрошення носіїв мови і стажерів для зустрічей зі студентами історичного факультету і викладачами секції французької мови.

Науково-дослідницька робота передбачає оцінку роботи і нагородження студентів за досягнуті в науково-дослідницькій роботі успіхи. В цій зв'язі неизменною традицією являється вручення іменних *Листів благодарности* зі сторони Директора Альянс Франсез, деканів факультетів, викладачів французької мови, дипломів переможцям конкурсу «Mots d'ores», а також неизменная колективна фотографія всіх учасників конференції на пам'ять в Залі Дюка де Ришельє - першого губернатора міста і краю, підведення итогов конференції на засіданні кафедри, Ученого ради факультету романо-германської філології РГФ, створення стіногазет, публікації в друкованих засобах інформації.

Своєобразною нагородою учасникам являються також традиційні запрошення на відвідування культурних заходів *Французької весни* в г. Одеса зі сторони Директорів учасникам конференції, розширюють коло знайомств з французькою культурою, які з задоволенням приймаються як студентами, так і викладачами.

Так, надолго запам'яталась, стала особливо важливою вехою в науковому плані зустріч студентів і викладачів історичного факультету з редак-

тором журнала *“Ethnologie Française”* Жаком Кюизинье, презентовавшим специальный юбилейный экземпляр журнала, посвященный Украине - *«Ukraine – Ukraïna: Terrains, Eveils»*, изданный 4 апреля 2004 г., в котором были представлены статьи ведущих специалистов Украины в области этнологии, в том числе и исторического факультета Одесского национального университета имени И.И. Мечникова [12].

Важным явилось участие в научно-практической конференции *“Міжнародне співробітництво бібліотек у сучасному соціокультурному просторі”* Одесской государственной научной библиотеки имени М. Горького, посвященной 10-летию сотрудничества с Французским центром г. Одессы, 24 апреля 2008 г., на которой был представлен обобщенный опыт сотрудничества студентов-историков с Французским центром, а также в конференции главного редактора *«Guides du routard»* Пьера Жосса *«Voyages et tourisme: y-a-t-il encore des lieux a découvrir?»*, представившего проект создания путеводителя по Украине, в котором достойное место отводилось информации об истории и современной жизни Одессы, наряду с информацией о Киеве и Львове.

Ежегодная научная студенческая конференция в стенах Альянс Франсез г. Одессы, являющаяся по мнению участников конференции, своеобразным «академическим аккордом» *Французской весны*, дает также возможность знакомства с современным искусством Франции в качестве приглашенных гостей. Так, студенты и преподаватели имели возможность посещать концерты, перформансы, выставки, встречи на которых познакомились с творчеством пианистки *Ванессы Вагнер*, скрипачки *Марины Шиш*, пианиста *Давида Бисмута*, художницы *Сюзанны Савари*, писателя *Тьерри Эсс*, а также с творчеством театра-концерта компании *«L'Unijambiste»*, аудио-визуальным перформансом «Медая» коллектива *«Soundwalk»*.

Несмотря на то, что общее количество студентов, которые изучают французский язык в стенах вуза, стремительно снижается в связи с общей глобализацией, круг желающих представить свои научные наработки на французском языке неизменно растет, что является в какой-то степени парадоксом, подтверждающим желание современных студентов изучать два или несколько иностранных языков в стенах старейшего классического университета страны.

Среди участников конференции — призеры Всеукраинской студенческой олимпиады по французскому языку среди неязыковых высших учебных заведений, стипендиаты международных Программ *“Les Mots d’Or”*, *“Erasmus Mundus”*, *“Au pair”*, студенты, изучающие английский язык, начавшие в рамках факультатива параллельное изучение французского языка профессиональной направленности в университете, студенты-франкофоны из зарубежных стран, обучаемые в вузе.

Опыт, наработанный преподавателями секции французского языка кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов по руководству научными докладами студентов неязыковых специальностей, регулярно освещался в научных статьях, публикуемых в сборниках ВАК Украины, представлялся на многочисленных конференциях, таких как, Международная

научно-практическая конференция по вопросам методики преподавания иностранных языков памяти профессора В.Л. Скалкина, Одесского национального университета имени И.И.Мечникова, Международная научно-практическая конференция по вопросам методики преподавания иностранного языка Черниговского государственного педагогического университета, Международной конференции “Украина и Франкоязычный мир: формирование нового мышления” Николаевского государственного гуманитарного университета имени П. Могилы, комплекса “Киево-Могилянская академия” и др. [1 - 5].

За годы проведения конференции более 160 студентов, изучающих французский язык профессиональной направленности представили доклады по материалам своих научных поисков по различным специальностям, среди которых, важный вклад внесен студентами исторического факультета, которые в течении 10 последних лет представили 76 докладов на французском языке, что нашло отражение в сводной таблице, по материалам Программ [6; 7; 8].

Таблица 1

**Выборка докладов студентов-историков,
презентованных на французском языке
на отчетных 61-70-й студенческих научных конференциях
в Одесском национальном университете имени И.И. Мечникова**

Н/п	Год проведения конференции	История Украины	История Франции	История России	Этнология	Археология	Новая и новейшая История	Всего
1	2005	1			2			3
2	2006	5	1	4		2	1	13
3	2007	3		3	1	1	2	10
4	2008	4		1	2		2	9
5	2009	1	2		2		2	7
6	2010	2	2	1	2		1	8
7	2011	2	1				2	5
8	2012		2	1	1			4
9	2013	2	2	1	1		2	8
10	2014	4	3	1			1	9
	Итого:							76

Таким образом, в условиях увеличивающегося объема информации, расширения управленческих функций в профессиональной деятельности, необходимости большей конкурентноспособности высшего образования, требуется развитие исследовательских умений студентов.

Особая роль при этом отводится иностранным языкам, которые могут и должны выступить важным фактором улучшения качества научно-исследовательской работы студентов вузов. На примере опыта, накопленного секцией французского языка кафедры иностранных языков гуманитарных фа-

культетов, охватывающей обучением французскому языку студентов всех подразделений университета, представляется возможным сделать вывод о том, что научно-исследовательская работа студентов является также мощным средством оптимизации обучения иностранным языкам профессиональной направленности.

Опыт обучения французскому языку студентов исторических специальностей Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, при этом, может быть экстраполирован и на другие подразделения вуза, тем более, что ценные раритетные информационные материалы на французском языке, имеющиеся в его библиотечном арсенале, могут и должны использоваться в научно-исследовательской работе студентов различных факультетов.

Использование иностранных языков профессиональной направленности поможет существенно обогатить научно-исследовательскую работу студентов естественных и гуманитарных факультетов, даст мощный толчок научным поискам будущих молодых ученых. Представление таких исследований на отчетной студенческой научной конференции университета будет способствовать живому диалогу культуры и науки.

Перспективой данного исследования является дальнейшее изучение возможности обучения двум и более иностранным языкам студентов-нелингвистов для успешных научных исследований по специальности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Димова Л.С. Обучение французскому языку для специальных целей студентов исторических факультетов университетов // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 48. Серія: Педагогічні науки. - Чернігів, 2007. - С. 91-95.
2. Димова Л.С. Иностранные языки для специальных целей при обучении студентов исторических специальностей // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 62. Серія: Педагогічні науки. - Чернігів, 2009. - С. 36 — 40.
3. Димова Л.С. Коммуникативные языковые компетенции в свете Общеввропейских рекомендаций Совета Европы по вопросам языкового образования // Записки з романо-германської філології. Випуск 28. - Одеса, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2012. - С. 27-31.
4. Иванова Н.Г., Димова Л.С., Орлов В.В. Communication de spécialité: nouvelle pratique pédagogique // Новітня філологія № 10 - Фахове наукове видання (журнал) Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П. Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". - Миколаїв, 2008. - С. 106 — 118.
5. Програма V Міжнародної науково – практичної конференції з питань методики викладання іноземних мов пам'яті професора В.Л. Скалкина Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. - Одеса: "Астропринт", 2007. - 8 с.
6. 61 Програма звітної студентської наукової конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. - Одеса: "Астропринт", 2005. - 115 с.
7. 70 Програма звітної студентської наукової конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. - Одеса: "Астропринт", 2014. - 274 с.
8. Програма студентської наукової конференції на іноземних мовах секції французької мови кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова за сприяння Alliance française d'Odessa. - Одеса, 2014. - 9 с.
9. Рідкісні французькі видання XVI-XVIII ст. в зібраннях наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова // Наукова бібліотека ОНУ ім. І.І. Мечникова. - Одеса: „Астропринт”, 2000. – 72 с.

10. Робоча програма навчальної дисципліни *Іноземна мова (французька)* напряму підготовки 0203 — історія, для спеціальностей 6.020302 - **ІСТОРІЯ**, Історичного факультету. Кредитно-модульна система організації навчального процесу для студентів вищих навчальних закладів. - Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2013. - 54 с.
11. Чупрова Л.В. Научно-исследовательская работа студентов в образовательном процессе вуза // Теория и практика образования в современном мире: материалы международной научной конференции (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.) - СПб.: Реноме, 2012. - С. 380-383.
12. Ukraine – Ukraïna. Terrains, Eveils // Ethnologie française. - Paris: Press Universitaires de France, 2004. - P. 2.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2014 р.

УДК 811.111'373

Долусова Н.В., Строченко Л.В.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОМІНАЦІЙ КОШТОВНОГО КАМІННЯ В АВТОРСЬКИХ КАЗКАХ (на матеріалі творів А. Картер та О. Уайльда)

Стаття присвячена розглядові гендерних особливостей функціонування номінацій коштовного каміння в авторських казках. Проаналізовано прямі та переносні вживання досліджуваних номінацій, виявлена їх символічна функція.

Ключові слова: гендер, казка, номінація.

Долусова Н.В., Строченко Л.В. Гендерные особенности функционирования номинаций драгоценных камней в авторских сказках (на материале произведений А. Картер и О. Уайльда). Статья посвящена изучению гендерных особенностей функционирования номинаций драгоценных камней в авторских сказках. Проанализированы прямые и переносные значения исследуемых номинаций, выявлена их символическая функция.

Ключевые слова: гендер, сказка, номинация.

Dolusova N.V., Strochenko L.V. Gender peculiarities of functioning of precious stones nominations in author's tales (based on the works by A.Carter and O.Wilde). The article studies peculiarities of functioning of precious stones nominations in author's tales. Direct, indirect and symbolic meanings of the investigated nominations are being viewed in the article.

Key words: gender, tale, nomination.

Мета даної статті полягає у дослідженні гендерних особливостей вживання номінацій коштовного каміння у казках, написаних британськими авторами. Матеріалом нашого дослідження були вибрані казки двох видатних авторів англійської літератури: О. Уайльда, письменника XIX ст., та А. Картер, письменниці XX ст. Обидва вони відомі своїми казками, шукаючи можливості говорити про реальність іншою мовою.

Казка – це малий епічний жанр, корені якого сягають в усну народну творчість. В основу казки покладено вигадані, фантастичні чи авантюрні події; кінцівка є переважно оптимістичною: добро перемагає зло [2, 282]. Літературна казка постає з фольклорної в основному двома шляхами:

- 1) через вільну інтерпретацію її сталих фабульних схем;
- 2) на основі оригінальної фабули, в яку широко вводяться чарівно-фантастичні елементи [2, 283].

За даним критерієм можна поділити використані у дослідженні авторські казки. Перший тип, тобто казки, засновані на фольклорних джерелах, представлений оповіданням “Кривава кімната” А. Картер (“*The Bloody Chamber*”, 1979) – римейком французької народної казки про Синю Бороду. В ньому авторка експліцитно наголошує на проблемі сексуального насильства над жінкою і порнографії як інструменту пригнічення жіночої ідентичності шляхом зведення, деевалюації (знецінення) та об’єктивації жіночого досвіду. Тут також підлягає критиці інститут шлюбу як патріархатна установа, традиційно спрямована на підтримку чоловічих інтересів, що до недавнього

часу узаконювала насильство над жінкою. Проте, сама авторка зазначає, що неварто вважати її літературній твір лише версією казки для дорослих, її мета була “витягнути латентний зміст з традиційних історій” [5, 80].

До другого різновиду належать казки О. Уайльда. Творчу манеру О. Уайльда часто визначають як „декоративний (орнаментальний) стиль”, характерними рисами якого є зображення розкішного інтер'єру, коштовностей (зокрема й дорогоцінного каміння), ефектність, оригінальність образних засобів вираження [3, 77]. Саме ці особливості художнього стилю письменника спонукали нас до вибору його творів як матеріалу дослідження.

Слід зазначити, що номінації коштовного каміння у літературних казках вживаються частіше, ніж у фольклорних, хоча і не з такою різницею, як у порівнянні літературних творів загалом з фольклорними, де частотність вжитку аналізованих номінативних одиниць у літературних джерелах перевищує в 4,5 рази частотність фольклорних вжитків. Хоча у фольклорних казках зафіксовано більше номінацій коштовного каміння, ніж у літературних [докладніше див. 4].

Номінації коштовного каміння у народних казках мають виключно антропоцентричне спрямування, тобто застосовуються для опису людини та її побуту як в прямому, так і в переносному значеннях. Літературні ж джерела застосовують номінації коштовного каміння для зображення інших об'єктів – міста, рослин, напоїв тощо.

Всі зафіксовані випадки вживання назв дорогоцінного каміння у досліджених творах можна розділити на дві групи: 1) номінації коштовного каміння, вжиті в прямому значенні; 2) номінації коштовного каміння, вжиті в переносному значенні.

Застосування номінацій коштовного каміння у прямому значенні в основному має антропоцентричний характер. Дані номінативні одиниці вживаються в переважній більшості випадків на позначення різноманітних ювелірних виробів, наприклад, *рубінове* кольє в оповіданнях обох авторів:

*“They were perfectly magnificent, especially a certain **ruby** necklace with old Venetian setting...”* (9, 70).

*“His wedding gift, clasped round my throat. A choker of **rubies**, two inches wide, like an extraordinarily precious slit throat”* (8, 14).

Таким чином, вжиті у прямому значенні номінації коштовного каміння поряд із зазначенням дорогих тканин, цінних порід дерева та дорогоцінних металів, підпорядковані зображенню предметів побуту та розкішного інтер'єру, на тлі якого розгортаються описувані події, вони зображують вишуканий одяг та прикраси героїв, тим самим характеризуючи їхній соціальний статус та естетичні уподобання і смак.

У переносному значенні вжиті номінації коштовного каміння задіяні у стилістичних прийомах метафори, порівняння та епітетів.

Розглянемо особливості функціонування номінацій коштовного каміння у переносному значенні у чоловічій прозі – казках О. Уайльда. Як показує аналіз всіх зафіксованих випадків метафоричного переносу значення, саме функція дескрипції певного об'єкта чи явища є домінуючою у прозових творах О.Уайльда, причому метафоричний опис певного предмета базується

виключно на його кольоровій схожості з коштовним камінням, наприклад, капсула з отрутою *янтарного* кольору: *"Inside it was the **amber**-coloured capsule, with its poison-bubble"* (10, 32).

Слід також відзначити розмаїття об'єктів, які автор описує за допомогою номінацій коштовного каміння, вжитих метафорично. Це як об'єкти живої природи (небо, рослини, тварини), наприклад, порівняння неба з *опалом*: *"The sky was pure **opal** now"* (10, 185); овочів з *жадом* *"...threading their way through the huge **jade**-green piles of **vegetables**"* (10, 184); очей крокодила з *берилом*: *"...and crocodiles with small **beryl** eyes..."* (10, 276); так і різноманітні артефакти, наприклад, етажерки: *"He went towards the little **pearl**-coloured octagonal **stand**"* (10, 228).

Номінації коштовного каміння використовуються письменником і для опису зовнішності людини (насамперед волосся та очей), як, наприклад, зазначення *янтарного* кольору волосся: *"...he toyed with the wet **amber** of the **hair**"* (9, 131). Двічі у різних прозових творах О.Уайльда зустрічається порівняння очей з *аметистом*:

*"His eyes deepened into **amethyst**, and across them came a mist of tears"* (10, 108); *"...and looked at him in terror with her mauve-**amethyst** eyes"* (10, 101).

Як свідчать дані приклади, колір очей у персонажа змінюється на *аметистовий* внаслідок певних емоцій (страху, переживань), тобто вищезазначені метафори у творах О.Уайльда виконують функцію психологічної імплікаційної деталі.

Що ж стосується зафіксованих у вибірці прикладів порівняння, то значно частіше номінації коштовного каміння використовуються автором як образ порівняння, наприклад, порівняння світла ліхтаря з *рубіном*: *"Then the railway lights went out, one solitary lamp left gleaming like a large **ruby** on a giant mast, and the roar of the city became fainter"* (9, 39), і лише зрідка вони функціонують як предмет, тема порівняння, наприклад, у наступному описові кольору *карбункула*, який може бути червоним, як вино або зеленим, як трава: *"In the flat oval shields there were, **carbuncles**, both wine-coloured and coloured like grass"* (9, 123). Знову ж таки відзначаємо розмаїття об'єктів, які автор порівнює із коштовним камінням: мерехтіння води порівнюється автором з *місячним камінням*: *"...the **water** in the marble tank glimmered like a **moonstone**"* (9, 23).

Слід зазначити, що у досліджених творах О. Уайльда зафіксовані порівняння певних абстрактних сутностей (душі, любові) із коштовним камінням. Так, любов, на думку героїв даних творів, є ціннішою, ніж *смарагди* та *опали*: *"It (love) is more precious than **emeralds** and dearer than fine **opals**"* (9, 40); а душа є більш коштовною, ніж *рубіни* з королівської скарбниці: *"It (a human soul)... is more precious than the **rubies** of the kings"* (9, 104).

Таким чином, порівнюючи із коштовним камінням, О. Уайльд описує найрізноманітніші сутності, як абстрактні, так і конкретні, в тому числі й інше дорогоцінне каміння.

На відміну від чоловічих творів, номінації коштовного каміння у жіночій прозі набувають важливого символічного значення для реалізації авторсь-

кого меседжу. Так, у казці А. Картер “Кривава кімната” ювелірні прикраси з рубіну та опалу є подарунками французького Маркіза (прообразом якого є Синя Борода) своїй молодій дружині, а номінації *ruby* та *opal* набувають значення “неминуча смерть” та реалізують перспективну функцію.

У тексті “Кривава кімната” номінація *opal* вживається поряд із релятивним кольоропозначенням *fire* у сталому словосполученні *fire opal* вжите на позначення різновиду опала [6, 491]: *He had the ring ready in a leather box lined with crimson velvet, a **fire opal**...* (8, 18).

В англомовній картині світу фіксується забобона стосовно опалу: за повір’ям, він приносить нещастя, що може бути проілюстровано дефініцією цього слова у лінгвокраїнознавчому словнику Австралії та Нової Зеландії. [1, 154]. Проте, першим подарунком протагоністки від чоловіка є обручка з опалом: *My old nurse, ... squinted at the ring askance: **opals are bad luck**, she said.* (8, 10).

Опал у контексті казки виступає у якості магічного атрибуту завдяки порівнянню з магічним шаром ромів – *the **fire opal** that glimmered like a gypsy’s magic ball* (8, 16).

В жіночому тексті лексема *opal* набуває особливого значення: опал є елементом каблучки, що передавалася жінкам різних поколінь під час шлюбу, тобто коли вони фактично починали належати чоловічому родовому дереву Маркіза:

*But this **opal** had been his own **mother’s** ring, and his **grandmother’s**, and her **mother’s** before that, given to an **ancestor** by **Catherine de Medici** ... every **bride** that came to the castle wore it, time out of mind. And did he give it to his other **wives** and have it back from them?* (8, 10).

Виділені номінації жінок імплікують патріархатну традицію, коли жінка вступає до шлюбу і полишає свою родину. Вона починає належити своєму чоловікові, про що свідчили закони того часу. Навідь найвідоміша жінка свого часу – Катерина Медічі, чиє ім’я також функціонує як алюзія, що імплікує майбутню долю протагоністки, – є однією з інших безіменних жінок, прізвисько якої губиться у роді чоловічих поколінь.

Таким чином, іменник *opal* набуває контекстуального значення “приналежність жінки чоловікові”. Він також набуває символічного значення невідвертої жіночої долі:

*The light caught the **fire opal** on my hand so that it flashed, once, with a baleful light, as if to tell me the **eye of God--his** eye--was upon me. My first thought, when I saw the ring for which I had sold myself to **this fate**, was, **how to escape it*** (8, 60).

Метафора *the eye of God*, що є контекстуальним замісником номінації *opal*, набуває дегоративної okazionalnoї конотації завдяки емоційному вживанню особового займенника *his*, який репрезентує опозицію “чоловік – жінка”. У цій опозиції Бог, як його статус трактує церква, вважається авторкою антагоністом жіночого ества, а релігійна позиція щодо Нього – один з засобів пригнічення жінки. Протагоністка усвідомлює, що вона зрадила себе, коли зробила вибір стати дружиною Маркіза за розрахунком, що фактично прирівнює її до продажних жінок. Це експлікується словосполученням *to sell*

oneself, а також обсценом іменником *whore*, яким її називає Маркіз, коли забирає в неї каблучку:

*But does even a youth as besotted as you are think she was truly blind to her own desires when she took my ring? Give it me back, **whore.** The **fires in the opal had all died down...** 'It will serve me for a dozen more **fiancées,**' he said (8, 82).*

У даному випадку номінація *opal* набуває ЛСВ "атрибут, що маркує приналежність жінки чоловікові". Той факт, що опал припиняє сяяти, імплікує звільнення жінки від шлюбу. У цей момент Маркіз планує вбити протагоністку – відтяти їй голову мечем, проте їй вдається уникнути смерті, її спасає матуся.

Саме у функції проспекції такої жахливої потенційної смерті героїні в тексті вживається лексема *ruby*, яка походить від латинського "*rubeus, red*" - червоний [7]. Ця семантична ознака є домінантною при реалізації контекстуальних значень. Червоний – це колір крові, що її має пролити протагоністка, згідно з задумом Маркіза. Тому іменник *blood* та його дериват *bloody* вживаються поряд із іменником *ruby* та його контекстуальним замісником *crimson jewels*: ...*the **bloody** bandage of **rubies** (8, 16), the flashing **crimson jewels** round her throat, bright as arterial **blood** (8, 14)*

У казці А. Картер пояснює, що з рубінів зроблене кільце, яке щільно прилягає до шії (*choker*). Це символізує червону стрічку, яку носили французи в історичний період Директорії, як пошану страченим гільотиною:

*After the Terror, in the early days of the Directory, the aristos who'd escaped the guillotine had an ironic fad of tying a red ribbon round their necks at just the point where **the blade would have sliced it through**, a red ribbon like the memory of a **wound**. And his grandmother, taken with the notion, had her ribbon made up in **rubies**; such a gesture of luxurious defiance! ... A **choker of rubies**, two inches wide, like an extraordinarily precious **slit throat** (8, 14).*

Також, лексема *ruby* набуває сему "небезпека", завдяки метафоричному порівнянню рубінового кільця з гадюкою перед кидком:

*On the dressing table, **coiled like a snake about to strike**, lay the **ruby choker** (8, 78).*

Окрім означених номінацій коштовного каміння, у тексті А. Картер також присутні номінації, вжиті в прямому значенні, як то *diamond* та *pearl*, головною функцією яких є імплікація багатства та високого соціального статусу персонажів:

*While I was thus surrounded by **diamonds**, a maid knocked on the door (8, 48). But, imagine--to dress up in one of my Poiret extravaganzas, with the jewelled turban and aigrette on my head, roped with **pearl** to the navel, to sit down all alone in the baronial dining hall at the head of that massive board at which King Mark was reputed to have fed his knights (8, 48).*

Проте функціонування номінації *pearl* не вичерпується лише реалізацією прямого значення. Як і в творах О. Уайльда вона використовується письменницею для опису зовнішності людини у порівнянні зі сльозами: ...*the girl with tears hanging on her cheeks like stuck **pearls** (8, 28).*

Отже, в текстах обох авторів номінації коштовного каміння використо-

вуються, як в прямому, так і в переносному значеннях. В прямому значенні ці номінації позначають ювелірні вироби – тут ми не фіксуємо розбіжностей у вживанні. Проте, у функціонуванні лексики на позначення коштовного каміння у переносному значенні були виявлені певні розбіжності, пов'язанні із гендером автору. Так, у казках О. Уайльда номінації коштовного каміння переважно використовуються у дескриптивній функції, для опису предметів та явищ, та слугують потужним засобом образотворення. На відміну від цього, основною функцією номінацій коштовного каміння у казках А. Картер є реалізація текстових категорій: перспекції та концепту твору. Тут дані номінації підлягають розширенню семантичної структури завдяки низці контекстуальних значень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Австралия и Новая Зеландия. Лингвострановедческий словарь / Под. рук. В.В. Ощепковой, А.С. Петриковской. – М.: Рус. яз., 1998. – 216 с.
2. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
3. Потницева Т.Н., Мельникова О.Ю. Функция выразительных средств в стиле сказок О. Уайльда // Лингвостилистические проблемы организации речевого сообщения: Сборник научных трудов. – Днепропетровск: ДГУ, 1985. – С. 77-80.
4. Строченко Л.В. Лексико-семантическое поле «коштовне каміння» в английській мові та мовленні (лінгвокогнітивне дослідження на матеріалі словників і текстів): дис. ... канд філол. наук : 10.02.04 / Строченко Леся Василівна. – Одеса, 2008. – 200 с.
5. Haffenden J. "Angela Carter" // Novelists in Interview. – New York: Methuen Press, 1985. – 80 p.
6. ChD – Chambers Twentieth Century Dictionary. – Edinburgh: W&R Chambers Ltd, 1973. – 1648 p.
7. OED – The Oxford English Reference Dictionary. – Second Edition. – Oxford – New York, 1996. – 1765 p.

АНАЛІЗОВАНА ЛІТЕРАТУРА

8. Carter A. The Bloody Chamber And Other Stories. – NY: Penguin Books, 1993. – 256 p.
9. Wilde O. Lord Arthur Savile's Crime and Other Stories. – London: Penguin Books, 1994. – 194 p.
10. Wilde O. Selections. – Moscow: Progress Publishers, 1979. – Volume I. – 392 p.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2014 р.

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ КОНСОНАНТИЗМЕ: ВЗГЛЯД С ПОЗИЦИЙ ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКИ

В статье рассматриваются исторические изменения в системе согласных английского языка с позиций разрабатываемой автором диахронической лингвосинергетики. Использование понятия «пространство состояний фонетической системы языка» позволяет объяснить градуальность и цикличность фонетических альтернаций в истории английского языка.

Ключевые слова: история языка, английский язык, диахроническая лингвосинергетика, консонантизм, фонетические изменения.

Домброван Т.І. Історичні зміни в англійському консонантизмі: погляд з позицій лінгвосинергетики. У статті розглядаються історичні зміни у системі приголосних англійської мови з позицій діахронічної лінгвосинергетики, що її розробляє автор. Уведено поняття «простір станів фонетичної системи мови» дозволяє пояснити градуальність і циклічність фонетичних альтернацій в історії англійської мови.

Ключові слова: історія мови, англійська мова, діахронічна лінгвосинергетика, консонантизм, фонетичні зміни.

Dombrovan T.I. Changes in the Consonant System of English from a Diachronic Linguosynergetic perspective. The article focuses on historical changes in the consonant system of the English language. The investigation lies within a new multidisciplinary research program – diachronic linguosynergetics. The notion of 'phase states of the phonetic system of language' is used to account for the directed chainlike and cyclic mode of phonemes alternations in the history of English.

Keywords: the history of language, the English language, diachronic linguosynergetics, consonants, phonetic changes.

В настоящей статье излагаются отдельные положения проведенного с новых методологических позиций исследования исторических изменений фонетической системы английского языка. Ранее [см.: 4] в фокусе нашего внимания находилась система гласных английского языка. Применение синергетической понятийной сетки при изучении динамики фонетической системы оказалось чрезвычайно плодотворным, поскольку позволило не только осветить объект анализа в новом ракурсе, но также выявить, описать и смоделировать регулятивные процессы при самоорганизации рассматриваемой системы.

Мы исходим из понимания языка как синергетической мегасистемы, то есть иерархически упорядоченной, неравновесной динамической мегасистемы с нелинейной динамикой, эволюционное развитие которой обусловлено изменениями параметров порядка, выведением составляющих ее систем и подсистем – в результате бифуркаций и диссипации, а также нелинейного взаимодействия с внешней средой – на новые уровни организации, в новые относительно устойчивые состояния мегасистемы.

Моделирование эволюции английского языка как открытой, развивающейся, неравновесной системы [3; 5] выявило существенный пробел в терминологическом аппарате современной лингвистики, указало на необходимость включения в категориальную сетку лингвистики некоторых основных понятий синергетики. На наш взгляд, обновленное определение системы языка должно отражать ее способность к самоорганизации, а также неустойчивость, открытость, нелинейность как ключевые характеристики синергетической системы, включая кооперацию и ко-эволюцию ее составляющих.

Цель данной статьи – рассмотреть исторические изменения в системе английского консонантизма с позиций диахронической лингвосинергетики. Объектом исследования выступают согласные. Предмет исследования – природа и сущность изменений в системе согласных английского языка древне- и среднеанглийских периодов его развития.

Известно, что древнеанглийский консонантизм включал такие согласные и полугласные звуки:

- смычные звонкие [b], [d], [g], [g'];
- смычные глухие [p], [t], [k], [k'];
- фрикативные (щелевые) [f-v], [θ-ð], [s-z], [χ-χ'], [h];
- плавные [l], [r];
- носовые [m], [n];
- геминаты (долгие согласные) [pp], [bb], [tt], [dd], [gg], [g'g'], [kk], [k'k'], [ff], [θθ], [ss], [χχ], [χ'χ'], [ll], [rr], [mm], [nn];
- полугласные [w], [j].

Характерной чертой системы согласных в рассматриваемый период является *геминация* – фонетическое явление удлинения согласных как результат ассимиляции фонемы [j] с предшествующим ей согласным. Отсюда возникло противопоставление древне- и среднеанглийских согласных по количеству звука на краткие и долгие (геминаты). Для геминат присуща интервокальная позиция. Примеры: д.-а. *sittan* < **setjanan*, гот. *satjan*, д.-исл. *sítia* «сидеть», д.-а. *tellan* < **taljanan*, д.-исл. *telia* «рассказывать».

Противопоставление согласных по долготе отразилось в уникальной системе правописания (по сути – фонетической орфографии), разработанной и использованной монахом по имени Орм в стихотворном произведении «The Ormulum» (ок. 1200 г.), отрывок из которого с подстрочным переводом приводится ниже:

Nu wile icc here shæwenn 3uw;
 (Now want I here to show/tell you)
Off ure laffdi3 mar3e.
 (Of our Lady Mary)
Off – hu 3ho barr þe laferd crist;

(of – how she gave birth to Lord Crist)

Att hire rihhte time.

(at her right time)

Swa þatt 3ho þohh þæraffterr wass;

(So that she was thought after that)

A33 ma33denn þweorrt ūt clene!

(Always Maiden completely pure!) [11, lines 3264—69].

«Сейчас я хочу рассказать вам о нашей Госпоже Марии, о том, как она родила Христа-Бога в назначенное время. И после этого ее считали навеки Пречистой Девой!»

В конце среднеанглийского периода удвоенные согласные в основном упростились, что отразилось в произношении слов и реже – в их орфографии.

Заслуживает внимания факт наличия в древнеанглийском языке палатализации согласных, из которых впоследствии в среднеанглийском периоде развиваются аффрикаты – глухой [tʃ] и звонкий [dʒ]. Также в конце древнеанглийского периода подверглось палатализации сочетание *sc*, приблизившись к звуку [ʃ]. Данный фонетический процесс называется *ассибиляцией*. Примеры:

Др.-англ. *cild* [k'i:ld] > ср.-англ. *child* [tʃi:ld] > совр. англ. *child* [tʃaɪld].

Др.-англ. *scip* [sk'ip] > ср.-англ. *scip, ship* [ʃip] > совр. англ. *ship* [ʃip].

Ассибиляция интересна для нас тем, что *среднеязычные* по месту артикуляции [k'], [k'k'], [g'], [g'g'] в результате данного явления «продвигаются» вперед и становятся *переднеязычными*. Очевидно, движение «вперед» для согласных и движение «вперед» и «вверх» для гласных [о последних см.: 4] – это основные магистральные траектории фонетических изменений в пространстве состояний фонологической системы языка.

Как известно, в древнеанглийском языке признак голоса не выступал фонологически релевантным для переднеязычных щелевых: звонкость/глухость щелевых определялась исключительно позицией согласного в слове. Так, в позиции между двумя гласными или между звонкими звуками глухой щелевой озвончался, в финальной позиции – оглушался. Например: *fif* [f] – *fife* [v] «пять», *wulf* [f] – *wulfōs* [v] «волк», *ofer* [v] «над»; *hūs* [s] «дом», *rīsan* [z] «расти» и др. Это – фонетическое явление *ассимиляции*, уподобления разных звуков в границах слова, когда одни звуки влияют на другие соседние. Рассматриваемые случаи представляют собой пример регрессивной ассимиляции – фонетического уподобления, вызванного в результате влияния последующего звука на предыдущий. Физиологически ассимиляция обусловлена соображениями удобства произношения, в том числе и экономией артикуляционных усилий. Это хорошо иллюстрируется на примере прилагательного *scant* «скудный», которое ранее выглядело как *skamt*, но звук [m] ассимилировался в [n] под влиянием последующего [t], что оказалось более целесообразным, поскольку звуки [n] и [t] име-

ли общее место артикуляции, в отличие от губного [m]. Современный пример ассимиляции приводит Ч. Барбер – произношение существительного *football* как *foopball* [10].

Нефонологичность голоса, характерная для переднеязычных щелевых, к концу древнеанглийского периода распространилась на задне- и среднеязычные щелевые [χ] и [χ']: непалатализованный звонкий оглушается в конце слова (*slōg* → *slōh*, прош. от *slēan* «убивать»), а палатализованный звонкий переходит в конце слова в [j] и тем самым *уходит из класса щелевых* [6, 56]. Данный пример служит еще одной иллюстрацией количественно-качественной динамики внутри фонемных групп.

В древнеанглийском языке часто встречается явление *метатезы* – перестановки *r* и соседнего гласного, откуда возможны варианты: *r* + *гласный* либо *гласный* + *r*, например: *Birda* и *Bridda* «третий»; *irnan*, *urnan* и *rinpan* «бежать».

Фонетическая сущность процесса метатезы остается не до конца ясной. Так, Б.А. Ильиш предполагал, что гласный, стоявший после согласного *r*, ослабевает и исчезает, так что сонант *r* становится на некоторое время слогаобразующим: *Bṛda*, *ṛnan*. Затем гласный вновь появляется, но теперь уже не после согласного, а перед ним [7, 55-56].

По мнению Г. Пауля, причина метатезы, как и ассимиляции, имеет психофизиологическую основу, что сближает эти фонетические процессы с обмолвками. Многократно повторяясь в речи младшего поколения в том или ином варианте, случайно выбранная форма имеет шансы закрепиться в узусе: «Известно, что местоположение слов, слогов и отдельных звуков в процессе речи часто сдвигается, поскольку какой-либо элемент может слишком рано появиться в сознании. <...> Нельзя, таким образом, отрицать, что существуют условия, благоприятствующие оговоркам определенного рода, вследствие чего они повторяются у разных лиц. Оговорки, распространяясь на младшее поколение, могут с течением времени стать нормальным произношением» [8, 86].

Е.А. Селиванова связывает возникновение метатезы с усвоением языком-реципиентом слов языка-донора в случае заимствования, когда слово приспособляется к фонологической синтагматике языка; исследовательница также указывает на обусловленность метатезы психофизиологическими особенностями восприятия новых слов: сложнее усваивается порядок расположения звуков, нежели их качество или количество [9, 326].

В проекции на синергетическую плоскость изучения естественного языка можно предположить, что метатеза является одним из проявлений флуктуаций системы в переходной стадии, иначе говоря – в фазовом переходе, т.е. на пути к более устойчивому режиму. Появляющиеся на этой стадии варианты (здесь: *r* перед или после гласного) могут рассматриваться как своеобразные аттракторы, в поле притяжения которых система попеременно попадает.

Очевидно, что фонетические процессы – ассимиляции, ассимиляции, метатезы и др., следует рассматривать как *фазовые микропространства*

фонетической системы языка, в которых соответствующие языковые единицы движутся по определенным траекториям (вспомним сдвиг гласных или ассибиляцию согласных). Здесь практически исключены какие-либо случайные, хаотические, нерегулярные движения «в сторону». Траектории движения направляют систему в определенное русло. При этом система, будучи всегда подвижной, динамичной, отличается неравновесностью – характеристикой (вызванной присущей языковой системе асимметрией), обеспечивающей системе возможность движения от одного аттрактора к другому. Роль аттракторов здесь выполняют варианты – фонемы, комбинации фонем и т.п., между которыми система делает выбор, часто случайный, не всегда поддающийся объяснению и/или прогнозированию.

Режимы состояний любой эволюционирующей системы, в том числе и языковой, подвержены смене, что образует основу спиральной цикличности в развитии данной системы.

Сменой режимов состояний системы на микроуровне возможно объяснить следующее фонетическое изменение: [ð] → [d], [d] → [ð]. По наблюдениям ученых, др.-англ. звук [ð] в позиции перед неслоговыми *m, n, l, r* уже в раннем среднеанглийском перешел в [d]. Отсюда

ср.-англ. *broder* «брат» (< др.-англ. *brōðor*),
ср.-англ. *birde*, *burde* «ноша» (< др.-англ. *byrðen*), а также
совр.англ. *fiddle* «скрипка» (< др.-англ. *fīdele*),
совр.англ. *spider* «паук» (< др.-англ. *spīðra* из **spinþra* – от глагола *spinnan* «прясть»).

В позднем среднеанглийском (XV в.) [d] после гласного и перед слоговым *ɹ* перешел в [ð], что объясняет современные формы:

mother «мать» (< др.-англ. *mōdor*),
father «отец» (< др.-англ. *fæder*),
gather «собирать» (< др.-англ. *gadrian*, ср.-англ. *gaderen*),
together «вместе» (< др.-англ. *togædere*),
weather «погода» (< др.-англ. *weder*),
with «увядать» (< др.-англ. *widereian*),

включая несколько устаревшие на сегодня наречия *hither* «сюда» (< др.-англ. *hider*) и *thither* «туда» (< др.-англ. *þider*), сохранившиеся главным образом в устойчивом сочетании *Hither and thither* [детальнее см.: 2, 287].

Более ранним примером цепного изменения в системе фонем может служить комплекс взаимосвязанных изменений индоевропейских согласных в германских языках – так называемое первое передвижение согласных (Закон Гримма), характерное для древнего периода. Сопоставление слов германских языков с их индоевропейскими параллелями выявило, что индоевропейским звонким придыхательным *bh, dh и gh* в германских языках соответствуют звонкие смычные (взрывные) *b, d, g*; индоевропейским звонким смычным *b, d, g* соответствуют германские глухие смычные *p, t, k*; а индоевропейским глухим смычным *p, t, k* соответствуют германские глухие щелевые *f, θ, h*.

Общая направленность передвижения согласных имеет следующий вид (см. рис. 1):

<i>придыхательные →</i>	<i>звонкие →</i>	<i>глухие смычные →</i>	<i>глухие щелевые</i>
bh →	b →	p →	f
dh →	d →	t →	θ
gh →	g →	k →	h

Рис. 1. Первое передвижение согласных в германских языках

В среднеанглийский период отмечено многочисленное *выпадение* согласных в различных дистрибутивных паттернах. Например:

- *w* выпал перед *u*, например: ср.-англ. *suche, such* (<др.-англ. *swylc*);
- *l* утерян перед [t], как в: ср.-англ. *swich, suche, such* (<др.-англ. *swylc*);
- начальное *h* отпало в словах на *hl-*, *hn-*, *hr-*, например: ср.-англ. *lōrd* (<др.-англ. *hlāford*), ср.-англ. *nute* (<др.-англ. *hnutu*), ср.-англ. *ring* (<др.-англ. *hring*);
- в ранненовоанглийский период происходит выпадение *l* перед *k*, *m*, *f*, *v*, например: *talk, palm, calf, halves*;
- также *l* выпал перед *d* в обычно безударных глаголах *should, would* и *could*;
- происходит упрощение сочетаний согласных: [mb]> [m] (*lamb, climb*); [mn]> [m] (*solemn, column, autumn*); [stl]> [sl] (*castle, whistle*); [stn]> [sn] (*listen, fasten*) и др.

Любое избавление системы от «лишних» элементов рассматривается в синергетике как диссипативный процесс – отсекаание неоднородностей и вывод их за границы системы. Более того, в диссипации даже видят аналог биологического фактора естественного отбора. Некоторые ученые сравнивают диссипацию с «молотком скульптора, которым тот отсекает все лишнее от глыбы камня, создавая скульптуру» [1]. Наличие диссипативных процессов на фонетическом уровне языка свидетельствует об открытости системы.

Диссипации противопоставляется процесс заимствования как результат внешнего воздействия на систему со стороны других языков. Но это – тема отдельного исследования.

Проявление тех или иных тенденций в изменении количества и/или качества звука подтверждает наше предположение о том, что все возможные *фонетические изменения происходят на определенном пространстве состояний системы*, что, в свою очередь, объясняет наличие стадий перехода из одной позиции в другую и отсутствие каких-либо резких скачков, минуя промежуточные этапы.

Междисциплинарный подход к изучению особенностей организации и функционирования языковой мегасистемы дает все основания интерпретировать изменения, происходящие как в отдельных подсистемах языка, так и в языке в целом, как синергетический процесс и открывает новые перспективы в области изучения эволюции языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белавин В.А., Курдюмов С.П., Князева Е.Н. Режимы с обострением и законы коэволюции сложных систем [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/Belavin.htm>
2. Бруннер К. История английского языка. Пер.с нем. С.Х.Васильевой. / Карл Бруннер/ Под ред. Б.А.Ильиша. – т.1. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 324 с.
3. Домброван Т.И. Диахроническая лингвосинергетика – новый подход к исследованию эволюции языка / Т.И. Домброван // «Слово і речення: синтактика, семантика, прагматика»: Матер. міжнар. наук. конф. (Київ.ун-т імені Б. Грінченка, 10-12 жовтня 2013 р.). – К.: Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2013. – С. 137-141.
4. Домброван Т.И. Фонетические изменения в английском вокализме: взгляд с позиций лингвосинергетики // Записки з романо-германської філології [ред. І.М. Колегаєва] // ОНУ імені І.І. Мечникова: факультет романо-германської філології. – Вип. 2 (31). – Одеса: КП ОГТ, 2013. – С. 24-35.
5. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики: Монография. – Одесса: КП ОГТ, 2013. – 346 с.
6. Иванова И.П., Чахоян Л.П., Беляева Т.М. История английского языка. Учебник. Хрестоматия. Словарь /И.П.Иванова, Л.П. Чахоян, Т.М.Беляева. – СПб.: Изд-во «Лань», 1999. – 512 с.
7. Ильиш Б.А. История английского языка /Борис Александрович Ильиш. – М.: ИЛИЯ, 1958. – 367 с.
8. Пауль Г. Принципы истории языка. / Герман Пауль. – М.: Изд-во иностр.лит-ры, 1960. – 500 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
- 10.Barber, Charles, Joan C.Beal and Philip A.Shaw. The English Language: A Historical Introduction. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 322 p.
- 11.The Ormulum / The Ormulum Project. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www2.english.su.se/nlj/ormproj/ormulum.htm>

Стаття надійшла до редакції 17.02.2014 р.

УДК 821.111 Черчилль 1/7.08

Єрьоменко С.В.

ІДІОКОНЦЕПТИ *ВІЙНА* І *ВЕЛИКА БРИТАНІЯ* В ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ПРОЗІ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

*Пропонована стаття присвячена розгляду мовних засобів об'єктивації ідіоконцептів *ВІЙНА* і *ВЕЛИКА БРИТАНІЯ* в автобіографії та мемуарах Вінстона Черчилля. Виокремлено концептуальні ознаки та найчастотніші засоби їх репрезентації. Визначено виключно негативну оцінку концепту *ВІЙНА* та виключно позитивну оцінку концепту *ВЕЛИКА БРИТАНІЯ* об'єктом концептуалізації.*

Ключові слова: концепт, ідіоконцепт, концептуальна ознака, лексична одиниця.

Еременко С.В. Идиоконцепты *ВОЙНА* и *ВЕЛИКОБРИТАНИЯ* в документальной прозе Уинстона Черчилля. Предлагаемая статья посвящена рассмотрению языковых средств объективации идиоконцептов *ВОЙНА* и *ВЕЛИКОБРИТАНИЯ* в автобиографии и мемуарах Уинстона Черчилля. Выделены концептуальные признаки и наиболее частотные средства их репрезентации. Определена исключительно негативная оценка концепта *ВОЙНА* и исключительно позитивная оценка концепта *ВЕЛИКОБРИТАНИЯ* объектом концептуализации.

Ключевые слова: концепт, идиоконцепт, концептуальный признак, лексическая единица.

Yeriyomenko S.V. Idioconcepts *WAR* and *GREAT BRITAIN* in Winston Churchill's non-fiction prose. The article highlights idioconcepts *WAR* and *GREAT BRITAIN* and language means of their representation in Winston Churchill's autobiography and memoirs. The conceptual features and the most frequent lexemes of their representing have been singled out. Concept *WAR* has negative evaluation while concept *GREAT BRITAIN* has positive evaluation.

Key words: concept, idioconcept, conceptual feature, lexeme.

Представники семантико-когнітивного підходу до вивчення концептів (А.П. Бабушкін, М.М. Болдирєв, О.С. Кубрякова, М.В. Піменова, О.В. Рахліна, З.Д. Попова, Й.А. Стернін, Л.А. Тавдгіридзе та інші), не зважаючи на численність їх досліджень і розробок, мають спільні погляди щодо основного спрямування вивчення концепту. Отже, їх погляди збігаються у наступному: концепт має невербальний характер, є одиницею мислення; мова є засобом доступу до концепту – «об'єктом концептуального аналізу відповідно є смисли, які передаються окремими словами, словосполученнями, типовими пропозиціями та їх реалізаціями у вигляді конкретних висловлень, а також окремими текстами і навіть цілими творами» [1, 31]. Концепт має певний зміст і структуру, представлену сукупністю концептуальних ознак – «концептуальна ознака об'єктивується у закріпленій і у вільній формі сполучень відповідних мовних одиниць – репрезентантів концепту» [4, 8]. У структурі концепту можна виділити національний, груповий, регіональний та індивідуальний компоненти і відповідно вести мову про такі концепти.

У пропонованій статті концепт розглядається як ментальне утворення, одиниця свідомості, яка є результатом пізнавальної діяльності людини

і вербалізується за допомогою найрізноманітніших мовних засобів; аналіз значення мовних одиниць уможлиблює виділення ознак концепту, які складають його структуру [1; 4; 5]. Аналізовані концепти визначаються нами як індивідуальні, сформовані у результаті пізнавальної діяльності окремої особистості (Вінстона Черчилля), що реалізуються у різножанрових мовленнєвих контекстах (автобіографія та мемуари Вінстона Черчилля). «Виявленню у процесі лінгвокогнітивного аналізу підлягають як системні, так і okazіональні, випадкові, індивідуально-авторські номінативні засоби, оскільки всі вони входять до номінативного поля концепту і всі дають матеріал для когнітивної інтерпретації і побудови моделі концепту» [5, 68].

Актуальність дослідження індивідуальних концептів вбачається у тому факті, що індивідуальні когнітивні ознаки (характеристики) можуть доповнювати структуру концепту, розширюючи його зміст; можуть бути співвіднесені із загальнонаціональними характеристиками; вони також дають змогу охарактеризувати фрагменти індивідуальної концептосфери (картини світу) певної мовної особистості.

Перейдемо до розгляду структури зазначених концептів, під якою розуміємо «сукупність узагальнених ознак, необхідних та достатніх для ідентифікації предмета чи явища як фрагмента картини світу» [4, 15].

Аналіз мовних засобів репрезентації концепту ВІЙНА у мовленнєвих контекстах, а саме в автобіографії та мемуарах Вінстона Черчилля уможливив виділення двох концептуальних ознак даного концепту. Перша з них – це **смерть**, яка об'єктивується такими лексичними одиницями, як *slaughter, massacre, butchery, bloodshed; destruction, extermination, obliteration*. Вищенаведені лексичні одиниці актуалізують як ідею насильницької, масової смерті, кровопролиття: *'slaughter/massacre – a ruthless, indiscriminate killing of many people; to kill in large numbers, mercilessly'* [9, 614, 933], *'bloodshed – a violent death'*, *'butchery – cruel slaughter'* [9, 104, 132]; так і ідею знищення, стирання з лиця землі: *'destruction(ruin)/extermination/obliteration – destroying, wiping out, removing all traces'* [9, 260, 334, 692, 870].

Будь-який збройний конфлікт чи суперечка можуть призвести до кровопролиття, знищення, смертей людей, але, на думку Черчилля, дві світові війни ХХ століття перевершили за своєю жорстокістю і насиллям всі попередні:

'There had been fearful slaughter of soldiers in the First World War... The wholesale massacre by systematized processes of six or seven millions of men, women and children in the German execution camps exceeds in horror the rough-and-ready butcheries of Genghis Khan, and in scale reduces them to pigmy proportions. Deliberate extermination of whole population was contemplated and pursued by both Germany and Russia in the eastern war' [8, 11].

Ці війни були не просто війнами правителів та їх урядів, а війнами цілих народів, великих народів, які зазнали масового знищення та кровопролиття:

'The whole life-energy of the greatest nations had been poured out in wrath and slaughter' [8, 3]; *'...and that so far nine-tenths of the slaughter and ninety-nine-hundredths of the suffering had fallen upon France and upon France alone'* [8, 288].

Будучи прем'єр-міністром Великої Британії та лідером нації під час другої світової війни, Вінстон Черчилль намагався скеровувати військові операції таким чином, щоб уникати масових жертв серед військових, навіть якщо це призводило до відступу або перенесення операції:

*'But now when it was certain that all was lost at Singapore I was sure it would be wrong to enforce **needless slaughter**, and without hope of victory to inflict the horrors of street fighting'* [8, 526].

Черчилль протиставляє своє бачення війни – війна з найменшою кількістю жертв заради уникнення масового насилля і насильницької смерті (*'War was war but not folly, and it would be folly to invite a disaster which would help nobody'* [8, 346]) – баченню війни Сталіним – де людським життям зневажають заради досягнення поставленої мети (*'His experience showed that **troops must be blooded** in battle. If you did not blood your troops you had no idea what their value was'* [8, 601]).

Протягом двадцятого століття не лише змінювалися методи й тактики ведення війни, а й вдосконалювалися засоби, кульмінацію яких став, як вважає Черчилль, винахід атомної бомби – засобу масового знищення людей:

*'As the stark and glaring background to all our cogitations on defence lay man's final possession of the perfected **means of human destruction: the atomic weapon and its monstrous child, the hydrogen bomb**'* [8, 963]. І якщо спочатку атомна бомба сприймалася як засіб швидкого закінчення війни, як засіб припинення кровопролиття та численних смертей, то згодом прийшло усвідомлення масштабів масових жертв, до яких може призвести її використання:

*'We seemed suddenly to have become possessed of a **merciful abridgment of the slaughter** in the East and of a far happier prospect in Europe. ... To avert a **vast, indefinite butchery**, to bring the war to an end, to give peace to the world, to lay healing hands upon its tortured peoples by a manifestation of overwhelming power at the cost of a few explosions, seemed, after all our toils and perils, a miracle of deliverance'* [8, 941]; - *'... and found its culmination in the use of the **atomic bombs** which **obliterated Hiroshima and Nagasaki**'* [8, 12].

В епілозі до своїх мемуарів, який був написаний у 50-х роках, Черчилль констатує, що закінчення другої світової війни призвело до «холодної війни» між провідними світовими державами, жертвами якої стала низка маленьких держав та їхнє населення. Подібна ж ситуація склалася і в Індії після проголошення її незалежності (1947): *'Two centuries of British rule in India were followed by **greater bloodshed and loss of life** than had ever occurred during our ameliorating tenure. ... The result was a series of **massacres**'* [8, 967].

Другою концептуальною ознакою ВІЙНИ є **страждання**. Вищезазначена ознака репрезентована у мовленнєвому контексті такими лексичними одиницями, як *suffering, tribulation, disaster, loss, tragedy, catastrophe, misfortune, frustration, horror*. У семантиці даних лексичних одиниць виділяємо спільні ознаки (семи), серед них біль, горе, втрати, біди: *'suffering/tribulation – mental or physical **pain, distress, loss**'* [9, 989, 1053]; *'disaster/tragedy – an*

*event causing **great loss, distress, sadness, shock, hardship or suffering** to many people, **great misfortune***' [9, 269, 1046].

Події другої світової війни, на переконання Черчилля, за своїм масштабом перевершили всі попередні війни та принесли біль, горе, страждання значній кількості людей:

*'In these pages I attempt to recount some of the incidents and impressions which form in my mind the story of the coming upon mankind of **the worst tragedy** in its tumultuous history'* [8, 11].

Численні поразки, провали та втрати, яких зазнавали союзницькі війська протягом перших років другої світової війни, завжди були болісними і шокували Черчилля, він дуже переживав і навіть був радий, якщо звістка про чергову невдачу заставала його на самоті.

*'I had now been twenty-eight months at the head of affairs, during which we had sustained an almost unbroken series of military **defeats**. ... On the other hand, what a cataract of **disasters** had fallen upon us! The **fiasco** at Dakar, the **loss** of all our Desert conquests from the Italians, the **tragedy** of Greece, the **loss** of Crete, the unrelieved **reverses** of the Japanese war, the **loss** of Hong Kong, the overrunning of the Dutch East Indies, the **catastrophe** of Singapore, the Japanese conquest of Burma, Auchinleck's **defeat** in the Desert, the **surrender** of Tobruk, the **failure**, as it was judged at Dieppe – all these were galling links in a chain of **misfortune and frustration** to which no parallel could be found in our history'* [8, 621].

Для Черчилля війна – це трагедія не однієї людини, а всього народу або народів, це репрезентується використанням лексеми *disaster*, яка актуалізує ідею масового страждання:

*"All along the mountain track they found evidence of **disaster** – quantities of abandoned guns, transport, and equipment; thousands of dead or dying"* [8, 827]; *'A **frightful disaster** was approaching'* [8, 524].

Констатуємо, що визначені нами концептуальні ознаки свідчать про вкрай негативне ставлення Вінстона Черчилля до війни, що також об'єктивується прикметниками із негативною конотацією на позначення таких характеристик як жорстокий (*worst, wholesale slaughter, rough-and-ready, most merciless, ruthless, wild, furious*) та відрозливий (*hideous, monstrous, fearful, frightful, most terrible, bloody*).

Особливою жорстокістю, на думку Черчилля, відрізнялася партизанська війна у низці європейських країн, зокрема у Югославії:

*'A **wild and furious war** for existence against the Germans broke into flame among the Partisans'* [8, 759]; *'... and the opening of a **ruthless guerrilla warfare** in the rear of the German advance'* [8, 461].

Відрозливими були й методи і засоби війни: *'The **hideous process of bombarding open cities from the air** ...'* [8, 12]; *'... and with **artillery inflicted fearful slaughter**'* [8, 794]; *'Over two years of intense and **bloody fighting** lay before us all'* [8, 675].

Отже, як видно з вищенаведених речень, ідіоконцепт ВІЙНА має негативне забарвлення, що знаходить своє відображення у виборі Вінстоном Черчиллем відповідно маркованої лексики для репрезентації цього концепту.

Незважаючи на таке негативне ставлення до війни, Черчилль вбачає в ній і позитивні цілі, для досягнення яких його країна і бере участь у війні. Це – війна заради свободи, незалежності і розвитку демократії у власній країні та інших європейських країнах *‘the revival of the glory of Europe’* [8, 622]; *‘I ask for freedom and for the right of all nations to develop as they like’* [8, 733]; *‘... but to proclaim and endorse the individual rights and freedoms’* [8, 958]; це допомога великих країн (Велика Британія, США) маленьким (перш за все) європейським країнам у їх боротьбі за власні права і свободи з тиранією: *‘I myself was sure that a strong, free and independent Poland was much more important...’* [8, 883]; *‘The Baltic States should be sovereign independent peoples’* [8, 511].

Саме такі цілі сповідує Черчилль: *‘On the continent of Europe we have yet to make sure that the simple and honourable purposes for which we entered the war are not brushed aside or overlooked in the months following our success, and the words ‘freedom’, ‘democracy’ and ‘liberation’ are not distorted from their true meaning as we as we understood them’* [8, 929].

Війна заради свободи, незалежності і розвитку демократії протиставляється Черчиллем іншій війні, метою якої є завоювання, збільшення своїх територій і могутності, встановлення диктатури тощо. Це принципи дії Німеччини, Японії, Росії: *‘Soviet Russia had other and less disinterested aims. Her grip tightened on the territories her armies had overrun’* [8, 958].

Негативне бачення війни характерне для зрілого Черчилля, людини, яка брала участь у низці війн та усвідомила її жахливі наслідки для людства. Бачення війни у молодого Черчилля зовсім інше. Війна – це можливість набуття досвіду, бажання активних, небезпечних дій, молодий Черчилль захоплюється війною і мріє про участь у ній: *‘From very early youth I had brooded about soldiers and war, and often I had imagined in dreams and day-dreams the sensations attendant upon being for the first time under the fire. It seemed to my youthful mind that it must be a thrilling and immense experience...’* [7, 76]. Але згодом, після участі у військових операціях в Індії та у Південній Африці, бачення війни у молодого Черчилля змінюється і набуває вже вищезазначених нами ознак: *‘I was still prepossessed with the idea that we had inflicted great slaughter on the enemy ... horses spouting blood, struggling on three legs, men staggering on foot, men bleeding from terrible wounds ...’* [7, 192]. Така зміна концептуальної ознаки як наслідок пізнавальної діяльності конкретної особистості підкреслює актуальність дослідження ідіоконцептів, оскільки індивідуальні ознаки можуть доповнювати структуру концепту, можуть бути доступом до змін в індивідуальній картині світу особистості.

Перейдемо до розгляду концепту ВЕЛИКА БРИТАНІЯ та засобів його мовної вербалізації в автобіографії та мемуарах Вінстона Черчилля. Аналіз цих мовних засобів уможливив виділення трьох концептуальних ознак даного концепту – це **величність, рішучість та єдність**.

Перша з вищезазначених концептуальних ознак репрезентована такими лексичними одиницями: *great, greatness, powerful, glory, glorious, triumphant, superiority, supreme, mastery*. Значення цих лексичних одиниць актуалізує ідею важливості, сили, міцності, впливовості країни завдяки її до-

мінуванню та контролю у певних сферах. Так, наприклад, *'great – important, powerful, significant in history, eminent, distinguished'* [9, 418], *'supreme – of highest authority'* [9, 995]; *'mastery/superiority/power – control, command, authority through knowledge or skill or being better in value, power, ability'* [9, 615, 787, 993].

Велич і могутність Великої Британії на зламі XIX-XX століть, на переконання Черчилля, базувалися на домінуючих позиціях на морі та у сфері торгівлі: *'I was a child of the Victorian era, ... when its position in trade and on the seas was unrivalled, and when the realization of the greatness of our Empire and of our duty to preserve it was ever growing stronger. ... They were sure they were supreme at sea and consequently safe at home'* [7, ix-x]. Величність імперії проявлялася у різних сферах, наприклад, у сфері керівництва та колоніальної політики: *'The few hundred great families who had governed England for so many generations ...'* [7, 88]; *'...the keenest realization of the great work which England was doing in India ...'* [7, 102].

Саме збереженню контролю і домінування у повітрі і на воді приділяв чимало уваги британський уряд на чолі з Вінстоном Черчиллем, що і стало тим вирішальним фактором у перемозі 1940 року:

'But it was we who had the naval superiority, it was we who conquered the mastery in the sea...' [8, 329]; *'The army at home was now very powerful. London had stood triumphant... Everything connected with our air mastery over our own island was improving fast'* [8, 386].

Історія Великої Британії усвідомлюється Черчиллем як історія великої і вільної країни, яка вистояла у численних конфліктах на чолі з великими полководцями. Серед них Черчилль називає Уільяма III, Мальборо, Нельсона тощо:

'It was a great, quaintly-organized England that had destroyed the Spanish Armada. ... There was a long struggle against Napoleon, in which our survival was secured through the domination of the sea...' [8, 387].

Наступна концептуальна ознака **рішучість** об'єктивується у мовленнєвих контекстах за допомогою вживання таких лексем як *resolute, resolved, resolve, determination, will-power*. Семантика даних лексичних одиниць включає такі спільні ознаки – незмінність, твердість, наполегливість, сталість у певних діях та рішеннях. Так, наприклад, *'resolve/determination – firmness, resolution, firmness of purpose'* [9, 847, 265]; *'resolved/resolute – determined, not turned from a purpose'* [9, 847, 874].

Розуміння загрози завоювання, на думку Черчилля, робило жителів Великої Британії наполегливими і твердими у своїй рішучості боротися за свободу і безпеку своєї країни, відвоювати або померти, бути знищеними, але не здаватися:

'Vast numbers of people were resolved to conquer or die' [8, 293]; *'After Oran it became clear to all countries that the British Government and nation were resolved to fight on to the last'* [8, 321]; *'...that every Minister was ready to be killed ... rather than give in'* [8, 264].

Саме таке трактування концептуальної ознаки, як рішучість заради збереження свободи і безпеки своєї країни, можна пояснити тим, що концепт

СВОБОДА входить до ядра ціннісної системи британського суспільства, поряд з такими концептами як ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, ПРОЦВІТАННЯ, КЛАСС [2]: ‘... and were **resolute** upon practical measures **to secure safety and the cause of freedom**...’ [8, 99].

Усвідомлення кожним британцем себе як вільної людини, індивідуальності, особистості, додає їй впевненості і рішучості у вчинках і рішеннях:

‘...ours (pilots) had supreme **confidence in themselves as individuals** and that **determination** which the British race displays in fullest measure when in supreme adversity’ [8, 345].

На наш погляд, в даному випадку можна говорити про співвіднесення ознак ідіоконцепту ВЕЛИКА БРИТАНІЯ із загальнонаціональним концептом британської концептосфери СВОБОДА: оскільки рішучість та єдність британської нації у роки другої світової війни мала єдину мету – збереження свободи своєї країни та її народу: ‘The soul of the British people and race had proved **invincible**’ [8, 387].

Остання ж ознака – **єдність** – є надзвичайно важливою для Вінстона Черчилля (він зміг об’єднати британських політиків у коаліційний уряд). І тільки завдяки об’єднаним зусиллям британського народу, на його думку, вдалося здобути перемогу у війні. Зазначена концептуальна ознака репрезентується насамперед такими лексичними одиницями, як *unity, united*, які актуалізують ідею гармонійного, об’єданого, узгодженого існування чи співпраці заради певної мети. Так, наприклад: ‘**unity** – full agreement, harmony’ [9, 1078].

Англійська нація, на переконання Черчилля, завжди об’єднувалася перед певною загрозою: ‘At this time there was a **great drawing together of men and women of all parties in England** who saw the perils of the future...’ [8, 99]; протягом другої світової війни ця єдність була особливою: ‘This was a time when all Britain worked and strove to the utmost limit and was **united as never before**’ [8, 293].

Єдиними британці в уявленні Черчилля є у всьому: у роботі, у вірі, у сподіваннях, у боротьбі, у захисті власної землі:

‘The Home Guard in **every country, in every town, in every village** sat up all through the night to receive them (American weapon). **Men and women worked night and day** making them fit for use’ [8, 326].

Зазначимо, що на відміну від концепту ВІЙНА, ідіоконцепт ВЕЛИКА БРИТАНІЯ має позитивну оцінку суб’єкта концептуалізації, тобто Вінстона Черчилля. Дані концепти протиставляються ним як зло (ВІЙНА) та добро (ВЕЛИКА БРИТАНІЯ), причому перемога залишилася за добром, за його країною та її народом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. – Тамбов: Издательство Тамбовского университета, 2000. – 123 с.
2. Городецька О.В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу ХХ століття: Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. – германські мови. – К., 2003. – 21 с.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г.,

- Лузина Л.Г. – М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 248 с.
4. Пименова М.В. Методология концептуальных исследований // Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – М.: Гнозис, 2007. – С. 14-16.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006.- 716 с.
7. Churchill, Winston. My Early Life. – L.: Eland, 2002. – 373 p.
8. Churchill, Winston. The Second World War. – London: Pimlico, 2002. – 1033 p.
9. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Lexicon Publications, Inc., 1993. – 1149 p.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2014 р.

Колегаева И.М.

МУЗЕЙНЫЙ КАТАЛОГ КАК ВИД ПОЛИКОДОВОГО ТЕКСТА

Статья предлагает авторскую трактовку коммуникативного единства репродукции живописного полотна и текстовой аннотации к нему в музейном каталоге как разновидность поликодового текста. Рассматриваются вопросы кодовых переходов и коммуникативной вторичности сообщений иконического и языкового кодов. Коммуникативная деятельность пользователя каталога трактуется как транзитивность ролей адресата-читателя и адресата-зрителя.

Ключевые слова: иконическое сообщение, вербальное сообщение, кодовые переходы, коммуникативная вторичность.

Колегаєва І.М. Музейний каталог як вид полікодового тексту. *Стаття пропонує авторське трактування комунікативної єдності репродукції живописного полотна і його текстової анотації в музейному каталозі як різновиді полікодового тексту. Розглянуто питання кодових переходів і комунікативної вторинності повідомлень іконічного та мовного кодів. Комунікативну діяльність користувача каталогу потрактовано як транзитивність ролей адресата-читача і адресата-глядача.*

Ключові слова: іконічне повідомлення, вербальне повідомлення, кодові переходи, комунікативна вторинність.

Kolegaeva I.M. Museum catalogue as a polycode text. *The article suggests the author's interpretation of communicative unity of a picture reproduction and its text annotation in a museum catalogue as a type of polycode text. The point of code transformations is investigated as well as the point of communicative posteriority of iconic and verbal messages. Communicative activity of a catalogue user is treated as transitivity of addressee-reader's and addressee-on-looker's roles.*

Key words: iconic message, verbal message, code transformations, communicative posteriority.

Данная публикация посвящена новому ракурсу в изучаемой нами проблеме поликодовых сообщений в разных функциональных стилях. На этот раз **объектом** нашего исследования выступает специфический коммуникативный феномен: **статья музейного каталога** (картинной галереи) как **единство репродукции живописного полотна и вербальной** (а именно англоязычной) **текстовой аннотации**, содержащей информацию о представленном полотне и его авторе.

Предметом изучения избраны семиотические взаимосвязи двух тематически объединенных разнокодовых сообщений: иконического (полотно) и вербального (аннотация).

Вслед за Ч.Моррисом трактуем живопись как «совокупность знаков», созданных «для показа и сохранения того, что дорого людям» [8,54-55]. Комбинации цвета и линий на поверхности полотна/бумаги есть двухмерное статичное знаковое целое, которое «втягивает» зрителя в воображаемую глубину трехмерного динамичного мира, изображенного художником. Соответственно, живописное полотно понимается нами как семиотический феномен, как **ико-**

ническое сообщение, воспроизводящее внезаковую реальность.

Вербальное сообщение, используя знаки иного – языкового – кода, также передает информацию о внеположной ему реальности. В изучаемом нами случае данная информация в значительной степени касается живописного полотна, описания его содержательных и формальных характеристик.

В фокусе нашего внимания при обсуждении семиотических особенностей статьи музейного каталога как единого коммуникативного целого оказываются также вопросы коммуникативной вторичности. Под коммуникативной вторичностью понимаем воспроизведение в сообщении такого референта, который уже сам по себе является коммуникативным феноменом, или протосообщением. Подробнее о вторичном воспроизведении коммуникативного референта см. предыдущие публикации автора: [6, 100-108; 4; 7; 3].

В рамках данного исследования нас интересуют взаимосвязи между протосообщением и его коммуникативно вторичным воспроизведением. Под этим понимаем следующее.

Во-первых, взаимосвязь между собственно живописным полотном (тракуем его как иконическое *протосообщение*) и его каталожной фото-репродукцией (тракуем ее как *вторичное* воспроизведение оригинала средствами идентичного, в данном случае также иконического, кода).

Во-вторых, это взаимосвязь между *иконическим протосообщением* (живописным полотном/репродукцией) и его *описательным, словесным* (коммуникативно вторичным) *воспроизведением* в вербальном тексте средствами иного, не иконического, но языкового кода.

Материал исследования составляют 59 статей музейного каталога Дрезденской галереи *Masterpieces of Dresden. Picture-Gallery "Old Masters"*. By H.Marx – Leipzig: E.A.Seeman, 1993. – 64 p.

Согласно толкованию, **каталогом** называется справочное издание, содержащее перечень предметов (книг, картин), иногда с иллюстрациями [2], музейный каталог – это аннотированный перечень экспонатов, составленный в определенном порядке. В нашем случае экспонатами являются живописные полотна (XV-XVIII вв.), собранные в Галерее старых мастеров в Дрезденской картинной галерее. Здесь представлена коллекция исключительно станковой живописи.

Одним из наиболее типичных видов станкового искусства является **картина**. В отличие от фрески или панно, картина не обязательно связана с определенным интерьером. Она может быть снята со стены и повешена по-другому. В традициях западной живописи картина заключается в соответствующую раму, отделяющую живопись от окружающего фона. Как утверждают авторы статьи в Википедии, «в отличие от многих других музеев, Дрезденская галерея избегает новшеств, сохраняет исторический тип развески картин и гордится их потемневшими от времени позднебарочными рамами» [9].

Из нескольких тысяч экспонатов Дрезденской галереи составители анализируемого нами каталога отобрали 59 полотен, представив их в цветных

фоторепродукциях и сопроводив текстовыми аннотациями объемом около 150 слов каждая. Принцип отбора не эксплицирован, однако он, несомненно, определялся степенью известности полотна. Подтверждением тому служат многочисленные проспекты, справочные издания и т.п. источники информации о Галерее старых мастеров, в которых неоднократно упоминаются именно те живописные произведения, которые представлены в каталоге.

Предлагаем свою трактовку **статьи музейного каталога** как коммуникативного образования, которое состоит из двух кодово различных сообщений. *Иконический код* задействован в репродукции живописного полотна, *вербальный код* используется в текстовой аннотации, комментирующей полотно. Степень автосемантии/синсемантии двух компонентов данного коммуникативного целого неодинакова.

Вербальное сообщение практически полностью *синсемантично*. Иными словами, восприятие вербального сообщения без опоры на репродукцию близко к коммуникативному провалу. В то же время зрительное восприятие репродукции вне текстового комментария возможно, хотя и со значительными информационными потерями. Поэтому постулируем относительную *автосемантию иконического сообщения* как компонента поликодового целого – статьи в музейном каталоге.

Функциональное ранжирование этих двух компонентов сводится к иерархии, существующей между ними. Безусловно, доминирующее положение занимает иконический компонент по отношению к вербальному. Это проявляется их расположением на пространстве страницы. Если оба компонента находятся на одной странице, то – с учетом традиционного движения взгляда читателя сверху вниз – пиктографический компонент **всегда** занимает верхнюю часть визуального поля. Таким образом, первое, что попадает в поле зрения реципиента, – это живописное полотно, а затем его комментарий.

Целостность изучаемого поликодового сообщения графически проявляется в том, что если репродукция подается в максимальном для данного каталога формате (занимая все пространство страницы), то оба компонента непременно находятся на *одном* книжном развороте, т.е. в *едином визуальном поле*. Читателю-зрителю не нужно перелистывать страницу туда-обратно, чтобы воспринять все поликодовое сообщение в единстве его иконической и вербальной составляющих.

Прежде чем рассуждать о взаимосвязях между двумя компонентами статьи музейного каталога, рассмотрим особенности каждого из них по отдельности.

Иконическое сообщение, как уже упоминалось выше, представлено репродукцией живописного полотна. «Репродукция – это копия живописного изображения, сделанная печатным образом, обычно в ином, увеличенном или уменьшенном размере» [10]. В рамках нашей теории репродукция рассматривается как *коммуникативно вторичная* (повторенная, воспроизведенная другими средствами) ипостась *протосообщения* – оригинала живописного полотна. В виде репродукции протосообщение может тира-

жироваться бесконечное количество раз, причем в весьма разнообразных вариантах: цветных и черно-белых, большего или меньшего – вплоть до открыточного – размера.

Если сохранение *размера* протосообщения в его вторичном воспроизведении теоретически возможно (хотя в реальности случается крайне редко), то абсолютно невозможным оказывается воспроизведение *материального законосителя* протосообщения. Живописное полотно, по определению, «состоит из основы (холста, деревянной или металлической доски, фанеры, картона, прессованной плиты, пластика, бумаги, шелка и т.д.), на которую наносятся грунт и красочный слой»[11]. В то же время, репродукция в музейном каталоге – это «вид фотографии, где необходимо перевести определённый материальный объект, к примеру, картину, в фотографическое изображение, при этом максимально точно передать информацию о нём (объекте) и его внешний вид»[12]. Материальным законосителем иконического сообщения в случае репродукции выступает мелованная бумага и типографская краска.

Как первый, так и второй параметр различия (размер и законоситель) между протосообщением и его вторичной презентацией становятся объектом рефлексии в вербальной части статьи музейного каталога. Это происходит за счет экспликации соответствующей информации относительно *протосообщения*: читатель получает: а) сведения о реальных размерах полотна (а они нередко в десятки раз больше, нежели размеры репродукции) и б) сведения о материальном законосителе *протосообщения* (доска, полотно и т.п.). Такая информация в обязательном порядке представлена в т.н. «паспорте» живописного полотна. Кроме сведений о художнике (имя, псевдоним, время и место жизни), названия картины, паспорт сообщает о технике, в которой выполнена картина (темпера, масло, акварель, пастель), об основе, на которой она выполнена, например, дерево (с указанием породы – тополь, дуб и т.п.), полотно, металл, бумага) и о ее размерах. Например,

Raphael, originally Raffaello Santi, called Raphael
(1483 Urbino-1520 Rome)
THE SISTINE MADONNA
Oil on canvas, 269.5 x 201 cm. (p.12).

Коммуникативная вторичность репродукции по отношению к оригиналу, в частности, проявляется в такой характеристике, как **размер** иконического сообщения. Естественно, что в данном случае речь идет только об *уменьшении* размеров протосообщения при его вторичном воспроизведении. Впрочем, эта характеристика не всегда осознается читателем-зрителем при знакомстве с художественным творением исключительно по материалам каталога. Неискушенному глазу не всегда легко вообразить реальные размеры оригинального полотна, несмотря на приводимые в паспорте данные.

Наше исследование показало, что масштаб уменьшения размеров репродукции варьирует в очень широких пределах. Площадь поверхности репродукции может соответствовать лишь 0,2% (!) площади воспроизводимого на ней полотна, как например, в случае с монументальным произ-

ведением Паоло Веронезе «Поклонение волхвов» (*Paolo Veronese "The Adoration of the Magi"*). Картина написана маслом на холсте высотой чуть более двух метров и шириной чуть более четырех с половиной метров, ее репродукция, подчиняясь ограничениям полиграфии, укладывается в максимально возможный на пространстве страницы размер по ширине полотна (21,15см) и, соблюдая *формат* оригинала (т.е. соотношение вертикальных и горизонтальных размеров), имеет высоту 9,4см. Таким образом, полотно Веронезе размером 9,4 м² представлено в каталоге своим коммуникативным «двойником» размером 199см², что равно 0,2% площади оригинала.

Самым большим по площади среди полотен, внесенных в каталог, является картина А.Караччи «Мадонна и Святой Матфей» (*Annibal Carracci "Madonna with St. Mathew"*). Ее площадь составляет 9,8м², однако поскольку ее формат вертикальный, а не горизонтальный, как в случае с творением Веронезе, в репродукции эта картина уменьшается чуть менее драматично. Высоте оригинала 3,85м соответствует максимально возможная высота репродукции в 25,5см, а ширина из 2,55м превращается в 16,5см. В итоге оригинал и репродукция соотносятся как 100 и 0,4.

Можно с уверенностью предположить, что *зрительское восприятие оригинала и репродукции кардинально разнятся* в данном случае из-за громадной разницы в размерах визуального поля и несопоставимости психологического воздействия, которое оказывает на реципиента иконическое протосообщение (живописное полотно) и его вторичная коммуникативная версия (репродукция).

Приходим к заключению, что воспроизведение иконического протосообщения в рамках музейного каталога подчиняется непреложным условиям: при сохранении изобразительного ряда, колористической гаммы (в цветной фоторепродукции) и формата (соотношение высоты и ширины) полотна, его истинные размеры остаются за скобками *зрительного* восприятия, хотя текст паспорта (всегда) и текст аннотации (иногда), апеллируя к *интеллекту* реципиента, *сообщает* о том, каковы размеры оригинала.

К примеру, паспорт натюрморта, созданного голландским художником Франсем Снайдерсом (*Frans Snyderers*) «*Kitchen Scene*», *информирует* читателя каталога о том, что картина имеет следующие параметры: 1,97м. х 3,25м. Аннотация *комментирует* громадные размеры полотна: "***The huge size of the still life indicates a certain type of client with large rooms available, like nobility with castles and large dining-rooms***"(р.48). Предполагаем, что вербальная характеристика «*громадные размеры*», «*большие комнаты*», «*зámки*», в которых только и могут разместиться подобные полотна – все это помогает читателю нагляднее вообразить реальные размеры натюрморта, глядя на его репродукцию, чья площадь в 237 раз меньше оригинала (270см² и 64025см², соответственно).

В аннотации комментируются и крайне малые (в пределах выборки) размеры оригинального полотна. Так, самый высокий процент соответствия площади иконического протосообщения (картины) и его коммуникативно вторичного воспроизведения на страницах каталога (87,2%) фиксируем

у репродукции полотна Адама Эльсхаймера (*Adam Elsheimer*) «*Jupiter and Mercury at the House of Philemon and Baucis*». Размеры оригинала (16,5см х 22,5см) ненамного отличаются от размеров репродукции (15,3см х 21,5см). В аннотации автор каталога отмечает: “*The painting ... is in size a cabinet painting*”(р.32).

В некоторых случаях вообразить размер оригинала помогают косвенные отсылки, как например, в аннотации ко всемирно известному полотну Тициана (*Titian*) “*The Tribute Money*” (в русскоязычной традиции “Динарий кесаря”) сообщается, что Тициан написал эту картину по заказу герцога Альфонсо I на дверце гардероба в его замке Феррара: “*Titian painted this magnificent painting of Christ...on a wardrobe door in the castle of Ferrara*” (р.15). Такая информация «оживляет» сухие цифры, приводимые в паспорте: 75см х 56см, а также делает более наглядными сведения о материальном знаменителе: «*Oil on poplar wood*». Читателю легче вообразить картину, написанную маслом на доске из древесины тополя, когда он знает, что изначально эта доска была частью платяного шкафа. Итак, вербальный комментарий к репродукции эксплицирует особенности протосообщения как материального объекта, информируя о его реальных размерах и о материале, на котором зафиксировано живописное протосообщение.

Коммуникативная вторичность комментария живописного полотна – это частный случай **двойного кодирования** (термин Н.И.Жинкина, которым он обозначал перевод образов универсального предметного кода на языковую систему кодирования) [1,36]. Мы используем этот термин для обозначения перевода **изобразительных образов**, не ментальных (о которых говорил Н.И.Жинкин), но реально существующих в рамках иконического сообщения, на **языковую систему кодирования**.

Иконическое сообщение (живописное полотно) первично, результат его двойного кодирования (перекодирования) – вербальное сообщение – хронологически вторично. Оно, в частности, нацелено на то, чтобы **вербально** воспроизвести живописное полотно как коммуникативный феномен, т.е. **пересказать** то, что **уже изображено** на картине.

Кстати отметим, что возможен и противоположно направленный процесс двойного кодирования (в нашей трактовке данного термина). Это имеет место при создании иллюстраций литературного произведения, когда вербальное сообщение переводится средствами изобразительного кода в иконическое, т.е. **изображается** то, что **уже рассказано**.

В любом случае перекодируется, безусловно, не все исходное сообщение, но некоторые его части. Если говорить о перекодировании иконического сообщения вербальными средствами, о пересказе того, что изображено, то такой пересказ касается:

- 1) событий в сюжетной живописи (в каталоге она обозначена как *narrative painting* – **повествовательная живопись**),
- 2) пояснения смысла отдельных деталей (их символических значений),
- 3) рассуждений о колористической гамме и композиционной специфике комментируемого полотна.

Каждое из перечисленных действий в определенном смысле расши-

ряет коммуникативные права адресата-читателя по сравнению с адресатом-зрителем (о коммуникативных правах адресата/адресанта подробнее см.: [6, 97; 5, 173-174]). Рассмотрим их детальнее.

Пересказ событий предлагает читателю комментария информативную базу, намного более широкую, чем та, которую получает зритель, просто рассматривающий репродукцию. К примеру, пользователь каталога знакомится с полотном Николаса Пуссена (*Nicolas Poussin*) «Царство Флоры», многофигурной композицией по мотивам античного поэта Овидия, о литературной первооснове этой картины его информирует комментарий. Текст сопроводительной статьи поясняет, кто есть кто на полотне, а также во что превратится каждый персонаж после своей смерти: прекрасный юноша Нарцисс, влюбленно рассматривающий свое отражение в воде, станет цветком нарциссом, изображенным рядом с ним; Адонис, раненный во время охоты, превратится в анемон, растущий из капель крови, упавших на землю из раны. Герой троянской войны Аякс, поспоривший с Одиссеем, заколол себя мечом, после чего превратился в гвоздику, которая цветет прямо из лезвия меча. Обо всех персонажах, которые окружают богиню Флору (а их на полотне семеро), читатель узнает их имена, краткую историю их жизни и предстоящие им мифологические трансформации. Естественно, что визуальный ряд полотна подобную информацию либо не содержит вообще (история жизни), либо подает ее в виде намека (изображая рядом с персонажем цветок как воплощение последующей мифологической трансформации).

Литературной первооснове полотен, представленных и прокомментированных в каталоге, уделяется особое внимание: каждый третий поликодовый комплекс каталога (репродукция и ее комментарий) касается мотивов из библейских, мифологических, литературных источников. Особенностью подачи соответствующей информации выступает не только пересказ сюжетного эпизода, но и точность отсылки к первоисточнику. Прежде всего, это касается библейских текстов, например, *“The theme originates from the New Testament (Mathew 2.9)”*, *“The parable of the lost piece of silver is told in St. Luke’s Gospel, 15,8-10”*, *“In the Old Testament we can read (Moses 1,22) that God ordered Abraham ...”* Экспликация вертикального контекста таких сообщений имеет несомненную просветительскую ценность, расширяя культурный кругозор адресата-читателя и заполняя некоторую лакуну его культурологического тезауруса (если таковая имеется). Пользователь каталога, который ограничивается только рассматриванием репродукции, лишен подобной «коммуникативной услуги».

Пояснения символического смысла отдельных деталей – еще одно проявление экспансии коммуникативных прав адресата. То, что на полотне является символом, намеком, предназначенным для расшифровки адресатом-зрителем, подается адресату-читателю в виде четко сформулированного толкования. Пропустить такую информацию пользователь каталога, безусловно, не сможет. Но его творческая составляющая при восприятии полотна оказывается менее востребованной. См., например, комментарий к «Натюрморту» Питера Глеза (*Pieter Glaesz*) *“The pocket*

watch with opened lid was meant as a hint to the continual and inexorable passing of time. The still-life was consequently ... a reminder of the transience of all life, which is emphasized by the skull on the right side” (p.52). Карманные часы на переднем плане и череп справа вряд ли можно считать очень сложными символами неумолимости быстротекущего времени, однако не прямой смысл этих деталей, изображенных художником, с точки зрения автора статьи все же нуждается в толковании.

Сопроводительная статья к полотну Йоханна Лисса (*Johann Liss*) «Геркулес на перепутье» (*“Hercules at the Crossroads”*) поясняет, что «молодой герой должен выбрать между «Добродетелью» и «Пороком», которые воплощены в женские образы, причем Добродетель изображена весьма абстрактно, зато Порок персонифицирован в образе полуобнаженной красавицы», *“Vice appears seductive and includes characteristically the arts, particularly the masks (theatre) and musical instruments”* (p.31). Комментарий не только пересказывает то, что изображено на полотне, но и привлекает внимание адресата к деталям, символизирующим порок – театральным маскам и музыкальным инструментам. Таким образом назидательность творения Йоханна Лисса становится абсолютно очевидной.

Автор вербального комментария, сопровождающего живописное полотно, апеллируя к адресату-читателю, в то же время корректирует коммуникативную деятельность адресата-зрителя: расширяет информационную базу сообщения, предлагает трактовку отдельных деталей и, соответственно, влияет на его интерпретацию.

Еще одним проявлением коммуникативной вторичности, вербальной воспроизводимости того, что *уже существует* в иконическом сообщении, выступают **рассуждения о колористической гамме и композиционной специфике** комментируемого полотна. Цветовая палитра и светотень становятся предметом комментариев в 36% сопроводительных статей, особенности композиции обсуждаются в 32% статей. Данная смысловая составляющая вербальных сообщений максимально проявляет их синсемантический характер: вне опоры на иконическое сообщение подобные пассажи малоинформативны. См., например, *“his colours are elegant and very delicate”*(p.20), *“good sense of cultivated colourfulness”* (p.27), *“the tendency to monochromatic painting ...with uniform hues”*(p.54), *“delightful blooming colour”*(p.37). Обратим внимание на описательный характер колористических комментариев: автор говорит об *элегантности*, *утонченности* цветовой палитры, ее *монохромности*, но собственно цветообозначений в текстах нет. Они, очевидно, являются избыточными при наличии репродукции. Адресату-зрителю предъявляются цвета как таковые. Адресату-читателю предлагается их квалификации (*fresh colours*, *subtle hues*, *surprisingly colourful*), но не их номинации (*green*, *red*, *yellow*).

Автор сопроводительного текста охотно обсуждает такую характеристику живописного полотна, как светотень, привлекая внимание читателя/зрителя к наименьшим нюансам и тонкостям. Например, в статье к полотну «Карточный шулер» (*Valentine de Boulogne “The Card Sharper”*) адресат-читатель встречает искусствоведческий термин *cellar light*: *“he selected dark*

rooms with light shining in from above...this type of light is called 'cellar light' (p.29). Адресат переводит взгляд на репродукцию и дополняет информацию, полученную из вербального сообщения, информацией, почерпнутой из иконического сообщения. Понятие *cellar light* (свет, падающий сверху в темное помещение типа подвала) подвергается двойному кодированию – словесному и визуально-образному.

Вспомогательная функция вербальной составляющей по отношению к иконической в рамках статьи музейного каталога проявляется в рассуждениях о композиции комментируемого полотна. Автор сопроводительного текста акцентирует внимание адресата на соотношении переднего и заднего планов, которое создает (или не создает) эффект пространственной глубины. Например, комментарий к полотну «Зимний пейзаж с охотником» (*Jan Wildens*) сообщает: *“the figure of the hunter is the main focus; the landscape stands in the background...a great suspense exists between things of the foreground level and the expanse of the wintry space which is lost in the depth”* (p.46). Комментарий к полотну «Осмеяние Христа» (*Aert de Gelder* “*The Mocking of Christ*”) утверждает, что композиция лишена глубины: *“one looks on a stage, where everything happens. The stage has no depth and is a line within the painting”* (p.55). Как в первом, так и во втором случае адресата провоцируют на то, чтобы он вернулся взглядом к репродукции, внимательно рассмотрел ее (а по возможности и само полотно в залах галереи) и продублировал информацию, закодированную языковыми знаками, информацией, закодированной иконическими знаками.

Именно такая челночная деятельность пользователя музейным каталогом (постоянное переключение из роли читателя в роль зрителя) является одной из отличительных черт коммуникации в рамках поликодового текста, каковым является единство репродукции и ее вербального комментария, представленных в музейном каталоге.

ЛИТЕРАТУРА

1. Жинкин Н.И. О кодовых переходах во внутренней речи /Н.И.Жинкин // Вопросы языкознания. – 1964. – № 6. – С.26-38.
2. Иллюстрированный энциклопедический словарь Ф.Брокгауза и И.Ефрона. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
3. Колегаева И.М. Коммуникативная вторичность текста: функционально-стилевая парадигма // Записки з романо-германської філології. – Вип.25. – Одеса: Фенікс, 2010 – С. 122–130.
4. Колегаева І. М. Нарис про комунікативну вторинність // Записки з романо-германської філології. – Вип.13 – Одеса: Фенікс. 2003. – С. 85-95.
5. Колегаєва І.М. Текст і мегатекст як члени єдиної комунікативної родини /Колегаєва І.М. // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов; редкол: А.Д.Белова (голов, ред.) та ін. – К. 2012. – С.170-178.
6. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И.Колегаева – Одесса: Одесоблполиграфиздат, 1991. – 121с.
7. Колегаєва І.М., Попік І.П. Нарис про комунікативну вторинність і вторинний семіозис // Записки з романо-германської філології. – Вип.16. – Одеса: Фенікс, 2005. – С.78-86.
8. Моррис Ч.У. Основания теории знаков / Чарльз Уильям Моррис // Семиотика: Антология / Сост. Ю.С.Степанов. – 2-е изд. испр. и доп. – М.: Академический проект, 2001. – С.45-97.

9. Галерея старых мастеров. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Галерея_старых_мастеров
10. Золотых Н.А. Музейные термины. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/muzeynye-terminy>
11. Живопись. Краткий словарь терминов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/slovarZhivopis/112.htm>
12. Википедия. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Главная_страница
13. Masterpieces of Dresden. Picture-Gallery "Old Masters". By Н. Marx – Leipzig: E.A. Seeman, 1993. – 64 p.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2014 р.

МЕТАФОРИЧНІ БЕЗОСОБОВІ КОНСТРУКЦІЇ

У статті розглядаються особливості формування метафоричних безособових конструкцій, а саме їхня реалізація у контексті, як одному із способів виявлення семантико-синтаксичного зрушення. Досліджено у складі цих конструкцій (МБК) лексико-граматичні елементи, котрі диференціюють у мовленні їхні граматичні значення та застосовано валентнісний та компонентний аспекти аналізу для вивчення семантики предикативної синтагми.

Ключові слова: метафора, безособовий займенник, безособова конструкція, розширення, перехідні / неперехідні дієслова.

Корпан Л.С. Метафорические безличные конструкции. В статье рассматриваются особенности формирования метафорических безличных конструкций, а именно их реализация в контексте, как одному из способов обнаружения семантико-синтаксических сдвигов. Исследовано в составе этих конструкций (МБК) лексико-грамматические элементы, которые дифференцируют в речи их грамматические значения и применено валентный и компонентный аспекты анализа для изучения семантики предикативной синтагмы.

Ключевые слова: метафора, безличное местоимение, безличная конструкция, расширение, переходные / непереходные глаголы.

Korpan L.S. Impersonal metaphorical constructions. The article deals with the peculiarities of the formation of impersonal metaphorical constructions, namely in the context of their implementation, as one of the ways to identify semantic-syntactic changes. In those types of constructions (IMC) lexical and grammatical elements, that differentiate in speech their grammatical meanings, have been studied and the valency and component aspects of analysis in investigation of the predicative syntagm semantics have been applied.

Keywords: metaphor, impersonal pronoun, impersonal construction, expansion, transitive / intransitive verbs.

Згідно з генеративною граматиною, модель речення виглядає наступним чином: Р (речення) → S (підмет) + V (присудок), з якої випливає також проблематика дослідження безособових конструкцій (БК): «(...) особовий займенник *il* заміщує іменник, який завжди можна відновити з контексту чи з ситуації, тоді як безособовий займенник не заміщує іменник і не має референтної співвіднесеності. Він виконує суто граматичну функцію, займаючи позицію підмета при фінитному дієслові, оскільки фінитні дієслова у французькій мові в усіх способах, окрім наказового, повинні, як правило, мати підмет» [2, 115]. Безособовою є та конструкція, де «дія виражається без реального підмета або де підмет не може бути визначеним» [16, 1134], або ж «Безособове речення характеризується введенням безособового *il* та переміщення особового підмета за дієсловом, це те, що змінює формування інформації» [17, 390]. А.М. Пешковський, як і низка інших дослідників [15; 9; 12; 11], окреслює БК так: «Безособові речення можна визначити як речення, в яких підмет усунуто не лише з мовлення, а й з думки» [5, 318]. Щодо власне метафоричних безособових конструкцій (МБК), то у вищезгаданих

джерелах вони згадуються досить побіжно. Нашим завданням є розгляд синтагматичного аспекту МБК, зокрема валентнісних зв'язків її елементів текстовій зумовленості, оскільки: «У той час, як диференціальне значення містить лексико-семантичну структуру слова в цілому (яка може і повинна визначатися шляхом семного, тобто компонентного аналізу), валентність у найзагальнішому сенсі передбачає необхідне або можливе контекстуальне оточення слова, контекстуальні зв'язки слова, контекстуальні відношення між різними частинами мови в реченні на семантичному і синтаксичному рівні, контекстуальну сполучуваність слів як семантичний так і / або синтаксичних партнерів у реченні» [7, 138].

О.М. Мартинюк подає термінологічну різноманітність безособового займенника *il* у французькій мові: «Займенник *il* в безособових реченнях функціонує лише як формальний підмет, оскільки це передбачено граматичною структурою. Однак він позбавлений семантичного навантаження, тому й трактується як нереферентний компонент (Ж. Лазар), як флекційна морфема дієслова (Ж. Гард-Тамін), як очевидний (реальний) підмет на противагу логічному суб'єктові (М. Гревісс), як вид персоніфікації, що означає причину (Н. Рюве), як особова ознака та синтаксичний (експліцитний) суб'єкт без референта (Д. Крейссел, Л. Талмі, Р. Якендофф) тощо. Постдієслівний компонент у конструкціях, що вводиться безособовим *il* (наприклад, *Il arrive des voyageurs*), розглядається як секвенція-додаток (Ф. Брюно), як логічний суб'єкт (А. Доза), або ж як прислівник у реченнях на кшталт: *Il neige de gros flocons*, оскільки цей комплемент не піддається тесту прономіналізації та релятивізації (Н. Рюве)» [4, 6-7].

Деякі дієслова, зазвичай ті, що описують метеорологічні явища, вживаються лише в безособовій формі і без розширення: *pleuvoir, venter, grêler, geler, grésiller, tonner, bruiner, fraîchir*, тощо. *Pleuvoir* і *neiger* можуть однак супроводжуватися іменниковим розширенням, що визначає матеріальний прояв процесу: *Il pleuvait de grosses gouttes / des cordes / des halberdes*. Зазначимо, що оскільки *pleuvoir* та *goutte* відносяться до однієї ЛСГ, в БК обов'язковим елементом має бути означення (*gros*): висловлювання **il pleut des gouttes* є семантично незавершеною структурою. В МБК цей елемент необов'язковий: *Il pleuvait des cordes (raides)*. У переносному вживанні, ці дієслова можуть бути в особовій формі. Порівняємо: *Il pleut des soufflets, Figaro !* [Beaumarchais], але *Les coups pleuvaient sur l'arbitre – Les tomates plurent sur la scène* [пор. *une pluie de coups / de tomates*] – *Les canons tonnent* [17, 445-446].

Безособові дієслова є безактантними (*avalents* [9, 156]), або ж із нульовою валентністю (*nulle* або *valence zéro* [17, 451]): «займенник *il*, із яким узгоджується присудок, не відносить до жодної розпізнаної реальності, ні до особи, ні до об'єкта, ні до абстракції» [9, 156] тому, що: «Синтаксична та інтерпретативна характеристика спільна для всіх безособових дієслівних форм в тому, що їхній підмет є референційно порожнім елементом *il*. За відсутності референційного підмета, безособові, наприклад, метеорологічні форми тлумачаться як предикати, позбавлені аргументу здатного їх підтвердити (немає одиниці, якою б можна було задовільнити предикат

«pleuvoir»), як і безактантні процеси» [17, 450-451].

Однак, коли безособове дієслово введене у БК, воно може стати багатоктантним, «якщо воно вживається метафорично: *il pleut des balles sur le champ de bataille*» [4, 6]. Н.П. Потоцька підтверджує роль актантів (розширення) у побудові МБК: «Додаток (актант – вставлення Корпан Л.С.) часто несе особливе стилістичне навантаження. Наприклад: *il neige des violettes; (...)*» [6, 128].

Розглянемо декілька прикладів з метою виокремлення ряду особливостей МБК:

(1) ... *je surpris le regard qu'elle attachait sur Didier ; il s'y (1 act.) mêlait de la tendresse (2 act.), de l'impatience (3 act.), de la crainte (4 act.) et, je le crus du moins, une pointe d'amertume (5 act.)* [19, 124]. 1) Дієслово *mêler* є п'ятиактантним, з яких три є обов'язкові: 1-ий та 2-ий актант у будь-якій комбінації: 2-3, 3-4, 2-4. Це пояснюється тим, що метафоризоване чи неметафоризоване дієслово *mêler* вимагає щонайменше два актантанта, оскільки цьому сприяє його значення (семантика): *mêler de l'eau et du vin*. 2) Трансформація прикладу можлива шляхом усунення *il*, що призводить до зміни типу актантів: актантанта 2-4, будучи вторинними на формальному рівні, стають первинними: ... *je surpris le regard qu'elle attachait sur Didier: s'y mêlaient de la tendresse, de l'impatience, de la crainte et une pointe d'amertume*. Аналогічний приклад:

(2) *Il se mêlait au souvenir de cette jeune fille un souvenir de colère et un désir de vengeance...* [20, 357] – трьохактантна модель МБК → *Un souvenir de colère (1 act.) et un désir de vengeance (2 act.) se mêlaient au souvenir de cette jeune fille (3 act.)*.

У прикладах (1-2) ми маємо справу із конструкціями призначеними для класу **неперехідних** дієслів, «або як їх ще називають **інакузативних** (**inaccusatifs**) (*survenir, tomber, mourir...*). «Інакузативні» дієслова виражають загалом рух, появу або зникнення, загалом процес без справжнього агенса (у складних часах вони вживаються з допоміжним дієсловом *être*). Ці дієслова мають тенденцію ставити в постпозицію їхній підмет, навіть коли нема безособої конструкції: *Entre un homme, Survient un événement...*» [14, 125]. Це стосується також МБК (див. трансформацію прикладу (2)).

Існує велика кількість неперехідних дієслів, які входять до цього типу конструкцій: *Il est arrivé (une catastrophe) / court (un bruit) / émane (une odeur) / jaillit (du pétrole) / se passe (de drôles de choses) / règne (un silence de mort) / souffle (un vent de panique) / me vient à l'esprit (une idée) / manque (deux hommes à l'appel) / тощо* [17, 448].

(3) *Il pleure dans mon cœur comme il pleut sur la ville* [26, 96]. Особове дієслово *pleurer* поєднує в собі одночасно дві категорії – перехідність (оплакувати) / неперехідність (плакати). Ця МБК не зазнає трансформації у МОК (метафоричну особову конструкцію) за відсутності прямого додатка → **Dans mon cœur pleure*: «Поруч із неперехідними інакузативними дієсловами існує інший клас, клас неперехідних інергативних (**inergatifs**) дієслів, які відмінюються у складних часах із *avoir* у ролі допоміжного дієслова (*pleurer, danser...*). Вони можуть також виступати у безособових конструкціях, але

лише якщо для них притаманні різні сірконстанти [14, 126].

Після неперехідного дієслова, канонічна позиція прямого додатку є за визначенням вільною. Вона може займатись підметом, якщо виконані наступні три умови:

- характерна дієслівна препозиція функції підмета, що стала вільною, є формально зайнятою безособовою формою *il*: *Plusieurs accidents sont arrivés* → *?Sont arrivés plusieurs accidents* (Такий порядок слів можливий у віршах) → *Il est arrivé plusieurs accidents* [17, 448]. У декотрих випадках, підмет може розділятися на два: очевидний підмет (*sujet apparent*), який є також підметом граматичним, який в цьому сенсі узгоджується із присудком, та реальний суб'єкт (*sujet réel*), котрий також називається підметом логічним. Так, у *Il est arrivé plusieurs télégrammes*, *il* є очевидним підметом, а *plusieurs télégrammes* – реальним суб'єктом, те, що впливає з факту, що можна утворити парафразу *Plusieurs télégrammes sont arrivés*, в якій, до речі, дієслово виступає в явно вираженому пасивному стані (зауваження – Корпан Л.С.). Реальний суб'єкт отже є суб'єктом, який розташовується після присудка, виражаючи його нейтральним займенником на звичному місці підмета, або ж на початку речення [18, 125].

- дієслово трактується як таке, що вводить у світ дискурсу референт підмета у постпозиції, встановлюючи своє існування чи неіснування якщо йдеться про об'єкт, його поява або спосіб його проявлення, якщо мова йде про подію: *Il n'est venu personne – Il en sort du pétrole* [17, 448];

- детермінант постдієслівного компонента є загалом невизначеним або негативним: *Il a surgi des (*les) difficultés de dernière heure – Il n'y pousse aucune plante* [17, 448]. Іменник, задля того, аби вживатися як реальний суб'єкт, повинен зазвичай бути неозначеним, при цьому очевидним підметом є завжди *il*: *Il est arrivé un malheur* [18, 126].

Оскільки дієслово допускає подвійну конструкцію, вживання безособового *il* пов'язана із присутністю поствербального елемента: такий порядок елементів називається безособовою послідовністю (**séquence impersonnelle**). Стирання (*effacement*) цієї послідовності встановлює референційну (анафоричну) інтерпретацію займенника або ж створює аграматичне речення: *Il court de drôles de bruits* → *Il [= quelqu'un] court* – *Il a été procédé aux vérifications habituelles* → **Il a été procédé*. З іншого боку, традиційні і трансформаційні аналізи встановлюють відповідність між підметом і присудком в особовій формі і послідовність дієслова у безособовій формі: *Il court de drôles de bruits en ville* → *De drôles de bruits courent en ville – Il a été vendu plus de mille exemplaires* → *Plus de mille exemplaires ont été vendus* [17, 447]. Як наслідок трансформації, речення з дієсловом в особовій формі набувають пасивного забарвлення.

На прикладах МБК спостерігається процес метафоротворення за допомогою відповідного розширення, а саме відповідних актантів: «Між значенням слова і його сполучуваністю, яка інтерпретується як формальний вплив змісту слова, існує двобічна залежність. Семантикою слова зумовлюються його сполучувальні потенції, а сполучуваність є транспонентом значення слова, тому розширення чи звуження сполучуваності слова завжди

сигналізують про зрушення в його семантиці» [3, 158]. Наприклад: (4) *Une école sans enfants, c'est un peu la ruche sans abeilles. Il y manque la vie. Il s'en dégage une impression de tristesse que vient souligner encore, en cette matinée, la brume persistante des derniers jours de novembre* [22, 49] → *Une école sans enfants, c'est un peu la ruche sans abeilles. La vie manque. Une impression de tristesse s'en dégage.*

Близькими до значення БК є конструкції з займенниками *se, cela, ça* в позиції підмета: «Вживання займенника *ça* у сполученні з дієсловами (але не зворотами), що позначають природні процеси: *Ça pleut* «Дощить»; *Ça chauffe* «Спекотно» (букв. «Пражить»)). Займенник *ça* є в цих словосполученнях нерелевантним, як і займенник *il* в канонічних БК. У цих випадках ми маємо справу з єдиним «стихійним суб'єкто-предикатом» [1, 27], де «Оказіональна заміна *il* на *ça* вводить в безособові конструкції нечіткий підмет, важко вичленований через некатегорійність, але який існує і тлумачиться як опора безособового дієслова: *Il / Ça pleut – Il / Ça douche – Il / Ça flotte*» [17, 451]. Ф. Корблен, заперечуючи співвіднесення займенника *ça* до БК, вказує на їхнє близьке семантичне межування: «*ça*, на противагу *il*, не є експлетивним, проте у будь-якому вживанні зберігає референційний зміст» [10, 45] і додає: «*ça* визначає свого референта та вибір дієслова» [10, 46].

Як і Ф. Брюно [8, 288], який зазначає, що такі звороти характерні для розмовного мовлення, А. Фрей також наводить безліч прикладів, в котрих *ça* служить заміною не лише неістот, але й істот, до прикладу про молоду дівчину: *C'est jeune et ça ne sait pas !*, тощо [13, 240]. Цікавим є заміна особи безособовим *il*: *Il fait soif !*, де мова йде про людину, котра п'є [13, 240].

Слід звернути увагу, що така заміна притаманна здебільшого для БК, що позначають атмосферні явища: «Розгляд цих випадків наводить на думку, що займенники *se, cela, ça* у більшій частині своїх вживань мають референт, зазвичай у вигляді цілої ситуації. Лише при сполученні з дієсловами займенник *ça*, що позначає природні процеси, вживається нерелевантно і, отже, в цьому випадку можна розглядати вказаний займенник як спосіб вираження безсуб'єктності» [2, 126]:

(5) *Ça me coupe le rire* [23, 407].

(6) *Quand on nous faisait fouiller les mechtas, t'aurais vu les yeux des femmes... Leurs yeux sur nous. Ça te crevait le cœur* [25, 76].

(7) *Alors on rit et ça remplit la valise* [24, 322].

(8) *Ça m'amuse de constater que vous aviez trouvé un adversaire à votre taille* [21, 133].

У прикладах (5 – 8) заміна *ça* на *il* є неможливою, оскільки перший займенник не є семантично порожнім та присутній актант (прямий додаток): «Щодо метеорологічних дієслів, мова може йти про підмет, названий присудком, і котрий позначає невизначений актант; можна, втім, його інколи замінити *ça*: *Ça pleut dur, ça mouille...* Це те, що відрізняє дієслова типу *falloir*, де морфема *il* є семантично порожньою, насправді безособовою» [14, 123].

Отже, безособовий *il* представляє характерні властивості позицій і управління функцій підмета, проте він є вилученим із референційної протилежності приєднаної до канонічних підметів. Навпаки, послідовність

безособового дієслова інтерпретується як підмет, але який поділяє певні властивості прямого додатку, зокрема з точки зору прономіналізації. Це роз'єднання між синтаксичними функціями і семантичними ролями призвело до відмінності між *il* **граматичний підмет** (або **очевидний**) і послідовністю безособового дієслова, який представлений **логічним суб'єктом** (або **реальним**). Згідно з поєднаними критеріями форми і смислу, можна поділити дієслова, що допускають безособову конструкцію на два однорідні класи, без введення цих двох типів підмета до однієї фразової структури, ані механічного утворення безособових конструкцій із особового першоджерела. По суті, у всіх цих конструкціях, безособовий *il* функціонує як додаткова форма (**forme postiche**) (власне дієслівна дія, референційно порожня) призначена для займання канонічного позбавленого чи вакантного місця підметом [17, 448].

У мові юриспруденції, досить часто зустрічається безособовий пасив із перехідними дієсловами: *Il a été trouvé un trousseau de clefs*. Тут, те, що позначає пасивний тип, це дієслівна форма із допоміжним пасивом *être*. Відзначимо відсутність додатку (*complément d'agent*) пасивного дієслова [9, 188].

Процес метафоризації в предикативній синтагмі, в тому числі і в МБК, зумовлений валентністю здатністю дієслова і семантикою облігаторних чи факультативних актантів. Стосовно МБК, нагадаємо, де займенник *il* є безактантним, основна роль у метафоротворенні належить постдієслівним елементам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алисова Т.Б. Семантико-коммуникативный субстрат безличных предложений // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М.: Наука, 1969. – 180с. – С.27-36.
2. Корди Е.Е. Безличные конструкции в современном французском языке. (Синтактико-derivационный и типологический подход) // Вопросы языкознания. – №3. – М.: Наука, 1994. – 160 с. – С. 115-128.
3. Кочерган М.П. Слово и контекст (Лексическая сочетаемость и значение слова). – Львов: Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1980. – 184 с.
4. Мартинюк О.М. Синтагматика і парадигматика актантності у французькому мовленні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. – К.: Київський національний лінгвістичний університет, 2011. – 20 с.
5. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М.: Государственное учебно-педагогическое изд-во, 1938. – 452 с.
6. Потоцкая Н.П. Стилистика современного французского языка. (Теоретический курс). Учебник для студентов ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высшая школа, 1974. – 247 с.
7. Степанова М.Д., Хельбиг Г. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке. – М.: Высшая школа, 1978. – 257 с.
8. Brunot F. La pensée et la langue. – Paris : Masson et Cie, Éditeurs, 1936. – 954 p.
9. Choi-Jonin I., Delhay C. Introduction à la méthodologie en linguistique. – Strasbourg : Presses universitaires de Strasbourg, 1998. – 338 p.
10. Corblin F. Existe-t-il un « ça » impersonnel en français ? // L'Information Grammaticale n 62, 1994. – 60p. – P.45-47.
11. Delatour Y., Jennepin D., Léon-Dufour M., Teyssier B. Nouvelle Grammaire du Français. Cours de Civilisation Française de la Sorbonne. – Paris : Hachette, 2004. – 368 p.
12. Goffic Le P. Grammaire de la Phrase Française. – Paris : Hachette, 1993. – 591 p.

13. Frei H. La Grammaire des Fautes. – Genève-Paris : Slatkine Reprints, 1993. – 314 p.
14. Maingueneau D. Syntaxe du français. – Paris : Hachette Supérieur, 1999. – 159 p.
15. Mounin G. Dictionnaire de la linguistique. – Paris : QUADRIGE / PUF, 2012. – 340 p.
16. Rey-Debove J., Rey A. Le Nouveau Petit Robert. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 1993. – 2552 p.
17. Riegel M., Pellat J.-Ch., Rioul R. Grammaire méthodique du français. – Paris : Presses universitaires de France « QUADRIGE / PUF », 1994. – 646 p.
18. Togeby K. Grammaire française. Volume V : La Structure de la Proposition + index. – Copenhague : Akademisk Forlag, 1985. – 376 p.
19. Arland M. Terre natale. – Leningrad : Prosvéchtchénié, 1971. – 143 p.
20. Dumas A. Les Trois Mousquetaires. – Moscou : Ed-s du Progrès, 1974. – Tome deuxième. – 425 p.
21. Gavalda A. Je l'aimais. – Paris : Editions J'ai lu, 2002. – 155 p.
22. Laffitte J. Rose France. – Moscou : Ed-s en langues étrangères, 1953. – 239 p.
23. Renard J. Œuvres choisies. – Moscou : Ed-s en langues étrangères, 1963. – 387 p.
24. Sabatier R. David et Olivier. – Paris : Albin Michel, 1986. – 359 p.
25. Stil A. Nous nous aimerons demain. – Moscou : Ed-s en langues étrangères, 1960. – 132 p.
26. Verlaine P. Poésies. – Moscou : Éditions du Progrès, 1977. – 316 p.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2014 р.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИИ ПРОПОВЕДНИЧЕКОГО ДИСКУРСА

В статье анализируются существующие в риторике и гомилетике определения проповеди, рассматриваются разработанные исследователями классификации проповедей, способствующие более детальному и глубокому изучению проповеднического дискурса

Ключевые слова: проповеднический дискурс, риторика, гомилетика.

Кравченко Н.О. *Основні напрямки в дослідженні проповідницького дискурсу. В статті аналізуються існуючі в риторичі та гомілетичі визначення проповіді, розглядаються розроблені класифікації проповідей, що сприяють більш детальному та глибокому вивченню проповідницького дискурсу.*

Ключові слова: проповідницький дискурс, риторика, гомілетика.

Kravchenko N. *Basic Tendencies in the Sermon Discourse Study. The paper is devoted to the analysis of the sermon definitions existing in rhetoric and homiletics. The study of the developed sermons classifications contributes to more detailed and profound investigation of sermon discourse*

Key words: sermon discourse, rhetoric, homiletics.

В последнее время в трактовке религиозного дискурса, являющегося сферой функционирования проповеднического дискурса, оформилось два направления. Одни ученые включают в религиозный дискурс только вероучения, связанные с традиционно выделяемыми религиями (и, соответственно, подвергают анализу только традиционные виды проповедей), другие, наряду с исторически сложившимися религиями, к сфере религиозного дискурса относят религиозные направления, составляющие феномен новой религиозности («новых религий», «нового религиозного сознания», «новых религиозных движений», «нетрадиционной религиозности»), который, по словам П.С. Гуревича, есть «одно из характерных явлений современной духовной жизни» [3,7]. Так, в классическом понимании религиозный дискурс представляет собой тип институционального дискурса, обусловленного социальными функциями партнеров и регламентированного как по содержанию, так и по форме. Согласно определению Ю.В Рыжова, «новая религиозность – это качественно новый (т.е. радикально отличающийся от исторически сложившихся, традиционных для данного общества религий) тип религиозности, характерный для современного этапа развития культуры» [9,8]. В него входят как институциональные, так и неинституциональные направления, причисляемые к «квазирелигиозности».

В связи с этим в религиозно-проповедническом стиле (другие определения его - церковно-религиозный, церковно-проповеднический, церковно-библейский, богослужебный, литургический и др.) в настоящее время дифференцируются такие жанры, как «храмовая и внехрамовая проповедь», «богослужебная и миссионерская проповедь», «церковная и миссионер-

ская разновидности проповеднического вида религиозного дискурса».

В лингвистической литературе, в риторике, гомилетике существует большое количество определений проповеди. Наличие множества дефиниций одного и того же объекта исследования говорит о его сложности и невозможности полностью представить его сущность в каком-то единственном определении. Каждая новая точка зрения на религиозную проповедь приводит к акцентированию какой-либо ее стороны сущности.

Существующие определения проповеди по своим установкам можно разделить на две группы.

В определениях первой группы проповедь понимается как *ораторство* особого рода, сообщающее важнейшие положения вероучения, содержащее этические требования. В этих дефинициях проповедь рассматривается со «светской» точки зрения, без учета ее сакральности.

Приведем некоторые из таких определений:

«Проповедь – пропаганда религиозной идеологии в форме публичной речи, сообщающей важнейшие положения вероучения и побуждающая к соответствующему поведению» [1, 17].

«В широком смысле слова проповедь – это вообще религиозное воспитание. В узком же смысле она есть форма передачи религиозных взглядов, представлений и чувств, выполняемая в виде устного обращения служителя культа к слушателям. Последнее не исключает распространения ее в рукописи и печати» [6, 6].

Приведенные выше определения грешат определенной ограниченностью, в связи с тем, что в них принимается во внимание только внешняя сторона религиозной проповеди – словесная форма, а сама природа проповеди рассматривается как исключительно риторическая. Таким образом, согласно этим определениям, проповедь является продуктом ораторского искусства и должна подчиняться всем правилам красноречия, созданным еще в древности. Но даже в формальном подходе к проповеди отмечается ее основная цель – воздействие на слушателей.

Определения второй группы основываются на понимании религиозной проповеди как одной из функций церкви: она (проповедь) неразрывно связана с церковью – это, прежде всего речь в церкви и от имени Церкви.

Поэтому с религиозной точки зрения проповедь – «речь христианская, провозглашенная с кафедры в церкви для наставления и назидания верующих» [8, 6], «акт художественного словесного представления или воспроизведения содержания личного мирозерцания проповедника перед слушателями, обладающими тем же содержанием» [10, 34], «раскрытие слова Божия или сообщение учения о нашем спасении, содержащееся в Откровении и хранимого в церкви в видах способствования устроению нашей духовно-нравственной жизни,сообразно тем заветам, которые даны Господом для людей, желающих вступить в Царство Божие» [7, 49].

Проповедь, «выступая посредницей между Богом и людьми, с одной стороны, преобразует божественный императив в понятия, доступные человеческому разумению, а с другой, – наоборот, согласует категории человеческого мышления с богооткровенной истиной» [5, 10].

Анализ приведенных выше определений показывает, что, независимо от того, какой аспект религиозной проповеди кладется в основу понимания ее сущности, всеми авторами признается, что проповедь – речь, произносимая адресантом перед массовым адресатом с целью оказания религиозно мотивированного воздействия на последнего. Проповедь реализуется, главным образом, устно в форме монолога, связана с определенными религиозными формальностями и особенностями и имеет определенное духовное содержание.

В гомилетической литературе и в трудах по риторике, поэтике, литературоведению существует большое количество классификаций проповедей, в основе которых лежат различные классификационные признаки: цели проповеди, время и место произнесения проповеди, методы выбора темы и исходных точек построения проповеди, степень воздействия проповеди и др.

По цели и степени воздействия на слушателя в существующих классификациях можно выделить три основных вида проповедей: **информационную, агитационную и манипуляционную.**

Среди проповедей, носящих информационный характер, выделяются три типа: *сообщение, пророчество и поучение.*

1. Проповедь-сообщение имеет своей целью помочь познать что-то и усвоить, или сообщить о чем-то необходимом для человека. Задача проповедника-информатора — найти и пробудить в слушателе скрытые, дремлющие интересы, которые вытекают из стремления человека к познанию.

2. Проповедь-пророчество (профития). Еврейское слово *нави* — *про-рок*, означает не только предсказателя будущего. Точная его этимология не установлена, но общий смысл термина может быть передан как «призванный посланник». В греческом языке слово *τροφήτης* *наби* переводится как *тот, кто говорит от другого лица, вестник, комментатор* (отсюда и термин «профетизм», означающий пророческое движение в целом и его доктрину). В Библии слово *проφήτης* переводится на русский язык чаще как пророчество, а не как «проповедь». Но вестник профитии имеет сходство с глашатаем керигмы. Поэтому профитию некоторые исследователи рассматривают как вид проповеди.

3. Проповедь-поучение (дидаскалия). Дидаскалия также, как и профития, является калькой с греческого. Слово *διδάσκω* означает — *учить, обучать, поучать, наставлять*. Традиция учительства берет свое начало в дохристианские времена. Основателей крупнейших религий называли учителями, а их преемников — проповедниками. Это говорит о родстве этих понятий. Таким образом наставничество можно рассматривать как ещё один вид проповеди. В послании к Титу (2:15) Апостол так определяет виды учительства: «Сие говори, увещевай и обличай со всякою властью, чтобы никто не пренебрегал тебя». *Говорить* — значит просто излагать положительное учение Церкви о правилах христианской жизни и деятельности; *увещевать* — значит убеждать, настоятельно требовать исполнения обязанностей, осуществления учения; *обличать* — означает указывать нарушение правил и укорять за это, со всякой властью, не унижая своего

авторитета, а навпроти во ім'я цього авторитета, і зберігаючи своє достоїнство. Проповідь-увещання вже придбає властивості агітації і відноситься, швидше, до наступного виду речей.

Другий вид проповіді — це **агітація**. Вона ставить своєю метою не тільки поділитися зі слухачами інформацією, але й отримати відповідну реакцію у вигляді зацікавленості або яких-небудь дій. Якщо в інформаційній мові бажаний відгук — прагнення знати, то в агітаційній — воля до цілеспрямованого мислення і дії. Завдання оратора в агітаційній мові полягає в тому, щоб переконати своїх слухачів мислити і діяти певним чином. Щоб інформаційна мові стала агітаційною, в ній повинні бути додаткові елементи. Це побудови (логічні і психологічні доводи), об'єднуючі різноманітний зміст мови і спрямовані його до однієї мети — викликати відповідний відгук у слухача.

Маніпуляційна мові. Російський психолог-політолог Е. Л. Доценко в своїй книжці про психологію маніпуляцій пропонує наступне визначення: «Маніпуляція — це вид психологічного впливу, штучне виконання якого веде до прихованого збудження у іншої людини намірів, не збігаючих з його актуально існуючими бажаннями» [4,43]. Виражаючись мовою теорії масових комунікацій, маніпулювання індивідом передбачає заміну інтересів реципієнта інтересами комунікатора. В результаті індивід починає усвідомлювати чужі йому інтереси як свої власні. Для досягнення своєї мети маніпулятор використовує побудови, засновані на хибних підставах. Наприклад, створення ілюзорної, паралельної реальності з «перевернутою» системою цінностей, заміну тези і інші прийоми.

На наш погляд, проповіді поєднують в собі елементи кожного з представлених вище видів проповідей, тому можна говорити про поверховість і схематизм подібної класифікації.

В класифікаціях, в основі яких покладено тема (зміст) проповіді, виділяють такі види проповідей як **екзегетическіе, катехизическіе, догматическіе, науковическіе, апологетическіе і міссіонерскіе**. В іншій класифікації за цим принципом представлені **роз'яснення/коментарії, проповідь-панегірик, науковическіе поучення, публіцистическая проповідь**.

Проповідь-**роз'яснення** (омілія) — тлумачення Священного Писання. Відмінність омілії від **коментарія** полягає в тому, що в коментарії екзегет-тлумачитель зосереджує свою увагу виключно на тексті Писання і представляє повне, за можливості всебічне дослідження його, а в омілії головну увагу проповідника спрямовано на потреби і духовні потреби слухачів. Він не ставить своєю задачею дати повне пояснення відомого місця Священного Писання, а намагається тільки витягти з нього корисні уроки, настанову для слухачів.

Проповідь-**панегірик** бере свій зміст з ідеї церковного року і тому являється пануючою формою проповідництва тільки в традиційній храмовій проповіді. В християнській Церкві кожен день

года посвящен какому-то событию или, чаще, святому. Обычно день его памяти — это день его кончины. Поэтому проповедь, произнесенную по этому случаю можно сравнить с древними панегириками (хвалебными надгробными речами).

Нравственно-этические поучения. Третий источник, из которого проповедник может брать темы для своих проповедей — это наставления и поучения. Это катехизаторская проповедь (от греческого *κατήχηση* — оглашать, устно учить, наставлять), в которой преподаются основные уроки веры и жизни.

Проповедь *публицистическая*, которая берет своей исходной точкой запросы современности. Основное отличие этого вида проповеди от первых трех в том, что там коренным источником и исходной точкой служат священные тексты и постулаты веры, а здесь исходной точкой являются те настроения, которые проповедник замечает в современной жизни, заблуждения, недостатки и пороки, которые он наблюдает в окружающей среде и против которых он направляет свое учительное слово.

Вышеприведенная классификация также не бесспорна, так как в проповедях часто можно найти элементы 2-х, 3-х, а иногда и всех четырех вышеперечисленных видов проповеди.

Интересной представляется классификация, предложенная американским ученым Джоном Киллинджером, который различает в современной англоязычной гомилетике семь основных типов христианских проповедей:

1. Интерпретирующий (*expository*). Проповедь интерпретирующего типа представляет собой детальное, развернутое толкование библейского текста - экзегезу. Это древнейший в христианской традиции метод построения проповеди, начало которого богословы видят в проповедях Христа. В настоящее время во многих церквях этот тип проповеди переживает второе рождение, а некоторые проповедники считают его единственно правильным.

2. Аргументирующий (*developmental*). Это классическая схема, унаследованная еще от античной риторики. В христианской традиции ее родоначальником является апостол Павел. Современные проповедники называют такой тип «*three points and a poem*» или «*three points and a deathbed story*». Он был и остается преобладающим у большинства конфессий, поскольку очень удобен для построения высказываний убеждающего типа.

3. Дискурсивный или свободный (*discursive/ impressionistic*). Этот тип проповеди получил распространение начиная с 1960-х годов, во многом под влиянием телевидения. Такая проповедь производит впечатление не подготовленной заранее речи, благоприятствуя более непосредственному и раскрепощенному общению с аудиторией.

4. Повествующий (*narrative*). Библия сама большей частью представляет собой повествование. Рассказ проповедника вовлекает слушателей в разворачивающуюся цепь событий, вызывает чувство сопереживания и, таким образом, незаметно подводит к самоанализу, размышлению на религиозные темы и к принятию соответствующих решений. На протяжении веков церковь использовала иллюстративные рассказы, но в 1970-1980-е годы в Америке получили распространение проповеди, целиком представ-

ляющие собой повествование.

5. Классифицирующий (*classification*). Этот тип проповеди структурно близок к аргументирующему.

6. Фасеточный или аспектный (*faceting*). Данный тип проповеди удобен, когда проповеднику требуется детально рассмотреть какой-либо сложный вопрос. Изложив аудитории основную мысль проповеди, он переходит к конкретному и углубленному анализу ее отдельных аспектов.

7. Экспериментальный (*experimental*). К этому общему типу относятся многочисленные разновидности, появившиеся в последние десятилетия: проповеди-диалоги, проповеди-притчи, проповеди в стихах, эпистолярные проповеди, музыкальные, показ слайдов и др. Несомненным преимуществом использования экспериментального типа проповеди является живой интерес аудитории вне зависимости от содержания (по крайней мере, вначале) [11, 9].

В основе этой классификации лежат основные критерии - цели проповеди, методы выбора темы и исходных точек построения проповеди, степень воздействия проповеди, что позволяет говорить об относительной универсальности данного подхода.

Таким образом, анализ существующих определений и классификаций проповеди, с одной стороны, свидетельствует о многогранности феномена проповеди, а во-вторых, может способствовать более детальному и глубокому изучению проповеднического дискурса.

Литература

1. Абрамян Л.А. Три уровня в структуре магического обряда /Л.А. Абрамян // Идеологические представления древних обществ. – М.: Изд-во АН СССР Идеологические, отд. истории, 1980. – С. 15-21.
2. Амфитеатров Я.К. Чтения о церковной словесности или Гомилетика / Амфитеатров Я.К. – Киев: Тип. Вальнера, 1846. – 302 с., - XXXVI, XVI.
3. Гуревич П.С. Культурология. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://content.mail.ru/arch/143453/11917813.html?print>
4. Доценко Е.Л. Психология манипуляции. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aquarun.ru/psih/ks/ks7.html>
5. Левшун Л.В. Проповедь как жанр средневековой литературы. (На материале проповедей в древнерусских рукописных и старопечатных сборниках): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – М., 1992. – 212 с.
6. Никонов К.И. Проповедь как средство церковников и сектантов в поддержании религиозных пережитков (На материалах конкретно-социологических исследований в г.Астрахани) / Никонов К.И. – Астрахань, 1968. – 68 с.
7. Певницкий В.Ф. Церковное красноречие и его основные законы / Певницкий В.Ф. – СПб., 1908. – 293 с.
8. Русское проповедничество. Исторический его обзор и взгляд на современное его направление. – СПб., 1871. – 444 с
9. Рыжов Ю.В. Ignoto Deo: Новая религиозность в культуре и искусстве. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.binetti.ru/studia/ryzhov_11_3.shtml
10. Шлейермахер Ф. Речи о религии к образованным людям, ее презирующим. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravv.km.ua/read/0025/13.html>
11. Killinger, J. Fundamentals of Preaching / J.Killinger.Minneapolis: Fortress Press, 1996. 225 p.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014 р.

ОТ СКАЗКИ – К РЕАЛЬНОСТИ: ПЕРВЫЙ «ВЗРОСЛЫЙ» РОМАН ДЖ. РОУЛИНГ

В статье обсуждается «Неожиданная вакансия», первый полнометражный роман Дж. Роулинг, многотемный и многопроблемный.

Ключевые слова: неожиданная вакансия, подростки, семейные отношения.

Кухаренко В.А. Від казки – до реальності: перший „дорослий” роман Дж. Роулінг. В статті йдеться про роман „Несподівана вакансія”, перший великий роман Дж. Роулінг, детально презентуючий теми й проблеми англійського сьогодення.

Ключові слова: несподівана вакансія, підлітки, сімейні відносини.

Kukhareno V.A. From a fairy tale – to reality: “Casual Vacancy” by J. Rowling, the first big novel of the famous author, discussing in detail problems of today’s English life.

Key words: casual vacancy, teenagers, family relations.

Джоан Роулинг (Joanne Rowling, 1965 -), – сказочница всех времен и народов, миллиардерша, доход которой превышает доход королевы Великобритании, как когда-то Мюнхгаузен, сама себя за волосы вытащила, правда, не из «физического» болота Мюнхгаузена, а из болота нужды, безработицы, тяжкого существования матери-одиночки, живущей с крошечным ребенком на социальное пособие.

Она родилась в Йоркшире, недалеко от Манчестера, была рыжей, неуклюжей, толстоватой, носила круглые очки с внушительными линзами и была постоянным объектом насмешек своих сверстников. При этом она любила «сочинять» – она уходила в вымышленный мир от ненавистной школы и ухудшающейся домашней обстановки – мать заболела рассеянным склерозом. Свои «сочинения» Джо без устали рассказывала младшей сестре Ди и/или записывала в бесчисленные блокноты.

Несколько раз переезжавшая семья осела в Лондоне. Сразу после школы, Джоан пошла в университет Экзетера, подрабатывая секретаршей. Она получила диплом преподавателя французского языка и поехала его преподавать в Португалию. Здесь ее настигла пламенная любовь, она вышла замуж за местного красавца-журналиста, который оказался пьяницей и дебоширом. От его кулаков, с трехмесячной дочкой, она убежала обратно и поселилась в крошечной комнатухе, недалеко от Ди, в Эдинбурге.

К этому времени у нее созрела развернутая история о маленьком волшебнике, которая пришла ей в голову за шесть лет до того, как первые фразы будущей сказки легли на бумагу, во время длительной стоянки поезда Манчестер-Лондон, в связи с какой-то поломкой. Мальчик-волшебник так ярко, в мелких деталях, предстал перед ней, что она использовала все бумажки, чтобы записать все, что «увидело ее воображение». Она даже

придумала ему фамилию Поттер, взяв ее от давних соседей [8].

Поезд тронулся, мысли ушли в другом направлении, и только вернувшись с крошкой-дочкой на родину, т.е. через шесть лет после первого озарения, она взялась за написание того, что привлекло ее воображение в поезде. Еще тогда она решила, что напишет семь книг о школе волшебников – по одной на каждый «курс».

Первую рукопись приняло одно из шести издательств, куда она отправила свое детище. Здесь ей сразу предложили не только солидный гонорар, но и составили контракт на все семь книг.

Успех «Гарри Поттера» был феноменален и рос с появлением каждой последующей книжки, а потом и соответствовавших им фильмов. Практически все литературные критики и обозреватели считали своим долгом упомянуть о миллионных тиражах (и гонорарах), о многотысячных очередях за очередной книгой в день ее поступления в магазин, о переводах сказки на более, чем 60 языков, о ее вневозрастности: Гарри Поттер обсуждался не только школьниками, но и их взрослыми родственниками и людьми, вообще с детьми никак не связанными¹ [см. напр. 2, 12; 4, 21; 6; 7; 8]. Если для миллионной продажи популярного романа нужно было до полугода, то вся Поттериана расхватывалась в считанные часы.

Оправившаяся от неожиданного и ошеломительного первого успеха, Дж. Роулинг работала над своей историей о необыкновенном очкарике 10 лет. По ее собственному признанию, она устала и захотела попробовать себя в иных жанрах, например, в детективе² или «традиционном большом романе о маленьком городке» (*a traditional big novel about a small town*) [9, 12].

Пробой пера «для взрослых» оказалась известная книжка под названием «Неожиданная вакансия» (*J.K. Rowling. The Casual Vacancy*) [11], вышедшая в свет в сентябре 2012 года. Ее продажи до конца года превзошли 1 млн. экземпляров (до выхода издания *paperback* в начале 2013 года). Как в одном из первых интервью о новой книге говорила Роулинг, *the idea of Harry Potter came into my head on the train Manchester-London; the idea of "Casual Vacancy" – on the plane London-New-York. Obviously I have to be in some sort of a vehicle to have a decent idea <...> I had that lovely physical response you get to an idea when you know it will work* [5, 28].

Casual Vacancy – это термин, используемый в административной службе. Во избежание недостаточного понимания, автор объясняет его на первой странице романа цитатой из «Уложения о местной администрации»: *A casual vacancy is deemed to have occurred: a) when a local councilor fails to make his declaration of acceptance of office within the proper time; b) when his notice of resignation is received; c) on the day of his death...* Именно третий пункт «Уложения» об освобождении места в Местном совете лег во главу угла романа Дж. Роулинг.

В романе, действие которого открывается скоропостижной смертью

¹ Одним из подтверждений справедливости сказанного может служить недавний книжный аукцион в Лондоне, где первое издание первой книги было продано в 3000 раз дороже номинала десятилетней давности. Подписанная автором *For David*, книга ушла за почти 28000 фунтов стерлингов. Ее исходная цена составляла всего 5 фунтов, а весь первый тираж – 500 экземпляров [9, 8].

² Что она сделала в 2014 под псевдонимом *Galbraith* [10, 8].

Барри Фербрадера, популярного члена местного совета, и продолжается примерно месяц иступленных интриг маленького городка перед избранием замены Барри. Однако, книга написана неспешно. Автор подробно останавливается на характеристиках всех действующих лиц, заглядывает в их прошлое и откровенно рисует настоящее. Когда Роулинг упрекнули в возвращении в XIX век, она не отрицала: *If the novel has precedents it would be sort of nineteenth century – the anatomy and the analysis of a very small and closed society* [10, 8]. Однако, именно в этом крошечном городке, где все друг друга знают, где внешне «приличное поведение» скрывает не один скелет в шкафу, совсем не так спокойно, как может показаться: здесь кипят страсти, здесь совершается насилие, здесь, по большому счету, все несчастны.

В книге 7 частей, и каждая начинается цитатой официального «Уложения», чтобы подчеркнуть, что многопроблемность и многотемность романа постоянно связаны с основным событием – выбором нового кандидата.

При этом, однако, прочитав книгу, приходишь к выводу, что автор затронул все болевые точки Англии XXI века: коррупцию, социальную пропасть между имущими и неимущими, разрушение семьи, сохраняющей тончайшую, сугубо внешнюю оболочку единства и то, что мне представляется главным в этой «взрослой» книге – подростки. Их поведение друг с другом, с учителями, с родителями, их жизнь и мысли, совершенно не известные взрослым и не понятные им. А ведь это – будущее страны. И это будущее в опасности. Роулинг сама сделала суперобложку книги и настояла на том, чтобы все издательства использовали именно ее: она ярко красного цвета, вопиющего о высшем уровне тревоги. Общество опасно больно, и молодое поколение не выглядит его спасителем. Наоборот, оно превосходит своих родителей в цинизме, лжи, эгоизме, стремлении выиграть за счет другого.

Основное, подробно описанное место действия – маленький внешне буколический городок Пэгфорд, территориальным соседом которого был «настоящий» город Ярвилл (*Not London, certainly, but still...168*) до тех пор, пока не состоялась полуполюгальная сделка владельца межгородских угодий лорда Обри с Ярвильской администрацией, и между двумя уже существующими поселениями втиснули муниципальный участок дешевой застройки и непристойных жильцов, которому так и не дали названия, продолжая обозначать его по-прежнему *The Fields* – Поля. Именно здесь процветает неприкрытая наркомания, проституция, безработица (*the generation of non-workers – 222*), а с ними – ненависть к окружающим, ругательно-сленговая речь и все проявления ситуации, которую официально называют криминальной. Жить, учиться, иметь родственников в «Полях» – это социальный ярлык неблагонадежности и непристойности. Вырваться из Полей и очиститься от них невозможно, что показывает автор на примере трех поколений одной семьи. Поэтому городской совет Пэгфорда правдами и неправдами не принимает в свою школу «эту замаранную безотцовщину», легально и нелегально действует в Совете Ярвилла для передачи «Полей» под его юрисдикцию, в связи с чем, голос даже одного члена местного Совета Пэгфорда, который может поддержать или нарушить эти устремления,

столь важен, что и знак голосования тоже вынесен на суперобложку.

Социальный статус индивидуума в Англии до сих пор является определяющим в его характеристике, и обозначение «средний класс» как слой общества, достаточное для большинства стран, его имеющих, в Англии недостаточен и подразделяется на три иерархически противопоставленных друг другу – высший средний, средний средний, и низший средний (*upper middle; middle middle; lower middle*). По сути дела, Ярвилл, Пэгфорд и Поля воплощают эту иерархию в масштабе страны.

Уменьшив масштаб до одного городка, автор использовал принцип фрактала, показав – через Пэгфорд – всю Англию. Подробно см.: [1, 146-147]. Здесь есть своя элита, своя сугубо средняя прослойка и свои низы. Первую представляет семья пятидесятилетнего бакалейщика и ресторатора Говарда Моллисона, самонадеянного и самоуверенного толстяка, «живот которого свисал, как передник, почти до колен», и его супруги Ширли, которая дважды в неделю с благотворительными целями посещает местную больницу не из соображений христианского усердия, а для поднятия значимости собственной персоны: *nowadays it was classy to volunteer* (114).

Младший брат Говарда Майлс Моллисон считает Говарда образцом гражданина и семьянина и стремится во всем ему подражать.

В среднюю строчку этой лестницы вписываются семьи безвременного ушедшего Барри Фербрадера и его друга, директора школы Колина Уолла.

Внизу остается неуравновешенный и склонный к мелкому мошенничеству работник типографии Саймон Прайс его жена и двое детей, и неудачник, от которого ушла жена, мелкий поверенный Гэвин Хьюз.

В стороне, не вошедшая в «общество» существует семья чужаков из Индии – главный хирург больницы красавец сикх Викрам Джаванда, его жена, семейный врач, член местного совета, довольно жесткая Парминдер и их трое детей – двое старших похожих на отца, и младшая – «лягушонок» Суквиндер, страдающая от своего уродства.

И на самом дне, в грязной замызганной квартире, находится наркоманка Терри и ее дети – 16-летняя Кристалл и четырехлетний Робби.

Расставив своих персонажей по коридорам социальной иерархии, Роулинг подробно останавливается на отношениях мужа/жены и родителей/детей. Эпизоды скрытой от чужих глаз семейной жизни проходят на фоне открытой жизни улицы.

На ухоженных улочках буколического Пэгфорда царят улыбки и благодушие: все знают всех, все дружески приветствуют всех, при этом никого не уважая, никому не доверяя и, войдя в свой дом с улицы, поливая грязью соседа, которому только что улыбался. Общество состоит из враждебных и неприятных друг другу людей. Фальшь их улыбчивых контактов усугубляют зависть, ложь, грязь и клевета, на которых это общество замешано.

И если при описании взрослых это неприятие друг друга началось в прошлом, иногда с незначительного эпизода, который и сформировал настоящее, то главные персонажи, ответственные за будущее страны – старшеклассники – выносят свою ненависть друг к другу, к учителям, к родителям на всеобщее обозрение.

Учительская работа в школе – тяжелый крест: учитель один против всегда враждебного класса, внутри которого есть «вражда второй ступени» – группки и/или отдельные ученики, издевающиеся друг над другом. Особо отличается здесь умный циник, хам и негодяй, тощий, как и отец (директор школы Колин Уолл), получивший прозвище толстяк (*Fats*). Никто уже не помнит, как его зовут на самом деле, но все помнят и продолжают наблюдать его выходки по отношению к соученикам и учителям. Особенно достается Суквиндер, которая близка из-за этих издевательств к самоубийству. Казалось бы, интеллигентная семья, живущая в мирных индийских традициях, могла бы ее защитить. Но между родителями и детьми всех семей – пропасть молчания, непонимания, невнимания, презрения к ценностям поколения.

Все это в результате приводит к трагедии – двум похоронам, двум расторжениям почти матримониальных отношений. Однако при всем при этом кандидат на освободившуюся вакансию всесильного Говарда Моллисона – его брат Майлс – побеждает. Значит, те слабые ростки помощи детям «Полей», которые отстаивал умерший Барри³, будут удалены, и «отребья жизни» (*life's waste*) не будут мешать «приличным» лицемерам своими выходками.

Взрослая книга Роулинг представила весьма грустную картину современной английской провинции. К концу, правда, писательница попыталась сгладить слишком мрачное впечатление, и у некоторых ребят вроде бы появляется свет в конце тоннеля: Суквиндер пытается спасти тонущего ребенка, ее саму госпитализируют, и только тут, увидев страшные шрамы на ее руках, родители понимают свою ошибку; Кей, мать Гейи, собирается вернуться в Лондон, куда рвется девушка; *"Fats" Wall* понимает, что то, что он принимал за свое величие и превосходство, на деле – пустота и трусость.

Даже взрослые пытаются исправить свои ошибки. Однако, благостный конец кажется несколько искусственным после всего происшедшего и продолжающегося происходить в типичном маленьком английском городке.

Можно предъявить и еще одну претензию маститому автору: как уже упоминалось, в книге 7 частей. Поддерживая основную тему, заявленную заголовком, Роулинг каждую из частей открывает цитатой из того же «Уложения», с которого книга началась, хотя непосредственного отношения к происходящему, например, в частях II-V, сказанное к «Уложению» не имеет. И еще: первая треть романа написана неторопливо, с подробными характеристиками людей и описанием событий. Потом автор начинает торопиться и к самому концу переходит на реферативное перечисление того, как и что каждому из персонажей досталось и как ей видится их ближайшее будущее.

Рецензенты, сразу после выхода книги, оценили ее сдержанно [9; 10], несмотря на миллионные продажи. Серьезного критического анализа пока не было.

Роман читается с интересом. Хорош язык Роулинг, речевые характе-

³ Умершего Барри все вспоминают с уважением и ностальгией. Его можно было бы принять за положительного героя книги, однако его вдова с горечью говорит, что семья его не интересовала. Все его усилия были направлены на «Поля»: *he thought everyone was like him: if you gave them a hand they'd start bettering themselves* (454).

ристики персонажей. Убедительны их истории. Не всегда убедительно их поведение – почему продолжают немислимую жизнь вместе такие разные Пирсы? Почему рассудительная Кей бросила дом и работу в Лондоне и приехала к никчемному Гэвину Хьюзу в крошечный Пэгфорд? Почему невероятное самомнение и наглую жестокость Фэтса, терроризирующего всю школу, следует расценивать *as adolescent, rather than sociopathic* (163)? Ответы на вопросы не даны – как уже отмечалось, последняя треть романа написана в другом ритме и темпе, чем подробное неторопливое начало. Создается впечатление, что автор, увидев количество уже написанных страниц, поторопилась завершить все сюжетные линии и сделать это в более оптимистическом духе, чем все предшествующее. Действительно, родители Суквиндер видят ее искалеченные руки только в больнице и только сейчас обращаются к ней со словами любви и понимания, между супругами Майлс Моллисон только после происшедшей трагедии устанавливаются теплые супружеские отношения, Фэтс впервые в жизни испытывает страх и стыд, мятущаяся Кей приходит к единственно правильному выходу из несостоявшегося брака – отъезд обратно в Лондон, что разрешает и переживания ее дочери и т.д.

По своей неторопливости, стремлению детально представить историю каждого персонажа, несоответствию внешнего поведения их истинным мыслям и намерениям, прозрачности языка повествования начало «Неожиданной вакансии» напоминает романы Джейн Остин. Однако их «начинка», общее ощущение внутренней агрессии всех против всех и – особенно – выплески этой агрессии в семье и в школе снимают первоначальное мимолетное сравнение, а развертывание повествования и, особенно, его завершение показывают ошибочность сравнения романов XIX-го и XXI-го веков, даже при том, что в обоих случаях авторы – талантливые писательницы.

Опубликовав свой первый большой роман, Роулинг перешла к жанру, привлекавшему ее с детства – детективу и уже опубликовала два, сначала используя псевдоним, а затем «открыв забрало».

В ее планах – новая редакция последних книг «Поттера», потому что они «писались в спешке» и не были «вычищены как следует».

И подобная требовательность, и стремление попробовать себя в разных жанрах вызывают интерес и уважение: значит, писательница не случайно попала на литературный бал, но оказалась той самой настоящей Золушкой, завоевавшей мир вместе с Принцем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики. Монография / Т.И. Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2013. – 346 с.
2. Живова Е. Гарри Поттер спас мне жизнь / Е. Живова // Телеобзорение. – 2010. – № 45. – С. 12-13.
3. Ковальчук И. 10 лет книги о Поттере / И. Ковальчук // Аукціон. – 2008. – № 2. – С. 18-22.
4. Малинина Ю. Бестселлер / Ю. Малинина // «МК» в Украине». – 2005. – № 35. – С. 21-22.
5. Aitkenhead D. An Interview with J.K. Rowling / D. Aitkenhead // The Guardian. – 2012. – 27 Sept. – P. 28.
6. <http://www.MASLibraries.org/Publications/samplers/hpotter.html>

7. www.forum.art-mosaica.com
8. <http://harrypotter.okukbooks.com/rowling2.htm>
9. Billington R. Tales of the Inspirational / R. Billington // The Guardian. – 2011. – Nov. 3. – P. 12-13.
10. Parker I. The New Book / I. Parker // The New Yorker. – 2012. – 23 Sept. – Literary Supplement. – P. 8.
11. Rowling J.K. The Casual Vacancy. – L.: Little, Brown, 2012. – 503 p.

Стаття надійшла до редакції 1.03.2014 р.

УДК 81'367,3(811(161,2:112,2)

Марусинець М. М.

МОДАЛЬНІ ЧАСТКИ УКРАЇНСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ ЯК ЗАСОБИ ПОСИЛЕННЯ РЕЛЕВАНТНОСТІ ВИСЛОВЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню функцій модальних часток в українській, німецькій, угорській мовах з позицій теорії релевантності. У результаті дослідження виявлено, що основною функцією модальних часток у досліджуваних мовах є посилення релевантності висловлення. Ця функція реалізується завдяки здатності часток створювати контекстуальний ефект.

Ключові слова: зіставно-типологічне дослідження, модальна частка, теорія релевантності, контекстуальний ефект, імплікація.

Марусинець М.М. Модальные частицы украинского, немецкого, венгерского языков как средства усиления релевантности высказывания. Статья посвящается исследованию функций модальных частиц украинского, немецкого, венгерского языков с позиций теории релевантности. В результате исследования установлено, что основной функцией модальных частиц в исследуемых языках является усиление релевантности высказывания. Эта функция реализуется благодаря способности частиц создавать контекстуальный эффект.

Ключевые слова: сравнительно-типологическое исследование, модальная частица, теория релевантности, контекстуальный эффект, импликация.

Marusynets M.M. Modal particles in Ukrainian, German and Hungarian as means of increasing relevance. The article analyzes the functions of modal particles in Ukrainian, German and Hungarian from a relevance-theoretic perspective. The research shows that the main function of modal particles in the three languages lies in increasing the relevance of the utterance. This function is realized through two types of contextual effect.

Key words: comparative typological research, modal particle, relevance theory, contextual effect, implication.

На сучасному етапі вітчизняних лінгвістичних досліджень модальних часток перспективним видається зіставно-типологічний напрям. Типологічне дослідження споріднених і неспоріднених мов набуває важливого значення в умовах зрослих у наш час міжнаціональних контактів, визначення місця кожного народу в глобалізованому світі, опрацювання проблематики міжкультурних зв'язків і взаємовпливів [2,15]. Аналіз праць зіставно-типологічного спрямування дозволяє зробити висновок про відсутність окремих контрастивних досліджень, присвячених аналізу модальних часток німецької, угорської та української мов.

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення функціональної специфіки модальних часток з урахуванням їхніх типологічних ознак і відмінностей в українській, німецькій та угорській мовах. Звернення до модальних часток як об'єкта аналізу пов'язане зі значним функціональним,

комунікативним та стилістичним навантаженням слів цієї категорії.

Фактологічним матеріалом слугують 2534 текстові фрагменти, які демонструють функції модальних часток у художній комунікації. Вони отримані з прозових творів української, німецької та угорської літератури, що належать до художнього дискурсу другої половини XX – початку XXI ст.

Теоретичним підґрунтям дослідження є теорія релевантності Д.Спербера та Д.Уілсон. Дослідники розглядають вербальну комунікацію як процес правильної інтерпретації інтенції мовця за умов релевантності інформації. Інформація є релевантною, якщо вона певним чином взаємодіє з нашими існуючими знаннями про світ. Постулюючи прагнення релевантності як фундаментальний закон людського пізнання, дослідники формують Когнітивний Принцип Релевантності: “Людська свідомість прагне пристосуватися до максимізації релевантності” [6, 260]. Людина не просто займається оцінкою релевантності нової інформації: вона намагається обробити інформацію найбільш продуктивним способом, іншими словами, вона прагне отримати від кожної нової порції інформації максимальний контекстуальний ефект, витрачаючи при цьому мінімум зусиль на його обробку. Сила чи слабкість контекстуального ефекту обумовлює ступінь релевантності висловлення. Так, чим більше контекстуальних ефектів створює висловлення, тим більш релевантним воно є. Чим менше когнітивних зусиль на обробку потребує висловлення, тим більш релевантним воно є [6, 125]. Оптимальна релевантність досягається тоді, коли ціна обробки інформації, тобто необхідне когнітивне зусилля, не перевищує отриманих контекстуальних ефектів.

У результаті дослідження виявлено, що в українській, німецькій та угорській мовах основною функцією модальних часток є посилення релевантності висловлення. Ця функція реалізується завдяки здатності часток створювати контекстуальний ефект – адекватне сприйняття змісту повідомлення та виведення релевантних інференцій. Частки слугують “інструкціями” до інтерпретації висловлення та виведення найбільш релевантних інференцій.

Д.Спербер та Д.Уілсон вказують на можливість посилення релевантності висловлення шляхом створення таких видів контекстуального ефекту: імплікація, підтвердження власних припущень адресата, відмова адресата від власних припущень [6, 108-116]. На нашу думку, імплікація є категорією вищого порядку і на основі її адресат виводить інференцію, яка дає йому підстави підтвердити власні припущення, відмовитися від них або зберегти власну опінію всупереч наведеним аргументам. Таким чином, поряд із типами контекстуальних ефектів, виокремлених Д.Спербером та Д.Уілсон – імплікацією, підтвердженням власних припущень та відмовою від них – на матеріалі нашого дослідження ми виокремлюємо також контекстуальний ефект збереження адресатом власної опінії всупереч аргументам, що наводяться мовцем. Водночас вважаємо, що імплікація, з одного боку, та підтвердження власних припущень, відмова від припущень, збереження власної опінії, з другого боку, є контекстуальними ефектами, які відносяться до різних рівнів когнітивної обробки інформації.

У результаті проведеного дослідження ми доходимо висновку, що ви-

окремлені нами функції модальних часток в українській, німецькій та угорській мовах корелюють із вищевказаними контекстуальними ефектами. У нашій роботі ми трактуємо позитивний контекстуальний ефект як а) збіг обсягу та природи активованих знань у мовця та адресата та б) як збіг припущень мовця щодо комунікативної ситуації із реальним станом речей. Ми розуміємо негативний контекстуальний ефект як конфлікт між а) обсягом або природою активованих знань у мовця та адресата та б) очікуваннями мовця та фактами об'єктивної дійсності.

Розглянемо приклади реалізації функцій модальних часток у досліджуваних мовах. Модальна частка ж слугує засобом маркування позитивного контекстуального ефекту. Прагнучи комунікативної гармонії, за допомогою даної модальної частки мовець усуває можливий ефект новизни для слухача і маркує однаковий ступінь поінформованості співрозмовників, у результаті чого висловлення потрактовується як *“Як ви, напевно, знаєте...”*. Розглянемо приклад:

Були у Тимофійовича грошики. І немало. Умів дядько економити навіть там, де інші й не додумалися б. Навіть жінку дядькову чужі люди поховали рік тому, бо як дізнався, що їй тижня бідаха не протягне, випросив поїздки поза графіком, аби повернутися вже після похорону, бо ж люди — не звірі: скинуться, закопають...[1].

У прикладі висловлено незаперечну істину — на світі достатньо милосердних, безкорисливих людей. Модальна частка ж вказує на те, що мовець не сумнівається в адекватній інтерпретації своєї репліки, оскільки це усталена думка соціуму.

У наступному прикладі модальна частка *та* є маркером негативного контекстуального ефекту, тобто конфлікту між очікуваннями мовця (у даному прикладі — бажанням припинити розмову про гроші) та адресата (адресат не вірить у чесність мовця).

Віддай! Віддай мої гроші! — зашепотів старим-престарим тремтячим голосом. Затрусився, сльоза на щоці. — Я бідний! Бідний... Жінка моя третій рік лежить... Ліків треба. Віддай!

— Та віддам! — сіпнувсь. Відірвав від себе старого. — Ти чого, командире? Слово — закон, ми — офіцери. Віддам... — замовк, скривився тужливо [1].

Згідно з нашою концепцією, німецька модальна частка *ja* реалізує своє категорійне значення у плані маркування позитивного контекстуального ефекту. Це означає, що за допомогою *ja* комуніканти вказують на очевидність та незаперечність змісту повідомлюваного, причому в двох різновидах: як вказівка на загальновідомість пропозиції обом комунікантам та як спроба донести до слухача той загальновідомий зміст, який він з якихось причин не зарахував до фонду своїх знань.

Der handwerkliche Kommentar diente ihm als willkommene Tarnung. Er lullte Baldini geradezu ein durch sein vorbildliches Verfahren beim Wägen der Zutaten, beim Schwenken der Mischflasche, beim Betupfen des weißen ProbierTüchleins. Er konnte es fast schon so zierlich schütteln, so elegant an der Nase vorbeifliegen lassen wie der Meister. Und gelegentlich, in wohldosierten

*Intervallen, beging er Fehler, die so beschaffen waren, dass Baldini sie bemerken musste: Vergaß zu filtrieren, stellte die Waage falsch ein, schrieb einen unsinnig hohen Prozentsatz von Ambertinktur in eine Formel... und ließ sich den Fehler verweisen, um ihn dann geflissentlichst zu korrigieren. So gelang es ihm, Baldini in der Illusion zu wiegen, es gehe letzten Endes alles doch mit rechten Dingen zu. Er wollte den Alten **ja** nicht verprellen. Er wollte **ja** wirklich von ihm lernen [7].*

Головний герой твору Гренуй прагне стати великим парфумером. Він має геніальне відчуття запаху і може створювати прекрасні парфуми, не знаючи правил та формул. Він наймається в учні до майстра Балдіні та намагається догодити йому, розраховуючи отримати від нього патент молодшого майстра. Тому Греную доводилося робити вигляд, що він знає та вміє набагато менше за свого марнославного вчителя: “Він **же** не хотів відлякати старого. Він **же** хотів справді у нього навчитися.” У даному випадку МЧ **ja** може сигналізувати спроби мовця представити актуальні факти, своє бачення ситуації з метою впевнитися у єдиному погляді на неї.

Функціональна специфіка німецької модальної частки *doch* полягає у маркуванні негативного контекстуального ефекту, тобто конфлікту між очікуваннями співрозмовників або між очікуваннями мовця та реальним станом речей.

*Das Telefon schreit. Von ihnen Bedinungen wird sie nur aus Liebesgründen abgehen können, freut sie sich im voraus, daß sie von ihnen Bedinungenjetzt Abstand nehmen darf. Welch Erleichterung. Die liebesmäßige Gegenseitigkeit ist schließlich ein Ausnahmsfall, liebt **doch** meist nur einer, und der andere ist damit beschäftigt, davor zu flüchten, so weit ihn die Füße tragen. Dazu gehören eben zwei, und einer von ihnen hat soeben den anderen, der ebenso empfindet, angerufen; ist das nicht fein. Es kommt gelegen. Es trifft sich gut [5, 264].*

У даному випадку модальна частка *doch* слугує маркером внутрішньої незгоди мовця із реаліями життя: нічого доброго немає в тому, що “взаємне кохання є винятком, **адже** частіше кохає лише один, а другий зайнятий тим, щоб втекти від кохання так далеко, куди віднесуть ноги”.

Функціональна специфіка угорської модальної частки *hiszen* полягає у маркуванні позитивного контекстуального ефекту – спільності фонових знань комунікантів, неproblemатичності сприйняття для адресата завдяки попередній поінформованості останнього щодо змісту повідомлення. Проаналізуємо приклад:

- *Törve beszélünk egy idegen nyelvet, amelyet nem jól ismerünk. Viszont az anyanyelvét is törve beszélheti valaki, ha például műveletlen vagy iskolázatlan vagy korlátolt. De ez két különböző dolog.*

- *Hogy beszél például az a néger lány?*

- *Úgy, beszél, mint egy külföldi, aki nem jól tud angolul. Nos hát, én ezen akadtam fönn, és ezért bátorkodtam telefonálni. **Hiszen** a négerek ott élnek Amerikában, mindenki angolul beszél körültettük, tehát az anyanyelvük is angol [4].*

Читач запитує перекладача відомого твору, чому героїня твору, афроамериканка, розмовляє як іноземка, яка погано знає англійську мову, адже для афроамериканців рідною мовою є англійська. Вживаючи модальну частку *hiszen* мовець апелює до екстралінгвістичних знань співрозмовника,

не сумніваючись в адекватності інтерпретації своїх реплік.

У наступному прикладі угорська модальна частка *hát* слугує маркером негативного контекстуального ефекту.

- *Nézze csak meg, van-e szűzermékük, mert az hetek óta nem szerepel az étlapon, de nemcsak itt, hanem az egész területben.*

- *Hát most van. Szűzermék tört burgonyával. Megrendelhetem?*

- *Dehogy rendelheti! Egyébként nem szeretném, ha félremagyarázná, amit az előbb a jobbfejta vendéglőről mondtam. Én azokba egy csöppet sem kíváncszom, mert ezekben a szerény kifőzésekben sokkal nagyobb fantáziával főznek. Itt például még gombás bélszín is szokott lenni.*

- *Most is van. Azt hozassak?*

- *Jaj, dehogy. Szerencsére kifogtam egy jó ügyvédi munkaközösséget, ahol megmagyarázták, hogy se nyugdíjat, se kegydíjat pörrel lefoglalni nem lehet.*

- *Hát most olvassak, vagy ne olvassak? Savanyú tüdő gombóccal.*

Vesevelő. Paraj tükörtojással [3].

Відвідувач ресторану читає меню пані, яка сіла за його стіл. Вона ніяк не може вибрати страву. Замість того, щоб зосередити увагу на меню, жінка розповідає про своє життя. Молодий чоловік, якого вже починає дратувати її поведінка, питає *Hát most olvassak, vagy ne olvassak? – Ну то що, мені читати чи не читати?* Ця репліка з модальною часткою *hát* також сигналізує про конфлікт між очікуваним та реальним станом речей.

Як видно з наведених прикладів, використання часток стимулює імплікацію, з якої адресат, у свою чергу, виводить інференцію стосовно інтенції мовця, міри залученості мовця та слухача до комунікативного акту та представленість у ньому, що є складовими категорії модальності. Результатом інференції є такі види контекстуального ефекту: підтвердження адресатом власних припущень (модальна частка реалізує функцію маркування позитивного контекстуального ефекту), збереження власної opinii всупереч аргументам, що наводяться мовцем або всупереч фактам об'єктивної дійсності (модальна частка реалізує функцію маркування негативного контекстуального ефекту), відмова адресата від власних попередніх припущень внаслідок визнання аргументації мовця (модальна частка так само реалізує функцію маркування негативного контекстуального ефекту).

Проаналізований матеріал дозволяє зробити висновки щодо кількісного розподілу корпусу модальних часток за інтегральною ознакою опозиції "маркування позитивного/негативного контекстуального ефекту" у досліджуваних мовах: 35% модальних часток української мови слугують маркерами позитивного контекстуального ефекту, 65% – негативного контекстуального ефекту; у німецькій мові це співвідношення становить 43% до 57%, в угорській – 47 % до 53% (див. Таблицю 1).

Модальні частки української мови проявляють чітку тенденцію до маркування негативного контекстуального ефекту. Ми можемо припустити, що в українській мові існує більше імпліцитних засобів сигналізації припущення того, що у мовця може бути точка зору, відмінна від точки зору адресата чи загальноприйнятої. Використання таких засобів, зокрема, модальних часток, є однією із стратегій негативної лінгвістичної ввічливості, що свідчить

Таблиця 1

**Кількісне співвідношення модальних часток-маркерів
контекстуальних ефектів в українській, німецькій, угорській мовах**

Функції модальних часток	модальні частки української мови		модальні частки німецької мови		модальні частки угорської мови	
	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник
Маркування позитивного контекстуаль- ного ефекту	7	35%	6	42,8%	8	57,2%
Маркування негативного контекстуаль- ного ефекту	13	65%	8	57,2%	6	42,8%

про певний рівень світоглядної та мовленнєвої толерантності. Приблизно однаковий розподіл засобів реалізації позитивного та негативного типів контекстуального ефекту в німецькій та угорській мовах (6 і 8, 8 і 6 відповідно) свідчить про те, що в силу соціально-історичних тенденцій розвитку народностей не було передумов для дисбалансу мовних засобів, що імплікують незгоду адресата із змістом того, що повідомляється.

Розгляд проблематики модальних часток неможна вважати завершеним. Перспективним видається докладне дослідження комбінаторики модальних часток, тобто характерної для діалогічного мовлення одночасної реалізації одразу кількох часток, їхнього семантичного та функціонального навантаження

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашвар Л. Биті є. Книга 3. Гоцик. [Електронний ресурс] / Л. Дашвар. – Режим доступу: <http://www.rulit.net/author/dashvar-lyuko/bit-e-gocik-povnistyu-download-free-245013.html>
2. Кононенко В.І. Слов'янські мови в типологічному вимірі / В.І. Кононенко. // Українська та польська мови: контрастивне дослідження. – Warszawa : WUW, 2012. – С.15-25.
3. Örkény I. In our time. [Електронний ресурс] / I. Örkény. – Режим доступу: <http://mek.niif.hu/06300/06345/06345.htm#51>
4. Örkény I. Elkiismeretes olvasó. [Електронний ресурс] / I. Örkény. – Режим доступу: <http://mek.niif.hu/06300/06345/06345.htm#19>
5. Jelinek E. Klavierspielerin. [Електронний ресурс] / E. Jelinek. – Режим доступу: <http://www.ulozto.net/xJJ9LUG/jelinek-elfriede-klavierspielerin-pdf>
6. Sperber D. Relevance: Communication and Cognition / D. Sperber, D. Wilson – Oxford: Basil Blackwell, 1986. – 279 p.
7. Suskind P. Das Parfum [Електронний ресурс] / P.Suskind. – Режим доступу: <http://www.uchiyaziki.ru/index.php/knigi-na-nemeckom-yazike/2757-das-parfum-die-geschichte-eines-morders>

Стаття надійшла до редакції 16.03.2014 р.

УДК: :81'1+811.111+001.4

Мулик К.О.

СПЕЦИФІКА АНГЛІЙСЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Стаття присвячена проблемі аналізу діалогічного мовлення соціально-педагогічної спрямованості. Визначені специфічні характеристики діалогу фахівців соціально-педагогічної сфери.

Ключові слова: діалогічне мовлення, соціально-педагогічна сфера, професійна діяльність.

Мулык Е.А. Специфика английской диалогической речи социально-педагогической направленности. *Статья посвящена проблеме анализа диалогической речи социально-педагогической направленности. Определены специфические характеристики диалога специалистов социально-педагогической сферы.*

Ключевые слова: диалогическая речь, социально-педагогическая сфера, профессиональная деятельность.

Mulyk K.O. Specifics of English dialogical speech of socially-pedagogical orientation. *The article focuses on dialogical speech of socio-pedagogical orientation. The specific characteristics of dialogue of specialists in socially-pedagogical sphere are identified.*

Keywords: dialogical discourse, socially-pedagogical sphere, professional activity.

Нині активно розвивається міжнародна співпраця, відбувається поступове взаємопроникнення культур через обмін інформацією в різних сферах людської діяльності. Англійська мова - це універсальна мова комунікацій. Англійська мова фактично стає другою мовою людства. Фахівці різних галузей часто бувають в зарубіжних країнах, де необхідні знання англійської. Вільне володіння іноземною мовою, разом з професійними навичками, дозволить фахівцю отримати гідну роботу і побудувати успішну кар'єру. Отже, уміння іншомовного діалогічного мовлення є частиною професійної компетенції соціальних педагогів і ця проблема є нині актуальною з точки зору лінгвістики.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. До питання щодо діалогічного іноземного мовлення звертались багато вітчизняних та іноземних дослідників. Так, проблему розвитку діалогічного мовлення професійної спрямованості розглядали такі вчені як Н.А. Сура, Н.В. Саєнко, В.Д. Девкін, С.Г. Агапова, Г.П. Грайст, В.А. Бухбіндер, І.О. Зимняя, С.С. Коломієць, В.П. Скалкін та інші.

Проблема лінгвістичних особливостей жанру ділового листування розглядається у роботах О.Ю. Дубенко, І.Б. Іванової, В.В. Калюжної, Т.М. Каменєвої, Т.Д. Пасічник, І.М., Підгайської, І.Д. Суханової.

Серед іноземних вчених цю тему досліджували L. Hamp-Lyons, B. Hearsley, C. Norman, R. Rycroft, P. Ernest та інші.

Метою нашого дослідження є аналіз діалогічного мовлення соціально-педагогічної спрямованості.

Вивчення будь-якого об'єкта лінгвістичного дослідження, очевидно, слід починати з визначення його онтології, з виділення його основних характеристик, властивостей, ознак. Діалогічне мовлення має свої особливості: у межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець, тому співрозмовник не тільки має вміти говорити, але й слухати і розуміти, що йому кажуть для того, щоб зможти правильно і вчасно зреагувати на сказане.

Специфіка професійної діяльності соціальних педагогів, можливості їх подальших контактів з зарубіжними колегами зумовлюють актуальність оволодіння уміннями професійно спрямованого діалогічного мовлення.

Услід за О. Б. Тарнопольським та С. П. Кожушко вважаємо, що для професійно орієнтованого спілкування найбільш характерною формою комунікації є діалог з елементами монологу, коли обидва співрозмовники по черзі обмінюються поширеними монологічними висловлюваннями [5, 60]. Ми згодні з думкою Г. В. Кравчук, що професійно орієнтований діалог – це діалогічний монолог, що є обміном мікромонологами, які чергуються з діалогічними репліками [1, 8].

Однією з найважливіших особливостей діалогічного мовлення соціально-педагогічної спрямованості є його ситуативність, тобто, фактично, зовнішні обставини, в яких відбувається спілкування: місце, час, особистість партнера (партнерів), соціальні ролі співрозмовників тощо. Важливість ситуативності у діалогічному мовленні зумовлена тим, що часто зміст комунікації можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, в якій воно здійснюється. Іншими словами, існує чітка співвіднесеність діалогічного мовлення зі ситуацією, що, однак, не можна розуміти буквально [3, 147]. Як зазначає Є. Пассов, самі зовнішні обставини ситуації можуть у момент мовлення не бути наявними, проте вони є у свідомості комунікантів і включені в неї [6, 27]. Це можуть бути якісь минулі події, відомі лише співрозмовникам, їхні переживання, життєвий досвід, спільні відомості тощо.

На основі аналізу сучасної літератури, результатів опитування студентів та викладачів соціально-педагогічних дисциплін ДЗ «ПНПУ ім. Ушинського» ми виявили такі типові комунікативні ситуації іншомовного діалогічного спілкування:

- встановлення контактів/стосунків;
- представлення власних відкриттів/досягнень/проектів у соціально-педагогічній сфері та їх обговорення на міжнародних конференціях.
- участь у подальшому обговоренні власної доповіді та інших доповідей в офіційній та неофіційній обстановці на міжнародному семінарі, симпозіумі або конференції;
- обговорення з іноземними колегами інформації про новітні досягнення сучасної науки;
- переговори із зарубіжними колегами про співпрацю;
- профілактична робота, обговорення проблемних ситуацій з батьками, учнями.

До основних типів діалогів, які є найбільш функціональними у професійній діяльності соціального-педагога є: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями, діалог-обговорення.

Аналіз ОКХ спеціалістів даної галузі, програми з англійської мови для професійного спілкування соціального педагога та тематики текстів навчального підручника «*English for social teachers*» (Мартинова Р.Ю., Алексєєва О.Б., Мулик К.О) дав нам змогу уточнити вміння, необхідні для успішного ведення діалогу:

- реагувати на суттєво важливу інформацію під час детальних обговорень, дискусій, лекцій, бесід, що пов'язані з навчанням та професійною діяльністю соціального-педагога;
- чітко аргументувати погляди під час дискусій стосовно актуальних тем академічного та професійного життя;
- адекватно реагувати на позицію, погляди співрозмовника;
- пристосовуватися до змін, які трапляються під час бесіди і стосуються її напрямку, стилю.

Особливістю діалогічного мовлення соціального педагога є його емоційна забарвленість. Діалог завжди має емоційне забарвлення, оскільки фахівець передає свої думки, почуття, ставлення до того, про що йдеться, саме тому він містить репліки подиву, захоплення, незадоволення та інші. У живому емоційно забарвленому мовленні з семантичної структури в стилістичних цілях може бути виключений сполучник. Асідентон, (виключення сполучника), може виконувати в мові декілька функцій. Перш за все, відсутність сполучника відособлює, робить більш самостійними частини висловлювання, підкреслюючи тим самим інформацію в кожній з них. В офіційно діалогічному мовленні соціально-педагогічного спрямованості особливого значення набувають засоби його інформаційної сегментації, що пояснюється передусім необхідністю виділення важливих елементів висловлення, просодичне оформлення ключових слів, які є найбільш емоційно й комунікативно навантаженими словами в реченні та вирізняються інтонаційно-смисловою активністю як актуалізатори текстового змісту. Вони здебільшого оформлюються за допомогою таких параметрів: логічного наголосу, який виділяє комунікативний центр речення; сповільнення темпу мовлення під час виділення комунікативно-вагомої інформації; переривання поступової спадної шкали; вживання складних ядерних тонів; підвищенню тонального рівня або гнучкості мовлення на виділеному слові.

Однією з дистинктивних ознак варіативності англословного діалогічного соціально-педагогічного мовлення на перцептивному рівні є темп мовлення, який детермінує характер паузації, членування мовлення на синтагми та його ритмічну організацію. Як відомо, варіативність темпу залежить від ступеня офіційності мовлення: саме темп виступає показником ситуативної зумовленості мовлення. В офіційно-діловому спілкуванні темп мовлення може виступати засобом інформативного членування повідомлення, що дозволяє слухачеві розмежовувати основну й фонову інформацію: сповільнення темпу спостерігається на важливих інформативно актуальних частинах повідомлення, у свою чергу менш важливі частини вимовляються при-

скореним темпом. Таким чином, інтонація підвищує прагма-інформативний потенціал висловлень мовця. Разом із тим, темп діалогу може слугувати індикатором зниження ступеня його офіційності та підвищення його емоційно-прагматичного потенціалу. Зі зростанням емоційно-прагматичного потенціалу висловлення спостерігається загальне прискорення темпу вимовляння, яке може набувати різних емоційно-конотативних відтінків.

Іншою визначальною рисою діалогічного мовлення соціального педагога є його спонтанність. Відомо, що мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу значною мірою зумовлюється мовленнєвою поведінкою другого партнера. Саме тому діалогічне мовлення неможливо заздалегідь спланувати. Обмін репліками відбувається досить швидко, і реакція вимагає нормального темпу мовлення. Це й зумовлює спонтанність, непідготовленість мовленнєвих дій, потребує досить високого ступеня автоматизованості і мобілізуючої готовності використання мовного матеріалу.

Професійне діалогічне мовлення має двосторонній характер. Спілкуючись, фахівець-співрозмовник виступає то в ролі мовця, то слухача, який повинен реагувати на репліку партнера. Репліки бувають різної протяжності – від однієї до кількох фраз. Найбільш типовою вважається однофразова репліка. Розрізняють такі види реплік: репліка-спонування, репліка-реакція, в іншій термінології – керуюча (перша) і спонукаюча (друга) або ініціативно-реактивна. Іншими словами, обмін репліками не може здійснюватися без взаємного розуміння, яке відбувається через аудіювання, а в сучасних умовах застосування комп'ютера реалізується головним чином у формі писемного мовлення.

Зазначимо, що в сучасному світі ділове листування електронною поштою може розглядатися як один із способів обміну інформацією і найбільш універсальний засіб встановлення та підтримання офіційних, службових контактів – тобто одним із різновидів професійного діалогу. Як різновид ділової комунікації, електронне листування є специфічною формою двосторонньої взаємодії суб'єктів, які вступають до неї як партнери [2, 127], опосередковано часом та простором, передбачає спрямованість на співпрацю, взаєморозуміння і співробітництво у вирішенні питань [6, 8–9].

Ділові електронні листи можуть бути офіційними або неофіційними. Диференціація електронних листів на офіційні та неофіційні знаходить відображення у стилістичному забарвленні лексико-граматичних засобів, що вибираються залежно від контексту ситуації спілкування. При складанні офіційних ділових електронних листів використовують стандартні фрази і конструкції, чітко визначену композиційну структуру, великий відсоток кліше, що підвищує рівень офіційності. Неофіційні ділові електронні листи припускають вживання менш формалізованої лексики, експресивних мовних елементів. У них також використовуються шаблони, але менш формальні за стилем. Мовленнєвими засобами зменшення рівня офіційності виступають розмовні за стилем мовленнєві формули, кліше для встановлення, підтримання та виходу з контакту, спеціалізована лексика, термінологія та специфічна аббревіатура. Мовними засобами зменшення рівня офіційності виступають засоби пом'якшення категоричності: модальні фрази, дієслова,

частки, розділові питання, умовний спосіб тощо та лексичні одиниці, що відповідають вимогам політ коректності.

Діалогічні електронні листи соціально-педагогічної тематики, так само як і усний діалог, складаються з декількох окремих висловлювань-реплік, які за характером взаємодії можуть бути ініціативними або реактивними. Щодо мовленнєвих засобів, які відтворюють якості діалогічного мовлення, то до них відносяться такі: вживання розмовних за стилем мовленнєвих формул характерних для ситуацій неформального спілкування; часова невизначеність, прості розповідні речення з дієсловами в *Present Indefinite* та *Present Perfect*. За характером логіко-синтаксичних зв'язків це – повідомлення, яким притаманні часові відношення, короткий виклад фактів у стислій інформаційній формі. Інформативність цих текстів забезпечується високим рівнем знайомства обох комунікантів з предметом обговорення. Це пояснюється особливостями писемного діалогічного мовлення, а саме його спонтанністю.

Іноземна мова виступає не лише показником загальної і професійної культури фахівця, але й засобом формування єдиного європейського ринку висококваліфікованих фахівців. Соціальний вчитель зобов'язаний бути не тільки компетентним фахівцем з високою науковою і діловою кваліфікацією, виконавською дисципліною; не лише духовно багатою особистістю, що несе моральну відповідальність за свою професійну діяльність, він має бути водночас комунікабельною особистістю з достатньою культурою іншомовного спілкування, вмінням вести англomовний діалог, дискутувати, забезпечувати позитивний моральний та емоційний настрій у професійній взаємодії. У ході професійного діалогу соціальний педагог не тільки кількісно збільшує свій комунікативний досвід, він обирає певну стратегію спілкування з властивими їй нормами, прийомами і засобами.

Перспективою подальшого дослідження бачимо у складанні англо-українського термінологічного словника соціально-педагогічної спрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук Г. В. Методика навчання студентів технічних спеціальностей професійно орієнтованого англійського діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Г. В. Кравчук. – К., 2010. – 358 с.
2. Ломов Б.Ф. Категория общения и деятельности / Б.Ф. Ломов // Вопросы философии. - 1979. - №8. - С. 127.
3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К., 2002.
4. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. / Е.И. Пассов. – М., 1989.
5. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения: учеб. пособие / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К.: Ленвит, 2004. – 192 с.
6. Чаковская М.С. Текст как сообщение и воздействие/ М. С. Чаковская. – М.: Высшая школа, 1986. - 128 с. [Библиотека преподавателя]

Стаття надійшла до редакції 10.02.2014 р.

МЕТАФОРИЗОВАНИЙ ПРОСТІР І ЧАС (на матеріалі англійських та українських народних казок) (Частина I)

У статті проведено зіставний аналіз лексико-семантичних полів “Метафоризований простір” і “Метафоризований час” на матеріалі англійських та українських народних казок. Емпіричною базою дослідження слугує один лексико-граматичний клас – іменники. Виокремлені ядро, навіколоядерна зона та периферія. Зіставний аналіз специфіки структури лексико-семантичних полів “Метафоризований простір” і “Метафоризований час” дозволив виявити загальні риси та елементи з національно-культурною специфікою.

Ключові слова: метафоризований простір і час, лексико-семантичне поле, мікрополе, ядро, навіколоядерна зона, периферія.

Нікульшина Т. Н. Метафоризированное пространство и время (на материале английских и украинских народных сказок). В статье проводится сопоставительный анализ лексико-семантических полей “Метафоризированное пространство” и “Метафоризированное время” на материале английских и украинских народных сказок. Эмпирической базой исследования послужил один лексико-грамматический класс – существительные. Выделены ядро, околоядерная зона и периферийные участки. Сопоставительный анализ специфики структуры лексико-семантических полей “Метафоризированное пространство” и “Метафоризированное время” позволил выявить общие черты и элементы с национально-культурной спецификой.

Ключевые слова: метафоризированное время и пространство, лексико-семантическое поле, микрополе, ядро, околоядерная зона, периферия.

Nikulshina T. N. Metaphorized space and time (in English and Ukrainian folktales). The article focuses on the comparative study of metaphorized space and time having the systemic organization of the lexical semantic field in English and Ukrainian folktales. The investigation reveals the peculiarities of notions ‘space’ and ‘time’ verbalized by nouns in both languages. The field’s structural parts – its nucleus, central zone and periphery – have been defined and examined by means of the comparative analysis. Common and different features are reflected.

Key words: ontological time and space, lexical semantic field, microfield, nucleus, central zone, periphery.

Сучасний парадигмальний простір лінгвістики тлумачиться як когнітивно-дискурсивний, спрямований на пояснення співвідношення між мовою, з одного боку, і структурами знань, операціями мислення та свідомості, з іншого. О. С. Кубрякова, аналізуючи взаємодію когнітивних і дискурсивних підходів до вивчення мови, відзначає необхідність доповнення когнітивного підходу дискурсивним аналізом і спостереженнями за функціонуванням наявних форм і створенням нових [1, 18]. Мова вже не розглядається “в самій собі й для себе”, вона постає в новій парадигмі з позиції її участі в пізнавальній діяльності людини [2–4, 8–12].

Актуальність дослідження пояснюється спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення когнітивних аспектів мови і пов’язаних із ними

специфічних процесів концептуалізації та вербалізації дійсності у співвідношенні з людиною, її мисленням і світобаченням. У цьому ракурсі особливої ваги набуває вивчення уявлень про простір і час, які є істотними і важливими фрагментами картини світу, тому що в системі просторово-часових координат людиною сприймається все суще, все доступне свідомості й розумінню.

Метою виконаного дослідження є вияв, зіставлення та аналіз специфіки об'єктивації метафоризованого різновиду простору й часу в англійських та українських народних казках (далі – казках), виокремленні ізоморфних характеристик та етнокультурних особливостей бачення досліджуваного феномена представниками відповідних культур. Досягнення поставленої мети реалізується шляхом вирішення й розв'язання таких основних **завдань**:

- обґрунтувати виокремлення метафоризованого різновиду простору й часу в англійських та українських казках;
- систематизувати й класифікувати лексичні одиниці на позначення метафоризованого різновиду простору й часу в англійських та українських казках;
- побудувати лексико-семантичне поле (ЛСП) “Метафоризований простір” та ЛСП “Метафоризований час” із виокремленням ядра, центра та периферії;
- зіставити ЛСП “Метафоризований простір” та ЛСП “Метафоризований час” на матеріалі англійських та українських казок.

Об'єкт дослідження становить фрагмент концептуальної картини світу, що відбиває погляд носіїв англійської та української мов на метафоризований різновид казкового хронотопу.

Казковий хронотоп розуміємо як поєднання первинних, незалежних від матерії й не обумовлених матеріальними об'єктами часу й простору, що у ньому перебувають (онтологічний різновид), та часу й простору як відносних, залежних від об'єктів, що знаходяться в ньому, обумовлених порядком співіснування речей, тобто простору і часу, що “персоналізуються” людською присутністю (метафоризований різновид).

У роботі вивчення мовної репрезентації й особливостей експлікації базових категорій *простір* і *час* здійснюється **на матеріалі** 200 англійських [13–15] і 200 українських [16–20] казок, які відбивають уявлення людини й соціуму про час і простір у їхній динаміці і взаємодії, пов'язані з міфологічною свідомістю й світобаченням різних народів на архаїчних стадіях розвитку, що містять значну інформацію, пов'язану зі специфічним оцінним уявленням про світ. В народних казках простір і час організовано особливим чином: вони моделюються народом, наповнюючись його уявленнями про світ, і тому досліджуються не тільки як об'єктивні категорії буття (онтологічний різновид), але й як суб'єктивні форми людського світосприйняття (метафоризований різновид). У казках простір і час актуалізуються завдяки безпосередній участі людини, відтворюючись як конгломерат її внутрішнього й зовнішнього досвіду.

Підхід до розуміння казкового хронотопу через поєднання онтологічних і неонтологічних характеристик різностороннє характеризує особливості сприйняття представниками різних лінгвокультур понять *простору* і *часу* – сутностей найвищого рівня абстракції.

1. Людина, перебуваючи в природному, фізичному, просторі й освоюючи його, семантизує цей простір, насичує своїми знаннями й значеннями. Додатковому означуванню піддаються природні, первинні ознаки. Таким чином з'являється **метафоризований простір**, що задається людиною і семантика якого як суто фізичного феномена, розширюючись, змінюється. У казках простір розуміється, перш за все, як такий, що “персоналізується” людською присутністю – метафоризований різновид (табл.1).

Таблиця 1

**Кількісний склад конститuentів казкового простору
в зіставному аспекті**

Мікрополе	Англійська мова		Українська мова	
	Абсолютна кількість	Відносна кількість, %	Абсолютна кількість	Відносна кількість, %
1. ЛСП Метафоризований простір				
1.1. Соціальний простір	645	65,35	389	60,4
1.2. Фізико-математичний простір	160	16,21	145	22,52
1.3. Релігійний простір	72	7,29	36	5,59
Усього	877	88,85	570	88,51
2. ЛСП Онтологічний простір				
2.1. Геологічний простір	87	8,82	60	9,32
2.2. Середовище перебування	14	1,42	8	1,24
2.3. Географічний простір	9	0,91	6	0,93
Усього	110	11,15	74	11,49
Разом	987	100,00	644	100,00

Метафоризований простір і час в англійських та українських казках досліджується за допомогою процедури польового моделювання. У розумінні поля ми виходили із визначення, запропонованого дослідниками Вороногої семасіологічної школи [5; 6], згідно з яким польовою структурою є об'єднання різних елементів мовної системи, якому властива відкритість, здатність поділятися на ядро і периферію, прозорість і проникливість меж, наявність зон перетину із суміжними польовими структурами (полями).

Компонентний аналіз номінацій метафоризованого простору в англійських та українських казках дозволив встановити набір диференційних семантичних ознак, за допомогою яких виокремлюються різні його типи: 1) ‘результат соціальної взаємодії’ – лексико-семантичне мікрополе “Соціальний простір” (*battlefield* ‘місце баталій’, *birthplace* ‘місце народження’, *the poor* ‘бідняк’; *держава*, *в'язниця*, *зять*); 2) ‘фізико-математичні величини’ – лексико-семантичне мікрополе “Фізико-математичний простір” (*depth* ‘глибина’, *distance*, *height* ‘висота’; *верста*, *жменя*, *непрі*); 3) ‘світогляд, що ґрунтується

ся на вірі у надприродне' – лексико-семантичне мікрополе "Релігійний простір" (*baptism*, *Jesus*, *monk* 'монах'; *бог*, *пара* 'жених і наречена', *утреня*).

Ядерна зона метафоризованого різновиду казкового простору конституюється складниками мікрополя "Соціальний простір". Центр поля складається з одиниць мікрополя "Фізико-математичний час". Периферія представлена мікрополем "Релігійний простір".

1.1. Мікрополе "Соціальний простір" знаходиться на вищих шаблях кількісного розподілу лексичних одиниць у межах ЛСП "Метафоризований простір": в англійській мові – 645 лексем (73,55%), в українській мові – 389 лексем (68,25%). Наведені кількісні показники свідчать про чітко виражену пріоритетність соціального параметра у формуванні метафоризованого простору в англійських та українських казках.

Компонентний аналіз номінацій мікрополя "Соціальний простір" в англійській та українській мовах дозволив встановити набір диференційних ознак, які, додаючись до архісеми 'результат відносин', увиразнюють значення іменників на позначення досліджуваного мікрополя. Серед них виділяємо семи 'належність', 'територіальна організація', 'переміщення з одного місця на інше', 'функціональність місцевості', 'положення індивіда в соціальній ієрархії' та 'шлюбний статус'. Наявність тієї чи іншої диференційної семи у структурі значення одиниці дає підстави для її включення до певної лексико-семантичної групи (ЛСГ).

Мікрополе "Соціальний простір" має ієрархічну організацію: ядерна, центральна та периферійна частини. Зазначаємо в англійській та українській мовах однакову ієрархічну організацію мікрополя "Соціальний простір" – ядерна частина формується ЛСГ "Адміністративно-територіальний розподіл" (*kingdom* 'королівство', *land* 'земля'; *село*, *царство-держава*) та ЛСГ "Належність" (*husband* 'чоловік', *lover* 'коханець'; *мати*, *мачуха*); центральна зона моделюється ЛСГ "Орієнтація у просторі" (*broomstick* 'мітла', *ship* 'корабель'; *Найда-водоплив*, *Перескачгора*); ближня периферія експлікується номінаціями ЛСГ "Соціальний статус" (*king* 'король', *servant* 'служник'; *Іван-царенко*, *служниця*), а дальня периферія представлена лексемами ЛСГ "Функціональність" (*fair* 'ярмарок', *refuge* 'сховище'; *оселя*, *ярмарок*) і ЛСГ "Сімейний стан" (*Mrs*, *Miss*; *вдова*, *чоловік*).

1.2. Мікрополе "Фізико-математичний простір" посідає друге місце щодо номінативного наповнення, формуючи навколяядерну зону ЛСП "Метафоризований простір". Різниця майже у 7% свідчить про більшу значущість фізико-математичних параметрів (ємність, розмірність, щільність, форма) у формуванні ЛСП "Метафоризований простір" для носіїв української мови.

Семантична структура мікрополя "Фізико-математичний простір" складається з п'яти основних семантичних ознак ('одиниця визначення величини', 'обсяг', 'лінійна величина', 'щільність', 'конфігурація'), що пояснює багатозначність і різноплановість досліджуваного мікрополя, що становлять базис для виокремлення п'яти лексико-семантичних груп ("Одиниці вимірювання" (*песк* 'шия', *mile* 'миля'; *верста*, *жменя*), "Ємність" (*folk* 'народ', *pair* 'пара'; *палац*, *халупка*), "Розмірність" (*abyss* 'прірва', *length* 'довжина'; *Дале-*

когляд, провалля), “Щільність” (*half* ‘половина’, *thicket* ‘гущавина’; *гущавина*, *пустощі*), “Форма” (*circle* ‘коло’, *semicircle* ‘напівколо’; *вугол*)).

Мікрополе “Фізико-математичний простір”, маючи складну структуру, вміщує ядро, навколоядерну зону та периферію, що поділяється на ближню та дальню.

До ядра досліджуваного мікрополя належать ЛСГ, що складаються з одиниць на позначення вимірювання та ємності об’єкта: ЛСГ “Одиниці вимірювання” та ЛСГ “Ємність”. Згадані групи нараховують найбільшу кількість лексем у межах аналізованого мікрополя: в англійській мові – 62 одиниці (38,75%) та 51 одиниця (31,88%), в українській мові – 56 одиниць (38,62%) та 57 одиниць (39,31%) відповідно.

Навколоядерна зона мікрополя “Фізико-математичний простір” в англійській та українській мовах формується однаково – лексичними одиницями із семами ‘просторова структура’ та ‘параметри об’єктів’, які формують ЛСГ “Розмірність”, яка нараховує 20 лексичних одиниць (12,5%) в англійській мові та складає 23 одиниці (15,86%) в українській мові.

Відносна кількість периферійної частини аналізованого мікрополя в англійській мові складає 12,5%, в українській мові зазначений показник становить 6,21%. Периферію формують однакові ЛСГ – “Щільність” і “Форма”.

1.3. Мікрополе “Релігійний простір” експлікується 72 лексичними одиницями (7,29%) в англійській мові й 36 одиницями (5,59%) в українській мові.

Критерієм віднесення лексеми до аналізованого мікрополя є наявність семи ‘світогляд, заснований на вірі в надприродне’. Проведений компонентний аналіз дозволив виявити у межах мікрополя “Релігійний простір” три ЛСГ: “Обряд”, “Організація світу” та “Церковно-адміністративний устрій”.

Ядро мікрополя “Релігійний простір” у свідомості носіїв англійської й української мов представлено бінарною опозицією *God / devil*; *бог / чорт*. До центральної зони мікрополя “Релігійний простір” входять одиниці, які містять найбільше спільних семантичних компонентів із ядром мікрополя. Вони відображають найістотніші змістові характеристики мікрополя, лексико-семантичні зв’язки та парадигматичні відношення в ньому: *angel*, *Beelzebub* ‘Вельзевул’, ‘диявол’, *heaven* ‘небеса’, *Hell* ‘пекло’, *Lucifer*, *Satan*; *ангел*, *біс*, *Господь*, *небеса*, *погань*, *пекло*, *преспід*, *рай*, *темрява*. Ядро й центральна частина мікрополя “Релігійний простір” формується одиницями ЛСГ “Організація світу”. Периферійна частина представлена лексемами, які містять найменше спільних семантичних компонентів із ядром поля – лексичні одиниці підгруп ЛСГ “Обряд” та ЛСГ “Церковно-адміністративний устрій”.

Спільним для розуміння мікрополя “Релігійний простір” носіями англійської та української мов є однакове зональне розташування (ближня периферія казкового простору) та виокремлення у межах мікрополя “Релігійний простір” якісно однакових ЛСГ.

Основні відмінності щодо сприйняття мікрополя “Релігійний простір” носіями англійської та української мов простежуються в різній номінативній щільності мікрополя та відсутності явного домінування в українській мові

однієї ЛСГ у межах мікрополя “Релігійний простір”. Так, різниця між сусідніми ЛСГ становить 6%, на противагу англійській мові з явним домінуванням (різниця – 41%) ЛСГ “Обряд”.

2. Казковий час утілює як реальну об’єктивну дійсність, що не залежить від людини (онтологічний різновид), так і змодельовану суб’єктивну дійсність, таку, що залежить від людини, відображаючись крізь призму її пізнавальної діяльності – **метафоризоване представлення часу**, в якому відбито здатність людини як представника певного етносу взаємодіяти зі світом дійсності. Неонтологічне представлення часу уособлює розуміння основ мислення та процесів творення національно-мовного світобачення зіставляваними лінгвospільнотами. Підхід до розуміння казкового часу через поєднання онтологічних характеристик і метафоризованого представлення (табл.2) допомагають різностороннє схарактеризувати сприйняття носіями англійської та української мов поняття *час* як сутності найвищого рівня абстракції.

Таблиця 2

**Кількісний склад конститuentів казкового часу
в зіставному аспекті**

Мікрополе	Англійська мова		Українська мова	
	Абсолютна кількість	Відносна кількість, %	Абсолютна кількість	Відносна кількість, %
1. ЛСП “Онтологічний час”				
1.1. Біологічний час	97	43,89	38	27,14
1.2. Фізіологічний час	72	32,59	52	37,14
Усього	169	76,48	90	64,28
2. ЛСП “Метафоризований час”				
2.1. Фізико-математичний час	37	16,74	19	13,57
2.2. Релігійний час	10	4,52	21	15
2.3. Історичний час	5	2,26	10	7,15
Усього	52	23,52	50	35,72
Разом	221	100,00	140	100,00

2.1. Семантичною ознакою мікрополя “Фізико-математичний час” є ‘лінійна тривалість’. Досліджуване мікрополе складається з двох ЛСГ (“Плин часу” і “Проміжок часу”), домінуючи за квантативною характеристикою конститuentів у загальній будові ЛСП “Метафоризований час”, нараховуючи майже однакову кількість: в англійських казках – 37 одиниць (16,74%), в українських казках – 19 одиниць (13,57%).

ЛСГ “Проміжок часу” містить лексичні одиниці, що слугують для позначення часу на основі диференційної семи ‘тип тривалості’, що згруповані у три підгрупи – “Означений час” (*century* ‘століття’, *decade* ‘десять’, *fortnight* ‘два тижня’, *hour* ‘година’, *minute* ‘хвилина’, *month* ‘місяць’; *година*, *день*, *доба*, *мить*, *півроку*, *тиждень*, *хвилина*), “Неозначений час” (*bit* ‘незначна кількість’, *старовина*), “Означено-неозначений час” (*market-day* ‘день, коли працює ринок’, *pay-day* ‘день, коли виплачують зарплатню’; *день-два*).

ЛСГ “Плин часу” формується на основі диференційної семи ‘ритм руху’ і членується на дві лексико-семантичні підгрупи – “Швидкий плин” і ‘Повільний плин’. В обох лінгвоспільнотах казковий час асоціюється із швидкоплинністю (*haste* ‘поспіх’, *instance* ‘мить’, *moment*, *rapidity* ‘швидкість, прудкість’, *swiftness* ‘швидкість, прудкість’; *дочка-скорогонка*, *скок*, *Скороход*, *чоботи-скороходи*).

Співвідношення кількісного наповнення ЛСГ “Плин часу” і ЛСГ “Проміжок часу” доводить перевагу важливості тривалості часу над швидкістю для обох досліджуваних етносів. Зазначена різниця чітко простежується в українській мові, де кількість лексем на позначення проміжку часу переважає квантативний склад на позначення швидкості в 4 рази (для порівняння, в англійській мові цей показник становить 1.5).

2.2. Диференційною семою мікрополя **“Релігійний час”** є ‘обряд’ як ‘сукупність установлених звичаєм дій, пов’язаних з побутовими традиціями або з виконанням релігійних настанов’ [7 Т.5, 574]. Досліджуване мікрополе моделюється двома ЛСГ – “Календарний час” і “Родинно-побутовий час”.

Мікрополе “Релігійний час” представлене 10 лексичними одиницями (4,52%) в англійській мові (*Christmas* ‘Різдво’, *festivity* ‘свято’, *halloveen* ‘день усіх святих’, *marriage-day* ‘день одруження’, *Sabbath* ‘святий день відпочинку’, *Yuletide* ‘перший день Різдва’) та 21 лексемою (15%) в українській мові (*благівіщення*, *Великдень*, *молодиця*, *піст*, *свято*, *утрення*). Кількісні дані свідчать про крайнє периферійне розташування аналізованого мікрополя, що доводить його неактуальність у загальній картині казкового часу для носіїв англійської та української мов, проте для українців воно є більш значущим, переважаючи мікрополе “Фізико-математичний час”.

ЛСГ “Календарний час” в обох мовах характеризується розмаїттям свят – *Christmas* ‘Різдво’, *halloveen* ‘день усіх святих’, *Sabbath* ‘святий день відпочинку’, *Yuletide* ‘перший день Різдва’; *благівіщення*, *Великдень*. Спільною ознакою для обох лінгвоспільнот є домінування ЛСГ “Календарний час”, що простежується як у значному номінативному розмаїтті, так і в численному вживанні її найменувань.

Лексичні одиниці **ЛСГ “Родинно-побутовий час”** віддзеркалюють родинно-побутовий обряд, який у казках представлений однаково – це обряд весілля (*marriage-day* ‘день одруження’, *wedding-day* ‘день весілля’; *відданиця*, *молодиця*). Виявлено неактуальність побутових традицій: в обох спільнотах зареєстровано по дві лексеми на позначення родинно-побутового часу.

Наведені дані свідчать про домінування в уявленнях зіставляваних лінгвоспільнот релігійних настанов над побутовими традиціями.

2.3. Налічуючи 5 лексем (2,26%) в англійській мові (*Edward* ‘Edward III’, *Henry* ‘Henry V’, *Arthur* ‘King Arthur’, *Merlin*, *the Conqueror* ‘William the Conqueror’) та 10 лексичних одиниць (7,15%) в українській мові (*Довбуш*, *Єлисаветград*, *запоріжці*, *Кармалюк*, *Катерина* ‘Катерина II’, *кошовий*, *Мазепа*, *панщина*, *Петро* ‘Петро I’, *Хмельницький*) і маючи незначну затребуваність конститuentів, мікрополе **“Історичний час”** знаходиться на дальній периферії казкового часу. Семантичною ознакою аналізованого мі-

крополя є ‘історичний період у житті народу’.

Мікрополе “Історичний час” утворене лексичними одиницями двох ЛСГ: на позначення історичних постатей і реалій. В англійській мові мікрополе “Історичний час” експлікується лише номінаціями ЛСГ “Історичні постаті”. На наш погляд, англійська лінгвоспільнота вважає деталізацію історичних подій зайвою, оскільки постаті спричиняють історичні реалії, а не навпаки.

Зареєстровані номінації сигналізують про популярність певного історичного періоду та діяча. Так, для англійської лінгвоспільноти значущими в історії країни є періоди, пов’язані з правлінням Вільгельма Завойовника, короля Артура, Генріха IV; для української лінгвоспільноти важливими подіями є боротьба за незалежність і визвольний рух, час правління Петра I та Катерини II, період панщини.

Хоча периферійне розташування аналізованого мікрополя свідчить про його неактуальність у загальній картині метафоризованого різновиду казкового часу для обох лінгвоспільнот, проте для носіїв української мови воно набуває більшого значення, тому що кількість конститuentів в українській мові перевищує цей показник в англійській мові в чотири рази.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

1. Казковий світ – це певною мірою продовження реального світу з його модифікацією, що й віддзеркалюється у роботі при виокремленні онтологічного простору і часу та метафоризованого простору і часу. У казковому хронотопі актуальними для англійської та української лінгвоспільнот постають метафоризований простір та онтологічний час.

2. Розуміння метафоризованого простору носіями англійської та української мов має схожі та відмінні риси. Ізоморфізм виявляється у кількісному домінуванні зазначеного типу в межах казкового часу та однакової його структурації. Диференційні ознаки ‘соціальні відносини’, ‘фізико-математичні величини’, ‘світогляд, заснований на вірі у надприродне’ містяться в лексичних одиницях, що входять до складу трьох мікрополів (“Соціальний простір”, “Фізико-математичний простір” та “Релігійний простір”), які моделюють ЛСП “Метафоризований простір”. Аломорфізм простежується у різному кількісному наповненні: в англійських казках метафоризований простір вербалізований експліцитніше.

3. Казковий час утілює як реальну об’єктивну дійсність, що не залежить від людини, так і змодельовану суб’єктивну дійсність, таку, що залежить від людини, відображаючись крізь призму її пізнавальної діяльності. У метафоризованому представленні часу відбито здатність людини як представника певного етносу взаємодіяти зі світом дійсності.

Семантичні ознаки ЛСП “Метафоризований час” – ‘лінійна тривалість’, ‘сукупність установлених звичаєм дій, пов’язаних з побутовими традиціями або з виконанням релігійних настанов’, ‘історичний період у житті народу’ групують номінації у три мікрополя: “Фізико-математичний час”, “Релігійний час” і “Історичний час”.

Розуміння казкового часу англійською та українською лінгвоспільнотами має схожі та відмінні риси. Ізоморфізм простежується у: 1) схожому сприйнятті казкового часу як онтологічного феномену; 2) симетричних релевант-

них характеристиках метафоризованого різновиду казкового часу: релігійний час – календарний час; історичний час експлікується через історичні постаті, які мають національний характер. Аломорфізм виявлено на кількісному рівні: номінативне наповнення метафоризованого різновиду казкового часу в українській мові перевищує зазначений показник в англійській мові на 12%.

4. Сприйняття казкового простору й часу англійською та українською лінгвостільностями дають можливість використовувати результати досліджень, одержаних на даному мовному матеріалі, у процесі репрезентації відповідних когнітивно значущих категорій в інших лінгвокультурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
2. Кубрякова Е. С. О когнитивных процессах, происходящих в ходе описания языка [Електронний ресурс] / Е. С. Кубрякова // Выступление на Круглом столе "Исследование познавательных процессов в языке", 3 нояб. 2009 г. – М. : Институт языкознания РАН, 2009. – Режим доступа : <http://www.ralk.info>.
3. Левицкий А. Э. Функциональный подход к изучению языка и речи в русле когнитивно-дискурсивной парадигмы знания / А. Э. Левицкий // Когнитивные исследования языка : [сб. науч. тр. / отв. ред. вып. Н. А. Беседина]. – М. : Ин-т языкознания РАН ; Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2013. – Вып. XIII : Ментальные основы языка как функциональной системы. – С. 44-54.
4. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : [учеб. пособ.] / В. А. Маслова. – М. : Флинта: Наука, 2008. – 296 с.
5. Попова З. Д. Полевые структуры в системе языка / З. Д. Попова. – Воронеж: Изд-во, 1989. – 197 с.
6. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1984. – 189 с.
7. СУМ-11: Словник української мови : [у 11 т. / за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка. – 1971-1980.
8. Croft W. Linguistic evidence and mental presentations / W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1998. – Vol. 9. – №2. – P. 151-173.
9. Croft W. Cognitive Linguistics / W. Croft, D. A. Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
10. Croft W. Toward a social cognitive linguistics: new directions in cognitive linguistics / W. Croft. – Amsterdam : John Benjamin Publishing Company, – 2009. – P. 395-420.
11. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistic / R. Dirven. – L. : John Benjamins Publishing Company, 2004. – 277 p.
12. Fauconnier G. The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – N. Y. : Basic Books, 2002. – 440 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

13. Briggs K. M. A Dictionary of British Folktales in the English Language incorporating the F. J. Collection. – Routledge & Kegan Paul, 1991. – 1168 p.
14. English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – L. : David Nutt, 1890. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/eft/index.htm>.
15. Folk Tales of England / [ed. by K. M. Briggs and R. L. Tongue]. – L. : Routledge and Kegan Paul Limited Broadway House, 1964. – 174 p.
16. Дерев'яне чудо: Народні казки. – Ужгород : Карпати, 1981. – 208 с.
17. Казки Карпат: Українські народні казки / [упоряд., вступ. ст., та слов І.В. Хланти]. – Ужгород : Карпати, 1989. – 418 с.

18. Семиліточка: Українські народні казки. – К. : Веселка, 1990. – 319 с.
19. Українські народні казки. – Львів : Вид-во "Каменяр", 1966. – 279 с.
20. Українські народні казки. – К. : Веселка, 1988. – 285 с.

Стаття надійшла до редакції 4.03.2014 р.

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ УСНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ЛЕКЦІЇ (порівняльний аналіз перцептивних і акустичних параметрів темпу)

Стаття містить результати експериментально-фонетичного дослідження темпоральної організації англomовної лекції. У ході експерименту було проведено порівняльний аналіз перцептивних і акустичних параметрів та виявлено оптимальні статистично значущі показники темпу мовлення, які впливають на когнітивні механізми сприйняття усної інформації.

Ключові слова: акустичний аналіз, аудитивний/перцептивний аналіз, лекція, сприйняття інформації, темп мовлення.

Полєєва Ю.С. Особенности восприятия усной информации в англоязычной лекции (сравнительный анализ перцептивных и акустических параметров темпа). Статья содержит результаты экспериментально-фонетического исследования темпоральной организации англоязычной лекции. В ходе эксперимента был проведен сравнительный анализ перцептивных и акустических параметров и выявлены оптимальные статистически значимые показатели темпа, которые влияют на когнитивные механизмы восприятия информации.

Ключевые слова: акустический анализ, аудитивный/перцептивный анализ, восприятие информации, лекция, темп речи.

Poleeva J.S. Peculiarities of the oral information perception in the English lecture (a comparative analysis of perceptual and acoustic parameters of tempo). The article contains the results of an experimental phonetic study of the temporal organization of the English lecture. In the course of the experiment a comparative analysis of perceptual and acoustic parameters has been carried out. Statistically relevant indicators of tempo of speech that affect cognitive mechanisms of perception have been identified.

Key words: acoustic analysis, auditory/perception analysis, information perception, lecture, tempo of speech.

Мета статті – викласти результати проведеного експериментально-фонетичного дослідження темпоральної організації англomовної лекції. Вибір *об'єкта* дослідження зумовлюється передусім тим, що інформація, яка міститься в лекції, переважно сприймається через слухові аналізатори, тому дослідження просодичного оформлення лекції є центральним у з'ясуванні специфіки складного, багатовимірного механізму сприйняття. **Актуальність** цього дослідження визначається недостатнім ступенем вивченості впливу параметрів темпу на когнітивні процеси прийому і перетворенні сенсорної інформації, що організовують розуміння мовлення. Очевидно, що при опорі на слухове сприйняття інформації, першим етапом буде сприйняття саме акустичного сигналу, який слугує базою для подальшого декодування й обробки отриманої інформації. Наша *гіпотеза* полягає у тому, що в процесі сприйняття актуалізація інформації на просодичному рівні вплине на активізацію сприйняття й інших рівнів мови, і тим

самим знання, закодоване в повідомленні, буде мати максимальний ефект його передачі. Серед просодичних компонентів темп належить до основних мовленнєвих характеристик, що обумовлюють прийом інформації на слух.

Етапи експерименту ґрунтувалися на доповненні та уточненні вже існуючих (В.О. Артьомов, М.П. Дворжецька, Ю.О. Дубовський, Ю.М. Захарова, А.А. Калита, Н.В. Ланчуковська, Р.К. Потапова, А.Д. Петренко, Л.К. Цеплітис). Інтерпретація даних у статі представлена у вигляді кількох блоків: інтерпретація даних адитивного аналізу, проведеного аудиторами-фонетистами; інтерпретація даних акустичного аналізу; порівняльний аналіз етапів експерименту. Акустичний аналіз здійснювся за допомогою комп'ютерної програми Speech Analyzer (version 1.5.), розробленої на замовлення Літнього інституту лінгвістики (США), та програми PRAAT (version 4.0.41), розробленої на кафедрі фонетики Амстердамського університету. Для забезпечення репрезентативності отриманих даних використано *кількісні й статистичні методи*, які дали змогу підтвердити достовірність та об'єктивність здобутих результатів.

Перцептивний аналіз. Незважаючи на розвиток комп'ютерних технологій, що дає фонетистові-експериментаторові надзвичайно широкі можливості, перцептивний аналіз сьогодні не втратив своєї актуальності. Про провідну роль цього методу говорив ще академік Л.В. Щерба [9, 137]. Підтримують таку позицію й найавторитетніші сучасні фонетисти: "У лінгвістиці важливо не лише зареєструвати фізичні параметри мовлення, але й виявити їх значущість на рівні фонетичної інтерпретації з урахуванням вербальних і невербальних компонентів" [1, 148]. Важливість аудитивного аналізу полягає також у можливості його ефективного використання при формулюванні робочої гіпотези.

Для цього експерименту враховувалися і якісні, і кількісні характеристики добору матеріалу. В результаті попереднього психолінгвістичного дослідження нами було відібрано мовленнєві зразки лекторів-дикторів ($n = 6$), які були схарактеризовані аудиторами-інформантами ($n = 36$) як "добре", "посередньо" або "погано", залежно від ступеня сприйняття інформації у лекції. Аудитивний аналіз проведено за спеціально розробленою анкетой, що містила завдання за поданими градуальними шкалами, обґрунтованими А.А. Калитою [4, 97–98]. Під перцептивними ознаками розуміємо, слідом за Р.К. Потаповою [7, 16], ознаки, які виділяються перципієнтом на основі сприйняття мовленнєвого сигналу. Вирішення завдань цього етапу експерименту відбувалося шляхом маркування аудиторами-фонетистами ($n = 5$) визначених у завданнях характеристик мовлення при одночасному прослуховуванні експериментального матеріалу. Отримані дані зіставлялися, й враховувалися лише ті випадки, коли більше, ніж 70% аудиторів були однастайні в оцінці тієї або іншої характеристики, що аналізувалася.

Одним із завдань аудитивного аналізу було визначення особливостей реалізації параметрів темпу в текстах лекцій із різним ступенем сприйняття інформації. Для їх опису використовувалася така шкала перцептивних градацій: *повільний, сповільнений, помірний, прискорений, швидкий*.

На основі аудиторських оцінок можна простежити взаємозалежність

темпових характеристик і прийому усної інформації у мовленні. Результати аналізу показують, що найбільш чітко протиставлено за цим параметром категорії “добре”–“погано”. За протокольними оцінками “добре” було схарактеризовано таким чином: *сповільнений* – 8,2%, *помірний* – 69,3%, *прискорений* – 22,5%. Інші аналізовані сукупності мають зсув показників у бік прискореного темпу: “посередньо” – *помірний* – 5,2%, *прискорений* – 63,1%, *швидкий* – 31,7%; “погано” – *помірний* – 28,9%, *прискорений* – 69,2%, *швидкий* – 1,9%. Попередні результати спостережень наведено в табл. 1, наочно результати аналізу продемонстровано на рис. 1.

Таблиця 1

Зведена таблиця результатів перцептивного аналізу темпу (%)

Темп					
Ступінь сприйняття інформації	Повільний	сповільнений	помірний	прискорений	швидкий
добре	0,00	8,2	69,3	22,5	0,00
посередньо	0,00	0,00	5,2	63,1	31,7
погано	0,00	0,00	28,9	69,2	1,9

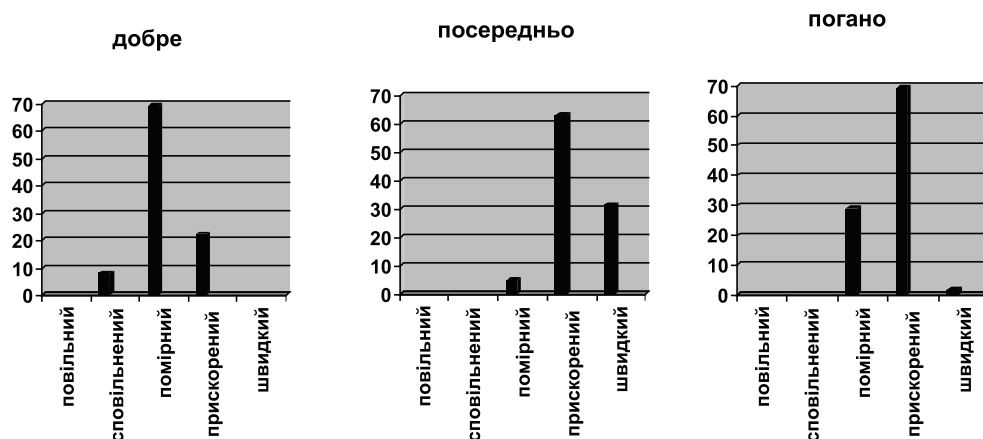

Рис. 1. Результати розподілу перцептивних оцінок темпу

(Умовні позначки: вісь 0х- шкала перецептивних градацій; вісь 0у – відсоткові показники, %)

Якщо спробувати створити графік залежності сприйняття інформації у мовленні від цього просодичного параметра, то стає очевидним, що ступінь передачі інформації підвищується разом із сповільненням загального темпу мовлення. Судячи з результатів зображених на графіку, найбільш оптимальним для сприйняття лекційного дискурсу є *помірний* темп мовлення. Тим не менш, залежність сприйняття від прискорення темпу не є прямою. Темп експериментальних зразків мовлення з оцінкою “посередньо” швидший, ніж у “погано”, тобто можна припустити, що інші чинники були вагомішими, ніж модифікації темпу в нашому дослідженні.

При опрацюванні цього просодичного параметра аудитором було відзначено прискорення темпу в тематичній частині інформаційного викладу, та сповільнення на рематичній в усіх якісних експериментальних підвибірках без винятку (“добре”, “посередньо”, “погано”). Таким чином, у нашій роботі знайшла підтвердження теза [5, 91] про те, що основна функція темпу полягає в розрізненні ступеня важливості інформаційних квантів у повідомленні. Дані спостереження, так само як і загальний темп мовлення, було уточнено інструментально на наступній стадії експерименту з метою об’єктивізації виявлених закономірностей.

Акустичний аналіз. Будь-який експеримент у лінгвістиці неодмінно супроводжується операціями вимірювання. Інструментальні виміри значно уточнюють дані, отримані при чуттєвих оцінках, та дають можливість дослідникові провести багатосторонній і багатофакторний аналіз об’єкта свого дослідження [2, 150].

Мета інструментального аналізу мовленнєвого матеріалу полягала у визначенні об’єктивних відмінностей просодичних параметрів лекцій із різним ступенем сприйняття інформації на акустичному рівні в англomовному лекційному дискурсі. Масив матеріалу якісно й кількісно відповідав варіанту, обраному за основу вивчення у попередньому аудитивному аналізі.

У загальному випадку терміном *темп* як часовою характеристикою визначають швидкість мовленнєвого потоку, її прискорення чи сповільнення, зумовлене ступенем її артикуляторної напруги та слухової чіткості [4, 125; 11]. З акустичної точки зору темп вимірюється трьома способами. За першим, найбільш поширеним способом, темп визначається кількістю сегментів, що вимовляються за одиницю часу (зазвичай, складів за секунду або слів за хвилину). Другий спосіб передбачає виміри середньої тривалості сегментів, а третій – абсолютну тривалість сегментів.

Оцінюючи ці три способи відповідно до проблеми дослідження, варто відзначити, що перший із них більшою мірою відповідає практичній меті нашої наукової праці, ніж другий і третій. Неважко навчитися вимовляти, скажімо, 3 склади за секунду, але складніше вимовити 1 склад, наприклад, за 330 мс.

Середній темп мовлення ($\bar{t}$) у роботі вимірювався одним із можливих способів, а саме у складах за секунду [10, 158; 8, 125] та вираховувався за формулою:

$$\bar{t} = \frac{t_{\Sigma}}{n} \quad (1)$$

де n – кількість складів;

t_{Σ} – загальний час звучання у мс.

$\bar{t}$ – середній темп мовлення.

Зауважимо, що при дослідженні темпу фонаційна тривалість сегментів вираховувалася з урахуванням фізичної тривалості пауз. Результати обчислень наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Результати обчислень темпу в сукупностях

Ступінь сприйняття інформації	Диктори	Загальний середньо-дикторський Темп	Середній темп	Загальний середньо-дикторський темп нової інформації	Середній темп нової інформації	Загальний середньо-дикторський темп фонової інформації	Середній темп фонової інформації
добре	Диктор 1	3,59	3,43	2,9	2,8	4,5	4,2
	Диктор 2	3,3		2,7		3,9	
	Диктор 3	3,56		3,06		4,3	
посередньо	Диктор 4	3,9	3,9	2,6	2,6	3,4	3,4
погано	Диктор 5	4,14	4,22	3,8	4,05	4,1	4,3
	Диктор 6	4,3		4,3		4,5	

Для зручності порівняння отриманих абсолютних показників згідно з методичними рекомендаціями [8, 129; 12], вони були переведені у відсотки. Процентне порівняння крайніх опозицій таблиці, зокрема, “добре” – “погано”, дало можливість визначити, що:

– спостерігається уповільнення загального темпу лекції в середньому на 18,73 % в зразках, що були позитивно схарактеризовані інформантами з точки зору сприйняття й розуміння мовлення. Значною мірою дані інструментального дослідження темпу підтвердили висновки аудитивного аналізу. Експериментальний аналіз дозволив об’єктивувати й співвіднести отримані цифрові та відсоткові показники з оцінками темпу, що на перцептивному рівні був схарактеризований як “помірний”.

– варіювання темпу мовлення дикторів-лекторів не показало суттєвих розбіжностей на ділянках фонової інформації лекційного дискурсу. Уповільнення темпу зразків “добре” незначне й складає 2,3 % у порівнянні з “погано”.

– найсуттєвіші результати у дослідженні цього темпорального компонента просодичної організації мовлення лекторів із різним ступенем сприйняття мовлення було отримано при аналізі темпу ділянок нової інформації. Темп зразків “добре” повільніший за “погано” на 30,86 %.

Викладене дає можливість стверджувати, що уповільнення темпу загалом сприяє кращій актуалізації когнітивних стратегій та, відповідно, засвоєнню інформації слухачем. Ще одним закономірним наслідком є суттєве уповільнення темпу на ділянках нової інформації до 2,8 складів за секунду. Таке сповільнення дає змогу сконцентрувати увагу слухача на важливих інформаційних квантах повідомлення й покращити рівень сприйняття.

Методична література лінгвістично значущою зміною темпу вважає збільшення/зменшення його акустичних показників у 1,3 – 1,8 раз [3, 71]. Перевіливши отримані результати за запропонованим методом, ми пересвідчилися, що на новій інформації різниця у сповільненні становить 1,45, що дає підстави говорити про існотність впливу цього параметра. Показник загального темпу за даною процедурою дорівнює 1,23 й свідчить про неіснотність впливу зміни загального темпу та темпу фонової інформації в досліджуваних зразках. У роботі було також зроблено спробу співвіднести результати показників фонової інформації до темпу нової інформації в усіх трьох якісних сукупностях. У результаті чого були отримані такі коефіцієнти співвідношення темпу фонової інформації до темпу нової інформації: для “добре” – 1,5, для “посередньо” – 1,3, та 1,03 для “погано” відповідно. Одержані показники підтвердили наше припущення про те, що чим ближче коефіцієнт співвідношення до числа “золотої пропорції”, тобто $\alpha=1,618$ [6], тим параметри мовлення виявляються більш гармонійно розташованими, і, що вперше показало наше дослідження, впливають на когнітивні процеси сприйняття усної інформації мовленнєвими каналами.

Висновки. Статистично значуща зміна темпу була зафіксована на ділянках нової інформації експериментальних текстів лекцій. У зразках “добре” темп на важливій інформації повільніший за “погано” на 30,86%. Згідно з іншою методикою, на новій інформації різниця у сповільненні становить 1,45, що дає підстави говорити про існотність впливу цього просодичного параметра на ефективну просодичну актуалізацію когнітивних стратегій англомовного лекційного дискурсу. Загальний темп зразків з різним ступенем сприйняття інформації, так само як і темп фонової інформації, існотних розходжень не виявив.

На основі проведеного аналізу однозначно можна сказати, що якість сприйняття інформації у лекційному дискурсі знижується з прискоренням темпу мовлення. Найкраще процес передачі інформації відбувається за умови *помірного* темпу лекції при його модифікаціях на певних ділянках лекційного дискурсу.

Перспективним убачаємо вивчення впливу інших просодичних характеристик мовлення на когнітивні механізми сприйняття усної інформації. При

аналізі темпу, вчені визнають необхідність урахування пауз, тому першочерговим перспективним завданням дослідження англомовної лекції може бути вивчення природи пауз різних типів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровченко Т.А. Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента. – Одесса: Изд-во Одесского ун-та, 1986. – 48 с.
2. Бровченко Т.А. Принципы организации лингвистических исследований методами экспериментальной фонетики // Новітня філологія. – Миколаїв: МДГУ, 2005. – № 2 (22). – С. 148–150.
3. Дубовский А.Ю. Анализ интонации устного текста и его составляющих. – Минск: Вышэйшая школа, 1978. – 140 с.
4. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу емоційного висловлювання. – К.: Вид. центр КДЛУ, 2001. – 351 с.
5. Леонтьев А.А. Психологические особенности деятельности лектора. – М.: Знание, 1981. – 80 с.
6. Массинга В. Закон структурной гармонии в информационных системах; под ред. проф. Самойленко Н. И. – Х.: Основа, 1999. – 40 с.
7. Потапова Р.К. Язык, речь, личность. – М.: Языки славянской культуры, 2006. – 496 с.
8. Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации. – Рига: Зинатне, 1974. – 272 с.
9. Щерба Л.В. Субъективный и объективный метод в фонетике // Избранные труды по языкознанию и фонетике. – Л.: ЛГУ, 1958. – Т.1. – С. 110–116.
10. Laver J. Principles of Phonetics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 736 p.
11. Fry D.B. The Physics of Speech. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 148 p.
12. Speech Analysis Tutorial [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.ling.lu.se/research/speechtutorial/tutorial.html>.
13. Speech Analyzer: version 1.5. Summer Institute of Linguistics. Copyright ©1996–2000. Acoustic Speech Analysis Project: JAARS – CCS, Waxhaw, NC.
14. Praat: version 4.0.41. Copyright © 1992-2003 by Paul Boeusma and David Weenink SIL Encore Fontse™: © 1992-1998 Summer Institute of Linguistics.

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

15. English for Academic Purposes Series: Business Studies (Teacher's book) / Ed. by C. Vaughan James. – L.: Prentice Hall, 1992. – 30 p.
16. English for Academic Purposes Series: Computer Science (Teacher's book) / Ed. by Tricia Walker. – L.: Prentice Hall, 1992. – 30 p.
17. English for Academic Purposes Series: Earth Science (Teacher's book) / Ed. by C. St J. Yates. – L.: Prentice Hall, 1990. – 29 p.
18. English for Academic Purposes Series: Economics (Teacher's book) / Ed. by C. St J. Yates. – L.: Prentice Hall, 1991. – 29 p.
19. English for Academic Purposes Series: General Engineering (Teacher's book) / Ed. by CM. and D. Johnson. – L.: Prentice Hall, 1991. – 31 p.
20. English for Academic Purposes Series: Medicine (Teacher's book) / Ed. by C. Vaughan James. – L.: Prentice Hall, 1992. – 34 p.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2014 р.

УДК 811.11,37,373-116

Прима В.В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПУТІВНИКАХ ПО УКРАЇНІ

Стаття присвячена розглядові основних аспектів дослідження англomовної туристичної термінології, зокрема, функціонального. Розглянуто загальні характерні риси англomовних туристичних путівників та особливості функціонування у них туристичних термінів.

Ключові слова: термін, термінологія, путівник, функціонування.

Прима В.В. Функционирование англоязычной туристической терминологии в путеводителях по Украине. *Статья посвящена рассмотрению основных аспектов исследования англоязычной туристической терминологии, в частности, функционального. Рассмотрены общие характерные черты англоязычных путеводителей и особенности функционирования в них туристических терминов.*

Ключевые слова: термин, терминология, путеводитель, функционирование.

Prima V.V. Functioning of the English tourism terminology in the guides to Ukraine.

The article outlines main aspects of study of the English tourism terminology, in particular, functional. General specific features of the English guides and peculiarities of tourism terms functioning in them have been viewed in the article.

Key words: term, terminology, guide book, functioning.

Системно-структурний підхід до розгляду мови взагалі та її лексичної підсистеми зокрема обумовив появу цілої низки галузей лінгвістичних досліджень, однією з яких є термінознавство (або ж термінологія) [6, 280-281]. Хоча зазначені терміни є синонімами, для більшої коректності викладу у нашій роботі під *термінознавством* розуміємо розділ лексикології, що вивчає терміносистеми мови, а під *термінологією* – систему слів і сполук, що позначають коло понять спеціальної сфери спілкування у науці, виробництві, техніці, мистецтві тощо [там саме, 618].

Серед основних завдань термінознавства відзначимо, зокрема, вивчення різноманітних терміносистем тієї чи іншої мови, аналіз принципів побудови цих терміносистем, розгляд механізмів творення термінів та вимог до них. Крім цього, термінознавство на сучасному етапі розв'язує цілу низку прикладних завдань, які пов'язані із упорядкуванням та кодифікацією терміносистем і їхніх відповідників у різних мовах. Прикладний характер термінознавства пов'язаний також із спробами усунення небажаної синонімії шляхом конкретизації строгої дескрипції синонімічних пар чи дуплетів [там саме].

У нашій роботі ми спираємось на наступне визначення терміну: «термін (від лат. *terminus* – межа, *Terminus* у давніх римлян був богом межі і межового каменя, який охороняв недоторканність земельної ділянки, установлював межу), – слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі

знань чи людської діяльності» [там саме, 617]. Вважається, що слово «термін» уперше з'явилося у 1876 році у Німеччині. Термін є складником системи мовних знаків, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноновживаним лексиконом. Головними вимогами до термінів, на думку О. Селіванової, є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності й конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої форми; жорстка конвенційність; стилістична нейтральність; залучення до системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; дериваційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність [там саме, 618].

Огляд існуючих на сьогоднішній день підходів до визначення та вивчення термінів уможливив виділення декількох напрямків розгляду цього питання.

Так, зокрема, нормативний підхід, передбачає визначення терміну як слова чи словосполучення, що має спеціальне значення, виражає та формулює професійне поняття та використовується в процесі пізнання та освоєння наукових та професійно-технічних об'єктів та відношень між ними [4, 22]. Д.С. Лотте, який є засновником зазначеного підходу, розробив цілу низку вимог до термінологічної лексики, а саме: однозначність, точність, системність, вмотивованість [там саме]. Слід зазначити, що послідовники нормативного підходу розглядали термін не як динамічний елемент мови, а як статичний, внаслідок чого з часом ця теорія критикувалася, оскільки, зокрема, термін не завжди є однозначним, позначає декілька понять і може однозначно входити до різних терміносистем [10].

Вирішити ці спірні питання покликаний функціональний або дескриптивний підхід до визначення терміну, який постулює, що термінологічна лексика – це не просто особливі слова, а слова зі спеціальною функцією. Отже, на відміну від нормативного підходу, дескриптивний напрямок розглядає термін як динамічний елемент системи, що може зазнавати змін. Так, наприклад, як і будь-який інший елемент мовної системи, термін змінюється, модифікується, може втратити свою однозначність, отримати ряд синонімів, перейти в розряд загальноновживаної лексики тощо [8].

І нарешті системний підхід до визначення та вивчення термінологічної лексики акцентує існування терміну у складі певної впорядкованої системи і його пов'язаність з іншими елементами терміносистеми певними відношеннями [10].

Як показує проведений аналіз теоретичних та практичних аспектів дослідження термінології у працях сучасних вітчизняних лінгвістів, найбільш поширеною тенденцією є об'єднання двох аспектів, а саме – функціонального та системного – для повного висвітлення особливостей тієї чи іншої терміносистеми. Серед основних завдань, які вирішуються у даних дослідженнях, відзначимо, зокрема, розробку комплексної моделі аналізу термінів для застосування в лексикографічній практиці; вивчення структурних, семантичних та словотвірних особливостей термінів; аналіз системних відношень всередині терміносистеми; систематизація окремих груп термінів

за семантичною ознакою; встановлення способів виникнення, мотивації й періодизації виникнення термінологічної лексики; вивчення функціональних характеристик цих одиниць; виявлення зв'язку змістовних та функціональних параметрів термінів; характеристика процесів детермінологізації всередині системи; розробка тезауруса термінології певної сфери діяльності людини [3; 5; 7; 11].

Поряд із вказаним підходом до розгляду термінології відзначимо й спроби аналізу певних терміносистем в рамках когнітивної наукової парадигми. Так, наприклад, зустрічається застосування фреймової семантики до моделювання термінологічної лексики та представлення того чи іншого галузевого апарату у вигляді фрейму, який має розгалужену ієрархічно організовану структуру та складається із гіперфрейма, субфрейма і т.д. [2; 12]. Подібний підхід, на наш погляд, у значній мірі є даниною моді на когнітивні дослідження і часто ґрунтується на традиційних методах лінгвістичної семантики та гіперо-гіпонімічних відношеннях всередині досліджуваних терміносистем.

Спільною для всіх розвідок науковою методологічною основою роботи є антропоцентричний принцип, згідно з яким визначальну роль у мові відіграє фактор суб'єкту, а зміст і функція мовного знаку трактується з опорою на пізнавальну та комунікативну діяльність людини [5].

Серед методів дослідження найбільш поширеними є наступні: компонентний аналіз, дефініційний аналіз, польове моделювання (для визначення особливостей семантичної організації досліджуваних груп термінів), контекстуально-інтерпретаційний метод, аналіз дискурсу, кількісний метод (для вивчення функціональних особливостей термінів), етимологічний, діахронічний та когнітивно-ономасіологічний аналізи (для виявлення внутрішньої форми термінів та висвітлення історії галузевої лексики) [1; 3; 5; 7; 11].

Таким чином, проведений аналіз теоретичних та практичних аспектів дослідження термінології в роботах сучасних вітчизняних лінгвістів уможливив виявлення загальної тенденції до комплексного розгляду термінологічної лексики в семантичному, структурному, словотвірному та функціональному аспектах.

Мета даної статті полягає у розгляді особливостей функціонування англомовної туристичної термінології у путівниках по Україні.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка з наступних англомовних онлайн путівників: *World Travel Guide* та *Travel to Ukraine (the Official Travel Website and Guide to Ukraine)*.

Туристичний путівник – це друкована книга, електронний чи аудіовізуальний довідник, присвячений певній країні, місту, музею, туристичному місцю тощо. Зазвичай путівники містять інформацію щодо проживання, харчування, транспорту та розваг [13].

Слід зазначити, що структура проаналізованих електронних путівників ідентична. Вони містять загальну інформацію про Україну – короткі відомості про історію, культуру, кліматичні й географічні особливості, державні свята та більш специфічні відомості про правила в'їзду, медичну допомогу,

валюту, варіанти проживання та пересування країною, особливості національної кухні, розваги тощо. Крім цього, путівники надають фото та відео матеріали, що ілюструють наведену інформацію, та розміщують рекламу готелів, ресторанів, нічних клубів та туристичних агенцій.

Проведений аналіз загального корпусу англomовної туристичної термінології уможливив виокремлення декількох тематичних груп в її структурі, основними з яких є: *types of tourism* (наприклад, *domestic tourism*, *cycle touring*), *accommodation* (яка у свою чергу містить такі підгрупи: *types of hotels*, *types of rooms*), *transport* (*air plane*, *car*, *railway etc.*), *food and drink* (*types of restaurants*, *meals*, *dishes*), *activities*, *travel documents*.

Саме вищевказані тематичні групи досить широко представлені у досліджуваних путівниках. Розглянемо специфіку функціонування даних термінів на прикладі групи *accommodation*.

Зазначимо, що інформація стосовно варіантів проживання на території України у даних путівниках суттєво відрізняється. Перший із них – *Travel to Ukraine (the Official Travel Website and Guide to Ukraine)* – обмежується лише рекламою декількох готелів у найбільших містах та наводить їх контактні дані, тоді як інший – *World Travel Guide* – наводить детальний і досить критичний аналіз видів готелів та інших можливостей проживання. Так, наприклад, готелі характеризуються наступним чином: “**Hotels:** *Not long ago, most hotels in Ukraine were former Soviet institutions where little had changed for decades. These days, many of the older establishments have been either closed or refurbished to a decent standard offering a range of rooms of varying quality and price. In larger towns and cities, especially in Kiev, Odessa, Lviv and Yalta, there is also a new generation of hotels offering the same high standards found elsewhere in Europe*” (15).

Серед традиційних видів розміщення автори сайту вказують, зокрема, кемпінги, хостели (*camping*, *hostel*), проте, пріоритетними за ціною та якістю вважають можливість проживання у сільському будиночку, зокрема, в Карпатах та в Криму: “**Rural farmstay accommodation:** *This is an evolving sector in some parts of the country, especially in the Carpathian Mountains of the west and in Crimea. They offer bed and breakfast accommodation in rural areas at low prices and are ideal for those interested in hiking or in observing traditional rural life. English is rarely spoken and so communications with host families may not always be straightforward. Nevertheless, they do offer a unique experience and the opportunity to observe traditional rural life at close quarters*” (15), а також в орендованій квартирі у великому місті: “**Self catering:** *A good way to save money on a long city stay, renting an apartment usually offers much better value for money than an extended budget hotel stay. Private companies advertise short-term apartment stays and at railway stations there are often women offering an apartment (kvartira) or room (komnata) to rent. Always insist on inspecting the property first before handing over money*” (15).

Як бачимо, укладачі сайту не лише надають об’єктивну інформацію про наявність тієї чи іншої можливості розміщення, а й наводять суб’єктивну модальну оцінку (*good*, *much better*, *unique*), яка має на меті допомогу туристові у виборі варіанту проживання. Частотність вживання певних тематич-

них груп досліджуваних термінів зумовлена, насамперед, соціокультурними особливостями країни.

Перспективним продовженням даного дослідження видається аналіз рекламних текстів, розміщених на сторінках електронних путівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславський С.С. Футбольна-термінологія в німецькій мові: автореферат дис. ... к-та філол. наук: 10.02.04 – Одеса, 2010. – 20 с.
2. Віт Ю.В. Англомовна офтальмологічна термінологія: лінгвокогнітивний аспект: автореферат дис. ... к-та філол. наук: 10.02.04 – Одеса, 2006. – 21 с.
3. Литвинко О.А. Словотвірні та семантичні характеристики англійської термінологічної підсистеми машинобудування: автореферат дис. ... к-та філол. наук: 10.02.04 – Харків, 2007. – 20 с.
4. Лотте Д.С. Основы построения научно-технического словаря терминологии. – М., 1968. – 157 с.
5. Манжос Я.Ю. Семантичні та функціональні особливості англомовних юридичних термінів – назв злочинів проти людини: автореферат дис. ... к-та філол. наук: 10.02.04 – Харків, 2011. – 20 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2006. – 716 с.
7. Стоянова І.Ф. Лексико-семантична система англомовної травматологічної термінології: автореферат дис. ... к-та філол. наук: 10.02.04 – Одеса, 2007. – 19 с.
8. Султанов А.Х. Слово и термин: пролегомены к философии имени. – М., 2007. – 207 с.
9. Табанакова В.Д. Понятие научно-технического термина и требования к его определению // Термин и слово: Межвузовский сборник. – Горький, 1982 – С. 24-28.
10. Татаринов В.А. Теория терминоведения / в 3-х томах. Т.1. Теория термина: История и современное состояние. – М., 1996. – 311 с.
11. Фогель Г.Б. Структура, семантика та лексикографічна презентація англійської автомобільної термінології: автореферат дис. ... к-та філол. наук: 10.02.04 – Запоріжжя, 2005. – 20 с.
12. Южакова О.І. Формування української термінології холодильної техніки: автореферат дис. ... к-та філол. наук: 10.02.01 – Одеса, 2009. – 20 с.
13. Guide book/ - [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Guide_book
14. Travel to Ukraine. - [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.traveltoukraine.org>
15. World travel guide. - [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldtravelguide.net/ukraine>

Стаття надійшла до редакції 01.03.2014 р.

**ЗГАСАННЯ МЕТАФОРИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЯК
КІНО, ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТА ФІНАНСІВ В АНГЛОМОВНОМУ
ЕЛЕКТРОННОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
«ВИБОРИ 2010 – 2012 РР. В УКРАЇНІ»**

Статтю присвячено дослідженню динаміки метафори в англomовному електронному дискурсі «Вибори 2010-2012 рр. в Україні». Серед типів динаміки метафори виокремлено згасання метафоричних доменів. Проаналізовано чинники, які впливають на зміни метафоричних моделей в англomовних електронних ЗМІ.

Ключові слова: електронний політичний дискурс, динаміка метафори, згасання метафоричних доменів, донорський домен, реципієнтний домен

П'єцух О.І. Угасание метафорической репрезентации политики как кино, правовой системы и финансов в англоязычном электронном политическом дискурсе «Выборы 2010-2012 гг в Украине». Статья посвящена исследованию динамики метафоры в англоязычном электронном дискурсе «Выборы 2010-2012 гг. в Украине». Среди типов динамики метафоры рассмотрено угасание метафорических доменов. Проанализировано факторы, которые влияют на изменения метафорических моделей в англоязычных электронных СМИ.

Ключевые слова: электронный политический дискурс, динамика метафоры, угасание метафорических моделей, донорский домен, реципиентный домен

Pietsuh O.I. Fading of metaphoric representation politics as a movie, law system and finance in English electronic discourse "Elections 2010-2012 in Ukraine". This article focuses on the dynamics of metaphor in the English electronic discourse "Elections 2010-2012 in Ukraine". It focuses on fading of metaphoric domains as a type of metaphoric dynamics. The article also analyses factors influencing the changes of metaphoric models in the English electronic mass-media.

Key words: electronic political discourse, dynamics of metaphor, fading of metaphoric domains, source domain, target domain.

Дослідження метафори в політичному дискурсі набувають все більшої популярності в сучасній когнітивно-дискурсивній парадигмі. Метафора має здатність адекватно висловлювати ціннісно-значущий для соціальних груп зміст політичної діяльності [6; 8; 9], сприяючи зберіганню в політичному дискурсі фрагментів суспільного досвіду певної мовної спільноти [7, 25-26]. Комплексний аналіз метафори в політичному дискурсі «Вибори 2010-2012 рр. в Україні» розкриває розуміння та сприйняття іншими народами електоральних процесів в Україні 2010 та 2012 років. Крізь призму бачення представників інших мовних спільнот здійснюється переосмислення подій українських політичних реалій. Метафоричні перенесення, відображаючи сприйняття виборчих процесів певного народу, проявляють динамічність під впливом соціально-політичних подій та явищ.

Дослідженню метафори в сфері політичної комунікації, її особливостям та функціям присвячені праці багатьох вчених, зокрема Дж. Лакоффа,

М. Джонсона, В. Кеннеді, І. М. Кобозевої, А. М. Баранова, С. Н. Муране, А. Мусолффа, Й. Цинкена, Л. М. Синельникової, Г. М. Яворської, Л. О. Ставицької та ін. Особливості систем концептуальних метафор на різних етапах розвитку суспільства та їхній зв'язок із концептуальною системою носіїв мови проаналізовано в роботах Н. Д. Арутюнової, В. Клемперера, Ю. Б. Феденева, М. Мінського, Г. Г. Почепцова, Х. Ортега-і-Гассет та ін. У той же час динамічний потенціал метафори, її здатність змінюватися розглянуто лише в поодиноких роботах зарубіжних та українських дослідників: М. Осборна, А. Мусолффа, Т. Є. Кіс. Розроблення концепції динаміки метафори в мові української поезії здійснені в дисертаційному дослідженні Л. В. Кравець. Проте типи динаміки концептуальної метафори в сучасному англомовному електронному політичному дискурсі, присвяченому темі виборів в Україні 2010 та 2012 років в аспекті когнітивного моделювання ще не були предметом дослідження, що й обумовлює новизну здійсненого нами дослідження, актуальність якого визначена загальним спрямуванням сучасного мовознавства на вивчення проєкції мовних процесів в онтологію й когніцію етнічної свідомості.

Метою статті є аналіз згасання метафоричних доменів як типу динаміки метафори в англомовному електронному дискурсі «Вибори 2010-2012 в Україні». До **завдань** статті належать: дослідження згасання метафоричних доменів на основі мовного матеріалу, представленого в англомовних електронних ЗМІ та характеристика чинників цього процесу. Базовими **методами** дослідження є метафоричне моделювання для пояснення механізму інтеграції донорських та реципієнтних доменів, пропозиційне моделювання для встановлення складу пропозицій у структурах знань про позначене, контекстно-інтерпретаційний метод для аналізу текстових фрагментів, що містять метафоричні лексеми та компонентний аналіз, що дозволяє з'ясувати пряме значення досліджуваних лексичних одиниць та простежити набуття ними нових метафоричних значень при запозиченні з донорських доменів КІНО, ПРАВОВА СИСТЕМА та ФІНАНСИ до реципієнтного домену ПОЛІТИКА.

Електронний політичний дискурс є репрезентованою в електронному вигляді сукупністю текстів, організованою гіпертекстовим способом й орієнтованою у сферу політики з метою конструювання політичної реальності. Однією зі сфер політичної реальності є виборча кампанія, якій в Інтернет-джерелах присвячено чимало електронних статей. Так, вибори в Україні 2010 та 2012 років викликали підвищений інтерес в англомовних країнах, що сприяло появі в електронних джерелах великої кількості статей, присвячених цьому процесу. Матеріал нашого дослідження становили 350 англомовних електронних статей. Лінгвістичний аналіз цих статей дає змогу, з одного боку, побачити особливості проведення цієї кампанії очима користувачів Інтернету, а з іншого боку, відображає погляд на події та явища політичного життя представників різних етносів та культур на підставі гетеростереотипів їхньої етносвідомості. Висвітлення виборів в Україні 2010 та 2012 років в англомовному світі має свою специфіку, зумовлену, зокрема, й особливостями електронного політичного дискурсу, серед яких вирізняється метафоричність, яка уможливорює не лише розкриття сутності суспільно-політичних явищ і процесів [1; 2; 3], а й з'ясування способів впливу й ефек-

тивності декодування інформації.

Метафора як найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої [5, 388; 7, 204], є динамічним явищем, що має когнітивне підґрунтя й зазнає впливу екстралінгвальних чинників. На думку дослідниці метафоричної динаміки Л. В. Кравець, метафора володіє значним динамічним потенціалом, який реалізується під час пізнавальної діяльності носіїв мови, детермінуючи основні напрями руху мислення у процесі пізнання світу і творення нової політичної дійсності. Розширюючись, поповнюючись новими ознаками, або звужуючись, метафора спричиняє появу нових метафор, що є виявом її динаміки. Зміни метафори можуть бути прогресивними, що реалізується в її розгортанні, асоціативному ускладненні та деталізації, і регресивними, що виражається в процесах звуження та припинення функціонування метафоричних моделей у політичному дискурсі [4, 90].

Динаміка метафори в політичному дискурсі – це зміна метафоричного простору тексту, що виявляється в поповненні, розширенні, звуженні або згасанні наявних метафоричних доменів під впливом екстралінгвальних чинників, зумовлених специфікою політичної сфери спілкування.

У нашому дослідженні розглянемо більш детально один із видів метафоричної динаміки, а саме згасання метафоричних доменів, що виявляється в згортанні та припиненні функціонування певної метафоричної моделі в політичному дискурсі.

Під час президентської передвиборчої кампанії 2010 року в англомовних електронних ЗМІ використані метафоричні репрезентації політичних подій, явищ та реалій, що не використовуються при представленні парламентської передвиборчої кампанії 2012 року. Зокрема, політика цього періоду асоційована з кіно, правовою системою та фінансами.

При запозиченні знаків із донорського домену КІНО до реципієнтного домену ПОЛІТИКА формується представлення виборчого процесу як кінофільму. Постійна передвиборча боротьба між В. Януковичем та Ю. Тимошенко як сильними впевненими лідерами порівнюється зі з'ясуванням відносин між головними героями фільму «Містер та місіс Сміт», парою найманних вбивць, які змагаються за лідерство: *Last Friday, at the World Economic Forum in Davos, Switzerland, some participants reportedly watched the film «Mr. And Mrs. Smith» – about a married couple who are both assassins, each hired to kill the other – and connected the Tymoshenko and Yanukovych fight to the film* (1.02.2010, the Epoch Times). Українські виборці аналогізуються із загальним складом акторів у фільмі. Лексема *a cast* відповідає рівню кількості в пропозиційній структурі домену ПОЛІТИКА: *The opposition parties won a total of 50 percent of votes' cast* (3.02.2010, the Voice of America).

До реципієнтного домену ПОЛІТИКА, який охоплює період президентських виборів 2010 року, залучено компоненти видового спектру донорського домену КІНО – позначення жанрових різновидів фільмів, зокрема чорної комедії, фільму жахів, бойовика та мильної опери.

Сполука *a black comedy*, що в кінематографі розглядається як *“a comedy that treats of morbid, tragic, gloomy, or grotesque situations as a major*

element of the plot” [11], пов’язується з політикою на основі асоціації політичних проблем з трагічними ситуаціями, обіграними в фільмах у жанрі чорної комедії. «Електоральна чорна комедія» отримує перспективу в разі кардинальної зміни влади перетворитися на фільм жахів та бойовик: *And if Viktor Yanukovych loses his grip on power and doesn’t pass it to his heir she will pick it up and then the «black comedy» will continue and become both «horror» and «action»* (20.07.2012, the CNN). У даному фрагменті мовний знак “a horror film як a *film genre seeking to elicit a negative emotional reaction from viewers by playing on the audience’s primal fears*” [11] запозичується до реципієнтного домену ПОЛІТИКА на основі аналогії політичних дій як таких, що викликають негативну оцінку виборців. Сполука *an action film* як “a *film genre in which one or more heroes are thrust into a series of challenges that typically include physical feats, extended combat scenes, violence, and frenetic chases*” [11] використано на позначення можливої активної політичної боротьби між головними лідерами країни.

Мовний знак *a soap opera*, що позначає жанр фільму, який “*tend to focus plots and storylines around family life, personal and sexual relationships, emotional and moral conflicts and sometimes newsworthy issues such as rape, teen drinking, drug abuse, adoption, illness, addiction and more*”, залучений із донорського домену ПОЛІТИКА для представлення складних мелодраматичних зовнішньополітичних відносин України з ЄС і Росією та конфліктних внутрішньополітичних взаємовідносин головних лідерів країни, особливо загострених під час проведення передвиборчої кампанії. Сполука *a soap opera* є відповідником об’єкта як мисленнєвого аналогу істоти чи неістоти, на які спрямовано дію або каузативний вплив, у структурі пропозиції або предикатно-аргументній структурі [5, 508], а дієслово *to shoot* є відповідником предиката дії як ядра пропозиції, судження, який виражає зміст події як процесу, стану, відношення, ознаки, притаманних певному суб’єкту [5, 585] в пропозиційній структурі донорського і реципієнтного доменів. В Україні політики «знімають мильну оперу»: *In Ukraine, a new political soap opera is being shot* (15.02.2010, the Economist); *Unfortunately, five years later, on the eve of new Presidential elections, Ukraine found itself in an even darker place. Relations with Moscow were on the rocks, ties with Brussels were stagnating and the economy was in a state of melt down. Ukrainian politics was a political and economic shambles. After something of a five year political soap-opera being shot, Ukraine was ready to give Yanukovych a second chance* (15.01.2010, the Eurasian Home). Сполука *a soap opera* є також відповідником трансгресива як мисленнєвого аналогу результату каузації перетворення [5, 747] у пропозиційній структурі домену ПОЛІТИКА. Українська політика швидко перетворилася на мильну оперу: *Despite the euphoria of more liberal and Western-leaning elites at Yushchenko’s victory, Ukrainian politics quickly turned into a national soap opera* (12.01.2010, the Atlantic Council); ця сполука слугує також для представлення рівня якості в пропозиційній структурі домену ПОЛІТИКА. Надії про зміни на краще, на які сподівалися українські виборці, так і залишилися нездійсненою, недосяжною мрією: *For the Ukrainian people, Yushchenko and Tymoshenko’s “political divorce” after only months in office*

was the end of a soap opera dream and the beginning of the end (10.01.2010, the Gulf News); *Older people view it as a Yanukovich-Yushchenko soap opera dream* (17.01.2010, the Financial Times). Передвиборча кампанія 2010 року прирівнюється до мильної опери з великою кількістю яскравих персонажів та кулуарних інтриг: *Like any other soap opera, this film was full of colorful characters and behind-the-scenes maneuvering* (14.02.2010, the Newsweek).

Отже, використання в англомовних електронних ЗМІ 2010 року метафоричної репрезентації політики як кіно зумовлено сприйняттям українського політичного процесу та взаємовідносин між політичними лідерами як різножанрових фільмів, які можуть задовольнити смаки будь-якого виборця – глядача. Якість різних жанрів кіно переноситься на політичну сферу: драматичність і трагічність ситуації в країні, нагнітання страху перед невизначеним майбутнім, конфліктні взаємовідносини, непорозуміння та протистояння між головними лідерами країни. Оскільки всі ці риси не є актуальними для українського політикуму 2012 року в зв'язку зі зміною влади та появою нових політичних лідерів, метафора політики як кіно не використовується в англомовних електронних ЗМІ 2012 року.

Інтеграція донорського домену ПРАВОВА СИСТЕМА та реципієнтного домену ПОЛІТИКА приводить до аналогізації політики з правовою системою, що має різні вияви: правонаслідування та судовий процес. Політик як суб'єкт дії, що є мисленнєвим аналогом носія предикативних процесів, станів, відношень у певній події, ситуації [5, 706], вважається спадкоємцем Помаранчевих повноважень: *She is portraying herself as the inheritor of the Orange mantle* (18.01.2010, the BBC) і «успадковує» країну після перемоги в виборах. Дієслово *to inherit* відповідає предикату в пропозиційній структурі домену ПОЛІТИКА: *He would inherit a country after winning the election* (8.02.2010, the Economist).

У судовому процесі, що відкривається у випадку необхідності залучення суду для вирішення юридичних справ, останні необхідно представити до суду. Лексема *to plead for*, що у прямому значенні позначає *“to maintain (as a case or cause) in a court of law or other tribunal”* [10], при переході до реципієнтного домену ПОЛІТИКА отримує метафоричне значення *“to maintain a certain political course”*. Кандидат у президенти підтримує курс на впровадження демократії та встановлення відносин з ЄС: *He is against Nato and has promised to improve relations with Russia but he also pleads for democracy and EU membership* (17.01.2010, the EU Observer).

Суд вирішує подальшу долю обвинуваченого, виносячи вердикт. У політичній сфері іменник *a verdict*, що є результатом як семантичним глибинним відмінком зі значенням результату дії [5, 617] у пропозиційній структурі домену ПОЛІТИКА, використовується в значенні *“electorate's support”*. Тобто виборці виголошують свій вердикт, підтримуючи одного з кандидатів у президенти: *It is now time for the country's political leaders to listen to the people's verdict* (7.02.2010, the BBC). Цей іменник також використовується в англомовних електронних ЗМІ у значенні *“election observers' evaluation of the election procedure”*. Отже, незалежні спостерігачі виносять свій вердикт – оцінку виборчого процесу в Україні: *The regional security organisation*

OSCE is expected to give its verdict on Sunday's election at a news conference at 14:30 local time (10.02.2010, the Financial Times).

Відповідно, результатом вердикту може стати визначене судом покарання. У донорському домені дієслово *to punish* використовується у значенні *"to inflict a penalty or sanction on (someone) as retribution for an offence, especially a transgression of a legal or moral code"* [10], а при запозиченні до домену ПОЛІТИКА отримує метафоричне значення *"not to get support from voters"*. Тобто, один з політиків програє вибори, не отримавши підтримку виборців. В донорському та реципієнтному домені дієслово *to punish* корелює з предикатом стану в пропозиційній структурі: *Mr Yushchenko has taken most of the blame for the chaos and unfulfilled promise of the last five years, and he has been punished for it at the ballot box* (18.01.2010, the BBC).

Отже, використання в англомовному електронному політичному дискурсі 2010 року метафори політики як правової системи в більшості випадків покликано представити результати проведення виборів. Втрата цією метафорою актуальності в 2012 році зумовлена якісною різницею виборів – у президентських виборах лише один політик має право наслідування країни, а вердикт та покарання отримують усі кандидати, окрім переможця.

У статтях англомовних електронних ЗМІ у процесі зближення донорського домену ФІНАНСИ та реципієнтного домену ПОЛІТИКА з'являється метафорична репрезентація політичної діяльності під час передвиборчої кампанії 2010 року як фінансових операцій. Зокрема, політичні лідери багато заборгували тим, хто забезпечує їм підтримку. Дієслово *to owe* у прямому значенні позначає грошові зобов'язання: *"to have an obligation to pay or repay (something, especially money) in return for something received"* [10]. При запозиченні до політичної сфери це дієслово використовується в метафоричному значенні *"to be under an obligation to give someone gratitude, respect, support"* [10] і корелює з предикатом стану в домені ПОЛІТИКА: *That cannot be said of Yanukovich, because he owes too much to his Russian backers* (22.01.2010, the Atlantic Council). У фінансовій системі дієслово *to earn* використовується на позначення платіжного процесу, що дозволяє *to obtain (money) in return for labour or services*. У політичній сфері це дієслово набуває метафоричне значення *"to gain deservedly in return for one's behaviour or achievements"* [10] і корелює з предикатом дії в структурі пропозиції домену ПОЛІТИКА: *Tymoshenko's authoritarian proclivities earned her comparisons to another political leader: Vladimir Putin* (5.01.2010, the New Republic); *A man who earned his fame cleanly* (23.08.2012, the Irish Times).

Процеси марного витрачання грошей розглядаються в домені ПОЛІТИКА як марнотратство кредиту довіри виборців. Метафора *to squander the credit of trust* слугує для представлення предиката дії та об'єкта в пропозиційній структурі домену ПОЛІТИКА: *The leaders of this country of 46m have largely squandered the credit of trust* (14.01.2010, the Economist).

Олігархи, що є спонсорами кандидатів у президенти, асоціюються з гаманцями. Метафоричний іменник *a purse*, що є відповідником суб'єкта в структурі пропозиції домену ПОЛІТИКА, утворений на підставі метонімії: олігарх – гроші – гаманець: *The purse behind the new president is the great mining*

oligarch of the Donetsk region, Rinat Akhmetov (11.02.2001, the Financial Times).

Адресати статей англomовних електронних ЗМІ, які мають можливість відреагувати на представлену інформацію, у своїх коментарях розширюють метафору політики як фінансів, порівнюючи політиків з речами, які можна купити за гроші. Дієслово *to buy* є відповідником предиката стану у пропозиційній структурі домену ПОЛІТИКА: *Moreover, even when the United States is able to buy or rent a friendly politician, there is no guarantee that he or she will stay bought.*

Згасання метафоричної репрезентації політики як фінансів в англomовних електронних ЗМІ під час представлення подій парламентських виборів 2012 року зумовлено тим фактом, що в цей період не акцентовано увагу на джерелах здійснення фінансової підтримки партій, на відміну від президентської кампанії 2010 року, у якій визначення джерела підтримки було одним з ключових факторів.

Дослідження метафори в англomовному електронному політичному дискурсі «Вибори 2010-2012 рр. в Україні» продемонструвало динамічний характер метафоричних моделей, проаналізованого на основі згасання метафоричних доменів. Метафорична динаміка зумовлена різними екстралінгвальними чинниками, пов'язаними із реаліями і процесами політичного життя, зокрема, взаємовідносинами між головними політичними лідерами, політичною ситуацією в країні, зміною влади та особливостями проведення передвиборчої кампанії. Перспективу подальших досліджень убачаємо в детальному описі інших типів метафоричної динаміки, аналізі їх когнітивного підґрунтя та систематизації їх екстралінгвальних чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
 2. Ермакова О. П. Пространственные метафоры в русском языке // Логический анализ языка: языки пространств / О. П. Ермакова. – М., 2000. – С. 289–298.
 3. Кобозева В. М. Лингвопрагматический аспект анализа языка СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: Уч. пос. / Отв. Ред. М. Н. Володина. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С. 100–115.
 4. Кравець Л.В. Динаміка концептуальної метафори: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01 / Кравець Лариса Вікторівна. – К., 2012. – 433 с.
 5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
 6. Gamson, W. Talking Politics / W. Gamson. – New York, Cambridge: University Press, 1992. – 272 p.
 7. Lakoff G. Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to the Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – New York: Basic Books, 1999. – 624 p.
 8. McCann, J. Electoral Choices and Core Value Change: The 1992 Presidential Campaign / J. McCann // American Journal of Political Science. – № 42. – 1997. – P. 564–583.
 9. McCloskey, H. The American Ethos / H. McCloskey, J. Zaller. – Cambridge, MA: Harvard University Press. 1984. – 345 p.
- СЛОВНИКИ ТА ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА**
10. Oxford Dictionaries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oxforddictionaries.com/>
 11. Wikipedia, the free encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wikipedia.org/>

Стаття надійшла до редакції 1.02.2014 р.

У Д К 811.1' 342.9' 42

Реконвальд Н.В.

ТОПОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЧАТ-КОММУНИКАЦИИ (антропонимический аспект)

Статья посвящена изучению топологических признаков чат-дискурса, а именно его антропонимического аспекта. Анализируется словообразовательный процесс, который лежит в основе появления неологизмов, обозначающих пользователей компьютерными технологиями и чат-коммуникантов с ономаσιологической точки зрения.

Ключевые слова: чат-коммуникация, антропоцентр, топологические признаки чат-дискурса, концептуальная метафора пространства.

Реконвальд Н.В. Топологічні характеристики чат-комунікації (антропонімічний аспект). *Стаття присвячена вивченню топологічних ознак чат-дискурсу, а саме його антропонімічному аспекту. Аналізується словотвірний процес, який лежить в основі появи неологізмів, що позначають користувачів комп'ютерними технологіями та чат-комунікантів з ономасіологічної точки зору.*

Ключові слова: чат-комунікація, антропоцентр, топологічні ознаки чат-дискурсу, концептуальна метафора простору.

Rekonvald N.V. Topological features of chatroom communication (anthroponymical aspect). *The article deals with the study of the topological features of chatroom discourse, and namely its anthroponymical aspect. The word-building process that underlies computer-mediated communication neologisms is analysed from an onomasiological perspective.*

Key words: chatroom communication, anthropocentre, topological features of chatroom discourse, conceptual metaphor of space.

Описание чат-дискурса и его текстового продукта следует начинать с характеристики топологических признаков данного вида общения. Под **топологическими**, вслед за Е.П. Белинской [3, 3], понимаем **признаки**, характеризующие:

- 1) участников,
- 2) пространство,
- 3) время общения.

Парадигматическая формульная запись этих признаков выглядит как: КТО? ГДЕ? КОГДА? общается. Та или иная конфигурация этих признаков до недавнего времени служила четким критерием дифференциации коммуникации на оппозитивные пары. Так, Е.В. Падучева противопоставляет (1) каноническую речевую ситуацию (2) неканонической, или нарративу, на основе того, что в (1) «есть говорящий и слушающий, которые связаны единством места и времени, могут видеть друг друга и жесты друг друга», а во (2) «нет подлинного говорящего с синхронным слушающим, нет момента речи» [14, 1]. При этом подчеркивается, что «говорящий – это не просто субъект речи, а **субъект речи в момент речи**» (выделено автором) [там же, 3].

Ю.М. Лотман, противопоставляя устное (не-текстовое) общение пись-

менному (текстовому), писал, что в отличие от письменного, в устном общении «адресат всегда присутствует налицо, обладает той же степенью реальности и конкретности, что и отправитель сообщения. Как правило, они расположены в некотором общем времени и пространстве» [12, 1].

Ван Дейк, сравнивая устный и письменный дискурс, сосредоточивался на письменном и, выделяя его дифференцирующие черты, указывал, что писатель, текст, читатель не находятся «в пределах единой ситуации, локализованной в пространстве и времени», как это имеет место при устном дискурсе между говорящим и слушающим [7, 122].

До недавнего времени согласно вышеперечисленным топологическим признакам коммуникация дихотомически членилась на устную VS письменную (каноническую VS неканоническую), (не-текстовую VS текстовую). Дифференцирующим признаком, в частности, было наличие/отсутствие общего времени и пространства, в которых действуют адресант и адресат. Появление компьютерно-опосредованной коммуникации нарушило сложившуюся более или менее четкую дихотомию. Изучаемая нами чат-коммуникация оказалась гибридом письменной и устной коммуникации не только по характеру языкового кода, но и по характеру топологических признаков.

Как пишет О.С. Иссерс, человеческое общение определяется коммуникативным контекстом, который складывается из психологических параметров личности, отношений между коммуникантами и коммуникативной ситуацией [8, 83]. Специфика чат-общения в огромной степени зависит именно от коммуникативной ситуации, в которой оно происходит. Вслед за толкованием Словаря социально-психологических понятий, под ситуацией понимаем «набор всех средовых и социальных условий, в которых происходит общение данной группы людей в *пространственно-временной перспективе*» (выделено нами – Н.Р.) [9, 98]. У. Эко называет такую перспективу «коммуникативными обстоятельствами <...> Сообщение не указывает на них, но в них разворачивается, осуществляется в конкретной ситуации, которая и наделяет сообщение смыслом» [18, 89]. Далее У. Эко уточняет, сколь велико влияние ситуации на сообщение: она меняет смысл, функцию и информативную нагрузку сообщения [там же, 90].

Наше исследование исходит из этой посылки: время и место чат-коммуникации в единстве с ее функциональным своеобразием оказывают кардинальное влияние на специфику общения в чате. Точкой пересечения оси времени и оси пространства в перцептивной, когнитивной и коммуникативной деятельности непременно является человек, поэтому фигуру коммуниканта определяем как антропоцентр всей координатной сетки, детерминирующей характер чат-общения. Как писал Э. Бенвенист: «здесь и сейчас ограничивают непосредственно данные место и время, тождественные по положению в пространстве и времени с речевым актом, содержащим «я» [4, 287].

Будучи реализованной в чат-дискурсе, парадигматическая формула «КТО? ГДЕ? КОГДА? общается» трансформируется в: «Я-ЗДЕСЬ-СЕЙЧАС».

Полагаем, что чат-коммуникацию в целом и ее топологические характеристики, в частности, следует рассматривать в трех измерениях: онтоло-

гическом, виртуальном и текстовом. Предпосылки данной гипотезы таковы. Чат-общение как коммуникативное взаимодействие имеет свои параметры. По утверждению Е.А. Селивановой, «первым из них является *онтологический*, который предполагает принадлежность участников коммуникации к определенной бытийной сфере, миру действительности» [16, 602]. Изучение чат-дискурса в *виртуальном* измерении продиктовано сущностной спецификой сетевого коммуникативного взаимодействия. В коллективной монографии «Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты» (2004) читаем: «Сеть имеет свойство одновременно быть и не быть, ее статус может быть определен как феномен, существующий лишь виртуально» [11, 77] и далее: «виртуальная реальность – это такая система отображения информации, при которой у пользователя возникает *ощущение* пребывания в мире» [15, 210], «виртуальная реальность – это *иллюзорно-чувственная квазиреальность*» [13, 329], в которой «вся полнота физической и социальной реальности *редуцируется* до набора отобранных признаков» [6, 86] (выделено нами – Н.Р.). Лингвокоммуникативное изучение чат-общения неизбежно обуславливает также наше обращение к *текстовому* воплощению всех составляющих топологической триады КТО? ГДЕ? КОГДА?

Антропоцентром в топологической триаде является фигура коммуниканта, т.е. человека, вступившего в чат-общение и выполняющего в нем роли адресата/адресанта. Мы полагаем, что человек участвует в нем, побуждаемый стремлением к психологически комфортному, преимущественно фатически мотивированному общению с невидимыми и неслышимыми, но в той или иной степени близкими по духу и интересам собеседниками. Обратим внимание на то, как обозначаются пользователи компьютерными технологиями. Наиболее общим термином выступает *digital citizen*, который можно приблизительно перевести как *житель электронного пространства*. Более узким обозначением оказывается *netizen*, т.е. пользователь не любого электронного способа коммуникации, а именно интернета. См.: «*netizens – regular citizens of the Internet*» [21, 2]. Точным переводом этого термина на русский язык служит слово – *сетянин*. Любопытен также и русскоязычный термин для обозначения активных пользователей чат-сервиса – *чатлане*.

Анализ словообразовательного процесса, который лежит в основе появления данных неологизмов, свидетельствует, что с ономаσιологической точки зрения все они базируются на концептуальной метафоре пространства, в рамках которой интернет трактуется как территория, а пользователь интернетом – как обитатель этой территории.

Лексическая семантика слова *citizen* складывается из комбинации двух компонентов: *житель* и *местность*. См.: *citizen – a native or inhabitant of a particular place* [26]. Образность номинативного словосочетания *digital citizen* базируется на двух метафорах и метонимии. Одна метафора проявляется в замене семантемы *деятель* на семантему *житель, обитатель: user → citizen (of internet)*. Другая метафора генетически предшествует первой, она читается как: [интернет = обширная территория]. Встраиваясь в

неологизм на правах семантемы «место» (*citizen* = *inhabitant* + *place*), эта метафора читается как [место, территория, где обитает некто, = интернет]. Оба образа [пользователь = *житель* (интернета)] и [интернет = *территория*], вербализуемые словом *citizen* (*inhabitant of internet*), скрепляются единым квалификатором *digital*, изначально характеризующим только интернет как средство связи. Перейдя на интернет как территорию, этот признак в конце-концов метонимически перемещается на обозначение жителя этой территории. Одновременно следует подчеркнуть, что в словосочетании *digital citizen* в семантическое взаимодействие вступает только один из двух компонентов значения *citizen*, поскольку признак *электронный* приписывается не *жителю*, но *пространству*, в котором тот якобы живет. Данное наблюдение подтверждает тезис, высказанный, Е.С. Кубряковой: «В сочетаниях прилагательных с существительными участвуют не столько значения как таковые, сколько некие входящие в них смыслы, концепты, доли значения» [10, 22]. В результате такого сплава смыслов расчлененная двусловная номинация по модели A+N *digital citizen* образно обозначает пользователя компьютерными (электронными) технологиями как жителя электронной местности.

Метафоричность неологизма *netizen* появляется иным путем. Исходное слово *citizen* подвергается трансформации: оно как бы разламывается по «морфемному шву» [1, 336] и корневая морфема *cit(y)*- заменяется окказиональной для данной модели морфемой *net*-. Узнаваемость неологизма *netizen* как переименованного *citizen* и аналогичного ему *denizen* обеспечивается добавлением соединительного *-i-* (между *net*- и *-zen*) для сохранения ритмического и слогового рисунка обыгрываемого слова. Кроме того, срабатывает «правильный вариант реализации компонентов сложнопроизводных новообразований», который по мнению психолингвистов Х. Кларка, В. Хехта и Р. Мулфорда, состоит в следующем: «базис (определяющий морфологическую категорию слова) занимает крайнюю правую позицию, ему предшествует признак» [20, 15].

Интересно, что русский эквивалент английскому *netizen(s)* – *сетянин*, *сетяне* образован по аналогичной словообразовательной схеме. Его исходным словом со всей очевидностью служит слово *земляне*, согласно С.И. Ожегову, это «жители планеты Земля» [25]. В свою очередь, лексема *Земля* содержит среди прочих также и сему «*пространство, в котором можно жить*»: «Земля – это страна, край, народ и занимаемое им пространство» [24, т. 1]. При образовании неологизма *сетяне* исходная корневая морфема *зем*- и суффикс *-л-* (*зем-л-*) заменяется корневой морфемой *сеть*-, в семантике которой окказионально акцентируется сема *пространство, в котором можно жить*. Поскольку в обоих словах: *земляне* и *сетяне* наблюдаются идентичная последовательность гласных (е-я-е) и слогово-ритмическое сходство, эти лексические единицы легко прочтываются как родственные по смыслу, что делает словесную игру понятной и необременительной.

В неологизме *чатлане* замене подвергается только корневая морфема *зем*-, вместо которой подставляется ритмически близкое англоязычное за-

имствование *чат-*, в котором также актуализируется сема *пространство*. Суффикс *-л-* из *зем-л-яне*, хотя и утрачивает палатализацию [л'] → [л], все же сохраняется в новообразованном слове *чатлане*. В результате морфологическая и фонетическая форма обоих слов оказывается похожей, и по аналогии с землянами чатлане трактуются как обитатели некоторой территории – чата. Само слово удачно встраивается в единое словообразовательное гнездо «сетяне – чатлане». Следует также обратить внимание на то, что русскоязычное *чатлане* и англоязычное *chatliners* созвучны по форме, но различаются словообразовательной семантикой.

Краткость и семантическая прозрачность слов *чатланин*, *чатланка*, *чатлане* делает их удобными в речевом употреблении (ср. с *пользователь/посетитель чата*, *участник чат-общения*). Некоторое неудобство в применении термина связано с облигаторной маркировкой половой принадлежности чат-коммуниканта, что во многих контекстах оказывается для исследователя затруднительным или даже невозможным. В таких ситуациях даем альтернативное написание *чатланин/ка(?)*, что означает контекстуальную неопределенность относительно пола коммуниканта.

По уровню пользовательской квалификации [17, 146] участники интернет-общения разделяются на несколько групп, каждая из которых номинируется по-своему.

Одну группу составляют новички, которых в англоязычной практике называют традиционным словом *beginners* или окказиональным образованием *newbies*. Русскоязычная традиция приписывает им пренебрежительное название *чайники*. В эту группу входят те, чей опыт общения в чате исчисляется несколькими днями, неделями. Другую группу составляют более опытные пользователи, т.н. *chatliners*, превратившиеся в русском языке в *чатлан*, – пользователи сети интернет, регулярно общающиеся в чате на протяжении нескольких месяцев и более.

Отдельную группу образуют т.н. хакеры (*hackers* – знатоки компьютера и программного обеспечения) – пользователи, являющиеся специалистами в области программирования. Следует заметить, что в обиходном узусе слово «хакер» ассоциируется с криминальной деятельностью в сфере интернета: несанкционированным проникновением в компьютерные базы данных и т.д. Однако профессиональные программисты (хакеры) отмежевываются от тех, кого они называют *крэкерами*, т.е. тех, кто занимается собственно взломом компьютерных сетей (*to crack* – взламывать).

Обилие и разнообразие словесных новообразований, обозначающих участников сетевого общения, еще раз подтверждает вывод британского лексиколога В. Адамса [19] о том, что вхождение в узус новых слов обусловлено не только языковыми факторами (эвфония, краткость и меткость, семантическая прозрачность), но и внеязыковыми причинами, к примеру, социальной значимостью референта. Так, Р.В. Боднар, исследуя социолект подростков, утверждает, что англоязычный компьютерный жаргон, которым широко пользуются подростки, содержит целый ряд неологизмов – номинаций человека, дифференцированных по степени его компьютерной компетентности [5, 44]. Согласно данным компьютерного ресурса The Jargon

File, существует слово *неер-неер* для обозначения человека, который увлекается компьютером, но не входит в группу хакеров, *devo* обозначает члена группы развития, *demigod* – опытного хакера, известного своей ролью в создании какой-либо популярной компьютерной игры, и т.п. Жаргонное значение слова *wizard* – это тот, кто знает все о работе программного обеспечения, а особенно тот, кто может быстро найти и уничтожить вирусы [22]. Как видим, степень компьютерной грамотности есть объект рефлексии. Как правило, пользователь отдает себе отчет в том, сколь высок уровень его компетентности, и в зависимости от этого выбирает тот чат, в котором общение для него будет наиболее комфортным.

Отметим, что все вышеупомянутые обозначения чат-коммуникантов функционируют исключительно в метакоммуникативном дискурсе, т.е. в обсуждении чат-дискурса. В самом чат-дискурсе чатлане обращаются друг к другу по имени (т.е. нику) или, апеллируя ко всем участникам общения, пользуются общеязыковыми обращениями: *hi, everybody!, good bye all, hello, guys* или же очень распространенным чат-специфичным обращением *“hi, room!”*. Для пользователя чатом вступление в коммуникацию (всегда) и выход из нее (почти всегда) – это произвольные, «добровольные» действия, которые не являются результатом какого-либо принуждения извне. Без сомнения привлекательным моментом для чатланина служит полная свобода выбора коммуникативной деятельности, которую он реализует, вступая в чат-общение, предпочитая деятельность адресанта или адресата, влияя на развитие темы чат-разговора в интересующем его направлении. Сама непредсказуемость этого тематического развития сулит неожиданные повороты, а значит, развлечение, удовлетворение любопытства, нередко праздного. Возможно, однако, и обсуждение существенных для чатланина вопросов в формате: «У меня проблема, что посоветуете?»

Чат – это принципиально диалогическое, точнее полилогическое, общение с непрекращающимся, непредсказуемым и частым перемещением коммуникативной инициативы от одного участника к другому. По утверждению Дж. Серля, в реальном живом общении существует «три варианта поведения для говорящего: он может передать слово собеседнику, задав ему вопрос, может сделать паузу, предоставив возможность высказаться другим, а может продолжить говорить <...> его речь может быть бесконечна» [23, 12]. Кроме того, как замечает М.Е. Баскова, общение допускает одновременное говорение нескольких коммуникантов [2, 20]. В чат-общении, в отличие от контактного полилога, возможны только первые два варианта. В результате обязательной и частой смены ролей **антропоцентр в чате** – это, непременно, множество статусно равноправных «я», т.е. все пользователи чата, находящиеся в Сети в каждый данный момент.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б.М. Орфографічні та орфоепічні англізми в українській мові // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя М. Кочергана. Збірник наукових статей. – К.: КНЛУ, 2006. – С.332-341.
2. Баскова М.Е. Прагмалингвистические и интеракционные характеристики высказы-

- вания: Дис. ... канд. филол. наук: специальность – 10.02.04. – СПб., 1992. – 179 с.
3. Белинская Е.П. К проблеме групповой динамики сетевого сообщества // Тезисы второй Российской конференции по экологической психологии <http://www.psynet.by.ru/texts/bel1.htm> 2000.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 447 с.
5. Боднар Р.В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму (на матеріалі англійської мови 90-х років XX – початку ХХІ століття): Дис. ... канд. філол. наук: спеціальність – 10.02.04. – К., 2007. – 273 с.
6. Войсункий Ф. Интернет – новая область исследований в психологической науке // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ. – Вып. 1. – М.: Смысл, 2002. – С. 82-101.
7. Дейк, ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
8. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики устной речи / Издание третье, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
9. Коллектив. Личность. Общение / Словарь социально-психологических понятий. – Л.: Лениздат, 1987. – 144 с.
10. Кубрякова Е.С. Когнитивная лингвистика и проблемы композиционной семантики в сфере словообразования // Известия АН. Серия литературы и языка. – 2002. – Т. 61. – № 1. – С.13-25.
11. Кузнецов М.М. Виртуальная реальность – техногенный артефакт или сетевой феномен? // Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С. 62-90.
12. Лотман Ю.М. Устная речь в историко-культурной перспективе <http://www.philology.ru/linguistics1/lotman-92d.htm> 1992.
13. Маньковская Н.Б. Виртуалистика: художественно-эстетический аспект // Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С. 328-341.
14. Падучева Е.В. Наблюдатель: типология и возможные трактовки <http://www.dialog-21.ru/dialog2006/materials/http/Paducheva.htm> 2006.
15. Севальников А.Ю. Онтологические аспекты виртуальной реальности // Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С.208-241.
16. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
17. Чугунов А.В. Политика и интернет: политическая коммуникация в условиях развития современных информационных технологий: Дисс. ...канд. философ. наук. – СПб, 2000. – 179 с.
18. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. – СПб.: Симпозиум, 2004. – 544 с.
19. Adams V. An Introduction to Modern English Word-Formation. – Cambridge-Lnd.: Longman, 1973. – 276 p.
20. Clark H.H., Hecht B.F., Mulford R.C. Coining Complex-Compounds in English: Affixes and Word-Order Acquisition // Linguistics. – 1986. –Vol. 24. – P. 7-30.
21. Crystal D. Language and the Internet.– Cambridge: CUP, 2001.- 272 p.
22. Jargon File, the. <http://www.ifla.org/documents/internet/jargon.htm> 2007.
23. Searle J.R. Notes on Conversation // Contemporary Issues in Language and Discourse Process. – Hillsdale-New Jersey-Lnd.: Lawrence Erlbaum Associate Publishers, 1986. – P. 7-19.
24. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: Русский язык, 1978. – в 4-х томах.
25. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Издание восьмое. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – 900 с.
26. American Heritage College Dictionary, the. / Third Edition. – Boston-N.Y.: Houghton Mifflin Company, 2000. – 1630 p.

Стаття надійшла до редакції 2.03.2014 р.

О ВЗАИМООТНОШЕНИИ МЕЖДУ АДРЕСАТОМ И АДРЕСАНТОМ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРОПОВЕДИ

В данной статье рассматривается устная англоязычная проповедь. Исследование проповеди позволило рассмотреть взаимоотношения между адресатом и адресантом, а также выявить определенные признаки, характерные для адресата и адресанта устной проповеди.

Ключевые слова: проповедь, адресат, адресант, коммуникация.

Рудик І.В. Стосовно взаємовідносин між адресатом та адресантом англomовної проповіді. В даній статті розглядається усна англomовна проповідь. Дослідження проповіді дозволило розглянути взаємовідносини між адресатом та адресантом та виявити певні ознаки, притаманні безпосередньо адресату та адресанту усномовної проповіді.

Ключові слова: проповідь, адресат, адресант, комунікація.

Rudik I.V. About the relationship between the addresser and the addressee in the English sermon. This paper deals with the oral English sermon texts. The research of sermons allows us to emerge correlation between addressee and addresser and find out the definite features of addressee and addresser.

Key words: addressee, addresser, oral sermon, communication.

Проповедь относится к особому виду религиозных речевых актов и является неотъемлемой частью любого христианского богослужения – литургии, молебна, панихиды. В отличие от молитвенного чтения или богослужебных песнопений, отличающихся неизменностью языковых форм реализации, проповедь характеризуется большей свободой в выборе лексических, синтаксических и просодических средств ее реализации.

Настоящая статья посвящена исследованию взаимоотношений между адресатом и адресантом - в структурировании текста устной англоязычной религиозной проповеди.

Прежде чем перейти непосредственно к анализу отношений между адресатом и адресантом, хотелось бы охарактеризовать участников коммуникативного акта.

Адресант любого коммуникативного акта характеризуется различными факторами объективного и субъективного порядка: социальными, личностными, ролевыми.

Ведущим признаком, характеризующим проповедника как оратора и отличающим его от любого другого светского оратора, является тот факт, что он обращается к людям не от своего имени, а проповедует Слово Божье. В фигуре каждого проповедника таится некоторая двойственность: с одной стороны – он наделен особыми полномочиями – доносить до своих прихожан слово Божие, с другой стороны, он является лишь посредником, исполнителем в этом процессе. Требуя от своих слушателей послушания,

священник делает это не от своего имени, а от имени того, кто доверил ему свое послание – от имени Бога. Он, в свою очередь, тоже слушатель, послушание – и его задача [5, 24]. Таким образом, в положении проповедника заложена определенная двойственность: с одной стороны, он – оратор, с другой – слушающий.

Светский оратор также может выступать от чужого имени (в политике, перед судом), однако предмет речи и отношение к нему говорящего носят здесь принципиально иной характер. Авторство в светском публичном выступлении играет столь же важную роль, как и в художественной литературе [9, 46].

Проповедник же не мыслит себя непосредственным автором своей речи, в его задачи не входит создание нового произведения. Его цель – донести до слушателей вечные истины.

Однако и священник в процессе подготовки своей речи не может довольствоваться одним лишь божественным вдохновением. Поскольку он должен проповедовать и толковать Слово Божие, то ему, как и светскому оратору приходится руководствоваться определенными правилами составления речей, изложенных в классической риторике.

Несмотря на то, что проповедь является элементом ритуала богослужения – *установленного* символического действия, – ее форма, вид остается в большой степени зависимой от ее автора – проповедника. Проповедник строит свою речь таким образом, чтобы она отражала интенциональность процесса проповедования. Согласно нормам ролевого поведения, принятым в данной сфере вообще и в ритуале богослужения в частности, не происходит смены ролей адресанта и адресата во время проповеди: проповедь по своей форме – монолог, и потому роль адресанта обычно отводится лишь одному коммуниканту, для прихожан же роль отправителя становится возможной только в определенные периоды – во время хоровых реплик при совершении обрядов и во время вопросов, которые могут сопровождать проповедь [11, 339]. И в гомилетике настойчиво подчеркивается, что личность священника (проповедника) во многом определяет успех воздействия его проповеди. «Необходимо, чтобы собственная жизненная практика учителя соответствовала его наставлениям, и тогда они (проповеди) могут быть вполне действенными и убедительными, когда сама личность говорящего является такою, какою хочет видеть своего слушателя учитель. Личность говорящего не меньше значит для убеждения слушающих, чем само содержание слова и его форма» [1, 45].

Необходимым фактором успеха проповеди является также убежденность проповедника в истинности проповедуемого им учения. Если слово «идет из глубины души, то внутренние движения души проповедника, без сомнения придадут этому слову великую возбуждающую силу, способную наполнить сердца слушателей неотразимой привлекательностью» [10, 58] (Здесь, как видим, наблюдается еще одно отличие религиозного проповедника от светского оратора. В светской публичной речи не важно; истинно или ложно высказывание, главное – логично).

В коммуникативной ситуации проповеди говорящему представлена вы-

сокая роль: толкуя Священное Писание, проповедник выступает посредником между Богом и людьми. «Если вы способны к своему слушателю выступить в роли Божества – считайте, что он уже загипнотизирован» [3, 91].

Таким образом, сама специфика речи (толкование Священного Писания), высокий духовный сан оратора предполагают, что проповедник, излагая божественную истину, сам тоже наделяется в глазах слушателей божественным элементом.

Кроме обладания престижем и авторитетом, священник должен уметь ориентироваться на психологические характеристики аудитории, то есть учитывать содержащуюся в его сознании говорящего модель адресата. Следует учитывать как уровень знаний аудитории, поскольку если «говорящий и слушающий не обладают общими знаниями о мире, понимание не может быть полным» [2, 55], так и ценностные ориентации, прошлый опыт человека, его текущее психологическое состояние, все внешние факторы, характеризующие обстановку создания, передачи и приема сообщения. «Психологическое воздействие на аудиторию ... происходит в сфере мотивов и потребностей, установок, ценностной ориентации» [7, 44]. На необходимость учета этих факторов указывал еще Григорий Двоеслов, первым высказав мысль о создании проповеди соответственно типу аудитории.

Позволим себе подробнее остановиться на пояснении термина «адресат». В этом термине заложена сознательная направленность речи к какому-либо лицу или группе лиц. Причем коммуникативно-прагматическое намерение адресанта речи всегда рассчитано на определенного адресата, что заложено в смысловой доминанте речи. Так как планируемый адресантом эффект речевого воздействия связан с адресатом, то адресант вынужден выполнять по отношению к нему определенные коммуникативные обязанности.

Прежде всего, учет фактора адресата заставляет автора заботиться о соответствующем построении своей речи, специфически варьировать информацию с тем, чтобы добиться планируемого результата. В зависимости от адресата адресант строит свое высказывание; один и тот же адресант будет по-разному общаться с разными адресатами.

Вышеизложенное может с полным на то основанием быть отнесено и к адресату религиозной проповеди.

Однако, необходимо отметить специфические особенности фактора адресата религиозной проповеди.

Во-первых, информация, содержащаяся в проповеди, ориентирована на определенный круг адресатов – специфическую аудиторию, особую социально-психологическую группу людей, - верующих. Эту группу объединяет мотив, цель прослушивания проповеди (как правило, слушатели не случайно оказываются в составе аудитории). Эта группа сохраняет непосредственный контакт друг с другом и с адресантом. Данная аудитория поддается «заражению», то есть достаточно воздействовать на часть слушающих, и аудитория будет уже захвачена [4, 49].

Адресата проповеди можно назвать *реальным* (в отличие от так называемого «наадресата») адресатом, так как реальный адресат конкретной

проповіді являється основним цільовим об'єктом її впливу.

Слушателями проповіді, як правило, являються рядові прихожане храму, складаючи приход або общину і представляючи собою релігійну групу, в якій в основному і походить релігійне спілкування. Для вказаної групи характерні деякі загальні принципові риси: наявність віри, визначена стабільність відносин, визначена ступінь непринужденності спілкування, що випливає з регулярного контакту і достатньо рівноправного положення в спілкуванні.

Незважаючи на те, що проповідь призначена для широкого кола слухачів різної соціальної належності, різного віку, статі, людей з різною ступенем знайомства з Біблією і питаннями догматики, можна все ж стверджувати, що аудиторія представляє собою непересечене єдність. Слушачів об'єднує загальна віра, вони приходять в церкву з однаковими мотивами і інтересами. Тому адресат проповіді можна також назвати адресатом – союзником, готовим до співпраці і зацікавленим в ній. В свідомості кожного прихожанина вже існує визначена *модель ситуації* [2, 37] – уявлення про богослужіння і проповідь священика в час її. Тобто, адресат володіє визначеними очікуваннями по приводу того, що він почує.

Характер поведінки адресата в час читання проповіді також в багатьох відносинах відрізняється від поведінки світської аудиторії. Світська мова часто передбачає і допускає різні форми вербальної і невербальної втручання з боку слухачів – аплодисменти, звертання, вигук, знаки схвалення – нехвалення і т.д. Релігійна проповідь вимагає від аудиторії тиші і «внимавшого мовчання» [7, 305].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що мова йде про специфіку комунікації визначеної групи людей, об'єднаних або викликаних бути об'єднаними в межах релігійної віри, що є основним поняттям будь-якої релігії.

Однак, необхідно ще раз відзначити, що, володіючи рядом визначених загальних характеристик, об'єднують реальних адресатів проповіді, аудиторія, що сприймає проповідь, залишається все-таки неомогенною, так як відрізняється по рівню інформованості, обсягу спеціальних знань, освіті, соціальному статусу, віку, а також по рівню і спрямованості інтересів, уваги і т.д. кожного з її членів. Відповідно, не всі слухачі в однаковій мірі розуміють проповідь.

Унікальним моментом, не характерним для будь-якого іншого виду усної публічної мови, є те, що в час проповіді проповідник не тільки спілкується з народом від імені церкви і від імені Бога, але і звертається до Бога від імені прихожан. Столь незвичайну комунікативну ситуацію деякі дослідники називають «фактором подвійного адресата» [5, 59], що властиво тільки тексту проповіді.

Відносини між учасниками комунікації в процесі читання проповіді, нерівноправні. В цьому сенсі тип комунікативної ситуації проповіді можна порівняти з комунікативною ситуацією публічних лекцій, моральних настанов вчителя учням, розповідей екскурсоводів.

да, выступлений политических деятелей и т.д. Несмотря на глубокий эмоциональный отклик в сознании адресата, смена ролей говорящий - слушающий невозможна. «Народ должен во все продолжение богослужения соблюдать безмолвие и тишину, монологические наставления учителей лишь безмолвно выслушиваются присутствующими, которые отнюдь не дерзают прерывать их возражениями, выражением недоумений, требованием разъяснений, ибо учитель говорит уже не от себя и не свое, а от лица и именем церкви» [1, 203].

Однако идеалом устной публичной речи в любом случае является максимум доверительности, взаимопонимания с аудиторией, иначе становится невозможным выполнение основной функции проповеди – воздействия.

Применительно к проповеди схема речевого воздействия выглядит следующим образом: проповедник (адресант конкретной проповеди) имеет специфическую социальную установку – оказать на адресата целенаправленное, религиозно мотивированное воздействие с целью регуляции поведения адресата путем сообщения ему определенной информации как религиозного, так и светского характера. Процесс управления деятельностью объекта воздействия при помощи речи складывается из достижения иерархического ряда целей, во главе которого находится цель – побуждение к посткоммуникативным действиям. Поэтому, несмотря на неравноправность отношений между адресатом и адресантом в публичной речи, проповедник заинтересован в коммуникативном контакте и взаимопонимании с аудиторией.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барсов Н.И. История первобытной христианской проповеди (до IV в.) – СПб.: тип. С. Добродеева, 1885. – 371 с., VIII.
2. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Добрович А. Общение: наука и искусство. – М.: Знание, 1978. – 159 с.
4. Морозова О.Н. Фактор адресата в текстах английской публичной речи и средства его языковой реализации: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М.: МГПИИЯ им. М. Тореца, 1988. – 24 с.
5. Леонтьев А.А. К психологии речевого воздействия // Материалы IV-го Всесоюз. симпозиума по психолингвистике и ТК. – М., 1972. – С. 28-41.
6. Набиева В.М. Прагматический аспект дискурса современной литургической проповеди: Дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1996. – 174 с.
7. Психолингвистические проблемы массовой коммуникации. – 1974. – 44.
8. Рождественский Ю.В. Теория риторики. – М., 1997. – 214 с.
9. Роль языка в средствах массовой коммуникации. – М., 1997. – 224 с.
10. Юрьевский А. Гомилетика, или Наука о пасторском проповедании слова Божия. – Киев, 1903. – VII.
11. Юрьевский А. Гомилетика, или Наука о пасторском проповедании слова Божия. – Киев, 1903. – VII. 495 с.

Стаття надійшла до редакції 9.03.2014 р.

УДК 811.45/13-67

Смаглий В.М.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПСАЛМОВ В АНГЛИКАНСКОМ БОГОСЛУЖЕНИИ

Статья посвящена определению роли псалмов в англиканском богослужении и выявлению основных лексико-синтаксических средств, служащих созданию экспрессивности их текстов. Исследование показало, что псалмы в яркой художественной форме молитвословной поэзии концентрируют в себе основные цели религиозного дискурса, реализуемого в богослужении.

Ключевые слова: псалмы, англиканское богослужение, религиозный дискурс, молитвословная поэзия.

Смаглий В.М. Особливості функціонування псалмів в англіканській богослужінні. *Стаття присвячена визначенню ролі псалмів в англіканській богослужінні та виявленню основних лексико-синтаксичних засобів створення експресивності їх текстів. Дослідження показало, що псалми в художній формі молитовної поезії концентрують в собі основні цілі релігійного дискурсу, що реалізується в богослужінні.*
Ключові слова: псалми, англіканське богослужіння, релігійний дискурс, молитовна поезія.

Smaglyi V. The Peculiarities of the Psalms Functioning in Anglican Church Service. *The paper is devoted to the identification of the Psalms role in Anglican Church service and the exposure of lexical syntactic means of their texts expressiveness. The investigation allows to state that Psalms in a vivid artistic form of prayer poetry accumulate the very basic aims of the religious discourse realized in the Divine Service*

Key words: Psalms, Anglican Church service, religious discourse, prayer poetry.

Англиканское богослужение, как и любое христианское каноническое богослужение, отличается четкой структурной организацией, строгим следованием установленным ритуальным нормам. Основными видами англиканского богослужения являются утренняя, литургия и вечерня, каждому из которых характерно установленное чинопоследование. Рассмотрение содержательной стороны видов англиканской службы показало, что основой, фундаментом любого богослужения являются **псалмы**. Псалом (греч. ψαλμός «хвалебная песнь») – жанр и форма иудейской и христианской лирической и молитвословной поэзии, собранные в Псалтири (Псалтирь представляет собой собрание 150 оригинальных образцов псалма). **Целью** настоящей статьи является определение роли псалмов в англиканском богослужении и выявление основных лексико-синтаксических средств, служащих созданию экспрессивности их текстов. **Предметом** исследования стали тексты англоязычных псалмов, используемых в англиканском богослужении. В качестве **объекта** исследования выступило англиканское богослужение, содержащее в себе псалмы. Материалом настоящего исследования послужили тексты двух реализаций англоязычных молитв из утрени (*Morning Prayer*), совершаемой иерархами англиканской

церкви во время божественных литургий (Архиепископ Кентерберийский Дж. Керри (2001г.) и Архиепископ Кентерберийский Р.Вильямс (2008 г).

Многие богословы [6; 7; 8], религиоведы [2; 4] и лингвисты, занимающиеся религиозным дискурсом [1; 3] отмечают важность использования псалмов в богослужении в связи с тем, что богатство их содержания столь обширно, что удовлетворяет всем нуждам души: здесь и сознание своей греховности, и преследование врагами, и беспомощность в борьбе, и упование на силу Божию, и благодарение за помощь, и слава за творение и промысление Божие, и упокоевание под кровом Божиим, ...и моление об избавлении от всяких бед, и любовь к Богу, и обличение грешников [7, 4]. Фактически, псалмы выполняют каждое из религиозных действий, обусловленных ритуалом богослужения, за исключением Евхаристии (Святое Причащение, Вечеря Господня — таинство в христианстве, заключающееся в освящении хлеба и вина в особом статусе и последующем их вкушении. Согласно апостолу Павлу (1Кор. 10:16), при этом христиане приобщаются Тела и Крови Иисуса Христа Искупителя). В соответствии с идеями Реформации в англиканской службе основное внимание уделено чтениям (*lessons*) из Ветхого и Нового заветов, **псалмам** и проповеди. Кранмер разделил Псалтирь на части таким образом, чтобы в течение каждого календарного месяца она прочитывалась полностью за вечерней и утреней, таблица псалмов на каждый день приводится в Книге общих молитв.

Псалмы – это не просто молитвы, но молитвы, составленные на языке поэзии. Привычная нам европейская поэзия строится на определенном ритме, где рифмуются окончания. Иначе в Псалмах. Семитская поэзия тоже основана на парных (параллельных) членах, но они образуются не рифмой, а по смыслу. Этот параллелизм членов является основным поэтическим приемом (регулярный размер встречается нечасто и играет гораздо меньшую роль, чем в европейской поэзии). Существуют различные классификации параллелизма в семитской поэзии. В нашей работе используется классическая схема англиканского епископа Роберта Лоута, который выделяет следующие виды параллелизма:

- 1.Синонимический параллелизм
- 2.Антитетический параллелизм
- 3.Синтетический (прогрессивный или нарастающий) параллелизм
4. Хиазм.

Рассмотрим исследуемые псалмы согласно вышеприведенной классификации.

Синонимический параллелизм - обе строфы говорят приблизительно об одном, но во второй строфе может быть уточнение мысли, и, как правило, усиление выразительности. В зависимости от порядка членов, синонимический параллелизм может быть прямым или обратным. Примером прямого синонимического параллелизма может послужить Псалом 8:5:

*What is man that you are mindful of him,
the son of man that you care for him?*

Обратный параллелизм наблюдается в Псалме 2:10:

*Be wise now therefore, O ye kings:
ye judges of the earth, be instructed.*

В этих стихах уточняется, что Бог не просто помнит, но и посещает человека, что понимание Божьего замысла должно включать в себя готовность учиться; причем видно, что во втором двустии эмоциональная экспрессия возрастает.

Встречаются развернутые синонимические конструкции, включающие несколько строк. Примером таких конструкций может служить Псалом 72:

*Give the king Your judgments, O God,
And Your righteousness to the king's Son.
² He will judge Your people with righteousness,
And Your poor with justice.*

Антитетический параллелизм – вторая строка выражает ту же мысль, что и первая, но в отрицательной или контрастной форме:

*For the Lord knows the way of the righteous,
But the way of the ungodly shall perish.*

(Ps.1:6)

*Consider my trouble from those who hate me,
You who lift me up from the gates of death,
¹⁴ That I may tell of all Your praise
In the gates of the daughter of Zion.
I will rejoice in Your salvation.*

(Ps.9:14,15)

Синтетический (прогрессивный или нарастающий) параллелизм – следующая строка не повторяет, а развивает мысль предыдущей. Интересный анализ можно получить, если проанализировать с точки зрения синтетического параллелизма 148 Псалом:

Praise ye the LORD. Praise ye the LORD from the heavens: praise him in the heights.

² *Praise ye him, all his angels: praise ye him, all his hosts.*

³ *Praise ye him, sun and moon: praise him, all ye stars of light.*

⁴ *Praise him, ye heavens of heavens, and ye waters that be above the heavens.*

⁵ *Let them praise the name of the LORD: for he commanded, and they were created.*

⁶ *He hath also stablished them for ever and ever: he hath made a decree which shall not pass.*

⁷ *Praise the LORD from the earth, ye dragons, and all deeps:*

⁸ *Fire, and hail; snow, and vapours; stormy wind fulfilling his word:*

⁹ *Mountains, and all hills; fruitful trees, and all cedars:*

¹⁰ *Beasts, and all cattle; creeping things, and flying fowl:*

¹¹ *Kings of the earth, and all people; princes, and all judges of the earth:*

¹² *Both young men, and maidens; old men, and children:*

¹³ *Let them praise the name of the LORD: for his name alone is excellent; his glory is above the earth and heaven.*

¹⁴ *He also exalteth the horn of his people, the praise of all his saints; even of the children of Israel, a people near unto him. Praise ye the LORD.*

В данном Псалме можно наблюдать два развернутых примера синтетического параллелизма:

1-4: славословие небесных сил (синтетический параллелизм):

2 ангельские силы,

3 небесные светила,

4 вся материя неба

5,6 – итог: причина славословия во всем мире,

7-12 – славословие земли (синтетический параллелизм):

7,8 – стихии,

9,10 – растения и звери,

11,12 – властители и люди.

13-14 итог: причина славословия в народе Израильском.

Параллелизмы могут объединяться в сложную структуру, получившую название хиазма. Прот. Иоанн Брек определяет хиазм как «сбалансированные речения, выстроенные симметрично вокруг центральной идеи в прямом, обратном или антитетическом параллелизме» [цит. по 5, 231].

Пример хиазма можно увидеть уже в первом псалме:

Blessed is the one

who does not walk in step with the wicked

or stand in the way that sinners take

or sit in the company of mockers,

² *but whose delight is in the law of the Lord,*

and who meditates on his law day and night.

³ *That person is like a tree planted by streams of water,*

which yields its fruit in season

and whose leaf does not wither —

whatever they do prospers.

⁴ *Not so the wicked!*

They are like chaff

that the wind blows away.

⁵ *Therefore the wicked will not stand in the judgment,*

nor sinners in the assembly of the righteous.

⁶ *For the LORD watches over the way of the righteous,*

but the way of the wicked leads to destruction.

В качестве параллелей здесь выступают:

1-5б собрание - собрание

2-5а поучение в законе - поражение на суде

3-4 укорененное дерево – лист, который сметает ветер
Успешность праведника во всех делах – центр хиазма.

В древности алфавит учили от начала к концу, потом от конца к началу, затем от концов к середине: альфа-омега, бета-кси, мю-ню... Текст читали таким же образом (от центра к краям, от краев к центру), чтобы находить заложенные там хиастические структуры. Если прочесть этот псалом от краев к центру, по спирали, как будто происходит движение вглубь воронки, то получится следующее:

1-5б. Праведник не участвует в собраниях грешников → грешники не будут участвовать в собрании праведников.

2-5а Праведник поучается в законе Господнем (а грешник – нет), → грешники не устоят на суде,

3а-4 Праведник будет вечно живым и плодоносным → грешники будут сметены.

3б Праведник будет успешен во всех делах своих. Этот стих представляет собой центр хиазма, в котором раскрывается главное положение всего отрывка.

6 стих представляет собой анакрису:

(праведник будет успешен потому), что Бог знает пути праведных, а путь нечестивых погибнет.

Молитвенная составляющая псалмов органично сочетается с коммуникативной, поскольку в любом псалме неизбежно присутствует скрытый диалог со Всевышним.

В целом можно констатировать, что псалмы представляют собой один из наиболее интересных и колоритных жанровых образцов религиозного дискурса, концентрируя в себе и передавая центральные интенции и основные цели религиозного дискурса, реализуемого в богослужении: укрепление в вере, сообщение высшего Божественного знания, тем самым отражая ведущие стратегии его развития — молитвенную, исповедальную и оценивающую.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бобырева Е.В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии (на материале православного вероучения): дис. ... доктора филол.наук: 10.02.01. – Волгоград, 2007. – 476 с.
2. Гараджа В.И. Религиоведение: учебное пособие [для студентов высших учебных заведений и преподавателей средней школы]. – М.: Аспект-Пресс, 1995. – 350 с.
3. Прохвятилова О.А. Речевая организация звучащей православной проповеди и молитвы: дис. ... доктора филол.наук: 10.02.01. – Волгоград, 2000. – 498 с. – (Рукопись)
4. Топоров, В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ (Исследования в области мифопоэтического) [Текст] / В.Н. Топоров. – М.: Прогресс-Культура, 1995. – 624 с.
5. Элиаде, М. Священные тексты народов мира [Текст] / М. Элиаде. – М.: Крон-Пресс, 1998. – 621 с.
6. Юнгеров П. А. Введение в Ветхий Завет.- М.: Православ. Свято-Тихоновский богослов. ин-т,- Кн. 2: Частное историческо - критическое введение в священные Ветхозаветные книги.- 2003.- 476 с.
7. Юнгеров П. А. Вероучение псалтири, его особенности и значение в общей системе Библейского вероучения.- Казань: Типо-литогр. имп. ун-та, 1897- 149 с.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2014 р.

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В ЕМОЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ

У статті розглянуто явища солідаризації, звинувачення та залякування в емоційному мовленні як комунікативні тактики. Проаналізовано низку інтерв'ю з сучасними британськими політиками щодо особливостей використання ними певних мовних засобів, смислів, стилістичних прийомів, які виражають емоційну напругу комунікантів.
Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, емоційне мовлення.

Станко Д.В. Стратегии и тактики в эмоциональной речи. Рассмотрены явления солидаризации, обвинения и запугивания в эмоциональном речи как коммуникативные тактики. Проанализированы интервью с современными британскими политиками относительно особенностей использования ими определенных языковых средств, смыслов, стилистических приемов, выражающих эмоциональное напряжение коммуникантов.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, эмоциональная речь.

Stanko D.V. Strategies and tactics in an emotional speech. The article deals with the phenomenon of solidarity, accusations and intimidation in an emotional speech as communicative tactics. A number of interviews with current British politicians have been analyzed regarding their use of certain linguistic means, meanings, stylistic devices that express the emotional stress of speakers.

Key words: communicative strategy, communicative tactics, emotional speech.

Будь-який учасник ситуації спілкування діє відповідно до своїх мотивів, намірів, інтенцій з метою досягнення поставлених цілей, як-от інформаційного обміну, впливу, вираження емоційно-психологічного стану, досягнення порозуміння чи навпаки. Тобто мовець формує свою стратегію спілкування, представлену низкою тактик спілкування. Комунікативну стратегію пов'язують з реалізацією ілюктивного смислу [5]. Комунікативна стратегія – це «складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та впливу» [6, 607]. На думку О.Н. Паршиної, стратегія – це спрямування мовленнєвої поведінки в певній ситуації з метою досягнення мети комунікації, конкретною реалізацією стратегії є тактика [4, 10]. О. Іссерс визначає стратегію як комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети [3, 54]. Отже, дотримання певної комунікативної стратегії сприяє досягненню мовцем поставленої мети. «Сама ж стратегія, натомість, визначає вибір мовних засобів, смислів, стилістичних прийомів і прагматичних маркерів» [6, 607].

Беззаперечним для всіх дослідників є той факт, що будь-яка комунікативна стратегія реалізується в комунікативних тактиках. Комунікативна тактика – це «підпорядковані комунікативній стратегії конкретні способи здійс-

нення інтенційно-стратегічної програми комунікації» [6, 609]. О.Н. Паршина визначає комунікативну тактику як вибір і послідовність мовленнєвих дій у межах певної комунікативної стратегії [4, 10].

У лінгвістичній літературі існує значна кількість досліджень комунікативних стратегій і тактик, проте, за зауваженням О.О. Селіванової, «типологія комунікативних стратегій є практично не розробленою проблемою комунікативної лінгвістики» [6, 607]. Як результат цього, існує ціла низка ґрунтовних праць [1; 3; 4; 5], в яких пропонуються класифікації комунікативних стратегій та їх тактик, виходячи з матеріалу дослідження (а вже на цих працях будують свої розвідки всі інші дослідники [2]). Так, наприклад, українська дослідниця А.Д. Белова представляє комунікативні стратегії у вигляді опозицій – універсальні :: етнічно-специфічні, загальноновживані :: індивідуальні, загальноновживані :: статусно-зумовлені, загальноновживані :: вікові, унісекс :: гендерно-марковані, вербальні :: невербальні, атемпоральні :: обмежені в часі, кооперативні :: конфліктні, адресантно-орієнтовані :: адресатно-орієнтовані, інформативні :: спонукальні [1, 14]. Залежно від мети спілкування О.О. Селіванова веде мову про кооперативні, конфліктогенні та маніпулятивні стратегії [6; 605]. О.Іссерс виділяє головні (когнітивні) та допоміжні (прагматичні, діалогові, риторичні) стратегії [3]. К.Ф. Сєдов веде мову про дві «глобальні» комунікативні стратегії мовленнєвої поведінки: репрезентативну (виражальну) та нарративну (аналітичну) [5]. Заслугує детальної уваги в нашому дослідженні класифікація комунікативних стратегій і тактик, запропонована російською дослідницею О.Н. Паршиною у своїй докторській дисертації та монографіях [4]. Об'єктом дослідження роботи О.Н. Паршиної є комунікативні стратегії та їх складові комунікативні тактики, застосовувані в російському політичному дискурсі (теледебати, інтерв'ю, виступи політиків). Дослідниця виокремлює такі комунікативні стратегії, як самопрезентація, дискредитація, маніпуляція, самозахист, інформаційно-інтерпретаційна, формування емоційного настрою адресата, переконання, агітація [4]. Кожна з цих стратегій має цілу низку тактик. Так, наприклад, стратегія дискредитації включає тактику звинувачення та образи, а стратегія самопрезентації будується на таких тактиках, як ототожнення, опозиціонування, солідаризації, стратегія ж формування емоційного настрою включає тактику єднання та звернення до емоцій.

Отже, ми розуміємо комунікативну стратегію як узагальнене поняття, що передбачає спрямування мовленнєвої поведінки відповідно до поставленої мовцем мети. Комунікативна тактика є засобом реалізації комунікативної стратегії та передбачає певний набір мовних засобів, смислів, стилістичних прийомів тощо.

Враховуючи положення класифікації комунікативних стратегій і тактик, розроблені О.Н.Паршиною, ми ведемо мову про виділення таких комунікативних тактик, до яких звертаються політичні діячі у процесі мовленнєвої взаємодії і на вибір яких впливає емоційний стан політика: тактика презентації емоції, тактика вигідного для мовця порівняння з опонентами, тактика солідаризації, тактика ілюстрації власного позитивного досвіду, тактика звинувачення опонентів, тактика акцентування негативного досвіду опонен-

тів, тактика залякування, тактика іронічного тону висловлення, тактика ухилення від відповіді. На наше переконання, визначені тактики спрямовані на реалізацію двох основних стратегій – це стратегія самопрезентації (з найкращого боку) та стратегія дискредитації опонентів. Однак детально розглянемо репрезентацію тактик солідаризації, звинувачення та залякування в емоційному мовленні.

Тактика солідаризації, за нашими спостереженнями, передбачає отождолення/єднання політика з іншими людьми – однопартійцями, однодумцями, простими людьми, країною. Основою цієї стратегії є різні стилістичні фігури – номінативні речення, повтори, паралельні конструкції.

For me, the most important word is responsibility. Personal responsibility. Professional responsibility. Civic responsibility. Corporate responsibility. Our responsibility to our family, to our neighbours, our country. Our responsibility to behave in a decent and civilized way. To help others. That is what this Party is all about (7).

Ведучи мову про відповідальність, Девід Кемерон починає з себе, потім це коло розширюється до меж всієї країни. Вживання і повтор займенника *our*, номінативні речення (*Personal responsibility. Professional responsibility...*), парцеляція (*To help others*) – все ці стилістичні фігури є основою аналізованої тактики.

After the summer riots, message boards sprang up. They became known as 'peace walls'. And on the peace wall in Peckham there was a note that simply read: Our home. Our children. Our future. Six words that say more than six hundred speeches. Our home. Our children. Our future. Britain is our home. We will make it safe and strong. These are our children. We will tear down every barrier they face. And this is our future. We start building it today (10).

Емоційний стан занепокоєння подіями в країні є причиною виступу Ніка Клегга, який використовує тактику солідаризації з іншими для передачі своїх емоцій і переживань. Повтор займенника *our* та лексем *home, children, future*, номінативні речення (*Our home. Our children. Our future.*) є основою тактики солідаризації у цьому мовленнєвому контексті.

If you work hard, I'll be behind you; if you want to raise a family, I will support you. If you're old and you become ill, we will always be there for you. This is an amazing country. We've done incredible things. I think we can go on and do even more incredible things (9).

Тактика солідаризації з різними верстами населення і в різних ситуаціях використана Девідом Кемероном і під час телевізійних дебатів. Тактика ґрунтується на використанні стилістичної фігури паралелізму (*If you work hard, I'll be behind you; if you want to raise a family, I will support you*).

Підсумовуючи, зазначимо, що тактика солідаризації передбачає висловлення єднання політика з іншими людьми, з усією країною. В її основі можуть бути такі стилістичні фігури, як паралелізм, номінативні речення, повтори. Досить часто спостерігається використання займенника *our*, який вказує на єдність інтересів, дій тощо.

Переживання зовсім інших емоцій, обурення, гніву, роздратування, за

нашими спостереженнями, призводить до використання політичними діячами тактики звинувачення опонентів. Політик може наводити конкретні цифри негативних показників, може вказувати на недоліки певної програми чи планів, може звинувачувати опонентів у перекручуванні фактів, брехні тощо.

I believe in fairness, but one thing I don't believe in is the Conservative Policy which would cut child tax credits, but at the same time give an inheritance tax cut to the 3.000 richest people in the country of £200.000. That's not fairness, that's the same old Conservative Party, tax cuts for the very rich, and cutting child tax credits of the poor. It's simply not fair (8).

Так, наприклад, Гордон Браун звинувачує консервативну партію в нещирості, оскільки останні планують, на його переконання, знизити податки для найбагатших та припинити виплату допомоги сім'ям з дітьми, де сукупний прибуток батьків становить вище 50.000 тисяч фунтів. Його тактика звинувачення будується на емпізі (*I believe – I don't believe*) та антитезі (*cut child tax credits – give an inheritance tax cut; rich – poor*). Він прямо звинувачує опонентів – *It's simply not fair*.

A lot of people would ask, though, we've had 13 years of a government that's now only started to talk about addressing this issue. If you look at the numbers, net migration levels before 1997 were never greater than 77.000 a year. Under your government, they've never been less than 140.000 a year (9).

Девід Кемерон у своїх звинуваченнях лейбористів досить часто оперує конкретними цифрами, негативними показниками діяльності уряду попередників. Так, обговорюючи питання нелегальної імміграції у Великій Британії, політик звинувачує опонентів в тому, що їх бездіяльність призвела до таких показників. Звинувачення знову ж таки будується на антитезі (*before 1997 – under your government; never greater than 77.000 a year – never less than 140.000 a year*).

It's absolutely true that the other side of the coin is proper welfare reform. We have got too many people who could work, who are offered work but who don't work. That has actually drawn a lot of people into our country. We do need a welfare reform. But again, 13 years have gone by when welfare hasn't been properly reformed (9).

Звинувачення стосовно бездіяльності протягом 13 років стосуються і соціальної сфери Великої Британії, де накопичилася велика кількість людей, яким вигідніше отримувати від держави соціальну допомогу і ніде не працювати. Тактика звинувачення будується на синтаксичному паралелізмі (*people who could work, who are offered work but who don't work*) та емпізі (*we do need*).

To blame it on Taliban tactics, I think, frankly, is misleading. We didn't have enough helicopters. We needed more helicopters. We should have had helicopters. If the government hadn't cut the helicopter programme back in 2004, we probably would have had more helicopters (9).

Зовсім по-іншому побудовано звинувачення Девіда Кемерона уряду лейбористів стосовно недофінансування британських військ, особливо

тих підрозділів, що беруть участь у військових діях в Афганістані. В основі тактики звинувачення є вживання низки модальних дієслів, які виражають необхідність здійснення дії та, на жаль, її невиконання (*we needed more helicopters, we should have had helicopters*), а також умовного речення (*if the government hadn't cut... we probably would have had more helicopters*).

I'm afraid David is anti-European, Nick is anti-American, and both of them are out of touch with reality (11).

Звинувачення може бути представлено і за допомогою прямої номінації. Так, Гордон Браун називає погляди його опонентів антиєвропейськими та антиамериканськими – *David is anti-European, Nick is anti-American*.

I just think it is disgraceful to try and frighten people in an election campaign, as Gordon Brown has just done, and the Labour Party are doing up and down the country. I would like to take this opportunity to say very clearly to any pensioner in the audience, anyone listening at home, that we will keep the free television license, we will keep the pension credit, we'll keep the winter fuel allowance, we'll keep the free bus pass. Those leaflets you have been getting from Labour, the letters you have been getting from Labour are pure and simple lies (11).

Слова опонента, які не відповідають дійсності (*pure and simple lies*), настільки обурюють Девіда Кемерона, що він звинувачує Гордона Брауна у залякуванні виборців (*it is disgraceful to try and frighten people*). І далі Девід Кемерон використовує тактику спростовування всіх міфів та «страшилок» про консервативну партію (*we will keep the free television license, we will keep the pension credit, we'll keep the winter fuel allowance, we'll keep the free bus pass*).

З огляду на сказане вище, тактика звинувачення передбачає констатацію відповідних негативних показників, результатів діяльності опонентів тощо. Доволі часто наводяться цифрові показники. Тактика звинувачення може будуватися на таких стилістичних фігурах, як антитеза, емпіфаза, синтаксичний паралелізм; на вживанні модальних дієслів, що виражають докір (жаль) з приводу невиконання чогось; на прямих звинуваченнях у брехні тощо.

Тактика залякування – ще одна з тактик, яка зумовлена переживанням негативних емоцій, зокрема емоції роздратування та обурення. За нашими спостереженнями, найчастіше на лексичному рівні використовується лексема *risk*, на позначення того, що хтось або щось, на думку відповідного політика, є небезпекою для країни, для суспільства.

But I do say all this is at risk, because David is not answering the question. He will cut child tax credits. He's going to cut the Schools Budget. He's going to cut nursery education by charging for it, and he has a coalition for cuts with Nick on child tax credits. They're both going to cut child tax credits for the future (8).

Так, наприклад, Гордон Браун вважає, що плани консервативної партії скоротити витрати у різних сферах є загрозою для країни, і він це заявляє протягом телевізійних дебатів на всю країну. Тактика залякування у мовленнєвому контексті базується на застосуванні лексеми *risk*, паралельних

конструкцій (*he's going to cut... he's going to cut, they're both going to cut*), повторі лексеми *to cut*. Таким чином, політик маніпулює свідомістю слухачів і телеглядачів, намагаючись представити своїх опонентів як загрозу.

Now, the Conservatives cannot say this, and I think we need an answer this evening. Again, it's the risk, the risk to our health service, the risk in crime if you have less police. Now it's the risk to education.

I will be honest with you, you cannot afford to take money out of the economy now because you will put jobs at risk, businesses at risk, you put the whole recovery at risk. &6 billion out of the economy means lost jobs, it means lost businesses, it means lost growth (9).

У мовленнєвих контекстах тактика залякування створена на повторі лексеми *risk, at risk* в різних позиціях (повтор-підхват, звичайний повтор). У другому прикладі це доповнюється повтором лексеми *lost* та паралельним конструкціями (*it means*). Виникає думка, що прихід консерваторів до влади призведе до втрати робочих міст, власного бізнесу, тобто консерватори – це загроза. Слід зазначити, що тактика залякування притаманна саме Гордону Брауну, її застосування не спостерігалось нами у інших політиків, зокрема Девіда Кемерона та Ніка Клегга.

I think it was very interesting when David Cameron was asked, he couldn't give a guarantee that we are giving about the funding on schools, he couldn't give a guarantee about the funding on policing. And when it came to the National Health Service, he couldn't give the same personal guarantees that we're giving about cancer specialist care, about seeing a GP at the evenings and weekends (9).

У наведеному вище прикладі Гордон Браун не вживає лексему *risk*, проте його тактика залякування створюється на основі таких стилістичних фігур, як паралелізм та антитеза. Він протиставляє те, що можуть зробити лейбористи, і що ні в якому разі не зможуть зробити консерватори (*he couldn't give a guarantee that we are giving; he couldn't give the same personal guarantees that we're giving*).

David, you're a risk to the economy. Nick's a risk to our security with his nuclear weapons policy, you're a risk to the economy (11).

Тактика залякування стосується не лише консерваторів, а й ліберальних демократів також, і в цьому прикладі Гордон Браун вже прямо звинувачує опонентів, що вони є загрозою – *David, you're a risk; Nick, you're a risk*.

Отже, тактика залякування – це тактика, коли створюється уявлення, що хтось або щось є реальною загрозою для суспільства, вказуються причини цієї загрози. На наш погляд, окреслена тактика є маніпулятивною, оскільки вона не підтверджується реальними діями, фактами, показниками, а спрямована на вплив на свідомість адресата.

Тактика солідаризації, за нашими спостереженнями, передбачає отождолення/єднання політика з іншими людьми – однопартійцями, однопартійцями, простими людьми, країною. Основою цієї стратегії є різні стилістичні фігури – номінативні речення, повтори, паралельні конструкції.

Тактика звинувачення передбачає констатацію відповідних негативних показників, результатів діяльності опонентів тощо. Досить часто наводяться

цифрові показники. Тактика звинувачення може будуватися на таких стилістичних фігурах, як антитеза, емпіфаза, синтаксичний паралелізм; на вживанні модальних дієслів, що виражають докір (жаль) з приводу невиконання чогось; на прямих звинуваченнях у брехні тощо.

Тактика залякування – ще одна з тактик, яка зумовлена переживанням негативних емоцій, зокрема емоції роздратування та обурення. За нашими спостереженнями, найчастіше на лексичному рівні використовується лексема *risk* на позначення того, що хтось або щось, на думку відповідного політика, є небезпекою для країни, для суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: Логос, 2004. – Вип. 10. – С. 11-16.
2. Ільченко М.Л. Тактики ініціації говоріння в англomовному електоральному дискурсі (на матеріалі передвиборчих теледебатів) / М.Л. Ільченко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2012. – №1003. – С. 34-40.
3. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. Изд. 3-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
4. Паршина О.Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России / О.Н. Паршина: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.01. – Саратов, 2005. – 325 с.
5. Седов К.Ф. Дискурс и личность: Эволюция коммуникативной компетенции / К.Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2004. – 320 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. David Cameron's speech in full. Full text of the Tory leader's speech to the Conservative conference today. Wednesday, 1 October 2008. Електронний ресурс. Режим доступу: www.theguardian.com
8. Final prime ministerial debate. 29 April 2010. Transcript. BBC news. Електронний ресурс. Режим доступу: www.bbc.co.uk
9. First prime ministerial debate. 15 April 2010. Transcript. BBC news. Електронний ресурс. Режим доступу: www.bbc.co.uk
10. Full transcript. Nick Clegg. Speech to Lib Dem conference. 21 September 2011. Електронний ресурс. Режим доступу: www.newstatesman.com
11. Second prime ministerial debate. 22 April 2010. Transcript. BBC news. Електронний ресурс. Режим доступу: www.bbc.co.uk

Стаття надійшла до редакції 16.03.2014 р.

УДК 811.111+81'276.2

Стрига Е.В.

КОМП'ЮТЕРНИЙ СЛЕНГ У СУЧАНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті зроблено спробу класифікації комп'ютерного пласту лексики та визначення його місця у складі сучасної англійської мови; розглянуто питання походження комп'ютерного сленгу, що пов'язане з розвитком сучасних технологій та його функціонуванням у сучасній англійській мові; проаналізовані приклади означеного сленгу.

Ключові слова: комп'ютерний сленг, соціолект, прагматичний підхід, лексико-семантичний варіант.

Стрига Э.В. Компьютерный сленг в современном английском языке: происхождение и функционирование. В статье сделана попытка классификации компьютерного пласта лексики и определения его места в составе современного английского языка; рассмотрены вопросы происхождения компьютерного сленга, тесно связанного с развитием современных технологий и их функционированием в современном английском языке; проанализированы его примеры.

Ключевые слова: компьютерный сленг, социолект, прагматический подход, лексико-семантический вариант.

Stryga E.V. Computer slang in Modern English: origin and functioning. The article deals with an attempt to classify the computer lexicon formation and its correlation with the overall system comprising the vocabulary of Modern English; questions of the origin of computer slang, closely associated with the development of modern technologies and their functioning in Modern English are considered; the examples of specific slang are analyzed.

Keywords: computer slang, sociolect, pragmatic approach, lexical and semantic variant.

Наприкінці минулого століття комп'ютер і сучасні Інтернет-технології зайняли міцне місце в житті практично кожної людини. Величезні можливості комп'ютерних технологій неможливо переоцінити. Вони застосовуються і використовуються у всіх галузях життя: в освіті, роботі, спілкуванні та розвагах.

Сучасний розвиток комп'ютерної науки вплинув на багато процесів у мові і, насамперед, торкнувся її лексики, що призвело до створення спеціальної термінологічної системи, яка відрізняється різноманіттям техніцизмів і професіоналізмів. Багато комп'ютерних термінів, раніше відомих тільки вузьким фахівцям, стали тепер актуальними для дуже широкого кола людей-користувачів комп'ютерами. У зв'язку з цим, крім власне комп'ютерної термінологічної системи, існує багата специфічна групова мова – так званий сленг користувачів комп'ютерів та професійних комп'ютерних фахівців. Це і викликало наш науковий інтерес до цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень відомих науковців (І. Арнольд, І. Гальперін, М. Маковський, Т. Соловйова, В. Хомяков, С. Флекснер, Ч. Леланд, Е. Партрідж та ін.) із означеного питання перш за все, починається з розгляду терміну "сленг". Сленг (від англійського слова "slang") – це експресивно і емо-

ційно забарвлена лексика розмовної мови, що відхиляється від прийнятої літературної мовної норми. Щодо комп'ютерного сленгу, то можна виділити такі загальні визначення:

- професійна мова “комп'ютерників” і програмістів, а також людей, чия професійна діяльність тісно пов'язана з комп'ютерами та їх використанням;
- галузь професійної мови, доступна звичайним користувачам комп'ютерів і що включається ними в своє мовлення.

Відомо, що в науці про мову в різні часи основним було питання про те, яким чином мова допомагає людині членувати матеріальний світ і суспільно-історичний досвід його носіїв. Членування дійсності залежно від національно-культурної специфіки співвідноситься з об'єктивним планом значень та відтворює карту світу, у якій відображена ця дійсність. Отже, виходячи з цього, слову властива кумулятивна функція, а слово – це колективна пам'ять носіїв мови. Відповідно **метою** цієї роботи постає визначення шляхів походження та функціонування комп'ютерного сленгу в сучасній англійській мові.

Бурхливий розвиток науки, засобів масової інформації, високих технологій вплинули на розширення старих і появу нових галузей номінації. Однак розвиток функції мови відбувається не тільки в розширенні і оновленні понятійної сфери віднесеності найменувань, а й у зміні способів номінації. Основна кількість нових одиниць утворюється за допомогою словотворчих засобів. Нове розуміння словотворення як джерела не лише готових знань, а й правил їх освіти за певними правилами і схемами дозволило виявити дію різних принципів, за якими будуються ці правила (дія аналогії, асоціативних процесів і т.д.).

У зв'язку з оформленням у мовознавстві нової комунікативно-прагматичної дослідницької парадигми, що спирається на принцип діяльності, є сенс говорити про можливість прагматичного підходу до одиниць усіх мовних рівнів, у тому числі до одиниць лексичного рівня. У цій роботі прийнято широке розуміння прагматики як науки, що вивчає мову з точки зору людини, яка її використовує, в аспекті вибору мовних одиниць, обмежень на їх вживання в соціальному спілкуванні і ефекту впливу на учасників комунікації [3, 35].

Дослідження словникового складу в прагматичному аспекті, тобто з точки зору доречності вживання лексичних і фразеологічних одиниць залежно від ситуації спілкування і цілей, до досягнення яких прагне мовець, дозволяє виділити такий напрямок у вивченні лексичної системи мови як функціональну лексикологію.

Перед функціональною лексикологією стоїть завдання виявити внутрішні закономірності, яким підкорюється вибір і адекватне вживання тієї чи тієї лексичної одиниці в кожному конкретному комунікативному акті. Уважаємо, що говорити про опис усіх одиниць словника з урахуванням їх вживання у всіх можливих ситуаціях спілкування не є доцільним, тому є сенс описувати лексику по лінії обмежень на її вживання в певних типах ситуацій.

Функціональна лексикологія спирається на прагматично-релевантні фактори трьох більш широких порядків: змістовного, соціологічного та пси-

холінгвістичного. Особливої важливості набуває функціонально-прагматичний підхід при дослідженні нових слів і значень. Сама поява слова диктується прагматичними потребами. Відправник повідомлення вибирає з готівкового лексичного репертуару те, що найкращим чином виражає його думки і почуття. Якщо в лексиці відправника такого слова немає, він видозмінює стару або створює нову лексичну одиницю. Нові лексичні одиниці створюються в процесі мовлення як здійснення мовцем певного комунікативного наміру, а не як одиниці, заздалегідь заплановані мовцем для розширення та поповнення лексичного запасу [3, 38]. Тобто можна говорити про існування певного діалектичного зв'язку між прагматикою та активними номінативними процесами.

Так, наприклад, поява у слова нового лексико-семантичного варіанта у світлі комунікативно-прагматичної парадигми може бути розглянуте як результат прагматичної варіативності слова. Під прагматичною варіативністю слова розуміємо варіювання в його вживанні в різних ситуаціях спілкування залежно від соціального, територіального, національного, вікового та інших статусів учасників комунікації. Одна і та ж лексема по-різному реалізується в однотипних ситуаціях представниками різних верств носіїв мови. У результаті вживання слова в нетиповій для нього ситуації (контексті) носієм іншого соціолекту (мови певної соціо професійної групи) воно набуває нового відтінку значення, який потім оформлюється в окремий лексико-семантичний варіант слова. З іншого боку, будь-яка новизна семантична породжує новизну прагматичну. З'являється новий лексико-семантичний варіант слова, який розширює прагматику всієї лексеми, оскільки розширюється спектр ситуацій і контекстів її вживання, а, отже, і обмежень на вживання.

Однією з проблем функціональної лексикології є питання про те, які фрагменти суспільного досвіду носіїв мови вимагають лексичної фіксації. Світ не відбивається безпосередньо в мові, світ відображається у свідомості, а свідомість закріплює, фіксує, кодує це відображення в конвенціональних знаках. Між річчю та ім'ям стоїть відбитий в голові людини образ речі, уявлення про неї, певний концепт, тобто усереднене уявлення про предмет. Учені говорять про існування наукової картини світу як про наочну, характерну для певної історичної епохи образу світу, що служить важливим засобом синтезу конкретних знань про світ. Інший характер носить мовна картина світу, в який образ світу фіксується за допомогою мовних засобів [1, 15]. Картина світу – це те, яким собі малює світ людина у своїй уяві – феномен більш складний, ніж мовна картина світу, тобто та частина концептуального світу людини, яка має прив'язку до мови і заломлення через мовні форми. Не все сприйняте і пізнане людиною, не все минуле і проходить через різні органи чуття і надходить ззовні по різних каналах в голову людини, має або набуває вербальної форми. Перетворення картини світу може мати різні форми фіксації на лінгвістичній карті, зокрема можна говорити про появу нових секторів на її поверхні. Йдеться про комп'ютерну техніку, зафіксовану на мовній карті у вигляді окремого нового семантичного поля комп'ютерних термінів: *e-mail (electronic mail)* лист, набраний на комп'ютері і переданий на інший комп'ютер по телефону; *spread sheet* – комп'ютерна програма,

CNC (computer numerical control) контроль за підрахунком продукції за допомогою комп'ютера. Прагматична потреба надати нові назви різним видам діяльності за допомогою комп'ютерів викликала в мові ще в 80-ті роки минулого сторіччя свого роду словотвірний вибух із полуафіксів *tele-* : *telepost, telecommuting, telebanking, teletext*.

Професійна диференціація мови, що є одним із надзвичайно важливих прагматичних чинників, діючих в активних номінативних процесах, призвела до створення своєрідного жаргону працівників комп'ютерної сфери. Так, нові одиниці, як *brain-box* – комп'ютер, *glitch* – несподіване порушення в програмі, обмежені у вживанні рамками неформального спілкування між “комп'ютерниками”.

В останні роки надзвичайно активним чинником, що будує прагматику слова, є професійний параметр. Зросла професійна диференціація мови і вона відображається в появі суфіксоїдного елементу – *speak* зі значенням “мова, характерна для певної професійної групи”, “жаргон”. Як показав аналіз, за останні десятиліття з'явилися нові галузі, що обмежують вживання лексики з професійного параметру. Це, насамперед, комп'ютерна техніка: *dp-speak* жаргон користувачів комп'ютерами. Розмежовуючи поняття жаргон і сленг, необхідно враховувати, що у різних мовознавців існує безліч поглядів на це питання. Нині існує досить велика кількість визначень сленгу, нерідко суперечать один одному. Суперечності ці стосуються насамперед обсягу поняття “сленг”: суперечка йде, зокрема, про те, чи включати до сленгу одні лише виразні, іронічні слова, які є синонімами літературних еквівалентів, або ж ще і всю нестандартну лексику, використання якої застосовується в колі освічених людей. Звертає на себе увагу те, що термін “сленг” частіше вживається в англістиці. Нерідко слово “сленг” використовуються просто як синонім слову “жаргон”. Ми дотримуємось точки зору про відмінності між цими поняттями.

В аспекті стратифікаційної варіативності сленг можна розглядати як мову малоосвічених людей. У цьому випадку його вживання є нейтральним. Сленгова лексика виступає в якості системи номінативних засобів. По лінії ситуативної варіативності сленг розглядається в системі експресивних засобів мови, коли його вживання носієм домінуючої культури диктується наміром досягти певного ефекту впливу на слухача. Комп'ютерний сленг розглядаємо як слова, що вживаються тільки людьми, які мають безпосереднє відношення до комп'ютерів у повсякденному житті, що замінюють професійну лексику і відрізняються розмовним, а іноді і грубо-фамільярним забарвленням [2, 61-72]. Функціональна варіативність відбувається у двох діалектично взаємозалежних напрямках: диференціація мови та її інтеграція. По лінії диференціації йде процес термінологізації загальноновживаної лексики. На семантичному рівні термінологізація корелює із звуженням значення. Широко вживані слова *sentence, word* набули термінологічних значень в комп'ютерній мові для позначення одиниць інформації. Іноді термінологізація йде шляхом метафоричного переносу. У цьому випадку відбувається заміна диференціальних сем вихідного загальнолітературного значення на диференціальні семи нового значення за наявності однієї за-

гальної семи, що служить підставою для перенесення. Так, у комп'ютерній термінології сталася термінологізація через метафору такого широко вживаного слова, як *to click*, що означає натискати на клавіші “миші”. Базою для метафоричного перенесення стала аналогія між характерним звуком при натисканні “миші”, який схожий на клацання. Функціональна варіативність по опозиції до наукового стилю – загальнолітературний стиль і може відбуватися у зворотному напрямку – по лінії детермінологізації. Цей процес відрізняється більшою активністю на сучасному етапі розвитку англійської мови в порівнянні з термінологізацією, що пояснюється збільшеною роллю засобів масової інформації в процесі популяризації слів із різних терміносистем. На семантичному рівні детермінологізація корелює з розширенням значення. Так, слово *nerd* з комп'ютерної галузі через кіно і телебачення увійшло в загальне вживання, і тепер це сленгове слово використовують не тільки “комп'ютерники”, а й звичайні користувачі, коли говорять про нудну і нецікаву людину.

Таким чином, детермінологізація підтверджує тенденцію до інтеграції мовних одиниць із різних пластів лексики на базі загальнолітературного стандарту. Значну роль у цьому процесі відіграють засоби масової комунікації. В аспекті ситуативної варіативності спостерігається також міграція лексики зі сленгового шару в шар лексики загальнолітературного стандарту, вживання в ситуаціях неформального спілкування, наприклад, широко відомий комп'ютерний термін *user* (*anyone who deals with a computer*) абсолютно будь-який користувач комп'ютера, як новачок, так і професіонал. Важливо, що зв'язок між соціолектом і літературною мовою носить не односторонній, а діалектичний характер. Відбувається “дифузія” субкультури, її мова може поширюватися на інші периферійні пласти і в стандартну мову. Багато слів сприймаються як нові в силу того, що вони незнайомі носіям нормативної мови, хоча вони можуть давно існувати в мові певної групи. Коли ж домінуюча культура після певного періоду часу більше не знаходить слово корисним, воно може повернутися в мовний пласт-джерело або перейти в інший периферійний пласт в тому ж або новому значенні. Взаємодія між загальноновживаною лексикою і жаргоном менш різноманітна. Тут переважає рух із загально стандартного ядра на периферію (або з одного жаргону в інший) [2, 63]. Зворотне збагачення менш характерно для сучасної англійської мови. Так, слово *host* зобов'язане появою в його семантичній структурі нового лексико-семантичного варіанта фахівцям, які працюють із комп'ютерами: *multiple-access computer*. Багатим потенціалом в аспекті прагматичної варіативності відрізняється також слово *box*. У жаргоні користувачів комп'ютерами слово набуло значення *an electronic computer*. Іноді слово проходить кілька стадій прагматичної варіативності. Так, слово *glitch*, запозичене з ідиш у значенні *a sudden mishap or malfunction*, мігрувало з загальноновживаного пласту в комп'ютерний жаргон (*a sudden interruption of electircal supply, program function*). Слово *feedback* з комп'ютерного жаргону (*the portion of output feed back to the input in an automatic control circuit or system*) мігрувало в загальноновживаний пласт, розвинувши новий лексико-семантичний варіант *response* через жаргон працівників бюрократичного апарату.

Таким чином, можна говорити про складну діалектичну взаємодію прагматики та семантики мови в аспекті стратифікаційної варіативності. Слово, будучи спожитим носієм іншого соціолекту або жаргону, набуває нового значення. У його семантичній структурі з'являється новий лексико-семантичний варіант, прагматично закріплений за конкретним соціолектом. У силу подальшого прагматичного варіювання певний лексико-семантичний варіант може увійти в загальноновживаний пласт лексики, змінивши при цьому свою прагматичне маркування. Іншими словами, новий лексико-семантичний варіант слова, що з'явився в результаті прагматичної варіативності, розширює семантичну структуру і прагматичний потенціал всієї лексеми в цілому. Прагматичне варіювання можливо і на рівні окремого лексико-семантичного варіанта, мова йде про одиниці, залежні від соціуму.

Сучасна англійська мова, особливо її розмовний варіант, дає масу прикладів постійного оновлення комп'ютерного сленгу у зв'язку з розвитком комп'ютерних технологій і у зв'язку з розвитком самої мови, необхідного для позначення нових явищ із комп'ютерного світу. Шляхи і способи утворення комп'ютерного сленгу досить різноманітні, але всі вони зводяться до того, щоб придумати нову назву для нового явища або розширити семантику існуючого слова і зробити його придатним для постійного використання. Ураховуючи той факт, що більшість комп'ютерних технологій народжуються в англійськомовних країнах, то мову про запозичення в цій галузі з інших мов у контексті цієї проблеми вести важко. Комп'ютерний сленг – явище порівняно молоде. Він є ніби мініатюрною моделлю мови і тому повторює властиві їй лексичні, фонетичні та морфологічні риси. Широке використання образності на цьому етапі розвитку сленгу передбачає надалі конвенціоналізацію метафоричних значень та його розвиток у самостійний повноправний стиль мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. – 4-е изд., испр. и доп. / И.В. Арнольд. – М.: Флинта: Наука. – 2002. – 317 с.
2. Виноградова Н.В. Компьютерный сленг и литературный язык: проблемы конкуренции / Нина Васильевна Виноградова // Исследования по славянским языкам. Корейская ассоциация славистов. – Сеул, 2001. – С.61-72.
3. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка / В.И. Заботкина. – М.: ВШ. – 1999. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.

УДК 811.111'373

Цобенко О.В.

СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ЮВЕЛІРНІ ПРИКРАСИ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню структури лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» в англійській мові. У роботі проаналізовано семантичні відношення між номінаціями ювелірних прикрас та визначено ядро-периферійну структуру даного поля.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, семантична структура, номінація.

Цобенко О.В. Структура лексико-семантического поля «ювелирные украшения» в английском языке. Статья посвящена исследованию структуры лексико-семантического поля «ювелирные украшения» в английском языке. В работе проанализированы семантические отношения между номинациями ювелирных украшений и определена ядро-периферийная структура данного поля.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, семантическая структура, номинация.

Tsobenko O.V. The structure of lexical semantic field “jewellery” in the English language. The article is dedicated to the investigation of the structure of the lexical semantic field “jewellery” in the English language. The semantic relations between jewellery nominations and core-peripheral structure of the given field are being analyzed in the article.

Key words: lexical semantic field, semantic structure, nomination.

Системно-структурні дослідження словникового складу мови на теперішній час мають досить тривалу історію. Ідея системної організації лексики, яка на початку ХХ століття видавалася революційною, поступово зайняла міцні позиції і сьогодні є достатньо обґрунтованою теоретично та апробованою практично [4, 28].

Проте, у різних ділянках словникового складу системність не лише виявляється по-різному, а й у деяких випадках має досить суперечливий характер та потребує серйозного наукового підтвердження. З іншого боку, очевидно, що у мові виділяються певні лексичні угруповання, системна організація яких не викликає сумнівів і може бути доведена за допомогою відповідних методів дослідження. Польове структурування лексичного складу мови вважається провідним та одним із найбільш продуктивних і достовірних методів вивчення семантичного простору мови [1], оскільки воно спирається на відоме рівневе представлення ієрархічної організації мовної системи і разом з тим пом'якшує жорстке розмежування рівнів, при цьому не тільки виокремлюючи у рівневій системі проміжні підрівні, а й висвітлюючи їх як єдність протилежностей і як сфери, що поєднують усю систему в її неперервності. Завдяки цьому сучасна теорія поля все глибше проникає до сфери лінгвістичної типології [2, 110-111].

В сучасному мовознавстві лексико-семантичне поле визначається як парадигмальне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення або ж архісе-

ми [4, 281], у ролі якого в нашому випадку виступає словосполучення «ювелірна прикраса».

Мета даного дослідження полягає у розгляді особливостей ядерно-периферійної структури англomовного лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси».

Аналіз структури будь-якого лексико-семантичного поля передбачає розгляд відношень між його конститuentами та дослідження його ядерно-периферійної організації.

Між конститuentами досліджуваного ЛСП зафіксовано два типи відношень – гіперо-гіпонімічні та синонімічні.

Перший тип зв'язку (родо-видовий) представлений 10 гіперо-гіпонімічними кластерами, тобто номінаціями тих ювелірних прикрас, які мають різновиди.

Кількісні дані цього аспекту дослідження наведені у наступній таблиці 1.

Таким чином, в основному різновиди мають найбільш популярні прикраси, такі як каблучки, сережки, ланцюжки, намиста та браслети. І найчастіше та чи інша номінативна одиниця може бути віднесеною до досліджуваного ЛСП саме завдяки зазначенню гіпероніма в її дефініції.

Що ж стосується рівнів узагальнення, то номінація *jewellery*, як назва класу даних артефактів, репрезентує найвищий рівень узагальнення. Зазначені у Таблиці 1 гіпероніми (*ring, earring, necklace* тощо) представляють базисний рівень, тоді як їхні гіпоніми репрезентують нижчий рівень узагальнення.

Як відзначають дослідники, вплив загальнонародної мови на термінологію позначається, зокрема, у тому, що термінології, як і мові в цілому, властива синонімія лексичних одиниць [5]. Тож не дивно, що і в ювелірній термінології і, зокрема, серед досліджуваних номінацій ювелірних прикрас досить поширеними є синонімічні відношення.

Так, наприклад, паралельно існують два (в деяких випадках декілька) термінів на позначення однієї й тієї прикраси, наприклад: *slave earrings / Bajoran earrings, bib necklace / collarette, rope necklace / sautoir, brassard / armlet, poison ring / pillbox ring, brooch / fibula*.

Загалом було зафіксовано 25 номінацій ювелірних прикрас, які мають синонімічні позначення. Як правило, один із зазначених термінів має іншомовне походження, що й спричинило появу синонімічної номінації.

Таким чином, перший тип обумовлений реальними зв'язками між референтами аналізованих номінацій, другий – шляхом потрапляння тієї чи іншої номінативної одиниці в англійську мову.

Однією із найважливіших ознак мовного поля є його специфічна структурна організація, яка визначається розмежовуванням ядерної та периферійної зон. Ядро характеризується максимальною концентрацією полетвірних ознак. Перехід від ядра до периферії відбувається поступово, при цьому по мірі віддалення від ядра відбувається послаблення інтенсивності або навіть зникнення частини полетвірних ознак.

Зазвичай периферійна зона значно перевищує ядерну за кількістю елементів. До ядра входять найуживаніші слова з яскравим інтегральним значенням. Периферійні елементи характеризуються значно меншою частотністю вживання та стилістичною забарвленістю значення [4].

Таблиця 1

**Гіперо-гіпонімічні відношення
між номінаціями ювелірних прикрас в англійській мові**

№	гіперонім	гіпоніми	кількість гіпонімів
1	Ring	engagement ring, solitaire ring, eternity ring, trinity ring, cluster ring, aqiq ring, championship ring, claddagh ring, class ring, dinner ring, cocktail ring, eclarian ring, engineer's ring, iron ring, finger armor ring, friendship ring, gimmel ring, bolt ring, spring ring, fede ring, gypsy ring, keeper ring, marquise ring, Masonic ring, magic ring, mood ring, mother's ring, mourning ring, multy-finger ring, pinky ring, posie ring, love ring, pre-engagement ring, promise ring, purity ring, puzzle ring, poison ring, pillbox ring, regards ring, ring of O, posy ring, poesy ring, rosary ring, signet ring, sovereign ring, thumb ring, watch ring, wedding ring, flat wedding band, D-shaped ring.	50
2	Earring	clip-on earrings, earcuffs, magnetic earrings, stud earrings, hoop earrings, sleepers, dangle earrings, huggy earrings, slave earrings, Bajoran earrings, ear threads, ear strings, threaders, ear spikes, captive bead rings, barbells, circular barbells, plugs, flesh tunnels, stick-on earrings, spring hoop earrings, ear hook earrings, ear hoop earrings, ear screws, dirandole.	25
4	Chain	trace chain, bookchain, belcher chain, curb chain, prince of Wales chain, Singapore chain, spiga chain, rope chain, anchor chain, Figaro chain, snake chain, Brazilian chain, herringbone chain, briolette chain, bead chain, wheat chain, Byzantine chain, fancy chain.	18

5	Necklace	bib necklace, collarette, choker, dog collar, collier de chien, opera necklace, princess necklace, sautoir, rope necklace, uniform necklace, bayadere necklace, dog tag necklace, floater, graduated necklace, matinee-length necklace, open-ended necklace.	16
6	Bracelet	sports bracelet, tennis bracelet, charm bracelet, bangle, slap bracelet, beaded bracelet, link bracelet, karma bracelet, friendship bracelet, gel bracelet, jelly bracelet, torc, cuff bracelet, slide bracelet	14
7	Clasp	barrel clasp, spring ring, lobster claw clasp, hook and eye clasp, toggle, bar and ring clasp, fold over clasp, safety clasp.	8
8	Hairpin	bobby pin, aigrette, barrette, bar pin, bodkin, bow pin, scatter pin	7
9	Crown	circlet, coronet, diadem, tiara	4
10	Cufflink	single cufflink, double-face cufflink	2
11	Nose-stud	captive bead ring, tusk	2
У цілому		146	

Одним із критеріїв виділення ядра та периферії є критерій частотності вжитку конститuentів лексико-семантичного поля у мовленні [3, 62]. Крім критерію частотності вживання, ядерно-периферійні елементи будь якого поля можуть бути виділеними на основі врахування їх семантичного змісту та багатозначності [там само].

У даній роботі ми дотримуємось саме першого принципу виокремлення ядра та периферії досліджуваного поля, оскільки саме він дозволяє залучити всю вибірку – 300 номінацій ювелірних прикрас. До того ж, вивчення аспекту полісемії не входив до завдань нашого дослідження, а семантичний зміст може бути розглянутим лише на матеріалі 65 номінацій, зафіксованих тлумачними словниками англійської мови.

Отже, проаналізувавши частотність вживання та особливості функціонування лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» в англійському мовленні [6; 7; 8], робимо висновок, що досліджуване поле складається із трьох концентричних кіл: ядра, медіальної частини та периферії.

До **ядра** лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» в англійській мові відносимо наступні 6 номінативних одиниць: назву всього класу ювелірних прикрас – *jewellery* та номінації *ring*, *crown*, *necklace*, *earring*, *bracelet*.

Гіперонім найвищого рівня – *jewellery* – входить до ядра досліджуваного поля не тільки завдяки своїй досить високій частотності вжитку (трохи більше 12 % від всієї мовленнєвої вибірки), але й завдяки своєму статусу ідентифікатора даного ЛСП.

Номінація *ring* є найбільш частотною із конститuentів поля як у фольклорних джерелах, так і у глянцеvih виданнях, тоді як такі номінації: *necklace*, *earring* та *bracelet* вживаються кожна у більш ніж 14 % із проаналізованих мовленнєвих прикладів. Що ж стосується номінації *crown*, то її зарахування до ядра досліджуваного поля обумовлюється її вжитком у фольклорних джерелах поряд із номінацією *ring*. Нагадаємо, що лише ці дві номінативні одиниці склали вибірку вживання назв ювелірних прикрас у народних казках. Порівняно невеликий відсоток частотності вжитку цієї номінації у глянцеvih журналах (трохи більше 1%) обумовлюється, на наш погляд, саме її ідентифікуючими функціями. Якщо у народних казках мова про королів йшла дуже часто, то сьогодні основними героями глянцеvih видань є все ж таки не короновані особи, а зірки світу музики та кіно.

Таким чином, до ядра англomовного лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» входять лише гіпероніми, які мають певну кількість гіпонімів, та охоплюють всі частини тіла, що їх людина прикрашає: *ring* (пальці), *crown* (голова), *necklace* (шия), *earring* (вуха), *bracelet* (рука).

До **медіальної частини** досліджуваного англomовного лексико-семантичного поля зараховуємо 59 номінативних одиниць. До них відносяться ті номінації, які у мовленнєвій вибірці вживаються менш, ніж у 10 % від усіх слововжитків назв ювелірних прикрас, та ті номінації, що зафіксовані тлумачними словниками англійської мови.

Слід відзначити, що як ядерні, так і медіальні конститuentи лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» фіксуються загальними тлумачними словниками, проте, медіальні елементи характеризуються або ж меншою частотністю вжитку у мовленні, або ж взагалі відсутні у нашій мовленнєвій вибірці. Медіальна частина досліджуваного лексико-семантичного поля представлена, зокрема, номінаціями досить популярних прикрас, а також назвами їх розповсюджених різновидів.

До зони **периферії** англomовного лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» відносимо 135 конститuentів поля, що зафіксовані виключно спеціалізованими енциклопедичними джерелами. Сюди належать лєвова частина гіпонімів, а також номінації цілого пласту ювелірних виробів, призначених для прикрашання статевих органів.

Як бачимо, периферійні елементи даного лексико-семантичного поля чисельно переважають над ядерними та медіальними і характеризуються найменшою частотністю вживання, тоді як ядерні конститuentи поля найбільш повно розкривають інтегральне значення досліджуваних одиниць: ювелірна прикраса – це виріб, що прикрашає певну частину тіла людини, підкреслюють соціальний статус володаря та несуть певний символічний зміст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика / И.М. Кобозева. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
2. Павлов В. М. Полевые структуры в строе языка / В.М. Павлов. - СПб: Изд-во СПбГУЭиФ, 1996. - 116 с.
3. Полевые структуры в системе языка / Под ред. З.Д. Поповой. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1989. – 200 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
5. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (К основам сопоставительного исследования) / Ф.А. Циткина. – Львов: Высшая школа, 1989. – 157 с.
6. Цобенко О.В. Функціонування номінацій ювелірних прикрас в англomовних народних казках / О.В. Цобенко // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. - Вип.8. - Відп. ред. Фабіан М.П. – Ужгород: «ТІМПАНИ», 2010. – С. 574-575.
7. Цобенко О.В. Функціонування номінацій ювелірних прикрас в англomовних літературних казках / О.В. Цобенко // Вісник студентського наукового товариства: зб. наук. пр..- Горлівка: Вид-во ГПІІМ, 2010. – Вип.22: Мовознавство. – Ч. 3. – С. 152-154
8. Цобенко О.В. Особливості функціонування лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» у творах О. Уайльда / О.В. Цобенко // Сучасна наука в мережі Інтернет. – Матеріали сьомої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 22-24 лютого 2011р. – Ч.5 – К., 2011. – С.73-74.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2014 р.

РЕЦЕНЗІЇ

Миньяр-Белоручева А.П.

ЭПИФАНИЯ ДЖ. ДЖОЙСА С ВЫСОТЫ XXI ВЕКА

Фоменко Е.Г. Эпифаническое откровение Джеймса Джойса. – Запорожье: Классический приватный университет, 2014. – 180 с. Монография, ISBN 078-414-198-4.

Рецензируемая монография посвящена исследованию эпифанического искусства как языкотворчества и языкосознания Дж. Джойса, которому свойственна теологическая природа эпифанического откровения (с.27). Автор монографии отмечает, что в индивидуально-авторской концепции Джойса теологический концепт эпифании включается в семантическую вселенную новых смыслов, становясь эпифаническим откровением, суть которого заключается в разнообразных девиациях, когда при смене созвучия создается полифония, контрапункт, декакофония. Елена Геньевна Фоменко приходит к выводу, что в эпифанической модели художественного текста отразился универсалистический характер эпохи современности. Восхождение пробуждающим откровением является ответом на эклектизм, брожение, опасную дремоту безликой урбанизованности, дефицит подлинного переживания человеком себя и других, метущуюся фрагментарность, антагонизм, разрозненность (с.228). Е.Г. Фоменко убедительно показывает, что, не будучи единственным автором интериоризированных текстов своей эпохи, обращенных в сферу сознания, Дж. Джойс создает свой вариант эпифанического мира, в котором сосуществует пластика и динамика, проявляющаяся в использовании писателем отклоняющихся от нормы языковых единиц, в которых выражается его словообразовательное новаторство и которые воспринимаются автором монографии не как исковерканные слова на уровне смыслопорождения, а как слова, в которых заключен новый смысл.

Следует подчеркнуть свободу создания неологических образований автором данной монографии, которые естественно вписываются в ткань научного повествования, реконструируя сложный внешний и внутренний мир анализируемого периода, передавая мощь интеллектуального, эмоционального, культурного взрыва, заполнившего духовное пространство терзаемой войной и революционными катаклизмами Европы (с.6).

В условиях все возрастающего интереса ученых и писателей к внутреннему миру человека, стремление проникнуть вглубь сознания, не только понять, но и вербализовать то, что не всегда поддается вербализации, значимость рецензируемого исследования не вызывает сомнения. Актуальность темы данной научной монографии обусловлена не только сложной, многоаспектной природой самого объекта исследования, но и стремлением осознать влияние Дж. Джойса на последующих писателей, поскольку практически вся литература XX века вышла из произведений Дж. Джойса.

На, несомненно, возникающий вопрос о причинах столь глубокого влияния Дж. Джойса, Е.Г. Фоменко дает ответ, показывая динамику развития писателя, который не только остро чувствует свою эпоху, но и является предтечей другой, время которой наступит через двадцать лет после завершения «Финнеганова помина», поскольку Джойс-модернист, создавший «Улисса», перерастает в Джойса-постмодерниста (с.57). Новаторство Дж. Джойса заключается в том, что он указал на ризомное мышление, которое децентрализовано, не структурно и на котором строится постмодернистский текст. Фактически, постмодернизм - это ризоморфная среда, которую ввел Джойс. В гномонности, отмечает Елена Геньевна Фоменко, остается структура, конструкт, в ризоме конструкт корневища не предполагает структуры, у Джойса модель смешанная, он подвел к ризоме, в которой ассоциативные сети перекручиваются, что и осложняет прочтение «Финнеганова помина».

В своей научной монографии Е.Г. Фоменко опирается на работы крупнейших ученых, занимающихся изучением эпифании, творчеством предшественников и последователей Дж. Джойса. Автор рецензируемой работы творчески подходит к анализу эпифанической модели Дж. Джойса, поскольку в отличие от многих джойсоведов, которые рассматривают ее как набор эпифаний, Елена Геньевна воспринимает эпифаническое как динамизм языкознания, который находит свое выражение в индивидуально-авторской пунктуации. Е.Г. Фоменко относится к тем исследователям, которые обращают особое внимание на личностную пунктуацию, которая для нее служит своеобразной дорожной картой, указателем, ведущим во внутренний мир героев и персонажей художественного произведения. Елена Геньевна, посредством анализа пунктуации, ведет своих читателей по кругам, уходящим вглубь ментального пространства, созданного Дж. Джойсом, его предшественниками и последователями, стремясь дойти до самой сути и понять сокровенное.

Научная монография, которая, казалось, должна была охватить сравнительно небольшой период, касающийся жизни и творчества Дж. Джойса, расширяет темпоральные рамки, уходя вглубь веков на несколько столетий, для того чтобы показать преемственность идей, объединяющих человечество и упраздняющее традиционное восприятие времени. Дж. Джойс не одинок в своих исканиях передачи внутреннего мира, он корнями уходит в творческие искания своих предшественников. Автор монографии подробно исследует развитие Джойсом ранних форм потока сознания Стерна, преобразование Дж. Джойсом раблезианских слов-саквояжей в идиоглоссы, его понимание потенциала децентрализованных эпифаний в поэзии Коулриджа, наследование полифонии и многоголосия Достоевского, проникновение в цикличность вариативности Вагнера, поиски своего пути для музыкализации прозы.

Следует подчеркнуть, что Е.Г. Фоменко уделяет особое внимание корреляции приемов музыкального искусства и художественной прозы. Космические обобщения Вагнера, отмечает автор научной монографии, его музыкальные аккорды, смена тональности, телескопирование, диссонансные ходы находят свое вербальное воплощение в вариативности слов разных

языков, переключении языковых кодов для создания эффекта диссонанса, позволяющему Дж. Джойсу дойти до границы дисгармонии англоязычного художественного дискурса, тем самым, как бы, предвосхищая и предостерегая человечество от опасности воплощения в жизнь теории управляемого хаоса, возникшей на рубеже третьего тысячелетия. Однако, анализируя принципы оркестровки языковых кодов в «Финнеганове помине» Джойса, создание им эффекта эха в переключке языков и культур, Елена Геньева стремится показать, как линейное изложение материала Дж. Джойсом благодаря освоению языка писателем по аналогии с вагнеровскими аккордами, создает глубину и объем нелинейного интериоризованного сознания (с. 44). Это достигается, отмечает Е.Г. Фоменко, путем варьирования, трансформирования и модификации писателем духовных концептов разных культур, которые подобно вагнеровским лейтмотивам, проходят красной нитью через «Финнеганов помин». Особенность работы Е.Г. Фоменко заключается в том, что она остро чувствует пульс и ритм эпохи Дж. Джойса.

Рецензируемая научная монография нарушает конвенциональный анализ художественных произведений, характерный для научных работ XX века. Е.Г. Фоменко открывает новый метод исследования художественного произведения, в котором сливаются языковые и речевые нормы художественного и научного стилей, отражая глубину и масштаб произведений Дж. Джойса.

Е.Г. Фоменко блестяще владеет языком, ее мышление отличается масштабностью и образностью. Следует отметить глубокое знание автором научной монографии исследуемого предмета. Данная работа относится к новаторским научным произведениям начала XXI века, поскольку в ней соединились классика и модерн, стремление через анализ произведений Дж. Джойса проникнуть в ментальное пространство не только современников писателя, но и его последователей.

Монография читается легко, увлекая своими оригинальными поворотами и находками. Можно с уверенностью заявить, что данная работа является новаторской, свидетельствующей о рождении новой эпохи в истории филологического анализа, когда происходит общеметодологический сдвиг, и художественный дискурс анализируется не только с литературоведческих позиций, но и философии бытия Ницше, философии времени Бергсона, концепции свободной творческой личности Джемса, теории психосексуального развития Фрейда и теории коллективного бессознательного Юнга (с. 20). Это приводит к обновлению модели филологического анализа.

Е.Г. Фоменко приходит к выводу, что эпифаническое искусство продолжает традиции трансформационного радикализма, утверждая понимание художественного дискурса как *соприкосновения* открывающихся и приходящих к себе творческих самосознаний, что эпифаническая модель предполагает формы, которые трудно совместить с прежними эпохами. Она провозглашает язык как структуру, свертывает иерархию повествования, создает эффект гномонности (с.227).

Не вдаваясь в рассуждения о синергии, Е.Г. Фоменко создает подлинно синергетическое произведение, наполненное визуальными и звуковыми

РЕЦЕНЗІЇ

образами, в котором ощущается ритм джойсовской эпохи.

Данная научная монография выполнена на высоком научном уровне, открывая новые возможности для филологического исследования художественных произведений, она позволяет проникнуть вглубь новых горизонтов подсознания всем, кто прочитает эту замечательную работу.

Рецензія надійшла до редакції 20.03.2014 р.

НАШІ АВТОРИ

Алексєєва Ольга Борисівна	старший викладач, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
Ананійчук Таїсія Андріївна	бакалавр, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
Білоцерковець Алла Володимирівна	викладач, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Битко Наталія Сергіївна	кандидат філологічних наук, докторант, ЦНДВІМ НАН України
Борисенко Тетяна Іллівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний політехнічний університет
Галуцьких Ірина Анатоліївна	кандидат філологічних наук, доцент, докторант, Запорізький національний університет
Гончарук Олег Миколайович	кандидат філологічних наук, доцент, Харківський національний університет внутрішніх справ
Григорян Нектар Размиківна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Дімова Лариса Степанівна	кандидат педагогічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Долусова Наталя Валеріївна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Домброван Тетяна Іванівна	доктор філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Єршоменко Світлана Василівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Кашуба Марина Валентинівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Колегаєва Ірина Михайлівна	доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Корпан Леся Степанівна	аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка
Кравченко Ніна Олександрівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Кухаренко Валерія Андріївна	доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Мардаренко Олена Вікторівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний політехнічний університет
Марусинець Мар'яна Михайлівна	молодший науковий співробітник, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

НАШІ АВТОРИ

Міньяр-Белоручева Алла Петрівна	доктор філологічних наук, професор, Московський державний університет імені М.В. Ломоносова
Музя Євген Михайлович	кандидат філологічних наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Мулик Катерина Олександрівна	кандидат педагогічних наук, доцент, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
Нікульшина Тетяна Миколаївна	кандидат філологічних наук, доцент, Автомобільно-дорожній інститут Донецького національного технічного університету
Полєєва Юлія Сергіївна	кандидат філологічних наук, викладач, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Прима Вікторія Валентинівна	викладач, Київський міський медичний коледж
П'єцух Оксана Іванівна	кандидат філологічних наук, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Реконвальд Наталя Валеріївна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Рудик Ірина Валеріївна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Смаглій Валерія Михайлівна	аспірант, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Станко Дарина Василівна	кандидат філологічних наук, доцент, Ужгородський національний університет
Стрига Елеонора В'ячеславівна	кандидат педагогічних наук, доцент, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
Строченко Леся Василівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Цобенко Ольга Василівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеська національна морська академія
Цинова Марина Вікторівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний політехнічний університет

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ

Шановні колеги! Просимо взяти до уваги наступне: редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології.

1. Приймаються статті, що написані українською, російською або будь-якою з робочих мов факультету РГФ ОНУ ім. І.І. Мечникова (англійською, німецькою, французькою, іспанською).

2. Згідно з вимогами ВАК України публікації у фахових виданнях повинні супроводжуватися УДК та анотацією (3-5 рядків) і переліком ключових слів (3-5) українською, російською та англійською мовами. Анотація і ключові слова наводяться **перед** текстом статті, кегль 12, міжрядковий інтервал 1, курсив, ключові слова напівжирним (див. зразок анотації)

3. Статті повинні мати такі необхідні елементи: (1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; (2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, зазначення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; (3) формулювання цілей і завдань статті; (4) виклад основного дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів; (5) висновки з даного дослідження і перспективи подальших наукових розвідок (Постанова Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

4. Посилання на теоретичні джерела подаються в тексті згідно переліку літератури у квадратних дужках наступним чином: [№ джерела, цитована сторінка; № наступного джерела, цитована сторінка] або [№ джерела; № джерела], якщо не наведені сторінки джерела. Наприклад: [4, 154; 6, 768] або [4; 6], де 4; 6 – номери джерел, 154; 768 – номери сторінок. Посилання на матеріал, що досліджується, наводяться у круглих дужках.

5. Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

6. Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артрідж свого часу запропонував термінопоняття "*culturally and ideologically situated reader*". Приклади, що складаються більше, ніж з одного речення, виокремлюються у абзац та друкуються із відступом 10-15 мм від лівого берегу, наприклад:

Tune in Web radio stations from across town or round the globe. Download music from the Internet, search for and complete information about tunes and artists, and do even more (14, 653).

У разі наявності перекладу ілюстративної цитати він друкується з таким саме відступом.

7. Перелік цитованих джерел під назвою «Література» друкується 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1 одразу після тексту статті: спочатку подаються теоретичні роботи, написані кирилицею, потім ті, що написані латиницею, у алфавітному порядку згідно вимог державних бібліографічних стандартів, потім подаються словники та довідкова література, потім матеріал дослідження. Нумерація наскрізна.

8. Обсяг статті (разом із ілюстраціями і переліком літератури) має складати 10-12 сторінок. Рукопис має бути представлений до редакції у роздрукованому вигляді (1 примірник) та надісланий за електронною адресою **lesiaastrochenko@gmail.com** у форматі *.doc (MS Word), або *.rtf : гарнітура Times New Roman, кегель 14, міжрядковий інтервал 1,5, сторінки мають бути нумеровані.

9. На окремому аркуші надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по-батькові (українською мовою згідно паспорту),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, пошукача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада,
- 6) номер телефону, адреса, e-mail.

10. Статті обов'язково підлягають редакційному рецензуванню і редагуванню. У разі невідповідності заявленим стандартам стаття не публікується і може бути повернена автору для доопрацювання. Статті, що виконані аспірантами або по шукачами, мають супроводжуватися рекомендацією до друку, підписаною науковим керівником.

ЗРАЗОК АНОТАЦІЇ

УДК

Колесник О.С.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МІФОЛОГІЧНИХ СЦЕНАРІЇВ

У статті розглянуто системні і структурні особливості міфологічних сценаріїв, механізм їх творення. Номінації їх елементів у германських мовах архаїчного періоду аналізуються у лінгвокультурному ракурсі.

Ключові слова: міфологічний сценарій, концепт-міфологема, система, фрейм, скрипт.

Колесник А.С. Лингвокультурные особенности мифологических сценариев. В статье рассмотрены системные и структурные особенности мифологических сценариев, механизмы их образования. Номинации их элементов в германских языках архаичного периода анализируются в лингвокультурном ракурсе.

Ключевые слова: мифологический сценарий, концепт-мифологема, система, фрейм, скрипт.

Kolesnyk O.S. Linguo-cultural peculiarities of mythic scenarios. The article addresses systemic and structural peculiarities of mythic scenarios as well as the mechanisms of their

emergence. Designation units denoting their components in old Germanic languages are analyzed in linguo-cultural perspective.

Key words: *mythic scenario, mythic concept, system, frame, script.*

КООРДИНАТИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

проф. Колегаєва Ірина Михайлівна

- телефон: (048) 776 21 89, 777 98 52
- адреса: 650586 м. Одеса, Французький бульвар, 24/26
- Одеський національний університет, факультет РГФ, кімн. 109

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ:

доц. Строченко Леся Василівна

- телефон: +38 067 749 29 27
- E-mail: lesiastrochenko@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на наступному сайті електронних видань бібліотеки імені Вернадського:

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zrgf/index.html та на власному сайті <https://sites.google.com/site/zapyskyrgf>

Редакційна колегія

ЗМІСТ

Алексєєва О.Б., Ананійчук Т.А. ДО ПИТАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕЯКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ У КУРСІ КРАЇНОЗНАВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	3
Білоцерковець А.В. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МЕТАЛ» В ОПОВІДАННІ ДЖЕКА ЛОНДОНА «ЗОЛОТИЙ КАНЬОН».....	9
Битко Н.С. ЗАРОЖДЕНИЕ АНГЛИЙСКОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ В ИНДИИ: СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ.....	15
Борисенко Т.И., Кашуба М.В., Мардаренко Е.В., Циновая М.В. ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В ПОДЪЯЗЫКАХ ТЕХНИКИ.....	25
Галуцьких І.А. СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ОБРАЗНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ <i>ТІЛА ПІД ВЛАДОЮ</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ (на матеріалі тексту роману Дж. Фаулза «The Collector»).....	35
Гончарук О.М. ТИПОЛОГІЯ КОМПОЗИЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗОВОЇ БАЙКИ.....	45
Григорян Н.Р., Музя Е.М. РОЛЬ ПРОСОДИИ И СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКИХ СТРУКТУР В ОПРЕДЕЛЕНИИ КОММУНИКАТИВНЫХ ЦЕЛЕЙ ВЫСКАЗЫВАНИЯ.....	52
Димова Л.С. НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ КАК СРЕДСТВО ОПТИМИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ФРАНЦУЗСКОМУ ЯЗЫКУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТОВ ИСТОРИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ОДЕССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ И.И. МЕЧНИКОВА.....	61
Долусова Н.В., Строченко Л.В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОМІНАЦІЙ КОШТОВНОГО КАМІННЯ В АВТОРСЬКИХ КАЗКАХ (на матеріалі творів А. Картер та О. Уайльда).....	71
Домброван Т.И. ИСТОРИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ КОНСОНАНТИЗМЕ: ВЗГЛЯД С ПОЗИЦИЙ ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКИ.....	77
Єрьоменко С.В. ІДІОКОНЦЕПТИ <i>ВІЙНА</i> І <i>ВЕЛИКА БРИТАНІЯ</i> В ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ПРОЗІ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ.....	84
Колегаєва И.М. МУЗЕЙНЫЙ КАТАЛОГ КАК ВИД ПОЛИКОДОВОГО ТЕКСТА.....	92
Корпан Л.С. МЕТАФОРИЧНІ БЕЗОСОБОВІ КОНСТРУКЦІЇ.....	102
Кравченко Н.А. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИИ ПРОПОВЕДНИЧЕКОГО ДИСКУРСА.....	109
Кухаренко В.А. ОТ СКАЗКИ – К РЕАЛЬНОСТИ: ПЕРВЫЙ «ВЗРОСЛЫЙ» РОМАН ДЖ. РОУЛИНГ.....	115
Марусинець М. М. МОДАЛЬНІ ЧАСТКИ УКРАЇНСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ ЯК ЗАСОБИ ПОСИЛЕННЯ РЕЛЕВАНТНОСТІ ВИСЛОВЛЕННЯ.....	122

Мулик К.О. СПЕЦИФІКА АНГЛІЙСЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ.....	128
Нікульшина Т.М. МЕТАФОРИЗОВАНИЙ ПРОСТІР І ЧАС (на матеріалі англійських та українських народних казок) (Частина І).....	133
Полєєва Ю.С. ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ УСНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ЛЕКЦІЇ (порівняльний аналіз перцептивних і акустичних параметрів темпу).....	143
Прима В.В. ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПУТІВНИКАХ ПО УКРАЇНІ.....	150
П'єцух О.І. ЗГАСАННЯ МЕТАФОРИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЯК КІНО, ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТА ФІНАНСІВ В АНГЛОМОВНОМУ ЕЛЕКТРОН- НОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ «ВИБОРИ 2010 – 2012 РР. В УКРАЇНІ».....	155
Реконвальд Н.В. ТОПОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЧАТ-КОММУНИКАЦИИ (антропонимический аспект).....	162
Рудик И.В. О ВЗАИМООТНОШЕНИИ МЕЖДУ АДРЕСАТОМ И АДРЕСАНТОМ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРОПОВЕДИ.....	169
Смаглий В.М. ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПСАЛМОВ В АНГЛИКАНСКОМ БОГОСЛУЖЕНИИ.....	174
Станко Д.В. СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В ЕМОЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ.....	179
Стрига Е.В. КОМП'ЮТЕРНИЙ СЛЕНГ У СУЧАНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	186
Цобенко О.В. СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ЮВЕЛІРНІ ПРИКРАСИ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	192
РЕЦЕНЗІЇ	
Миньяр-Белоручева А.П. ЭПИФАНИЯ ДЖ. ДЖОЙСА С ВЫСОТЫ XXI ВЕКА.....	198
НАШІ АВТОРИ	202
ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ	204

Наукове видання

ЗАПИСКИ З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Випуск 1 (32) 2014

Записки з романо-германської філології / [ред. І.М. Колегаєва] // Одеський національний університет імені І.І. Мечникова: ф-т романо-германської філології. - Вип. 1 (32). - Одеса: КП ОМД, 2014. - 209 с.

Українською, російською, англійською, німецькою, іспанською мовами

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Адреса редколегії:

65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26

Одеський національний університет, факультет РГФ, кімн. 109

*Коректор
Макет*

*Єрьоменко С.В.
Банчик Д.В.*

Підписано до друку 16.04.2014 р.

Формат 70х108/16. Гарнітура Arial.

Папір офсет. Друк офсет. Ум. друк. арк.18.28.

Зам.4009. Тираж 300 прим.

Видавництво КП ОМД (свід. ДК № 774 від 17.01.2002 р.)

Надруковано в КП «Одеська міська друкарня»

65012, Одеса, вул. Пантелеймонівська, 17